

చెన్న పట్టణము, ఫిబ్రవరి ౧౯౨౫

సంపుటము ౨

రక్తాక్షి సంవత్సరము మాఖమాసము

సంఖ్య ౨.

పు రాణ స్మృతి త రం గిణి

అ గ్ని ప రీక్ష

శ్రీవేంకట పార్వతీశ్వర కవులు

౧

శ్రీ కరాళాక్షులు తమ శ్లోకు లగుచు, సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గన్న
కీర్తిమూర్తుల సత్కారాకృతిగఁ జేయు, ధీరకవిలేఖనికి నమస్కారశతము.

సీ. సములలో నుత్తమత్వము సుస్థిరంబుగాఁ, గాంచి లోకముమెచ్చు గన్నవారు
ధర్మపద్ధతి నసిఘారావ్రతంబుగాఁ, గాంచి యచ్చులఁ ద్రోవ గన్నవారు
ఒడలు జీవముఁ బరార్థోపయుక్తంబుగాఁ, గాంచి పున్నెఱుబంటు గన్నవారు
సంపద్విఘ్నలనత్యమే యూతగాఁ, గాంచి శాంతిపదంబు గన్నవారు
చన్నవారయ్యు జగతిలో నున్నవారు, కాలకాలాంతరముల మేల్గన్నవారు
మానవులైనవా రెప్పు డే నొకప్పు, దుష్టలొగ్నిపరీక్షలో నున్నవారె.

సీ. వరుగువాఱినబొగ్గు వజ్రమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దవతరించి
వట్టువాఱినపొగ వసదేమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దారి తేటి
గరునువాఱినమట్టికనకమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దడుగు పెట్టి
అసలువాఱినరసం బమృతమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దాఁగి నిలిచి
గౌరవమెయ్యున్న నెంతయో ఘనతయన్నఁ, గలిమియేయన్న నెంతయో బలిమియన్నఁ
సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గనక, మర్త్యుఁ డేనాఁటికైన నమర్త్యుఁ డగునె?

మ. సిరితోఁ బుట్టిన నేమి, మోహనకళాశ్రీకుండు గానేమి; సుం
దరరేఖాంచితఁ డైననేమి; విబుధాభాగుండు గానేమి, బం
ధురవృత్తంబును గన్నరాజకులచంద్రుం డైననేమి, విన
శ్వరకీర్తిం గను పెట్టు పానకపరీక్షాసిద్ధి గాకున్నచోన్.

సీ. కనకాచలం బైనఁ గరఁగి నీరగుఁ గాని, తలఁగునే నిశ్చల ధైర్యుఁడై
వారాకరం బైన వట్టి బీడగుఁ గాని, ప్రిదులునే విపులగాంభీర్యమహిమ
గ్రహరాజమణి యైన గతి తప్పి చనుఁ గాని, సడలునే నిర్మల సత్యదీక్ష
త్నామండలం బైన ససి చెడి పడుఁ గాని, జాటునే నత్రియూ సహనశక్తి
పుణ్యపావనుఖానుఖ భోగరోగ, మిత్రశత్రుశుభాశుభ మితమైన
జగతి నగ్నిపరీక్షలోఁ దగులుచేళ, మతము విడఁబోరు పడఁబోరు మానఘనులు.

సీ. చల్లగా వినవచ్చు సత్యసంగీతముల్, కల్యాణ విజయ శంఖములలోనఁ
బ్రియముగాఁ గనవచ్చు బ్రేమరత్నంబులు, ఘనమంగళారాత్రికములలోన
దనివిగాఁ గొనవచ్చు దానకంకణములు, ప్రవిమలోదాత్రపాత్రములలోన
హాయిగాఁ దినవచ్చు నమృతఫలంబులు, పావనభాగ్యకల్పములలోన
అగ్నిసాక్షికముగ నాత్మసర్వస్వంబు, విశ్వహితము గోరి వ్రేల్చునట్టి
యజ్ఞదీక్షఁ గొన్న యఖిలపావనమూర్తు, లున్నచోట, జయము గన్నచోట.

చ. కనకధరాధరేంద్ర మొక గవ్వయుఁ గాదు; సురేంద్రలోకనం
దనవనవై భవం బొకతృణంబును గాదు; ప్రకృష్టభోగజీ
వన మొకలెక్క గాదు; భవపావనపావకసత్పరీక్షలో
సనితరలోకలభ్య విజయాభ్యుదయంబులు గోరువారికి.

సీ. ఘోరదుస్సహసుసారమైనను సరే, సిద్ధచారణపుష్పనేచనంబె
హరుణజ్వాలాసమీర మైనను సరే, సారభాచలమంద మారుతంబె

గ్రీష్మప్రచండతాపోష్ణమైనను సరే, సితచంద్రచంద్రికాశీతలంబె
భీషణాశనివినిష్ఠోప మైనను సరే, భేచరీమధురసంకీర్తనంబె
వాంఛనీయస్వధర్మని ర్వాహమునకు, బావనాగ్నిపరీక్షలో బాలుగొన్న
యచలదీక్షాపరుల కద్వయాత్మకులకు, భీకర శ్రీకరంబు లేకాకరములే.

సీ. అకలంకచరితుల నాఁన్నులుగఁ జేయఁ, బూని విశ్వామిత్రు లైన నేమి
పావనవ్రతుల దుష్పథదూషితులఁ జేయఁ, నెంచి రాక్షసవృత్తిఁ గొంచ నేమి
సద్ధర్మనిరతులఁ జలచిత్తులుగఁ జేయఁ, దలఁచి దయ్యపుహుఁదాల్చ నేమి
ఁరిశుద్ధహృదయులఁ ఁరిశోధనముఁ జేయఁ, యత్నించి యుద్దండు లైననేమి
తథ్యమిథ్యావివాద మస్యస్థపావ, నాద్భుతాగ్నిపరీక్షలో నైనఘనుల
సత్యనిర్మలచరితంబు శాశ్వతముగ, నవని వెలయించువారు బంధువులే కారె.

చ. కలుషము లొందలేవు, మమకారము లందఁగలేవు, దుఃఖనం
కలితకరాశభౌతికవికారము లూఁడఁగలేవు, నిత్యచం
చలవిషయప్రలోభగుణజాలము లూఁడఁగలేవు, వీరులై
యలఘుపదంబుఁ జూఱఁగొన నగ్నిపరీక్షలఁ జేరఁగింతులన్.

సీ. ఆనందనందనోద్వాసంబునందైన, సంతానపత్రముల్ నొక్కరించి
మానసకాసారమధ్యంబునందైన, స్వర్ణాబ్జసూత్రముల్ సంతరించి
సత్కళాసంపూర్ణశశిబింబమందైన, సిద్ధామృతరసంబు నేకరించి
చారురోహితశక్ర చాపంబునందైన, సదమలవర్ణముల్ సంగ్రహించి
సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గన్న, విశ్వనుతకీర్తులకు గీర్తి విజయపత్ర
సత్కృతులఁ గూర్చి వెలయించు శాశ్వతముగ, సత్కవిబ్రహ్మముగఁగా శాసనములు.

కాశీ సోమయాజుల నుందరరామమూర్తి గారు, ఎం. ఏ.

ఆశయము

శ్రీయుత శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహాశయులు గారు, విశాఖపట్టణము.

శ్రీ విజయనగర మహారాజుగారి కలాశాలో పాఠ్యాయులు నాంగ్లపద్యకావ్యరచనా నిపుణులునగు శ్రీయుత పండిత కాశీ సోమయాజుల రామమూర్తి, ఎమ్. ఏ. గారు సాహిత్యచరిత్రమునందలి తుదిభాగమును, మారిశ్చంద్ర చరిత్రమునందలి తుదిభాగమును గ్రామ్యాంధభాషయందు రెండు నాటకములుగ రచించి నాకు వినిపించగ విని కడు మోదమొందితిని. తదభినయమును వీక్షించగ సుతూహలము గలవాడను.

శ్రావ్యప్రబంధము కేవల గ్రాంథికభాషతోడను దృశ్య ప్రబంధము మాత్రము పాత్రోచిత గ్రామ్యభాషతోడను వెలయవలెనను నాశయముగల నాకు నామూలాగ్రమును గ్రామ్యభాషాభూయిష్ఠమగు నుచరికథితదృశ్య ప్రబంధద్వయము గడుమోదమొదవించుటకుఁ గారణములు తత్సందర్భశుద్ధియు, నాటకోచిత వచనరచనయుఁ బాత్రపోషణమును, రసపూర్ణమునై యున్నవి. ఉపరిలిఖితకారణచతుష్టయమును గ్రహించి నామనము తద్భాషా గ్రామ్యతను గణింపలేదు. విచిత్ర చరిత్ర శ్రోతలు రచనాలోకములను

సుస్వాదుఫలరసాస్వాదకులు నలుసులను లెక్కింపరుగదా! ఏతత్కవిగారు గ్రాంథికభాష నెఱుంగనివారు గారు. అట్లయ్యు నాధునికజనసామాన్యరంజనముకొఱకు నట్టిభాషను బాటించిరి. కవులు స్వీయసమయజనరుచి నాదరించుట గ్రొత్తది గాదు. ఉక్తనాటకద్వయము సాధారణజనులు వాడుకొనుచిన్నచిన్న మాటలతోడనే శ్రోతల చిత్తములఁ గరంగించుచు నిజకరుణరసప్రధానతను స్థిరపఱచుటయే కాక, తద్రచయితయొక్క నేర్పునెంతయుఁ జాటుచున్నది.

ఆనాటకద్వయము ముద్రితమయి ప్రకటితమగునేని, యనేకజనులు సంతోషించుటకు వీలగును.

గ్రంథకర్త విజ్ఞప్తి

సంభాషణ, పద్యరూపకముగాను, సంగీతరూపకముగాను, లేకుండా, పాత్రోచితవ్యావహారికభాషను ఉంటే, తెలుగునాటకాలు రక్షితవ్యా? అది శోధించడానికే నేనీనాటకాలు వ్రాసినాను. అంతేగాని కావ్యభాషయందు అనాధరణచేత కాదు. రాజనభల

లోనూ, కాశ్త్రుచర్చలోనూ పండితశ్రేష్ఠులు కూడా ఉపయోగించేభాష రంగస్థలములో కూడదట. అట్టి సభలకంటే, రంగస్థలానికి వచ్చినకొమ్ము లేమిటి? ఈ పాతికముప్పై యేళ్లబట్టి, ఆంధ్రనాటకరచయితలు పెట్టుకొన్న నియమములు రసపోషణకట. అయితే భావపూరితమై, పండితపామరవేద్యమైనవ్యావహారికభాషలో అన్నిరసములూ పుష్కలముగా వస్తే? శ్రోతలకు కన్నీళ్లువచ్చేటట్లు చేయగలుగుతే? నాకు, కావ్యభాషకంటే, రసవంతమైన వ్యావహారికభాష వ్రాయడమే

కష్టమని తోచినది. ఆంధ్ర, గీర్వాణ, ఉత్కళ సారస్వతములలో ఆరితేరిన పండితవర్ణులు, రసగ్రహణధురీణులు, శ్రీయత శ్రీవిక్రమ దేవవర్మ మహాశయులు, ప్రోత్సహించినందున, నేను ఈనాటకాలు పెల్లడిచేయడానికి సాహసించినాను. హరిశ్చంద్ర, సావిత్రి సుప్రసిద్ధమైన చరిత్రలు గనుక, రసవత్తున చివర భాగమునే వ్రాసినాను.

విజయనగరము, 21—11—1924. } కా. సుందరరామమూర్తి.

హ రి శ్చ ం ద్ర

మొదటిరంగము

కాలకాళికునియిల్లు; ప్రవేశము తిరగలివద్ద చంద్రమతి.

చంద్ర :—మధ్యాహ్నమునగా వెళ్లినాడు లోహితాస్యుడు. ఇంకారాలేదు! ఎనిమిది గంటలవేళకాదూ ఇప్పుడు? నిన్నా, మొన్నా, దీపాలవేళకే వచ్చినాడె. నేడేమి ఈ యాలస్యం? ఏమి జరిగిందోగదా, ఈశ్వరా? వెళ్లింది అడివామెను. ఏమైనా అవుతుంది. ఏకబరు వింటానో గదా? నాశనికూనవంతు నన్నేల పంప కూడదు, యజమాని? ఏపులో నన్ను వేసుకపోతే, ఈ కట్టాలే పాయె. దేనికీ, జననీ, అన్నపూర్ణా, నీవేడన్నావు. (పిండి విసుకుచు) అయ్యో! వేళ్లు మండిపోతున్నాయి! వడ్డి పడిపోతుంది! మెడలు నిలవకుండా ఉన్నాయి! కాళ్లు తిమ్మురైక్కి పోతున్నాయి! అంటు తొమి తొమి

చేతులు పొక్కులెక్కినాయి! ఈ పిండి ఎలాగు విసరను? గంపెడు గోధుమలెక్కడ? నేను విసరడమెక్కడ? బాగా ఎండవైనా ఎండినాయా? తెల్ల వారేసరికి ఇయ్యవలెనట! ఎలాగు తెములుతుంది, ఈశ్వరా? తిరగలి ఇంతబరువేమిటి? ఒక్కచుట్టు తిప్పేసరికి నరాలు తోడుక పోతాయిట! విసరకుంటే, చెవులువేడి గాల్పు లొచ్చేట్టు తిట్టాయె! విసురుదామంటే, చేతులు రాకపోయె! ఇది చాలనట్టు, చలిఒకటి! వంటినిండా బట్టలేదు! తలుపులు వేసుకొందామంటే గదికాదు! ఈపంచను ఎంతరాత్రివరకూ వజ్రవజ్రలాడుతూ విసరవలెనో గదా, దైవమా? అన్ని బాధలకంటే ఎక్కువ, లోహితాస్యుడు ఇంకారాకపోవడం! నేనేమిలే నేమి! పిల్లవాడు, కొనసాగవలసినకొమ్ము,

వేంశవర్ధనుడు, చక్కనిచుక్క, గుణాల పోగు, ఏమవునోగదా? ఏమైనాడోగదా? —ఆ, ఏమిటాచప్పుడు? అడుగుల చప్పుడులాగున్నది! ఆవచ్చేది బాబయ్యే మిటిచెప్పా? బాబా, లోహితాస్యా:— సరి, నాకా అంతటి అదృష్టం? ఏమి వినవలనున్నదో? కాని, కూడా అందరు పెద్దకుర్చువాళ్లున్నారే? చాలా మంచివాళ్లుటే? నాబిడ్డణిచూస్తే చాలా ప్రేమటే? ప్రమాదం రానిస్తారా?— అయ్యో, ఏమిటీపెర్రి? వాళ్లంచేయ గలరు, పెద్దపులో, పామో, వస్తే?— అదుగో, మళ్లీ అడుగులచప్పులువుతూండే! నాన్నా, లోహితాస్యా!

లోహితాస్యుడు ప్రవేశించును.

లోహి:—చిత్తం, అమ్మాజీ.

చంద్ర! — (దిగ్గసలేచి, ఎదురుగుండాపెళ్లి, ఎత్తుకొనివచ్చి, గుండెలకు అడుముకొని, తిరగలివద్ద పిల్లవానిని కాలుమీదకూర్చుండ బెట్టుకొనును). నాతండ్రి, నిజంగావచ్చావోయ్? నానాన్న రావోయ్! నాబాబు రావోయ్! నాచిట్టి, రావోయ్! ఏమి, నాన్నా ఇంతాలస్యం చేశావ్? నీకోసం తపించిపోయినానోయ్, బాబా!

లోహి:—ఎందుకమ్మాజీ, తపించిపోవడం!

చంద్ర:—ఇంతాలస్య మైనదనీ, ఏమైనదో అని తల్లడిల్లిపోయినానోయ్, తండ్రి!

లోహి:—ఎనిమిదిగంటలైనదో, లేదో, ఇదే ఆలస్యమా, అమ్మాజీ!

చంద్ర:—ఈ రెన్నాళ్లూ వేగముగా వచ్చి నావే? నేడేమి ఇంతాలస్యం, నాయనా?

లోహి:—ఈదినం శుక్రవారమని మాతాన్నపూర్ణకు కుంకుమపూజ చేసుకొన్నాను! ఇంతవేళైంది, రావడానికి.

చంద్ర:—కుంకుమెక్కడిదీ? ఎవరిచ్చినారు?

లోహి:—నాజట్టుదారుడు, పార్వతీశం.

చంద్ర:—ఎంతపుణ్యం చేసుకొన్నావోయ్, తండ్రి, లోకమాతపూజచేయడానికి!

లోహి:—ఆ పూజారి ఎంతమంచివాడోగాని, అమ్మాజీ, సన్నే స్వయంగా పూజచేయ నిచ్చినాడు. అతడు నామములు చెప్పడమూ, నేను పూజచేయడమూ, సహస్ర నామాలు అయేవరకూ! “వాళ్లకి ఎవరికీ శలవివ్వక, పూజచేయడానికి నాకెందుకిచ్చి నాపూ?” అన్నాను.

చంద్ర:—అంటే ఏమన్నాడు?

లోహి:—“నీవు హరిశ్చంద్రచక్రవర్తియొక్క కుమారుడవు కావా?” అన్నాడు. “నీకెలాగు తెలుసును?” అన్నాను. “కాకుంకే: ఈముఖ మెవరికుంటుందన్నాడు.

చంద్ర:—అన్నాడోయ్, తండ్రి? (వాని ముఖము ముద్దు పెట్టుకొనును.)

లోహి:—ఇంకా విందురో, ఏమన్నాడో. “మీ గోత్రనామాలతో ప్రతిదినమూ మేము మాతాన్నపూర్ణపూజ చేస్తూంటామన్నాడు. ఆలాగెందుకు చేస్తారమ్మాజీ? బాబయ్య చక్రవర్తనా?

చంద్ర:—అవును, బాబా! నేను కాశీలో ఉన్నానన్నమాటేగాని, ఒక గంగలో స్నానమా? మాతాన్నపూర్ణ దర్శనమా? విశ్వేశ్వరుని దర్శనమా? యజమాని గుమ్మం దిగనివ్వడుగదా!

లోహి:—అమ్మాజీ, గంగ ఎక్కడో ఉన్నదా? మాతాన్నపూర్ణ ఎక్కడో ఉన్నదా? తమనీ వారు. వారి దర్శనం చేయలేదని విచార మెందు కమ్మాజీ, తమకూ?

చంద్ర:—నీ కెవరు చెప్పినారోయ్, బాబా, ఈ మాటలు?

లోహి:—కామేశ్వరం అన్నాడూ, “లోహి తాస్యా, మీ తల్లెమిటి? అన్నపూర్ణ మిటి? ఒక్కమారు వారి దర్శనంచేస్తే, చాలదోయ్ జన్మకూ?” అన్నాడు.

చంద్ర:—నా చిట్టి వాడి కెంతభక్తోయ్, నేనంటే! కాని, తండ్రి, వెన్నుకి కడుపు అంటుక పోయిందోయ్, ఎంత ఆకలితో ఉన్నావోగాని! ప్రాద్దున్ననగా తాగిన గంజి, ఎలాగు భరించినావోయ్, నాయనా అంత ఆకలి?

లోహి:—చాలా ఆకలిగానే ఉన్నది, అమ్మాజీ! ఈమూన్నాళ్లు ఆకలి చాలా బాగా వేస్తుంది. కష్టపడి పనిచేస్తే కణ కణ లాడుతూ ఆకలేస్తుంది. తినడానికి ఉండాలిగాని, నాగభూషణం అన్నాడూ, “ఎప్పుడు చూచినా, నవఖర్చు చేతుల్లోనే కాదూ, గొప్పవాళ్లు పిల్లలూ? ఒక్క

మారు కాలు కింద పెట్టనివ్వరు గదా? ఎప్పుడూ ఏదో ఒకటి తింటునే ఉంటారు. వారికి ఆకలి వేయుమంటే, ఏంవేస్తుంది?” అన్నాడు.

చంద్ర:—ఎన్ని నేర్చుకొన్నావోయ్, తండ్రి, ఈమూన్నాళ్లు లోనూ!

లోహి:—ఇంకా ఎన్ని నేర్చుకొంటానో? కష్టాలనాటి గురువు లేడన్నాడు కృష్ణమ్మ.

చంద్ర:—నిజమే, తండ్రి—కాని మాటలకేమి? ముందు గంజితాగు.

లోహి:—(త్రాగి) ఆకలి ఏమీ తీరలే దమ్మాజీ. మరి లేదూ?

చంద్ర:—నాగంజికూడా ఇచ్చివేసినానోయ్, నాయనా, మరెక్కడిదీ?

లోహి:—ఏ మమ్మాజీ, మీ గంజికూడా ఇచ్చివేసినారా?

చంద్ర:—అవును, తండ్రి, ఆకలితో వస్తావనీ.

లోహి:—ఆమాట ముందేల చెప్పలేదూ?

చంద్ర:—చెప్పి ఉంటే?

లోహి:—తాగడం మానివేతునూ. నా గంజి కూడా తమకే ఇచ్చివేతునూ.

చంద్ర:—నా చిట్టివాడా, నీ మాటలు వింటూంటే, బాధలన్నీ మరిచిపోతానోయ్! నీ ఆకలి ఎలాగు చూడగలను, బాబా?

లోహి:—తమ ఆకలి నేను మాత్రమూ చూడగలను?

చంద్ర:—అందరికీ అన్నంపెడుతూ, నా పనీ బిడ్డకు మూకుడు గంజి లేకపోయేనా, తల్లీ,

అన్నపూర్ణా? లేకపోవడమేమి? మేమేమి చేసుకొన్నామో? అనుభవించక తీరుతుందా?

లోహి:—ఏడవకం డమ్మాజీ, ఏడవకండి.
(తనచొక్కాతీసి వేస్తున్నాడు)

చంద్ర:—చొక్కా ఏల తీసివేస్తావు, బాబా, చలి షక్కలువంచుకపోతుంటే?

లోహి:—ఎందుకా? ఇందుకూ. (దానితో తల్లి కన్నీళ్లు తుడుచును) మగేమున్నది తుడవడానికి?

చంద్ర:—నా కన్నీళ్లు నీనుంచేనోయ్; నీబాధ చూడలేకేనూ-

లోహి:—అందుకే నాబాధ ఎప్పుడూచెప్పను.

చంద్ర:—కాని, బాబా, నీవు గోచితో వెళ్లి నావే, నీ కాచొక్కా, అలాగూ ఎక్కడివీ?

లోహి:—నారాయణిచ్చాడుఈ రెండున్నూ.
ఎంతమంచివా డంటా రమ్మాజీ, అతడు!

చంద్ర—అయ్యో! పట్టుబట్టతప్ప మగేమి కట్టి ఎరుగని ఈ యువరాజు, ఈ ఆగర్భ శ్రీమంతుడు, ఎవరో అట ఒక చింకి చొక్కా, చింకిలాగూ ఇచ్చినారని పొంగి పోతున్నాడు! హా, విశ్వేశ్వరా!

లోహి:—అమ్మాజీ, మనవిచేస్తాను, చిత్త గించండి. అదొక వేషం, ఇదొక వేషం. గోచితో, ఈ చలిలో, అడివికివెళ్ళేవానికి, ఈ చొక్కా, ఈలాగూ గొప్పవికావూ? పట్టుమాత్రం ఇంతకంటే చలి బాగా అగుతుందా? ఎప్పటివో వెనుకటి పట్టుబట్టల

మాటుందుకు? ఇప్పటి ఈ గోచీ పాత రాయనికి ఇది ఎంతోలాభం అనుకోవలెను. తమకుకూడా కప్పుకోవడానికి ఎవరినైనా అడిగి తేవలెను.

చంద్ర:—హా, జ్ఞానికి కష్టము లంటవుగదా? వయస్సుతో ఏంపని?—బాబా, ఎంత దూరము అడివి?

లోహి:—రానూ పోనూ, ఒక ఆమడ ఉంటుందట.

చంద్ర:—నడవ గలిగినావా?

లోహి:—తమరు అంటుతోమగలిగే లోము తున్నారా? ఎక్కడి కమ్మాజీ? బాధ పడ్డాను నడవలేక. అదిచూచి జాలిపడి విశ్వపతిశాస్త్రి నన్ను చంకపెట్టుకోబోయినాడు. నేనే వద్దన్నాను.

చంద్ర:—ఎందు కన్నావు, కన్నా?

లోహి:—ఎందు కత్తుకోవలెను? ఒకరికి శ్రమెందుకియ్యవలెను?

చంద్ర:—నిజమే, కాని అతడే ఎత్తుకొంటా నన్నాడే, నీవడగకుండా?

లోహి:—అయితే మాత్రం, శ్రమ ఏమవుతుంది? అతడూ నావంటివాడే-

చంద్ర:—ఎలాగవుతా డోయ్, బాబా? వాళ్ల కలవాటూ, దూరంనడవడం. నీకేం అలవాటున్నది?

లోహి:—నాకూ అవుతుంది, నడుస్తుంటే. నడవకుంటే, ఎప్పటికీ కాదు. అమ్మాజీ, నాకింకా ఎన్నోళ్లున్నదో ఈ దాస్యము? అలవాటు చేసుకోవడూ నడవడం?

చంద్ర:—(తనలో) ఆహా, ఏమి ఈ సీకూన జ్ఞానం! వీని ఓర్పు!

లోహి:—కాని, అమ్మాజీ, దూరమైతే అయిందిగాని, ఆ అడివిలో ఉన్నంత సేపూ, శ్రమంతా మరిచిపోవడమేగదా? ఆ పరిమెళమూ, ఆ ఆకులూ, ఆ పువ్వులూ, ఆ కాయలూ, పాలివ్లికి కట్టినట్టు, చెట్లని ఆ కమలాశలాలు-

చంద్ర:—ఆ పళ్లెమైనా తిన్నావా ఆకలికి?

లోహి:—ఏలాగు తినేది, అమ్మాజీ, మనవి కానప్పుడు? సమిడెలూ, ఆకులూ తెస్తున్నామంటే, దానివల్ల ఎవరికీ నష్టంలేదు. పళ్లు అలాంటివా? ఎవరికి నష్టంవస్తుందో మేము తింటే?

చంద్ర:—(వానిని గుండెలకదుముకొని, ముఖానికి ముఖముచేర్చి) అవును, తండ్రి ఆసీతి ఎప్పుడూ మరిచిపోకు. కాని, ఏదీ చూతాం, బాబా, పాదాలు పొక్కులెక్కినాయేమో, అయ్యో, తండ్రి, ఎంత బాధ పడుతున్నావోయ్, నాకడుపున పుట్టి! (పాదాలు చూచును)

లోహి:—ఆ! ఆ! ఆపాదం ముట్టుకోకండి అమ్మాజీ! ఆ! ఆ! వద్దు వద్దు!

చంద్ర:—ఏం తండ్రి, పాదం ఇలావాచిందీ? అయ్యో, కొడకా!

లోహి:—ముల్లుగుచ్చుకొంది, పాదంలో-

చంద్ర:—ఇదుగో పైకి కనిపిస్తుందే!

లోహి:—చాలా లోతుగా దిగిపోయింది.

పెద్దముల్లు—

చంద్ర:—ఏమీ, దానితోనే ఇంతమూరం నడిచినావా, తండ్రి?

లోహి:—అవునమ్మాజీ, ఏం చేసేది? అడివిలో కుర్రవాళ్లు తీయబోతే, వచ్చింది కాదు, రక్తమే వచ్చింది.

చంద్ర:—అయ్యో, కొడకా! నేనేంచేతునూ? ఎలాగు తీయడం?

లోహి:—ఏమి చేయ నక్కరలే దమ్మాజీ., చీము పోస్తే, చులాగ్గా అదే వస్తుంది.

చంద్ర:—నాన్నా, ఈ ముల్లు, నీపాదంలో కంటే లోతుగా నాహృదయంలో నాటి నట్టున్నదోయ్!

లోహి:—ఏడవకం డమ్మాజీ, ఏడవకండి. నాకీ నొప్పికంటే ఎక్కువ బాధ తమయేడ్చు చూడడం. తమరు నాబాధ చూడలేరనే, తమతో చెప్పలేదు.

చంద్ర:—ఏమి ఈ సీకూన ప్రేమ! వీని మాటలు విన్నకొలదీ, నా విచారమునకు వన్నె వస్తున్నదే! ఇంత ప్రేమను బయలుపెట్టి విచారము నిజముగా కోరదగినదే! ప్రేమ ఈశ్వరుని స్వరూపము. అట్టి ప్రేమను విస్తారముగా బయలుపెట్టి విచారము ఏమైఉండవలెను? చేదు వేపచిగుళ్లు, ఆరోగ్యమును ఎక్కువ చేసినట్టు, కష్టాలు ప్రేమను వృద్ధిచేయునే! పంకము లోనుంచి పద్మం పుట్టినట్టు, కష్టంలో నుంచి ప్రేమ పుట్టడమా? దైవభక్తి ఎక్కువ చేయడమా? ఏమి, కష్టాల మహిమ! “ఈకష్టందాటించు, దైవమా!”

అన్నట్టు, “ఈసుఖం నిలబెట్టు ఈశ్వరా” అని అనేవాళ్లున్నారా? వశిష్ట భగవాన్లువారు కనిపించినా, నాభర్తను కలుసుకొన్నా—మళ్ళీ కలుసుకొంటామా? ఎలాగన్నారో గదా? ఆచండాలనేవలో ఏమి బాధలు పడుతున్నారో గదా, ఈశ్వరా?

లోహి:—జ్ఞానికి కష్టా లంటవని తమరే అన్నారే?

చంద్ర:—అవును, బాబో—కాని, ముల్లించి వేయకూడదు—

లోహి:—తమచిత్తం, అమ్మాజీ! (తల్లి ముల్లు పెరికి వేయును) హా, శంకరా! హా, రక్షకా, విశ్వనాథా!

చంద్ర:—తండ్రి, ఎన్నికష్టాలువచ్చినా, భగవంతుని మరిచిపోకు. వాడే దిక్కు. కాని, ఎంతరక్తం సచ్చినదోయో, నాయనా, ముల్లుతో!

లోహి:—అమ్మాజీ, తమకు తెలియనిది నేనేమి మనవిచేయగలను? రాచబిడ్డకు భయమేమిటి రక్తమంటే? యుద్ధములో రక్తము జుర్రేవానికి, రక్తమంటే భయమా? వానికి నొప్పి అనగా ఏమి? —ఆ! ఆ! గాయం తుడవకండి, అమ్మాజీ!

చంద్ర:—తుడవడానికి గుడ్డనాలేక—

లోహి:—కొంగుతో తుడవకండి, పాడై పోతుంది—

కాలకాశికుడు:—(లోపలనుంచి) ఎవడ్రా, గాడిదలాగు, ఆకేకలు? ఆచీంబోతులాగు తిని ఆటండ్ర బెట్టడమేమిరా, నాగమ్మా! పట్టక పట్టక కునుకుపట్టితే, ఆకేకలేమిరా! తులువా? తిండి వంటపడుతుందిరా; ఆ!

లోహి:—పొరపాటు, స్వామీ, పొరపాటు, తమనిద్ర భంగంచేయడం. తుమించండి, మరికేకలుకేయను.

చంద్ర:—అయ్యో, బాధతీరా ఏడవడానికైనా నోచుకోమైతిమా, విశ్వేశ్వరా?

రెండవరంగము

కాలకాశికునియిల్లు; ప్రవేశము, సోఫామీదకలహాళంకి, ఎదురుగా చేతులుజోడించుకొని చంద్రవతి.

కల:—ఏమీ, చంద్రమతీ, నీకొడుకు పాము కరిచిపోయినాడనా అన్నావు?

చంద్ర:—అవునమ్మా.

కల:—అందరిలోనూ నీకొడుకే కా నొచ్చినాడా పాముకి? నిన్న వెళ్లి కాలులో పెద్ద ముల్లువిరుచుకో వచ్చాడు, నేడుచచ్చాడు.

చంద్ర:—ముల్లుగుచ్చుకొందని ఇంట్లోకూర్చున్నాడా? కాలు మెడ్డుకొంటూ పాపం మళ్ళీ అడివికి వెళ్లుమనగానే వెళ్లినాడు, పసికూన—

కల:—ఎవడికోసమని వెళ్లతాడు? పసికూనలు! నిలువెడు పిల్లవాడు పసికూన!

చంద్ర:—గాయంలోకి ఇనక వెళ్లకుండా కట్టడానికి ఉన్నగుడ్డ అడిగితే, వినలేని తిట్లు తిట్టినారు. నాచీరలో చింపికట్టి పంపినాను.

కల:—ఎవరికా ఉద్ధరింపు?

చంద్ర:—పిల్లవానివంతు నేను వెళతానంటే కేకలువేసి బుగ్గపోట్లు పొడిచినారు.

కల:—ఇంట్లో పనులన్నీ నీయబ్బ ఎవరుచేస్తారనుకొన్నావు? నీకొడుకు చావుకాదుగాని, నా బండెడుసామూర్తి గంగలో కలిసింది—

చంద్ర:—ఆయనా అలాగే అన్నారు—

కల:—ఎవరైనా అంటారు, అనరూ? సామూర్తి మన్నా? అయితే ఏమంటావు? నీకొడుకును వెతికి తెప్పించుమంటావేమిటి?

చంద్ర:—నేనేవెళ్లి వెతుక్కుంటాను, శలవు దయచేయండి.

కల:—వాణ్ణి వెతకడానికి ఈ రాత్రి వేళ వెళ్లి నీవుకూడా చస్తే? ఆదండుగకూడానా? చాలుచాలు! సిగ్గులేక ఏమని అడిగావు?

చంద్ర:—అమ్మా, సంస్కారముచేసి మెంటనే వస్తాను. ఆయన్ను అడుగుతే, తమర్ని అడుగుమన్నారు. శలవియ్యండి. మీకు చాళా పుణ్యం వుంటుంది.

కల:—నరే. కాళ్లుపట్టి వెళ్లు.

చంద్ర:—చిత్తం. (కాళ్లుపట్టును)

కల:—నీకొడుకు చచ్చాడని, మామూలు మరిచిపోయినావూ? పాడుతూపట్టు.

(చంద్రమతి ఇలాగు పాడుతూ కాళ్లు పట్టును:)

(నటకుని కిష్టమువచ్చినపాట, శివస్తోత్రముగాని, దేవీస్తోత్రముగాని, పాడవచ్చును. కథాకాలమున రాగముమీదది. (శ్లోకము.)

కల:—మరివెళ్లు. అక్కడవనికాగానే మెంటనే రావలెను సుమా!

చంద్ర:—చిత్తం. (తెర)

మూడవ రంగము

సృశానము; ప్రవేశము హరిశ్చంద్రుడు, లోహితాస్మిని శవముతో చంద్రమతి.

హరి:—అక్కడవరో శవము దహనము చేయడానికి మంటచేస్తున్నట్టున్నది. ఎవరక్కడ?

చంద్ర:—ఎవరా అడిగేది?

హరి:—నేను, కాటికాపుని.

చంద్ర:—నాపిల్లవాడు అడివిలో సర్పదప్తుడైపోయినాడు. సంస్కారము చేయడానికి వచ్చినాను.

హరి:—ఇంతరాత్రి వేళనేమి? ఇప్పుడు కాపెనరూ ఉండరనుకొని దొంగతనముగా దహనముచేతామని వచ్చినావేమి?

చంద్ర:—దొంగతనముగా చేయవలసిన అవసరమేమి? అడవిలో ఎక్కడోఁడియున్న పిల్లవాన్ని వెతికి వెతికి, చితుకులుపరి ఇక్కడికివచ్చేసరికి ఇంత వేళయినది.

హరి:—సుకము తెచ్చినావా?

చంద్ర:—సుకమియ్యవలెనా?

హరి:—అవును. ఇయ్యకుండా సంస్కారము చేయకూడదే ఈస్మశానములో.

చంద్ర:—ఏమీ లేనిదానను తుమించి—

హరి:—ఎవరినైనా అడిగి తీసుకొనిరా. లేకుంటే ఇక్కడ సంస్కారము చేయ

నివ్వను. ఆ మండుతూన్న కర్తలు వెంటనే తీసివేయి.

చంద్ర:—బ్రతికి చెడ్డదానను, దయఉంచి, సంస్కారము చేయనీ.

హరి:—మండుతూన్న కర్తలు ఇంకా తీసివేయ కుండా మాట్లాడు తున్నావా?

(అక్కడికి వెళ్లి శవమును తిరగదోసి కర్తలు తీసివేయును.)

చంద్ర:—నీకేమి జాలిలేదా? శవమును కిందికి తిరగదోస్తావా? (శవమును కాలు మీదపెట్టుకొని) నాయనా, ప్రాణము పోయినా, నీవాళ్లు ఎంత మృదువుగా ఉన్నదోయ్! ఇన్ని కష్టములొచ్చినా, నాగుండె గట్టిపడనట్టు, నీశరీరము గట్టిపడలేదు తండ్రీ! ఈ ఉదయం నీవులేవడం ఆలస్యం అయినదని యజమాని నిన్ను నామీద తోసివేస్తే, కంటతడిపెట్టినావుకావు. నీతల తగిలి నాచెయ్యి ఎంతో నొప్పెట్టినది. నీతల ఎంతనొచ్చియుండునో, నాయనా? మరికేకలు వేయనని, నిన్నరాత్రి అన్నావనా, ఏడవలేదు, బాబా? ఇప్పుడు నిన్ను ఈకాటికాపు తోసివేస్తే, నీకు నొప్పితెలియకపోయినా, నాకెంతనొప్పిగా ఉన్నదోయ్, తండ్రీ! (గుండెలకు శవమును అదుముకొనును)

హరి:—(తనలో) ఈ స్త్రీ ఎవరై ఉండునో? అడవిలో వెతకడము, ఇంత రాత్రివేళ స్మశానమునకు రావడము, ఏమి సాహసము! ఆ మాసివగుడ. ఆ చింగిడిగల. ఆ

భేదము, ఆ ముఖానికి ఆ మంటలవెలుగున ఎంత భయంకరమైన అంద మిస్తున్నవో! ఆమె వైఖరిచూచినా, ఆమె మాటలు విన్నా, అగ్రజాతి స్త్రీ అయి ఉండవలెను—నీవెవరవు?

చంద్ర:—ఒకరింటి పనిచేస్తున్న బానిసదానను.

హరి:—(తనలో) అంతచక్కనిది బానిసదా! ధూళికప్పిన ముఖమును కన్నీళ్లు కడిగి, ఆ కాలువలలో ఆమె స్వచ్ఛమైన స్నూర్ని ఎలాగు కనపర్చున్నవో, బంగారు చక్కీలో ఉలితో నాటుచేస్తే కనబడట్టు! నీ పిల్లవాడు 7-8 సంవత్సరములకంటే ఎక్కువున్నట్టు తోచదు. అంత పిన్నవయస్సులో అడివికి ఏమని పంపినావు?

చంద్ర:—పెద్దపిల్లవాళ్లతో వెళ్లినాడు. మూడుదినములు వెళ్లి, ఈదినమే పాము కరిచి పోయినాడు. ఈ సాయంత్రము దీపాలవేళ పిల్లవాళ్లు వచ్చి నాతోచెప్పినారు. ఎంతో బ్రతిమాలుకొంటే, సంస్కారముచేసి వేగముగా రమ్మని యజమానులు శలవిచ్చినారు.

హరి:—(తనలో) బానిసతనమూ, తల్లి కొడుకూ, ఆముఖములూ, ఆవయస్సూ, ఆమాటలపొందికా, ఆమె—

చంద్ర:—నేను తిరిగి ఇంటికి వేగముగా వెళ్లవలెను. సంస్కారము చేయడానికి వెంటనే శలవియ్యి, నీకు చాలా పుణ్యం ఉంటుంది.

హరి:—నీపెనిమిటి లేదా?

చంద్ర:—(తనలో) ఏమయినారో తెలియ
దాయె. ఏమిచెప్పేది? నావద్దలేరు.

హరి:—నరే, నీవు వెంటనే వెళ్లి నీయజమాన్ని
అడిగి సుకం తీసుకొనిరా.

చంద్ర:—పిల్లవాడు అడివిలో ఎక్కడోచని
పోయినాడని నేనంటే, “వాడుపోతే, నీకేం
పోయింది? వాని సంరక్షణే పాపం, బ్రతి
కావు. కాని వాడు చావడంవల్ల నాకెంత
డబ్బు గంగలో కలిసిందో చూడు! మీయి
ద్దరిని బండెడు సొమ్మిచ్చి కొనుకొన్నాను.
దానికేం అంటావు?” అన్నాడు యజ
మాని. అతడిస్తాడని ఏలాగనుకొనేది?

హరి:—నేనేమిచేయగలను? సుకం ఇవ్వ
కుంటే దహనము చేయనివ్వను.

చంద్ర:—అయ్యో, ఎంతవానికుమారునికి
ఎంత వచ్చినది! ఎంతగతిలేనివాని శవమై
నాదహనము కాకుండా ఉండిపోయిందా?
తండ్రి, నీగతి ఈలాగుంటేనదా? నిన్న
రాత్రే, ముల్లుతో రక్తంవస్తే, “యద్ధంలో
రక్తం జుర్రేవానికి రక్తమంటే భయమే
మి?”ట న్నావు, కొడకా! ఇప్పుడు
నన్నేమని ఓదారుస్తావు. నాయనా!
నీవు పోయినావని ఏడ్చేదా? నీ శవం
దహనంచేయలేనంత లేనిదాన నని
ఏడ్చేదా? సరి, ఏడుస్తూంటే, ఏమున్నది?
పోయి సుకంకొరకు ప్రయత్నించవలెను.
కాని, ఈ శవాన్ని ఏమిచేసేది? శ్రమైతే
అయింది, తీసుకొనివెళ్లి ప్రయత్నం చేతా
మంటే, ఏవరూ చేరనీయరేమో? ఉంచి
వెళదామంటే, మళ్లి వచ్చేసరికి, ఏమవు

తుందో? కాటికాపు చూస్తాడా? శవాన్ని
తిరగదోసినవాడు, వానికేంపట్టింది? కానీ,
ప్రభో, విశ్వేశ్వరా, నీవు స్మృతాసనవానివి.
నేను ఎచ్చేవరకు, నాపిల్లవాని శవమును
చూస్తూండవా? నేనే ఓతివ్రతనై నయెడల
శవము, నేనుంచినట్టే ఉండుగాక! తండ్రి!
నీదేహము, దహనము లేకుండానే, ఎంత
మన్నయినదో! దహించబడేది గనుక
దేహమన్నారు. నీపట్ల ఆయర్థము వ్యర్థం
మయినదా, నాయనా! (మన్నుదులిపి ఊతి
పైనిపెట్టును)

హరి:—మన్ను కావలసి ఉన్న శవానికి మన్ను
దులుపుతూంది! మాతృప్రేమకు మేర
ఉన్నదా? ఆమాటలు వింటూంటే, నా
కడుపులో మంట పుట్టుచున్నదేమీ?
“ఎంతవాని కుమారున కెంతవచ్చినది!”
అన్నది; నాయంతవాని కుమారునకు
దాస్యము వచ్చినది! ఇదికూడా ఏల
రాకూడదు? “యద్ధములో రక్తంజుర్రే
వాడ”ట! ఊతియబిడ్డ కావలెను,
ఆమాటలు అనడానికి. “మిమ్మల్ని బండెడు
సొమ్మిచ్చి కొనుకొన్నాను” — నాలోహి
తాస్మృతై ఉండవలెను. నాచేతులారా
నేనే అమ్ముకొన్నాను. ఆమెకు భర్త దగ్గర,
లేడట. నేను చంద్రమతిదగ్గర లేనే?
“నేనే ఓతివ్రతనైతే” — కారుచిచ్చు భయ
పడి తోవ ఇచ్చివేసినది చంద్రమతి పాతి
నత్యముచూచి. ఇప్పుడు శవముజోలికి
జంతువులు రాకుండా కాపించలేదా ఆ
బలము? అయినా, అడిగి చూడవలెను.

—నీవు చంద్రమణివి కావూ? నిన్ను కొన్నవాడు కాలకాశికుడు కాడూ?

చంద్ర:—(తనలో) ఈమనిషి నాభర్తనలె ఆజానుబాహు, నీచవృత్తిలో అటువంటి వాడు ఉండునా? ఆయన్ని వీరబాహుడు కొన్నాడు. కాటికాపుగా నియమించి ఉండును. అయినా బాగ్గత్తగా మార్పాడ వలెను:—నన్ను పోల్చుకొన్న బుద్ధిశాలికి నానాధునికాడ తెలుసునా!

హరి:—నేనే నీ భర్తను, హరిశ్చంద్రుడను!

చంద్ర:—ఆ! ఆ! (వానిమీద పడును. వారిద్దరు ఆలింగనము చేసుకొందురు)

హరి:—మనము ముగ్ధురమ్మా, ఇలాగున, ఇక్కడ, ఇప్పుడు కలుసుకొన్నామా? సిద్ధి, స్థలము, కాలము—ఆహా! (శవము వద్దకు వెళ్లి) లోహితాస్యా, కాలులో ముల్లు గుచ్చుకొన్న గాయముండగానే, మళ్ళీ ఉడివికి వచ్చినావోయ్? యుద్ధము లో రక్తంజుడమూ, వెళ్ళి! నీ కెవరు చెప్పినారోయ్? సరక్తమే చెప్పినదా? ఎవరితో యుద్ధముచేసినావు, బాబా! (శవమునుకాలుమీద కూర్చుండి బెట్టుకొనును)

నీబాధ చూడలేక మీ అమ్మ దుఃఖిస్తుందని, నీదుఃఖిముతో యుద్ధముచేసి అణచి వేసినావా, తండ్రి? యుద్ధములో శత్రువును గెలవడంకంటే కష్టమయినదని చేసినావా? కాశికి వచ్చేతోవలో, ఎత్తు కొంటానంటే, నీశ్రమను దాచుకొని, వద్దన్న వీరుడవు, మీ అమ్మయెడల—

చంద్ర:—తానన్ని కష్టాలుకడుతూ, నన్ను ఓదార్చేవాడు, నాచిట్టివాడు.

హరి:—ఏలాగు శుష్కించి పోయినావోయ్, తండ్రి!

చంద్ర:—మనము వేరైన ఈ పదిరోజులలో తమరు పోలిక తగలకుండా శుష్కించి పోయినారు, నాథా!

హరి:—ఇన్నాట్ల నాకు నిద్రాహారములు రెండూలేవు. బ్రహ్మయజ్ఞము, పితృతర్పణములేకుండా భోజనము చేయనుగదా? అవి, ఈస్మశానములో, చండాల నేవలో ఏలాగుచేయను?

చంద్ర:—మహాదేవ!

హరి:—కాని, బాబయ్యముఖాన్ని ఆనవ్వే మిటి? విశ్వేశ్వరుని ధ్యానిస్తూ ప్రాణం విడిచిపెట్టినావా, నాన్నా? లేకుంటే, ప్రాణంపోయినా, ముఖాన్ని ఆనవ్వేమిటి?

చంద్ర:—బాగా పోల్చినారు, నాథా! ఆకురవాళ్లన్నారు, “అమ్మాజీ, బాబయ్యా, విశ్వేశ్వరా!” అంటూ ప్రాణం విడిచిపెట్టినాడట. “మీరు చాలామంచివాళ్లు, మా అమ్మాజీని ఏలాగు ఓదార్తారో?” అన్నాడట, నాతండ్రి! నాయనా, నీవు పెట్టినచిచ్చు, ఎవరు ఆర్పగలరోయ్?

హరి:—బాబా, నీకు నవ్వు, మాకు ఏడ్వూనా? నీకష్టాలు గట్టెక్కినాయి, నీకు నవ్వుకాకేమి? లాభములేని మా విచారముచూచి నవ్వవలసినదే.

చంద్ర:—బాబా, ఇక్కడ గంజివిడిచిపెట్టి, స్వర్గములో నీవు అమృతం నేవిస్తూ అమృతాన్ని మించిన నిన్ను విడిచిపెట్టి, మమ్మల్ని మాకన్నీళ్లే తాగుమన్నావా? బాబా, నిన్ను కృష్ణమ్మ భోజనానికి పిలుస్తే, “మా అమ్మాజీ చాలీ చాలని గంజి తాగుతూ ఎలాగో ప్రాణాలు నిలబెట్టు కొంటూంటే, మీయింట పిండివంటలు నానోటికి ఏలాగు పోతాయి?” అన్నానే. ఇప్పుడు నన్ను విడిచిపెట్టి స్వర్గ సౌఖ్యం ఏలాగు అనుభవిస్తున్నావు, తండ్రీ! అమ్మకు నీవద్ద చోటిప్పించుచు?

హరి:—ఏమీ; గంజాతాగేవాడు, బాబయ్య?

చంద్ర:—అదైనా, కడుపునిండా ఎక్కడ?

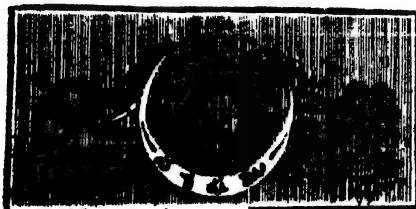
“బాబాజీని ఎప్పుడు చూస్తాము? ఎప్పుడెప్పుడ” నేవాడవు, చూడకుండా వెళ్లి పోయినావా. కొడకా! ఒక్కమారు నిన్ను కాలుమీద కూర్చోపెట్టకొని ముద్దులాడుతే, అడివికివెళ్లివచ్చిన కప్పమంతా నా చేతుల్లో పోయిందన్నావు. నేను నాకష్టాలన్నీ మరిచి పోయేదానను. తండ్రీ! కష్టాలవంటిగురువు లేడన్నావు. కాని, నీవుపెట్టినకప్పం, ఏమిసేర్చుతుంది, బాబా?

యజమానినేనలో ప్రాణమైనా పెట్టవలెననా? నీవు అలాగే చేసినావు. నీవుప్రాణముమాత్రమే విడిచిపెట్టినావు. ఆయజమానినేనలో, నా ప్రాణముకంటే ఎక్కువ వస్తువును, నిన్ను, విడిచిపెట్టినాను. నేను ఎక్కువకాదు, బాబా? నాథా, నన్ను తిరిగి వేగమే రావలెనని యజమానిఆజ్ఞ. యజమాని ఆజ్ఞను అతిక్రమించకూడదని బాబా శరీరము జ్ఞాపకంచేస్తున్నది, తమ పారుష్యం జ్ఞాపకంచేస్తున్నది. నేనువెళ్లి సుంకంకొరకు ప్రయత్నించవద్దా?

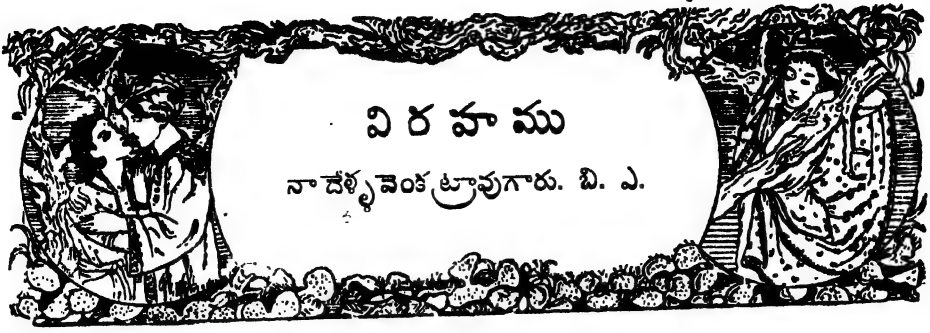
హరి:—తప్పకుండా చేయవలసినదే.

చంద్ర:—పోయివస్తానని అనడానికి అధికారములేదు. వస్తే, ఏలాగు వస్తానో?

హరి:—వెళ్లితానంటే, మంచిది అనడానికి నోరురాదు! ఈకారణ్యం దాటించడానికి అధికారములేదు! బాబయ్యలేని ప్రపంచములో ఇక మనకేమున్నది, సత్య నేవానందముతప్ప? మనకు సత్యమే స్వర్గము. మనకు ఇంతకంటే మరేమిచేటు రాగలదు? మరి నీవువెళ్లు, (చంద్రమతి నిష్క్రమించును) ఏలాగు తిరిగిచూస్తూ వెళుతున్నదో! (తెర)

వి ర హ ము

నాదేశ్వరవెంకట్రావుగారు. బి. ఎ.

నజ్జీరేయిని కలలోన నాకునీవు

కానుపింకగ మేల్కొంటి గలతఁ జెంది
మాయమైపోతి వింతలోనే యెచటికొ ?
పక్కపై నొక్కనిని నన్ను బాటవైచి.

గీ. దూరమున హోరుమను నకూపారవము
చేరువను గానవచ్చు నాచెట్టుమీఁద
ఘూకములభీకరంబగు కూతదప్ప
లోకమున నెట్టిధ్వని విన రాకయందె.

గీ. విజనసంచారిమైన యీ వీధులందు
వ్యర్థముగ నేరికొఱకొ ? యీ యర్ధరాత్రి
విమలశీతలచంద్రికా సముదయంబుఁ
గాయుచున్నాఁడు యామినీ కాముకుండు.

గీ. ఇట్టిచల్లనిరాత్రి నీయింటియందు
నిర్విచారంబుగా నీవు నిద్రవోవ
నొక్కడను బిక్కుబిక్కునఁ బక్కపైన
నిన్నుఁదలపోసికొనుచుఁగూర్చున్నవాడ.

గీ. తెక్కలేయున్ననాకిష్టె టివ్వమనుచు
నంతరితొన కెగిరి నీ చెంతవ్రాలి
నిదురలో వింతచెలువంబు నెగడునీదు
సుందరాస్యంబు ముద్దాడియుందునుగద.

గీ. నిన్ను నెడబాసి విరహార్తి ఖిన్నుడైన
నాయెడ న్నాలిఁజేంది స్వప్నాననైన
దర్శనంబిచ్చునంతటి దయయుఁ గలిగెఁ
జాలు; పదివేలుసుమ్ము నాపాలి కిదియ.

ఊఁచ బి య్య ము

దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రి గారు

ముంగురుల్ చెడరి గుంపులుగట్టి నెమ్మోము, దమ్మి ముమ్మరముగఁ గ్రమ్మి కొనఁగ
ముద్దులమురిపెంపు మొగమున మొలకెత్తి, కొమరుఁ జెక్కులఁ జిలుచెమట జాఱ
తుఱిమిన తంగెడువిరులతోఁ గూడ, నం దంపుధమ్మిల్ల బంధము నటంప
శ్రీకారములతోడఁ జెలిమిఁజేసెడు కర్ణ, ముల నొప్పు పల్లెరు పూలు గదలఁ
గీ. దానుబాడెడు మోటు పదంబునకును, కంకణంబులు చెలఁగి పొంకముగఁ దాళ
మానములు గొల్పఁ గూర్చుండి మంచెమీఁద, నబల యోర్తుక ఊఁచ బియ్యంబు గొట్టె.

ముక్కు-తిమ్మనార్యుడు

మండలేముల వేంకట శాస్త్రి గారు, బి. ఏ., యల్. టి.

ప్రంధభోజుడని విఖ్యాతిబడసిన శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలమున సామ్రాజ్య లక్ష్మీ ననుసరించి కవితాలక్ష్మీయు, వాసియు వన్నెయుఁ గాంచి మించినది. అష్టదిగ్గజములను ప్రశస్తిపడసిన కవినాథులైనను శ్రీ విద్వత్ప్రభుని యాశ్రయము నవలంబించి యుండిరి. ఆకాలమునఁ గవితాప్రపంచమునఁ బ్రబంధ రచనయే మిన్నయై యుండుటచేతను, శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు పండితుఁడగుటచేతను, వాని యభిరుచి ననుసరించి, కవులందఱును ప్రబంధ రత్నములతో నాతని బూజించి ప్రశస్తి పడసిరి. అట్లునరించిన వారిలోఁ బారిజాతా హరణ కర్తయగు ముక్కు-తిమ్మనార్యుడు కడుఁ బ్రసిద్ధుఁడు. మృదుమధుర రసభరితముగు తైలిగలవాఁ డగుటచే “ముక్కు-తిమ్మనార్య ముద్దపల్కు” అని సార్థకభిరుదము నొందెను. “నానా సూనవితాన వాసనల నానందించు” అనుచక్కని, ముద్దులుమూట గట్టు పద్యమును రచించుటచే నితని ముక్కు-తిమ్మనార్యుడని లోకము వాడుచుండుట యెల్లరకుఁ దెలిసిన విషయము.

ప్రబంధకవులలో నితఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. ప్రబంధములనరటి ననుసరించియు, వానిలోఁ దలతిక్కఁగానుండి, పాఠకుల హృదయములకు

విసుగుగలిగించు కొన్ని లక్షణముల నితఁడు లోలఁగించి, తన రచించిన “పారిజాతాహరణము”ను నిర్దుష్టము గావించుకొనెను. అందుచే నితని కవిత్వ మన్నిఘట్టములగుదును మిగుల రసభరితముగ నుండును. సాధారణముగఁ బ్రబంధములలోఁ గథానరణి మృగ్యము. కథావేగము మొదలే లేదని కూడఁ గొందఱు విమర్శకులు సహేతుకముగ యోచింతురు. ప్రబంధములకు నిర్ణీతములగు వర్ణనలను జేయుటకుఁ గథాసందర్భ ముపయోగింపఁబడు నుగాని కథ ప్రధానము గాదని తేలుచున్నది. ఈగ్రంథ మీవిషయమునను నదితరవిషయములగును భీష్మముగ నున్నది. దీనియందుఁ గథయును గథావేగమును ప్రధానములు. ప్రాంధమునుండి, ముగియునటకును కథాధోగణి యొక్క-విధముగనే చెప్పఁబడినదిగాని, సందర్భసూక్ష్మములగు వర్ణనలు కథావేగమునకు భంగముఁ గలిగించలేదు. అందుచేఁ బాఠకుల కిందలియానక్తి యధికమగుచున్నది. మఱియొక విషయము గలదు. సామాన్యముగఁ బ్రబంధములయందలిపాత్రములన్నియు నొకేవిధముగ నుండును. అనఁగా నొండొం టికి స్వాభావికములగు భేదము లేవియుఁ గనఁబడక మనుష్యస్వభావ మన్ని విధముల నొకే

తీరుగనుండి, యంతవైచిత్ర్యరహితమా యని యనిపించుచుండును. కారణమేమన, వానిని రచించిన కవులు సాధారణముగఁ బండితులు. కావున గ్రంథస్థములగు విషయములనే గ్రహించి యుందురుగాని, సృష్టించు విషయములను దామే తొలిసారి గ్రహించినవారు కారు. అందువలన, నాస్తిక, శృంగారాద్యవసరములయందు, పాత్రము లన్నియు నొకేవిధముగ, సంభాషించుచు, బ్రవర్తించుచు నుండును. ఈ గ్రంథమున గల ప్రధాన పాత్రము లట్లుండలేదు. శ్రీకృష్ణుడు, రుక్మిణి, సత్యభామ, నారదుడు ఇత్యాదులు స్వతంత్రములగు పాత్రములు. అసంగఁ దమంతటతాము నిలచునవి. ఆచూయవసరములందు వారి ప్రవర్తనము సముచితమని యంగీకరింపవలసి నట్లుండును. ఇరువురుగాని, యధికముగ గాని కళత్రములుగల యాతఁ డేయవసరములయందెట్లుసంచరించునో శ్రీకృష్ణుఁ డట్లే ప్రవర్తించియుండెను. నారదుఁ డొసంగిన పారిజాతము నూహించి శ్రీకృష్ణుడు:

మ. “ఇహ భోజిత్యజ కిన్చిత్ గిహ తో సేమంచ నూహించునో, మహాత్రాణి? దానికే నిపుడు ప్రేమంబు పినకో దీని స్థిరముకే జేసిన జాడ దోచు నొకొ? యాలె; మృదు సేనున్చి, చెల్లుదువో యేరికిఁ బంపఁగా; ననుమి లీనో రుక్మిణీకాంతకున్.

ఇచ్చట సమంజసమని యోచించెను. ఇదియెంత స్వాభావికముగ నున్నది? అట్టి వారిమనోధర్మ మనుభవైకవేద్యమని నామ నవి. ఇతరపాత్రముల సహాయోచిత ప్రవర్తనములును సంభాషణములును వేటొకచోఁ జూడఁదగును.

తిక్కనసోమయాజి నాట నుండియు స్వప్నవృత్తాంతమును దెలుపుచుండుట వాడుకలోఁ జేరినది. కవిబ్రహ్మయగు తిక్కన కాలమున నీవృత్తాంతము రసవంతముగ నుండినను దాని ననుకరించుటయే ప్రధానముగఁ దలఁచినయితరుల వృత్తాంతములు రసభరితములుగ నుండలేదు సరికదా; పాఠకులకు విసుగు గలిగించునట్లుండును. తమ గ్రంథములయెడ గౌరవాతిశయము గలిగించుకొనుట కిదియొక పన్నుగ డయని వినుర్వకులు కొందఱూహించఁ దగియున్నది. అట్టి స్వప్నవృత్తాంత మిందుఁ జొన్నబడి యుండలేదు. మఱియుఁ జర్చితచర్చణముగ నాచరింపఁబడునుకవిస్తుతియును గుకవినిదయు నీతని కృతయందు గానరావు. కవితఁజెప్పఁ దొడఁగిన ప్రతివారును గుకవినిద సేయుచు వచ్చినచో, నిదకుఁ బాత్రులగు నీకుకవు లెవ్వరిని సందేహించఁదగి యున్నది. తిమ్మనార్యుఁ డిదియెల్ల సప్రస్తుతప్రసంగ మనియు, తన గ్రంథమున బాఠకుం కుఁ గలుగఁగల యాదరమునకు భంగము గలిగించుననియు నూహించి వీనిని లోపింపఁజేసి స్తుతిపాత్రుఁ డయ్యెను.

ప్రబంధములనుగాని, యితర పద్యకావ్యములఁగాని రచించినకవి నాథులందఱును దప్పక కవినంశానుక్రమణికును దెలుపుచు బెక్కు పద్యముల వ్రాయువాడుక గలదు. కవీశ్వరు లిందు స్వగుణాతియమును, బాండిత్యోత్కర్షయను గూడ వర్ణించుకొనుట సహజము. తిమ్మనార్యుఁ డిది యనుచితమని తలఁచెగావలయు. ఏలనన, కుకవులను పేరిట నితరుల

నిందించుచు, స్వగుణంబుల నుగ్గడించుట సత్పురుషలక్షణమని యూహించుటకు వీలుకాదు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలను స్మృతిఁజేసి గాననిర్ణయించి కృతియొసఁగినట్లు తోచుచుగాని, మనుచరిత్రాదులవలె బ్రభువు తన్నుఁగోరుటయే యీ కావ్యరచనకుఁ గారణమైనట్లులు గానరాదు. లేనిచో గర్వరతాంబూలా ద్యుపచారములతోఁగవిని బూజించి ప్రార్థించుట యిందునఁ గానఁబడియుండెడిని. కృతిఁజేయఁ తన పేరఁ గృతి రచించుమని కవిని ప్రార్థించుట కన్న, కృతిరచించి యుత్తమనాయకుని వరించి యర్పించుట యధికరసవంతముగఁ దోచుచున్నది. మఱియుఁ గృతిఁజేసి వంశానుక్రమణి కయను, కృతినాయకుని వర్ణనమును దిమ్మనార్యుఁడు కడుసంగ్రహముగను, మిగుల హృద్యముగను జేసియుండెను. కృతిఁజేసి వంశమునఁ బ్రసిద్ధులగు నీశ్వరస్వఁతని, సరసభూవిభుని, వీరు చూపిన బలవరాక్రమములను, కవిగఁడు సమంజసముగ వర్ణించియున్నాఁడు. నిర్నిమిత్తిములగు విషయముల యందనావశ్యకములగు నతిశయోక్తులతో వర్ణించినచో గవీశ్వరుని పాండిత్యబలమును గూర్చి సంతసించినను, భావనాబలము లేమిచే హృదయాకర్షకముగ నుండలేదని విమర్శకు లూహించ వలసియున్నది. వాని లితఁడు పూనకుడుటఁజేసి యీ భాగమును గూడ హృద్యముగఁ జేసెను. ఈశ్వరస్వఁతని వర్ణించుచు మ హేశ్వరుని యందుఁగల లోకము లితనియందుఁ గానఁబడక పోవుటయేకాక యితఁడు బలదర్పము లధికముగఁ గల వాడని వర్ణించిన పద్యముఁ జూడుడు :

ఉ. తావన్వత్తిశఁడు; సతిశంబును నాగ్రుఁడు గాఁడు; బాహువం, జేమియు వెన్దిగాడు; తనకందునుఁ బై మఱిరాణలేడు; సం, ప్ర పములోన నొక్కనను నీకి నీదొంతగఁ డీశ్వర, ట్టా హిరాననా హరిని నాటియె య శ్వరఁ డెన్నిభ లన్."

ఈశ్వరవిభుని తనయుండగు సరసవిభుని వర్ణించు ఘట్టము మఱియుఁ జక్కఁగ నున్నది. కృష్ణదేవరాయలు రాజ్యాధిపత్యము నహించెనని వ్రాయుచు దొల్లి యదువంశమున నవతరించిన శ్రీకృష్ణుఁడు తనచరితమునఁ గల లోకముల నవరించుకొని లోకమున విభ్రాంతినొంద నిట్లువచ్చెననుచు వర్ణించెను. మఱియుకచో నీరెండు లవతారిము లన్నిలక్షణములతోడను సమానములని తెల్పెను. చూడుడు :

సీ. గూడవస్వమున సింహాసనముఁడుగామి సింహాసనముఁడై చెన్ను మెఱయ, గొల్లయిల్లాండ్రతో గోడిగిం చుటఁజేసి పరకామినీ సహోదరతఁజూప, మఱి జరా సుకువకై పద్ధర డింముఁజేసి పురవర్గదుర్ముఖ బామిఁగొనఁగ, పారిజాతము నాసపడి పట్టితెచ్చుట నాదార్పమున దానివడునవలుప,

గీ. గోరితొలుపేనఁ దనకైన కొడువలెల్ల, మాన్పుకొన వచ్చి, భువనైకమాన్మలీల, నవతరించిన కృష్ణుఁడొనగ. మించె, సరసవిభు కృష్ణ రాయభూనాయకుండు."

సీ. చక్రవర్తిపహాపశస్తి నాఁడును నేఁడు చెలఁగి ధర్మ క్రమస్థితిఘటించెఁ, భూభృదుధరణి విస్ఫుర్తి నాఁడును నేఁడు గోరక్షణభ్యాతి మదురుపఱచె, సాధుబుధా వనసరణి నాఁడును నేఁడు వంశానురాగంబు వదలఁ జెయ్యె, సత్కథామాభోగసక్తి నాఁడును నేఁడు నా కల్పమవని నింపార నిలిపె,

గీ. నాఁడునేఁడునుయాదివాన్వయమునందు, జననమందెను వసుదేవమనుజ విభుని, కృష్ణుఁడను పేర సరసేంద్రు కృష్ణదేవ, రాయఁడను పేర నాదిసారాయణుండు."

కృతిఁజేసి వర్ణించు సరసరమునఁ గూడ నించుకేని రసభంగము గాకుండ యెటు

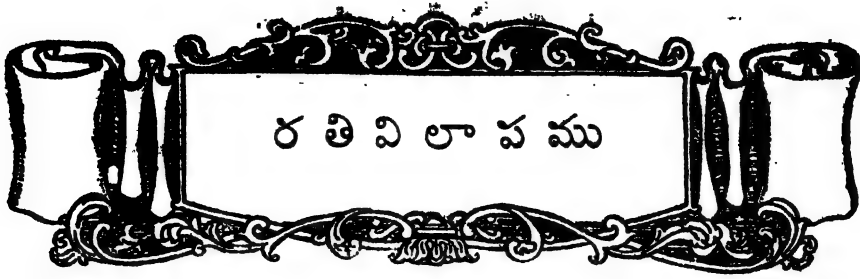
ప్రాసనో కనుఁగొనుఁడు: కొన్ని గ్రంథములు దలి వర్ణన లెప్పుడు ముగియునా యని వినుగు గలిగించును. కల్పనా విశేషములతోడ నితఁడు కొన్ని వర్ణనలు సలిపెను. మఱియుఁ గృష్ణరా యని సౌహృదమును, పరాక్రమమునీ క్రింది పద్యమున వర్ణించిన విధముఁ జూడుఁడు. విజయ పరంపరను దెలుపుపట్టిక నొకదానిఁ గూర్చి, ఛందోబద్ధము గామించుట సామాన్యకవుల పద్ధతి. మఱి యితఁడన్ననో, ప్రతీపద్యమును భావగర్భితముగను, రసభరితముగను ఉండు నట్లు రచించెను.

సీ. “ఉదయాద్రోణేగ నత్ముద్ధతి సాధించె వినుకొండమాట
మాత్రన పారించె, గూటముల్ నెవరంగఁ గొండవీ
డగలింపె బెల్లముకొండ యుబ్బెల్లఁజెఱచె, దేవరకొండ
యువ్వత్తిభంగముచేసె జల్లపల్లె నమగ్రత క్రిగూర్చె,
గినుక మీఱు ననంతగిరిక్రందుపడనేసె గంబంబుమెట్ట
గ్రక్కన గద్దలె”

పై పద్యము క్రిందగీతలిడిన భాగముల యందలి చనుత్కారములు గ్రహించఁదగియు న్నవి. అవీరునిచేత మెఱుగిన కౌత్యకమును వర్ణించినవిధము స్తుత్యతమము. ఇతనిచైలియ,

కథాధోరణియు పాత్రోచితముగ జరుగు సంభాషణములు, మొదలగునవి, యింకా తఱి నరయుదము. ఈవర్ణనలన్నియు నిరువది పద్యములకు లోబడియుండునట్లుచేసి కథలోనికి దిగెను. ఈభాగమును జదివినపాఠకులకు గ్రంథ మంతయు నెట్లు వ్రాయఁబడినదని తెలుసు కొనునాన, సహజముగఁ గలుగును. తన ప్రబంధ ధోరణి కన్నివిధముల నియ్యది మచ్చుగా నొనర్చెనని యూహించఁదగి యున్నది. సర్వ జన సామాన్యముగ సుఖాధకమగు శైలిగూడఁ దన కమరియుండుట స్తుతిపాత్రమై యున్నది. కిషకద భూయిష్టముగను, అనావశ్యకము లగు కల్పనావిశేషములతోడను, గ్రంథమును పాఠకుల హృదయమునకు దూరీకృత మొన రించి యుడిసినచో దిమ్మనాఝునిఁ గూర్చి వ్రాయుట యన్యదాదులకు దుర్లభంబు. ఇది నఱు కీభాగమును సవిమర్శకదృష్టితోఁ బరిశీ లించిన వారి కీనానుడులు సత్యములని తోచు ను. అతిశయోక్తిగలదని యూహించువారొక సారి పైవిధముగ యోచించి, విమర్శించి, నాయభిప్రాయము ననునదింతురుగాక!

ప్రపంచమున వేంకట స్వామి ప్రసాదరాయ కవిగారు

ప్రస్వయం పాలితుం భానో
ర్నిమే ర్లోకా కవే ర్వచః;
అవతారో యయోః పృథ్వ్యాం
దంపతీ తౌ సమా మ్యహమ్.

† ఉ. నెట్టన కంటిమంట మరు
నీలగుండేయు మహాతపస్వి దా,
నెట్టి యవస్థపాల్పడియె
నిమ్మెడ నొర యటంచు నవ్వుచు,
న్నట్టులు సొంపునింపు గిరి
శాంగవిభూతినితాననంబులొ,
గట్టులతోనెట్టి చను
గట్టుల కేను నమస్కరించుదకా.

ద్వి ప ద

నిటలాక్షు నేత్రాన్ని నిజనాథుపైకి
దటుకున నేతేర దా మూర్ఛనొంది
వివశయై వడియున్న విరివియై వెలచి
యవిషహ్యవేదనం బైనవైదవ్య
మావహిల్లగుండేయు సదియైన బల
దైవమ్ము చెద్దిని దగమూర్ఛదేతె.
ఘనమూర్ఛదేతి యక్కలకంతకంతి
గనుల నల్లనవిచ్చి కలయంగ జూచె
దనివోనికనులకుఁ దనప్రియుం డింక
గనరానిదశ నున్ని గానలేదయ్యె.

“జీవితేశ్వర ! నీవు జీవించియుంటె;
నావలపులవంట ! నాథ ! యెందుంటి ? ”
వనివల్కి దిగ్గన నటనుండిలేచి
వనజాక్షి నిజపురోభాగమ్మునందు
గిరిశకోపానల కీలలం గాలి

పురుషాకృతిని నున్న బూడిదం గనియె.
మరల జేష్టలు దక్కి మరురాణి యపుడు
ధరణిపై బొరలుచు దన చన్నదోయి
గడుఘాసరద్యుతి గాంగ జెన్నెలులు
విశివడి జీరాడ వివినభూసలిని
దనతోడ సరిగ వంతను ముంచునట్లు
వెను బాటుమై నిట్లు విలపించ దొడంగె.

అయ్యయో ! నాథ ! యిట్టైతివే నీవు
దయ్యమ్ము నిను బావదలచెనే నేడు
నెయ్యమ్ము కృపయును నీ కెందుబోయె
నియ్యరణ్యమున నన్నిట డించిచనితె.

వన్న గాభరణుతో బంతమ్ము ముప్పు
నిన్ను నీకొలచి గణింపవైత నుచు
నన్నెన్న నీపూన్ని కడలి నీతోడ
నన్నంతమాటయు నయ్యెనే తుదకు.

వెలుతావసుల గిట్టి బెదరించినట్లు
వెలు పొకింతయులేక విశ్వసంహరులు

“† తపస్వి శాంగతోఽచక్షా, మితిన్మృతాభవానివ, గిరిజాయాస్తనావందే భవభూతి నితాననా” భవభూతి.

కఱకంతుని గాలకాలుని రుద్రు
నుఱక మైకొని తాకు టూరకేచనునె.

గిరిరాజతనయను గిరిశుతోఁగూర్చి
వరదుని మెప్పించి వరములు వడసి
యరుసమ్ము నింతువం చాసించియుండఁ
బరము కోపాగ్ని చే భస్మంబ వైతె.

ఒరపుగల్గెడువారి కుఁపమానమగుచు
వఱలు నీయొడ లీ యవస్థపాల్పడఁగ
నెడఁద వ్రయ్యలుగా దదేమొకో నాకుఁ
గడుఁ గఠినాత్ములు గారె చేడియలు.

నినుఁ జూడకున్నట్టి నిముసమ్ము నాకుఁ
గనుఁజ్ఱు నొక దివ్యకల్పమ్ముగాఁగ
నిరవధియైన యీ నీవియోగార్తి
స్మర ! యింక నే నెట్లు సైరించుదాన.

కట్టవాసినజలౌఘము దమ్మిఁజ
నట్టె తా విడనాడి యరుగుచందమున
నిముసమ్ములో మన నెయ్యమ్ముదొఱఁగి
రమణ ! నీతోడిదే బ్రతుకుగామనెడు
నబలను నన్ను నిట్లొఱచివుచ్చి
ప్రబలా ర్తి నిడి యెందఁ బాఁపోయితివి.

ఎందైన ననుఁగూడి యేఁగుదీ వెపుడు
నిందు సకా దిగనాడి యెట్లొగినాపు
మందభాగ్యను నన్ను మఱచినావేమొ
యిందిరాపుత్ర ! యింకే నెందుఁ జొత్తు.

నేను నీకును నాకు నీపు నెన్నఁడును
నోనాథ ! యప్రియ మొనరింపలేదు
కృపపుట్టనేడ్చు నీ ప్రియ కకారణము
యిపుడు నీ దరిసెనం బీ వదేమిటికి.

కవవాసి నొగులు జక్కవపెంటివోలె
నవిరళశోకార్తి నడలు న న్గనవో
యెవరింక దిక్కు నన్నిటలొంటి ఘోర
దవము పాల్సేయ నా తప్పేమి చెపుమ.

చెలువుండ ! వే తూక్కచెలిపేర నన్నుఁ
బిలుచుచో నీమీఁదఁ బెనురోసమూని
మొలనూలిత్రాళ్లతో మొగమోటమాలి
కలయ ని న్గటిన కతలెంచినావో
యలరులేయ కరువు లక్షులంగలఁదఁ
గలువపూవులవ్రేయు గతు లెంచినావో

తప్పగల్గిన నన్ను దండించుటకును
నొప్పలకుప్ప ! వేతూకదారి లేదె
యిప్పట నిహలోక మెడలి నన్నిట్లు
ముప్ప మున్నీటిలో ముంచి పోవుదువె.

“మునుందువీ” వంచు నీ వన్నమాట
మదన ! యిచ్చకముగా మది నెంతఁజూపె
యెద నుంటినేని నీ విటు బూదిగాఁగ
బ్రదికియే నెట్లుందుఁ బ్రాణేశ ! చెపుమ.

శిరనైపుణిని శైలజాశివాంగముల
నరుదార నొకటిగా నదికింతు నంటి
మదన ! యొక్కటియైన మనయంగకముల
యదుకూడ్చి యకట ! వేతైలివే నాకు.

పరమేశ్వరుఁడు కృపా పాథోధియందు
హరిహరీ ! యెట్లు కోపాగ్నినిఁగాల్చెఁ
బరమపాపిని నాయభాగ్యమ్ము హరునిఁ
గరుణకుం దప్పించెఁ గాఁబోలు నాథ !.

జగదేకరత్న విచక్షణస్వాంతుఁ
ధగుశౌరి తనమిత్తుఁ జైయుండ శూలి

దెగి తత్సుతుని నిన్నుఁ దెగఁజూచె మిత్రు
మొగ మెట్లునూతు నన్నొగమోట లేదొ.

కడఁకఁ గ్రొవ్విరిఁగాల్పఁ గాలాగ్నియేల
కడవేళ లోకముల్ గాల్పఁ బాల్పడిన
కడిది చిచ్చటకంటి గాటంపుమంట
మృదుఁడేలఁపట నీమెత్తనామేన.

ఆడుదానను గోల నబల నేనల్లి
వాడీచూపులఁ జూడ వణకిపోవుదువు

శ్రీకంఠునుగ్రాక్షి శిఖిశిఖాపటలి
పైకొన్న నీమెంత భయ మొందినావొ.

కడుపుస్లంగ నిన్నుఁ గన్నతల్లికిని
జెడఁగాలి కడుపులోఁ జిచ్చువెట్టితివె
కడుభాగ్యశాలిని గలుములపాలఁతి
గడఁక నెట్లొర్పు నీగర్భశోకమ్ము.

మది నన్నుఁ బ్రాణమ్ము మాటుగా నెంచు
నది వధూనత్సల యత్త శ్రీదేవి
దలసెడ్డ నాదు దుర్దశను భావించి
వలనేది తానెంత వంతపాల్పడునొ.

అత్యంతభక్తి నే నడుగుల కెఱుగ
“నిత్యసాభాగ్యవై నెగడుమాయమ్మ!”
యని నన్నుదీవించు నాదేవిమాట
యన్మతమై పోయెనే యక్కటా! నేడు.

ఎడప కిప్పుడ దివికేఁగెడు నీదు
నడుగులవెంబడి నరుదెంతు నేను
నాకయిచింతింప నామనోనాథ!
లోకమ్ము కొఱకునైలోనఁ జింతింతు
నైహికజనము దైవాహతంబయ్యె
దేహిసాఖ్యము నీయధీనమ్ము కాదె.

రెయినిక్లుగమ్ము పురీమార్గమందు
భయదహానుఱుముచే భయ మొందుప్రియ
సరగఁ గాముకనివాసములు సేర్పంగ
స్మర! నీవుదక్కంగ శక్తుఁడింకెవఁడు.

పాలయల్కు బెడమొగములు గాఁగ శయ్య
మలఁగి నాథులతోడ మాటాడుకున్న
నలరుముల్కులఁ జాఱుక్క న నాటి చెలులఁ
గలక దేర్చెడువాఁడు గలఁడె వేటొకఁడు.

తగు లెఱుంగక వినూతనసంగమముల
మొగిని లజ్జభయమ్ములపేర్కిఁగొంకు
ముగుదకన్నెలకు నేర్పులు నేర్పి తేర్చి
మగలఁగూర్చెడువాఁడు మఱియెవ్వఁడింక.

కడునెఱువాటెడు క నులు ఘూర్ణిల
నుడువులు సారెకుం దొట్టువడంగ
బ్రమగొల్పునదియ యా వారుణీమదము
ప్రమదల కింకవిడంబనయ నీవేమి.

సరసుండవైననీ చావుచే జగము
సరసత్వమును బాసి చప్పనైపోయె
విరసమై సృష్టిప్ర వృత్తి గీడ్పడియె
స్మర! నీవులేకున్న సర్గమే లేదు.

అనుఁగుఁజుట్టమవు నీ వతనుండ వగుట
విని నిజోదయ మింక వృథాయంచు నెంచి
బహుళమ్ము సనినను బహుళదుఃఖమునఁ
దుహినమయూఖుండు దొఱఁగుఁగార్భ్యమ్ము
ఎఱుపుఁచచ్చనిచాయ నెనలారుతోడిమ
వఱలఁ గోకిల్కల ధ్వనులచేఁదెలియు
నెలమావిపూవు నే డెవ్వని కింక
నలుఁగొనొచెప్పమా యలరువిల్కాడ!

వెలిదమ్మకొవ్వరి వెలవెలంబాతె
లలితహా నీలోత్పలము బొగ్గువడియె
ఫలశూన్యములయి నిజ బాయటంబూపు
ములుకులన్నియు నేడు మొఱవోయెనకట!

పలుమాటుగొనయంపుఁ బనుల నీవనుపు
నలివినయీతేటి చాలు శోకార్తి
విలపించు ననుఁగూడి విపులవైన్యంపు
టులి వెనంగఁగనేఱుచున్నట్టులుండె.

వలరాజ! నీవేమి వగపునంబోలె
బులుఁగులరొదలవా పోవుచుంఁగానఁ
బువుఁదేనెకన్నీరు బొటబొటఁగాఱ
నవనీజములు నేడ్పు నట్లుండె నకట!

కనుఁబండువైన నీ కాయమ్ము మగుడఁ
గొనిలేచి తియ్యఁబల్కుల సాజమైన
గరునమ్ముల ప్రడఁగండుఁగోయిలను
సురతదౌత్యమునందుఁ జొనుపనే నాథ!

పాలుపునింపెడు నీదుముద్దునెమ్మాము
గలుములీనెడు నీదుకడఁగంటిచూపు
గొనమోవి నొలయు నీ కులుకు లే నగపు
గనులఁ గట్టినయట్లు గనుపట్టు నాకు.

తలసోక మ్రొక్కి యెంతయువేడి కంప
మెలరార నిడిన నీ యితిగవుంగిళుల
నెలమి బైకొన్న నీ యేకాంతరతులఁ
దలపోయ శాంతిఁజెందఁగ నాకు వశమె.

పెదవి బల్మొన నొక్కి బెదరించినంతఁ
బదనరోజము లంటి బతిమాలుకొనుచుఁ
బొదివి చెక్కుల బల్మి ముద్దాడు టెన్న
మదన! నాకడుపు చున్నులువాటు నకట!

సురతపండిత! నీవ సారిదిమై నిడిన
సురుచిరవాసంతసుమభూష లివిగో
కనుపట్టుచున్నవి గాని యానీదు
కనువిదయినమేను గానరా దకట!

నమ్మి జన్మవఁ దీర్చు నీ పత్రరచన
నమ్మేన నీవలందిన చందనమ్ము
దడియాట విక సుందరమైన నీదు
నొడలూతిపోయె నయ్యో! మనోరమణ!

ప్రియ! నాదువామాంప్రి బ్రీతి నీయిడిన
కయినేత పరిపూర్తి గాకుండనిన్న
దారుణాత్ములు సురల్ దలఁచి రాకొఱతఁ
బూరింపఁగా వేగముగ రాగగయ్య!

నలనేర్పడఁగఁ గూలివానిచేఁ బాము
బలిమిఁ గొట్టించు నేర్పరి యయ్యె వజ్ర
మెఱమెచ్చులకు నుబ్బిమీటి యీతంత్ర
మెఱుంగలేవై తమాయికుండ వీ నకట!

నినుఁ గన్నకిన్నుల నిర్జరాంగనలు
దనుఁ జూడకున్న సుత్రాముండు గనలి
నిను నిట్టి మిషవెట్టి నిటలలోచనుని
కనుమంట కొప్పించి కసిదీర్చుకొనియె.

దివియందు జాణలౌ దేవకామినులు
దివిరి నిజ లోఁగొని తివియకమున్న
శలభమార్గమున నే జనుదెంచిమోద
మొలయంగ మగుడ నీయొడిఁజేరుకొండు.

అతివేగముగ నిన్ను ననుగమించుటకు
యతనమ్ము మై నుంటి నట్టెనఁగాని
రతి కాముఁబాసి యర్థక్షణమైన
బ్రతికెనఁ దూఱు తప్పదు నాకు రమణ!

మడియు నీకిట సంత్యమండనంబైన
నుడు కాఱ నేనెట్టు లొనరింపనేర్చు
నొడలితో నుసులుతో నొకటనే నీవు
గడు నతర్కితమైనగతి బొందినావు.

ఒడిలోన విల్లుంచి యొగిఁ బూవుటమ్ము
దొడికి తానంక లొత్తుచు నీవు మధునిఁ
గడగంటిచూపులం గని లేతనగవు
వెడల ముచ్చటలాడువిధము నేఁ దలఁతు.

ఎటనున్నవాఁడో నీ కెపుడుఁ బూవిండ్లు
ఘటియించు నెచ్చలికాఁడు మాధవుఁడు
అతితీవ్రకోపుఁడౌ హరునిచే మిత్తు
గతిని దానును బూది గాఁడుగా నేఁడు.

అని రతివిలపించు నాఁల్కు లెడఁద
మొనసి పెన్విసపుటమ్ములు వోలె నాట
విపులశోకార్త నవ్వెలఁది నూరార్ప
నపుడ మాధవుఁడు ప్రత్యక్షమై తోఁచె.

ఘను మధుంగాంచి యక్కారె బిట్టెచ్చెఁ
జను లుబ్బడఁగ నురస్థలి గాఁడుకొనియె
నిలను జుట్టముల కట్టెదుర శోకమ్ము
దలుపుదీసినయట్లు దాఁబొంగిపొరలు.

వనటమై మధు నిట్లువలుకు నక్కలికి
గనుమన్న! నీచెలికాని దుర్దశను
బాదివి కపోతకర్పరభస్మరాశి
నిదె గాలు లిట్టటు నెగఁ జమ్ముచుండె.

స్మర! వేగ నీదు దర్శన మీవె రావె
కర మీమధుఁడు నిన్నుఁగన వేడ్కపడెడుఁ
బాలఁతులందుఁ జలించుఁ బురుషులప్రేమ
చలియింపదుగదయ్య! సన్నిత్రులందు.

అలఁతికుఁడుల కామకలైసుమ్ములువలెఁ
లలుఁగులునైన నీదగ్గఁబిఁటి! నిన్నువుదిఁది
రహి సర్వజగమందు రమణ! చెల్లించె
సహచరుండగు నీవసంతుండ కాఁడె.

అనిలవేగాహతంబగు దివ్యైవోలె
జనినాఁడు నేఁడు నీసఖఁ డింకరాఁడు
వగఁ దదీయంబైన నత్తిచందమునఁ
భాగచూరియున్ననన్ బూడగాంచుమనఘ!

విరివిల్లుఁ జంపి నక విడనాడుదైవ
మరచావు ఘటియించె నకట! నా కిపుడు
అరయంగ ననపాయి నాశ్రయదుమముఁ
గరి గూల్చేనేని తీగయుఁ గూలుఁగాదె.

కాన నీవిటమీఁదఁ గరుణించి నాకుఁ
బూని బాంధవకృత్యమును జేయవలయు
ననలమ్ము నాకిడి యటవిరహార్త
నను నాదు నాభుచెంతకుఁ జేర్పు మనఘ!

నెల వోయెనేని వెన్నెలగూడఁ బోవు
మెలపుక్రొమ్ముగులువో మెఱపునుం బోవు
బాలఁతులు పతిత్రోవఁ బోవువా రనుచు
నిల నచేతనములు నెఱిఁగెడుంగాదె.

పాలుపారుప్రియుమేని బూది నే యిచట
నెలమిఁ జన్దోయిఁ గెం పెసలార నలఁది
ఁనివడి చివురుల పాన్పునంబోలె
ననలమ్మునందు నాయంగమ్ముఁ జేర్తు.

ఁలుమాఱు సౌమ్య! పూర్వము నీవు మాకు
నలరు బాన్పులకూర్పునందుఁ దోడ్పడితి
విపుడు కేల్కోడ్చి నిన్నిదె వేడుకొందుఁ
గృవమీఱ సొద గూర్పవే వేగ నాకు.

వలనోప్ప నాకిడు వహ్నిఁ దోడ్తోన
మలయానిలములచే ముడింపునున్న !
ననుఁబాసి నిముసమైనను నీయనుంగు
మనలేమి యెఱుంగవా మాధవా! నీవు.

ఇటుచేసి యవల మాయరువుర కొకటె
యిటఁ బూవుఁదేనెదోయిలి యీఁగదయ్య!
నరగ నీసఖుఁడు పంచకయ నాతోడఁ
బరలోకమున దానిఁ బానంబునేయు.

మరునికై మఱియు నో మాధవా! నీవు
పరలోకవిధిఁ జలత్సల్ల నంబులగు
నెలమావిపూగుత్తు లిమ్ము నీచెలికి
నెలమావిపూలపై నెంతయోప్రీతి;

అని మైవిడువనున్న యారతిదేవి
ననుకంప నూరార్చె నాకాశవాణి
మడువింకఁ గొందలం పడుగండుమీనుఁ
గడుఁగృహం దేర్చు తొల్కరివాననోలె.

రతిదేవి! నీమనో రమఁబుఁ డింతటన
బ్రతికి నీతోఁగూడి ప్రమదమ్ము నించు
మృదునికస్మంతులలో మిడుతయై యతఁడు
వడుటకుం గతమేమొ నచియింతు వినుము.

పరమేష్ఠి దనకూతురై మరుక్కొనఁగ
మరుఁడు ప్రేరేచె బ్రహ్మయు నవ్వికృతిని

దలఁగి ప్రేరకునిఁ గందర్పు శపించె
నలరాయఁ డాశాపథల మిందుఁ బొందె.

ధర్మప్రజాపతి దను వేడుకొనఁగ
నిర్మలబుద్ధి వాణీవిభుం డవుడు
“తపమును మెచ్చి భూధరరాజకన్య
నెపుడు పెండ్లాడి మహేశ్వరుం డలరు
నపుడ వెండి యనంగు సాంగుని జేయుఁ
గృహ” నంచు శాపాంత మిట్లు వ్రాకుచ్చె
నశనిపాతమునకు నమృతవృష్టికిని
నశులు మేఘములును వలఁతులొఁగాదె.

కాన నీస్త్రియనితోఁ గలయంగలట్టి
యీనీడునెమ్మేని నికఁ గావుమమ్మ!
తరణిదీప్తుల నింకు తటిని దొల్కరిని
మరల వెల్లువఁగూడి మలసెడుంఁగాదె.

అనిఁబల్కియుడిపె న య్యాకాశవాణి
మనసిజాతునినాతి మరణనిశ్చయము
మధుఁడు సంబరవాణి మాటలన్ నమ్మి
మధురవాక్పణితి నమ్మగువ నూరార్చె.

చెలువేది వగమేను సిక్క నమ్మరుని
లలన శాపాంతకాలము వేచియుండె
గరసంతతులఁబాసి కనుమాసి పగలు
మురువేడుశశిలేఖ మునిమాపుఁబోలె.

ఛందశ్శాస్త్రవిమర్శనము

వాసా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

పాఠనంది రామశాస్త్రిగారు “భారతి” క్రామా
మాసపంచికలో “ఛందశ్శాస్త్రము” అనే
శీర్షికతో నొక వ్యాసమును ప్రకటించిరి. దాని నామా
లగ్రముగా చదివినవారికి దానిలో ఛందోవిషయము
ప్రతిపాద్యము కావనిన్నీ, ఉపక్రమోపసంహారములు
అత్యంతాననుకూపములనిన్నీ ఈవ్యాసమునకు “ఛంద
శ్శాస్త్ర” మని పేరికలు నేతివీరవలె నిరర్థకమనిన్నీ,
స్ఫురింపక మానకు. అయినను శాస్త్రిగారి ప్రస్తుతికి
ప్రయోజనము లేకపోలేదు. అది మాగ్రస్థులకు చదువరు
లకుమాత్రము గోచరింపదు. కాన ముమ్మందు దానిని
నేను వివరించెదను. ఈ గంజాంతుండలమందు కలింగ
వైశ్యకాఖ యొకటి గలను. వారికోర్కె ననుసరించి
వారి కర్మల యుపయోగమునకై “పౌరాణికప్రయోగ
పద్ధతి” యను నొక గ్రంథమును నేను సంకరించితిని.
అందలి యుపనయన ప్రకరణములలో “సర్వచైతన్య”
అనే దేవీభాగవతవాందీశ్వోకమును పౌరాణిక గాయ
త్రిగా నుద్ధరించితిని. నా గ్రంథము శ్రీమహామహోపా
ధ్యాయ తాతాసుబ్బారాయణాస్త్రిగారు మున్నగు
మహాపండితులచే నామోదంపబడినది. నాపద్ధతి నను
సరించి కొందరు వైశ్యులు ఉపనయనాది సంస్కార
ములను సాంధువున్నారు. ఈయుష్మదుము రామశాస్త్రి
గారికి కిట్టదు. ప్రత్యక్షముగా దీనిని ఖండించుటకు
ధైర్యనాహాసములులేక మారుపేరుతో వ్యాసములను
ప్రకటించి నాయుద్యమధ్వంసమునుచేయుటకు వీరు
యత్నించుచున్నారు. ఇది దీనిలోగల దేవరహస్యము.
నేను ఈవ్యాసమును విమర్శింపబూసట పాండిత్యాభి
మానముచేగాని, పత్రికలలో ముద్రితమయిన నామా
త్మరముల జూచి సంకరించుటగాని యెంతమాత్రము
గాదు. నేవలము నాయుద్యమసంరక్షణకే ప్రవర్తించు
చున్నాను.

ముమ్మందు శాస్త్రిగారి వ్యాసమును రిలీంచి
నావిమర్శనమును పరిశీలించుటకు చదువరులను నేను
చున్నాను.

“వైదిక ఛందస్సులు గాయత్రి, ఉష్టిక్, అనుష్టుప్,
మొదలయి:వి వేదములలోనే చెప్పబడియున్నవి”

అని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

గాయత్ర్యాది ఛందస్సులు కేవల వేదములో
లక్షణస్వరూపాదేశధనపూర్వకముగాచెప్పబడినవనియూ,
లేక, వాడబడినవనియూ, వీరి యాయు? ప్రథమ
పక్షమున పింగళాదివృత్త ఛందశ్శాస్త్రములో కూడా
తల్లక్షణాదులు చెప్పబడినవి. కావున “వేదములోనే”
అనే యనధారణ సంగత మెట్లురను? ద్వితీయపక్షములో
వేదభిన్నతాంత్రికాది మంత్రములలో గూడా ఈ
గాయత్ర్యాదివైదికఛందస్సులు వాడబడ్డవి. కావున
అనధారణ సంగత మెట్లు? వేదపరము తాంత్రికాద్యుప
లక్షక మందులేని వారి యభిప్రాయ సిద్ధింపదు. సర్వధా
“వేదములోనే” యనుట కేవల మంగతమేయరను.

“అని యెన్నియో? యెన్నియో? యేయే
మంత్ర మేయేఛందస్సునకు? తెందినదియో? తెలుపునట్టి
శాస్త్రముయొక్క ప్రచారము లేకపోవుటచేత నది
తెలియబడదు” అనివ్రాసిరి.

ఛందస్సును తెలుపు అనుక్రమణిక, ప్రాతికాఖ్యలు,
సమగ్రముగా ప్రచారములోనున్నది. పింగళఛందస్సు
1 వ మంత్రముమొదలు “అత్ర లోకం” అనేవరకున్న
వైదికఛందోలక్షణములు సమగ్రముగా నిరూపించ
బడ్డవి. ఆశాస్త్రజ్ఞులు ప్రతిమంత్రమునకున్న నిర్వివాద
ముగా అనాయాసముగా ఛందస్సులను చెప్పితిరగలరు.
నేను విద్వాన్ శిరోమణి కత్కల్లో ఛందశ్శాస్త్రము
పాఠ్యగ్రంథముగానున్నది. కూపహర్యములవలె నొక
చోట నిలిచియుండి లోకశాస్త్రములయొక్క స్వరూ
పాదులను గుర్తెరుంగజాలక మన యజ్ఞతన పండిత

లోకమున కంతకు నాలోపింప సమర్థులు మహా భూరము.

“అనుమాన్యులు ననుసరించినది లోక భందస్సులే. వైదిక భందస్సులతో నానుమాన్యుముమాత్ర మున్నను లక్షణము వేరుగానున్నది.” అని వ్రాసిరి.

న్యాయాదులు లోకమునే వాడిరనుటకు విని గమకమును చూపరైరి. ఇది కేవలము సత్యదూరమయినది. అనుష్టుభాది భందస్సులు వేదములో లేదనే భ్రమచే పీఠ్యము వ్రాసియుండురు.

పింగళి. మా. శిరి. “అనుష్టుప్ గాయత్రేః.”

వ్యాఖ్య. చతుష్పది త్యక్తువర్తలే. గాయత్రేః అష్టాక్షరైః పాదైః. చతుష్పత్ భంః అనుష్టుప్ సంజ్ఞం భవతి. యథాయశ్చైవః సహస్రశ్చాపూమః సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్, సభూమిం విశ్వతోవృత్త్యా, అత్యంత్యదశాంగులమ్, ఇతి. పాదమునకు 8 అక్షరములు. అట్టివి నాలుగుపాదములుగల భందస్సు అనుష్టుప్ భంః స్ఫునిన్నీ అది వేదములో కలదనిన్నీ దీనిచే స్పష్టముగా విశేషముగను. కత, ఈశావాస్య, శ్వేతాశ్వతర, మండక మహానారాయణాదులు కొన్నియుపనివక్తులు భందో బధము లయియున్నవి. లోకములోగూడ నీయనుష్టుప్ భందస్సు ఇట్లే వాడబడియుండగా “నానుమాన్యుమే” యని మీరు చెప్పట అనశ్శిక్షాతమాలకమే యని చెప్పక తప్పదు. మహర్షులు వైదిక భందస్సులనే ప్రాయశఃముగా వాడిరనుటకు ప్రబలనిదర్శనములు కానవచ్చునున్నవి. మార్కండేయపురాణాంశగత సప్త శత్యాది మంత్రగ్రామమునకు వైదిక గాయత్ర్యాది భందో విభాగము స్పష్టముగా నిరూపితమైనది. ఇట్లే భగవద్గీతాదులకు అనుష్టుప్ భందస్సువాడబడినది. ఈ విషయ యమున వేదనే లుదాహరణములను చూపవచ్చును.

“వైదిక గాయత్రీ భందస్సు పాదమునకు ఎనిమిది దక్షరములు గలిగియున్నది” అని వ్రాసిరి.

ఇచ్చట గాయత్రీ భంఃపాదమునకు అష్టాక్షర వర్త్యమును లక్షణముగా తెప్పిరి. దైర్ఘ్య, ఆగ్రీ యాజుషీ (రాహ్వి), ఇత్యాది బహువిధగాయత్రీభందస్సులు వేదమందే కనబడుచుండ వాటిని బారవిడచి యొక గాయత్రీ ప్రభేదమునకు లక్షణమును నిరూపించిన ఈ తాన సామాన్యోపకమము సారకమునకా. ఎట్ల

యినను తాము చెప్పిన లక్షణమును న్యూనతాపత్తి రూపదోషమే దిగమింగును. వాటికి సహించినను ఈయష్టాక్షరవర్త్య లక్షణము దుష్టమునుట నిర్వివాదము. అర్హాది భందస్సులలో పాదమునకు ఆరక్షరములుండుటచే నీలక్షణమువ్యాప్తిదోషగ్రస్తము. అనుష్టుప్ భందస్సులో పాదమున కెనిమిది యక్షరములుండుటచే అతివ్యాప్తి దోషగ్రస్తము. అవ్యాప్తి గల్గో వారింది నను అతివ్యాప్తి దుర్నివారమేయగును. తద్వారాగై పాదక్రయవర్త్యమును లక్షణమునకుముగా నంగీకరింతురేని త్రిపాత్ భందస్సు అనేదోట “త్రిపాన్యంత్ర మునకయిన భందస్సు” అనే యర్థమునకై పడినప్రయాసము నిష్ఫలమేయగును. చివరకు ప్రభాతస్ఫుట్టుకట్టి న్యాయానుసారము తాము త్రోసినదే యర్థమే తనకు కరణ్యమగును. “అష్టాక్షరాగాయత్రీ” అని వేదములోనుండుటచే తన లక్షణము నిగ్గుప్తమని యందురేని యచ్చట గాయత్రీపదము సాదపరమా- లేక, భండో పరమా? భండో పరమంటే వారికి నభీష్టసిద్ధి కాదు. పాదపరమంటే లక్షణైకదేశమే యగునుగాని సంపూర్ణ లక్షణముగాదు. యాజుష సంధ్యావందనములో “చతుర్విగ్ం శత్యక్షరాక్రపదావక్ష్మీ” అని స్పష్టముగా నున్నది. “త్రిపదా గాయత్రీ” అనిపాద త్రితిగలదు, కాబట్టి మీరుచెప్పిన లక్షణము దుష్టమే యగును.

“దీని భందస్సు” గాయత్రీ” అనియే చెప్పబడినది. దీనిని పూర్వము “త్రిపాచ్ఛంద”స్ఫుని యన్నారు. దాని యభిప్రాయము త్రిపాన్యంత్రమననేన భందస్ఫుని కానోపును. పిమ్మట వారు “యాదుపాదములుగల భంః” స్ఫుని దీనినే త్రిపాదిగా దలంచుచున్నారు. భందస్సునకు పాదనియమముగలదా? అది పద్యరూపముగానే యుండవలయునా? అనిరి.

కాస్త్రోకాయ భందస్సునకు పాదనియమములేదని చెప్పి “త్రిపాచ్ఛందస్సనగా త్రిపాన్యంత్రమనకైన భంగ”స్ఫుని వక్తృత్వయవ పరముగా చెప్పచున్నారు. ఇచ్చట పాదనియమకట్టము తత్సంఖ్యానియమపరమా? లేక తత్సద్భావ నియమపరమా? ఈరెండుపక్షములను కాస్త్రోకాయ లంగీకరింపదు. (మా. పింగళి నూత్రములు 8 అధ్యాయము.) “అద్యంత్యచతుష్పదుభి” “కర్వంత్రీ పాదాక్షిభిః” “వల్లస పయోరౌభ్యైస్తవతి పాద

నివృత్తి" "జ్యోతిషకావల్క్రీష్టసాహగీ" "విపరీతా
కారాహి" "మట్టసప్తకాష్టనే ర్యధమానా" విపరీతా
ప్రతిష్ఠా" "తృతీయం ద్విపాజ్ఞాగత గాయత్రాభ్యాం." ఈ
సూత్రములలో ఆవ్యంతరసూత్రములచే చతుష్పాత్వ
ద్విపాత్వములున్నా, మగ్యసూత్రములచే త్రిపాత్వ
మున్ను, గాయత్రీధండప్రభేదములకు నియమితమైయుం
డపాదసంఖ్యానియమము లేదనిచెప్పుటకు వోరెట్లాడును?
పాదసంఖ్యానియమము లేక పాదసంఖ్యానియమ మెట్లు
సాసను? "పాదః" అ. 8 సూ. "పాదశ్చేతుర్భాగః"
అ. 4. సూ 10 అని పాదసంఖ్యానియమము నియమించు
సూత్రములకు జూంజరి నెవ్వ రివ్వగలరు? కాన
త్రిపాచ్ఛందః, అనేవోట కర్మధారయసమాసముగాని
తత్పురవసమాసము కాదు. "తత్సనికు ర్యరేన్ద్రం"
"కాత్యాయనాయనిద్యహే" ఇత్యాదులు త్రిపాచ్ఛం
దస్సులు. మా. పింగల. 8 అధ్యాయం. 7 సూ. "ఏకద్విత్రి
చతుష్పదుక్తపాదం." వ్యాఖ్య. ఏకే శ్చతుర్భి ర్లక్షణై
రుక్తః పాదః యస్య తదుక్తపాదం యస్య ఛందసోయా
ద్యతః పాదః పరిభాషితః తచ్ఛందః స్తేనైవ పాదేన
క్యచిదేకపాత్, క్యచిద్ద్విపాత్, క్యచిత్త్రిపాత్,
క్యచిచ్ఛతుష్పాత్ భవతి. గాయత్రీచత్రిపాదేన చతుర్భి
రష్టాక్షైః పాదై రణ్యుభేన భవతి".

ఈ సూత్రవ్యాఖ్యలన్ని మూడుపాదములగల
ఛందస్సు గాయత్రీయని కర్మధారయసమాసార్థమే
స్పష్టమగును. కాని తత్పురవ సమాసార్థముకాదు.

కొన్ని లోకావైదికఛందస్సులకు నామసామ్య
మున్నును లక్షణము చేరుగునున్నదని చెప్పి దానికి
మదాహరణముగా వైదికగాయత్రీధండః పాదమునకు
౧ అక్షరములనిన్నీ, లోకిక గాయత్రీధండః పాదమునకు
౬ అక్షరములనిన్నీ చూపినారు. నేను లక్షణసామ్య
మును కూడా చూపినవో కాస్త్రీగారు తను సిద్ధాంత
మునకు స్వస్తి చెప్పవలసియుంచునుగదా!

మా. పింగల. సూ. "ఆవ్యం చతుష్పద్యతుభిః"
"అత్ర లోకం" "అత్రైష్టభాచ్చ యదాన్దం." వ్యా||
అయమర్థః. గాయత్ర్యాది త్రిష్టం పర్యంతంయదాన్దం
ఛందోబాతం వైదికేభ్యాం. లోకే ౬ పితృత్వైవద్రష్ట
వ్యం" — ఈ సూత్రములకొన్ని వైదికలోకఛంద

స్సులయందు లక్షణసామ్యమును గూడా నిరూపించు
చున్నది. ఈ పింగలఛందస్సునయినను గ మనింపక
ఛందోవ్యాసమును క్రాంతి యపసిద్ధాంతములను జేసి చదు
వరులకు భ్రమను గలిగించుట కేవలజ్ఞానమో, లేక,
మోసమో నేను నిరూపింపజాలను.

త్రిపాస్యంత్రమునకయిన ఛందస్సని కాస్త్రీగారు
క్రొత్తవ్యాఖ్యానము నొకదానిని బయలుదీసి పరమత
ములో "ఛందస్సుకు పాదనియమముగలదా?... పింగ
లాది ఛందస్సులు సూత్రరూపమున లేనా?" అనునది
మొదలుగా ప్రశ్నవర్షమును కురిపించిరి. వారికైది నను
సరించి వారి మతములో నేనిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాను.
మంత్రములకు పాదనియమముగలదా? అని పద్యరూప
ముగానే యుండవలయునా?

"హం," ఫట, "స్వాహ," ఇత్యాదియాజు
మంత్రములకు పాదనియమముగలదా? పంచాక్షరీ
షడక్షరీద్వాదకాక్షర్యాదిమంత్రములు పాదబద్ధములా?
"కేషే యజుశ్చబ్జ" అనేజైమినిసూత్రము యాజుష
మంత్రములన్నియు పాదబద్ధములు కావని చెప్పలేదా?
"సో ౭ చింతయత్రదా తత్ర మమ త్వా కృష్టచేతనః"
ఇత్యాది సప్తశతీ మంత్రములు ద్విపాదములును, త్రిపాద
ములున్ను అయియుండలేదా? వీటిని ఏకపాది, ద్విపాది,
త్రిపాదిమంత్రము లనవలయునా? ఈ మంత్రములే
వాగ్యరూపమున నుండరాదా? ఉన్నప్పుడు వాటికి
పాదనిర్ణయమెట్లు? ఈప్రశ్నలకు వారి మంత్రపక్ష
ములో వారెట్లు సమాధానమిత్తురో ఛందఃపక్షములోనే
నల్లేసమాధానము నిత్తును. పరమతములో తాము చూపిన
జోన్నగంటి ప్రశ్నపరంపర స్వమతమును గూడ నాక్ర
మించుమన్నదని విరణుంగరు కాబోలు! — ఈ వ్యాస
ములో ప్రతిపాద్యవిషయము గాయత్ర్యాది ఛందస్సు
గాని తత్త్వత్రిపాదకాస్త్రముగాదు. అట్టికాస్త్రము
ఏరూపముననున్నను ఎవ్వరికిని తగవులేదు. అట్టివిష
యను అధిక్షేపించుట యనవసరము.

శ్రు. "త్రిపదా గాయత్రీ." "త్రిపదా మట్కు
క్షీ" అని త్రిపాదవత్త్వమును గాయత్రీలక్షణముగా
చెప్పుచున్నది. కావున కాస్త్రీగారు "త్రిపాచ్ఛందస్సు"
అనేవోట బహుప్రయోగములో సాధించిన తత్పుర
వార్థము కర్వప్రమాణమిహ్యుత్తము.

“విష్ణుభాగవతము, దేవీభాగవత” మని రెండుగలవు. ఈ రెంటిని జూచి విచక్షణలు నివృత్తపాఠబుద్ధితో నిరూపింపవలసి యున్నది...”

“వ్యాసప్రోక్తమే మహాపురాణము. మహాపురాణమునకే గౌరవాతిశయమని తలంచిన యుపోద్ఘాతకారులు వ్యాఖ్యాతలును తామవలంబించిన దానికే గౌరవాతిశయముగా కట్టు క్రాయుట యుచారమే” అని వ్రాసిరి.

ఈ యుపక్రమమును బట్టి యేది మహాపురాణమో? యేయుపోద్ఘాత కర్తపారబడెనో నిరూపించెదరను కొంటిమి గాని యట్లుచేయలేదు. విష్ణుభాగవతము నుండి మచ్చుకైనను ఒకపదమును స్మరించలేదు. పూర్వోపక్రమమునకు ఉపసంహారము విచక్షణులనెల్ల పైనుంచబడినది. వీరిపంతులలో సత్య మెట్లున్నదో చూడండి. దేవీభాగవతోపొద్ఘాతకారుడు దేవీభాగవతమే మహాపురాణము, విష్ణుభాగవత మట్టిదికాదని నుడివినట్లు వ్రాసియున్నారు. దీనిని బట్టి వీరుపోద్ఘాతమునయినను గమగ్రముగా చదువలేదని ఖండితముగా చెప్పవచ్చును.

చూ. “వస్తువు ద్వయారవి భాగవరయోరస్యవృత్తే ప్రమాణత్వాత్ విష్ణుభాగవతపక్షపాతినాం వచనానా మస్యాకం విరోధాభావేన తల్లాపనే ప్రయోజనాభావేన, తథాచ నారదీయాదిపురాణమతేన శ్రీ విష్ణుభాగవతం మహాపురాణం. దేవీభాగవతంతు తస్యగే ఉపపురాణం. కైవమాత్మ్యపురాణాది మతేకు దేవీభాగవతం మహాపురాణం. విష్ణుభాగవత మథాదుపపురాణమితిస్థం.” అని యుపోద్ఘాతసమాప్తిలో వారి సిద్ధాంతము నిరూపింపబడినది. నారదీయాది పురాణ మతములో విష్ణుభాగవతము మహాపురాణము, దేవీభాగవతము ఉపపురాణము. కైవమాత్మ్యపురాణాది మతములలో దేవీభాగవతము మహాపురాణము. విష్ణుభాగవతము ఉపపురాణము. నా మతములో రెండుపురాణములున్నా ప్రమాణములేయని, దేవీభాగవతోపొద్ఘాత కర్త ఉపసంహారములో వ్రాసియుండ వారిప్రమాణబుద్ధిని, నివృత్తపాఠత్వమును, ఔదార్యమును, అపహ్న వింది దోషారోపణముచేయుట మోసము, మహాదోషము, విశ్వంఖలత్వమేయగును. కొందరిచే నుపపురాణములుగా పరిగణింపబడిన నారదకైవ వాయుత్యాదిత్య

పురాణములు వ్యాసప్రోక్తములైయున్నవి. మిగిలిన యుపపురాణములన్నియు మహర్షికృతములేకాని సామాన్య పండితకృతములు కావు. మహాపురాణోపపురాణములన్నియును మహర్షిప్రోక్తములగుటచే వాటికి ప్రమాణతారతమ్యమును తన్ములకగౌరవ తారతమ్యమును నేపండితుడున్నా చెప్ప నుద్యోగింపడు. మొదట శుద్ధవించినవి మహాపురాణములు. వానినుండి ప్రవర్తించినవి యుపపురాణములని గాని ప్రామాణ్యాదితారతమ్యములచే గాదు.

మత్స్యపురాణములో శ్లో. “అష్టదశభృశు పృథక్పురాణం య త్ర్యవృత్తే, విజానీష్వం ద్విజశ్రేష్ఠాస్తథాతే భ్యో వినిగ్గతం.” ఈ వచనము పై యర్థమునే నిరూపించినది. కాశ్రీగారి కరుణాకటాక్షము ప్రసరింపనంతమాత్రమున దేవీభాగవతము వ్యాసప్రోక్తపురాణత్వమును ప్రామాణ్యగౌరవాతిశయములను గోల్పోదు. ప్రతిపక్షులన్నా దేవీభాగవతమునకు మహాపురాణత్వమునే అపలపింప జూచిరిగాని వ్యాసప్రోక్త పురాణత్వాదులను అపలపింపలేకపోయిరి. కాశ్రీగారు ఆకార్యమును నిర్వహించెదను కాబోలు! చూతము.

“వారుచూపిన ప్రమాణము లెవ్వయినగా దేవీభాగవతోపొద్ఘాతమందు; “మాన్వేన్యః “యత్రాధికృత్యగాయత్రీం వర్ణ్యతే ధర్మ ఏవైరః; నృత్రాసురవిధోపేతం తద్భాగవత మివ్యతే.” “వేదేన్ద్రి పదగాయత్రీతి గాయత్రీలక్షణం క్రూయతే, తేన త్రిపాచ్ఛంధశ్చ దేవీభాగవతే ప్రథమశ్లోకే.” సర్వచైతన్య రూపాంతా మాద్యాం విద్యాం చ ధీమహి బుద్ధిం యా నః ప్రచోదయాత్.” ౬౦. నవిష్ణుభాగవతే తచ్ఛంధో ౭ స్తి. “గాయత్రాచ సమారంభ స్తద్వై భాగవం విదు” ౬౦. “మంత్రాఃపుండ్రపతాప్రాక్షా విద్యాశ్రీరేవతాస్సృతా.” యద్యప్యాధునిక పుస్తకేషు క్వచిచ్ఛరుశ్చరణ శ్లోకౌ ౭ పిదృశ్యతే. తథాపి న ప్రకత్యా గుప్తవర్ణితా కారాధిః త్రిపాచ్ఛంధశ్చైవ వాఖ్యాతత్వాత్ సవవసాంప్రదాయకః పాతః ఇతిబోధ్యం” అని వ్రాసియున్నారు. ఏరెట్లువ్రాసినను దేవీభాగవతగ్రంథకర్తయభిప్రాయము “సర్వచైతన్య” అను శ్లోకము గాయత్రీ మంత్రపరమరియా? దేవతాపరమరియా? అనునది మనకు విచారణీయము. ఆ శ్లోకములో “ధీమహి”

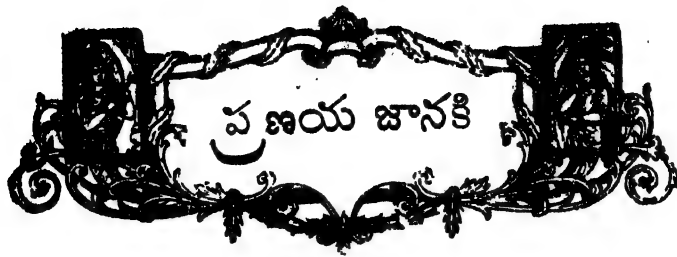
“సః” “ప్రచోదయాత్” అనే మాడుపదములు మాత్రము వేదగాయత్రీమంత్రములుగా గాన్పించుచున్నవి. తక్కిన చవియను లేవు. లేకున్న నామమాత్రముచేరనే యాశ్లోకము గాయత్రీమంత్రముగా గ్రంథకర్త యభిప్రాయమయినచో దేవీ. భా. స్కం. ౧౨. అ. ౧ శ్లో. యే గాయత్రీగతవర్ణాః.....తర్పదంపాశుమూర్ధానం...తకారవ్యంజనంచైవ సర్వాంగం మే సదావతు.” ఇట్లుచెప్పుచున్న గ్రంథకర్త “సర్వచైతన్య” అను శ్లోకమును గాయత్రీమంత్రముగా నెట్లుచెప్పును?

గాయత్రీమంత్రము సకారముతో నారభమని గ్రంథకర్త యభిప్రాయపడునా? ఉపోద్ఘాతకారులు తాము పొందిన విభ్రాంతి పాతకులకును గలుగునట్లు వ్రాసియుండురు. వారివిభ్రాంతికి కారణము. “యత్రాధికృత్యగాయత్రీం” అనుదానిలో “అధికృత్యగాయత్రీం” అనుదానికి గాయత్రీనిధికిరించుట యారంభమనుగాని “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అను దానికి “గాయత్రీ మంత్రముతో నారంభమని యర్థముచేసికొనుటయే యయియుండును. ఒకభ్రాంతి మరియొకభ్రాంతిని పుట్టించును.” అని విప్రులంగా వ్రాసివారు.

ఈ కాశ్మీరీగారు దేవీభాగవతోపాధ్యతకర్తయొక్క వాక్యముల నుదాహరించుటలో గొప్పవ్యత్యాసమునుజేసి పూర్వాపరగ్రంథసందర్భములను పోనాడి పాతకమహాశయులకు ఉపోద్ఘాతకర్త వచనములయందు రోతపుట్టించుటకున్నూ, స్వపక్షాభిముఖ్యమును కలిగించుకొనుటకన్నూ, ఒకగొప్ప మహేంద్రబాలమును జేసిరి. ముందు పాతకప్రత్యయమునకుగాను ఉపోద్ఘాత గత వాక్యక్రమమును ఉదాహరించుచున్నాను. “శ్లో. యత్రాధికృత్య...ఇవ్యత్రఇతి” మాత్యవచనమపి దేవీభాగవతపైవ మహాపురాణత్వం బోధయతి. వేదే త్రిపదా గాయత్రీతి గాయత్రీలక్షణం క్రూయతే. లేవచత్రిపాచ్ఛందోఽధికృత్యయత్ర ధర్మవిస్తోనర్వ్యలేతద్భాగవతమితిదర్శః. త్రిపాచ్ఛందశ్చ దేవీభాగవతే ప్రథమ శ్లో

కే. సర్వచైతన్య...ప్రచోద యాదితి క్రూయతే. నవిష్ణుభాగవతేతచ్ఛందో ౭ స్తి. ముఖ్యార్థసంభవే..... ఉదాసీనే మాత్యవాశ్శేతు ముఖ్యవిషయసంభవే సానుచితా యద్యప్యాధునికపుస్తకేషు.... సవీవ సాంప్రదాయికః పాతఇతిబోధ్యం. యత్తుగాయత్ర్య రశ్చ... స్తావకమేవేతి. కించ. శ్లో. బాయగ్రీవ బ్రహ్మవిద్యా... గాయత్ర్యాచ సమారంభ స్తద్వై భాగవతం విదురితి” పురాణాంతర వాక్యమపి.....ఉభయ భాగవత పాధారణ మితిచేన్న. నారదీయః; కారదాలికాది గ్రంథేషుచః మంత్రాః పుంచేవతాః ప్రాక్తా విద్యాః స్త్రీదేవతాః స్మృతాః? ఇతి” ఇట్లు ఉపోద్ఘాతగ్రంథక్రమమునుబట్టి “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అనే దానికి పూర్వముండున “యద్యప్యాధునిక”...ఇత్యాది గ్రంథముండవలయును. “మంత్రాః పుంచేవతాః” అనే వచనము నుదాహరించి దానిని విచారింపకుండ విడచుటకు కారణమేమో తెలియరాదు. “వేదే త్రిపదా గాయత్రీతి గాయత్రీక్రూయతే” దీని తరువాయినున్న “లేవచత్రిపాచ్ఛందోఽధికృత్య యత్ర ధర్మవిస్తోనర్వ్యలేతద్భాగవత వితి తదర్థః” అనేవాక్యము నేల జారవిడిచికో తెలియదు. ఈ కాశ్మీరీగారు ఉపోద్ఘాతకర్త యొక్క యభిప్రాయమును సరిగాగ్రహింపక యకా.డతాండవము నాచరించియున్నారు. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” “యత్రాధికృత్య గాయత్రీం” అనేరెండుస్థలములయందున్న ఉపోద్ఘాతకర్త గాయత్రీ పదమును ఛందఃపరముగా ఘంటాఘోషముతో చెప్పియున్నాడు. మంత్ర పరమని చెప్పియుండలేదు. అట్టి స్థితిలో “దేవతాపరమా? మంత్రపరమా” యని వీరు వికల్పించుటకు అవకాశమేకానరాదు మంత్రపరత్వమే. అభిప్రేతమయినచో “త్రిపాచ్ఛందోఽధికృత్య” అనుచోట “త్రిపాస్యంత్ర మధికృత్య అనినీ “త్రిపాచ్ఛందశ్చ దేవీభాగవతే” అనుచోట “త్రిపాస్యంత్రశ్చ” అనినీ, “తచ్ఛందో ౭ స్తి అనుచోట “తస్యంత్రశ్చ” అనినీ, వ్రాసియుండును.

అధికార్ల సూర్యనారాయణ రావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్.,

సుందరాంగుల నెందర చూచియున్న
జానకీ! ఆత్మనిల్పు నీ యాననంబె!
చోద్యముగ మింట నలరారు చుక్కలున్న
చందమామయె మది కెక్కు- చందమునను. ౧

చిత్తసీమ జీకటిరీతి చింతగప్ప
వలపు వెన్నెల బచరించి తొలగజేతు,
వాకసంబును దలపులు తాకుచుండ
హృదయ ముప్పొంగు జలనిధి యేచులీల! ౨

చెలియ! నీయాత్మ నలరారు వలపుకలిమి
లలితహా పూలవాసనవలె చెలంగు,
సంతస మొసంగు చంద్రునికాంతివోలె
చల్లనై హాయికలిగించు నుల్లమునకు. 3

ఁజ్జీఁజుకులు తెలుపు నీ ఁజుకుతీపి
జగివసంతంబు తెల్పు నీ సొగసుతెరగు
వెన్నెలలు తెల్పు నీయెదనున్న కరుణ
ఁరిమళము తెల్పు సఖయ! నీవలపుపాలుపు. ౪

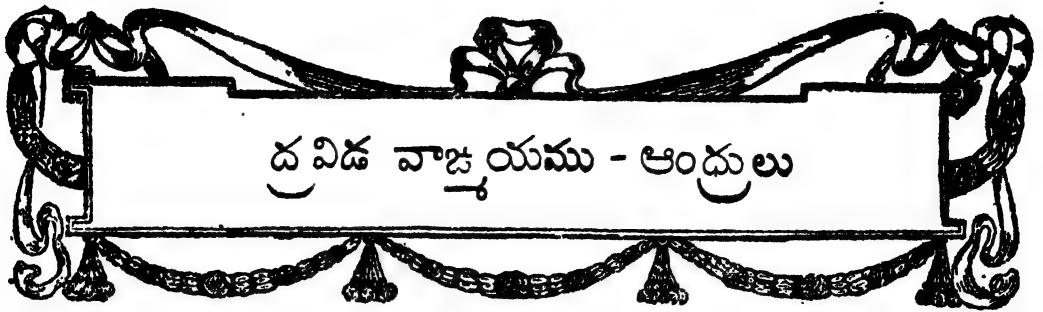
కడు మనోహరమగునట్టి కథలయందు
తనువు మరువంగజేయు నందములయందు
విమలమాధురీకలితగానములయందు
మానినీ! తోచుచుండువు మానసమున. ౫

అలఘుసుఖమిడు నీపైని కలుగుతలపు
నిర్మలంబగు నీయందు నిలుచువలపు
చెలియ! నినుఁగూర్చికలిగెడు తెలివికలలు
నతిఁవిత్తము లతిమనోహరములొను. ౬

తరుణి! నాచిత్తమనియెడు దర్పణమున
బింబితంబగునీముఖబింబ మెపుడు
తలపు లేవేళ యెన్ను నీ వలపుకలిమి
చేడెనో! నీదుప్రేమయే జీవనంబు! ౭

మది నిను న్నిల్ప శోకంబు మాయమగును
స్వాంతమున నిండు నొక వింతసంతసంబు
పొడము నుత్సాహ, మవ్వేళ పూని నేతు
గొప్పకార్యంబులను సానుకూలముగను! ౮

నెలపూళ్ళము

ద్రవిడ వాఙ్మయము - ఆంధ్రులు

ఆ. రంగస్వామి సరస్వతి గారు, బి. ఏ.

(రెండవసంపుటము-౧ వ సంచిక తరువాయి)

ఈ విజయనగరము ఈ విజయనగరముగము నందు ద్రవిడభాషలోని కొన్ని గ్రంథములయందలి ఆంధ్రులవిషయ వివృతమాపించును. విజయనగర చరిత్రారంభమున దక్షిణదేశముపై దండెత్తి యవ్వడు పుడు రయొద్ద నొక చిన్న రాజ్యముగా శీర్షడియుండిన మహమ్మదీయరాజ్యమును రూపుమాపి శ్రీరంగముమొదలగు ప్రాచీనదేవాలయములపునఃప్రతిష్ఠాజయనగరవక్రవర్తలు చేసిన దండఱుకును తెలిసినవిషయమేకదా. అట్లు చేసిన విజయనగర దండనాథులలో ముఖ్యుండు సాళువమాంగరాజు. ఈసాళ్యమంతునిగూర్చి యరినివంశమున బుట్టినరాజుల కంకిరమియంబడిన రాజనాధడిండిమకవి సాళువాభ్యుదయము పిల్లలనుజ్జీవినవీరభద్రుడనై మినిభారతము మొదలగు గ్రంథములయందు విస్తారమైన వర్ణన కలదు. ఈ సాళువ మంగరాజుయొక్క మనుమలలో నొకఁడు సాళువ గోప దండనాథుండు. ఈ సాళువగోపరాజున కిరువురు కొడుకులు. సాళువతిరుమలరాజు సాళువతిప్పరాజు. వీరికే కాన నమలందు గోప తిప్పరాజు గోపయ తిరుమలరాజు నని పేర్లుండెను. వీరిరువురును కవిత్వము చెప్పబడెదనను కవులనాదరింపబడెదనను ప్రసిద్ధులు. సాళువగోప తిప్పరాజు సంస్కృతమున వాచునుని కావ్యాలంకార నూత్రములకుకామధేనువనువాఙ్మయము, సంగీతకాస్త్రమున తాళదీపికయును గ్రంథమును, నాట్యకాస్త్రమున మరొక గ్రంథమును రచించెను. ఈగ్రంథములనుగూర్చి యతఁడే కావ్యాలంకారకామధేనువున నిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

ప్రబంధం తాళనాం భవనుతిమిషేణా త నుత యః
శిష్యాప్తాకారా నటనకరణానా నపిభిదాః;
సకృత్తే ర్వాఙ్మయానం సరళరచనం వాచనకృత్తే;
విస్తృతే గోపేంద్రతిపురహర భూపాలలికః

ఇతనిరమ్ముండు గోపతిమ్మరాజు ద్రవిడదేశమందు విజయనగరవక్రవర్తికి ప్రతినిధిగా నుండెను. అందలి కవుల ననేకుల నాదరించి వారిచే స్తోత్రముచేయఁబడెను. కాలమేఘపులవర్, అనుకవికిని యాతిరుమలరాయల కును జటిగిన కథలు కొన్నికలవు. తిరుమలరాయల సభకుఁ జేరకపూర్వము కవి యీ క్రింది అనవద్యమును వ్రాసి పంపెనట.

తూదెద్దునాష్టి కై యిల్లాలు నాష్టికైయి నిట్
పలశస్తమాలై శోలవుమ్
హమ్మలూవదాది యేమ్మనాష్టికైయి నిట్
ట్టోగై పెఱువ గల్వోదవుమ్
పాఠలు శెమ్మడో శోవై పత్తు నాష్టికైయి నిట్
పరక్కొడిక్కట్టి నేన్
శీతలయవ్వుజ్జో మార్చినా నియలికై
తెరిన్ద తిరుమలై రాయన్ముక్

శిఱియేవాకు కవిపాడుదక్కొ డిర్వరు
తిరుట్టుక్కొవిళ్ళుటైరై.
కాదుమ్ పిడిత్తు క్కొవిత్తు కదుప్పిల్
కా రిట్టిడిత్తు ముదుగిల్

కలనై నై కే ముగక్కనివారే మిట్టలు

కవికాళమేగనానే

ఈపద్యములో కాలమేధుకవి తనకవిత్వశక్తి నధికముగా వర్ణించుచు, తూడు, పలకనడమలై, అంతాది, తోగై, మడో, కోనై, మున్నగు ద్రవిడప్రబంధముల వరుసగా, నైదు, ఆరు, ఏడు, పదిగడియలలో చెప్ప గలిగినట్లు చెప్పకొని ఇయర్, ఇశై, అనబడు రెండు విధముల కావ్యముల నెఱింగిన తిరుమలరాయలయొద్దకు వచ్చినట్లును తనతో వాదముచేసి యెదుర్కొను దొంగ కవుల ననేకవిధములుగా నవమానింతుననియు చెప్పకొ నెను. ప్రైగ్రంథమున కవిచేసికొన్న యాత్మశ్లాఘయందు నమృతముపుట్టక ననేకవిధముల నరని గతకపరీక్షలకు లోబడించెననియు, నాశోభనలలో నారిశేరిన కవికి చాలసంతోషించి యనేక దివదులును, వరుసలును మున్నగు గౌరవవిహితములతో చాల ద్రవ్యమిచ్చి యతనికుబేరతుల్యుని చేసెనట. ఇట్లు రసదారిద్ర్యమును బోగొట్టిన తిరుమలరాయలపై గల వియక్తాభిప్రాయముల జదివెనట.

“ఇన్నిరొ కలై గాయె న్మృగజ్జేరుదాన్

అగ్నిని యుదరమ్ విగట్టగలాన్

ఎమనైనై క్కరుదానల నెవక్కరుది

నిరుతివదైనైయె న్మెయ్యాన్

అన్దమామ్ వరుఁ నిరుఁ జిట్టగలాన్

ఆకతులు మక్కరుమ్ యానుమ్

అనిలమదాగు మముదినై క్కొల్గోవ్

ఆరెనై యులగిని లాప్పార్

శ్రీవ్రతమిన్ద వరిశైయే పెట్టు

తైదిర రాశనై వాణ్ణిత్

తలైశెయ్మె న్నెనిరై శెయ్య కల్యాణిమ్

చాళున త్తిమలై రాయర్

మన్దరబుయనాన్ గొప్పయనుదవు

మధిపతి విరరాజావన్

వాక్కినా ట్టుదేరవాక్కిరా నవనే

మాళి రీ కాన నావానే”.

ఈకాలమందే యశవమున మణ్ణుబుని (సోదరుని) పైతిరుప్పకవ్వు అను గొప్పగ్రంథమును వ్రాసిన ఆచార్యుని

వాఘ్నేడను కవి తనగ్రంథములో నప్పటి చక్రవర్తి యైన ప్రౌఢదేవరాయని నుదాహరించి యున్నాడు. ఆయుదహరించిన పద్యమిది :

“ఉదయ దామమాగ్నాన ప్రవుడదేవమరాజ
నుళమునాడనాన్ దేవర్వరమాళే”

‘అపుడు పుష్పించినమాల్యగించినవాడును ప్రౌఢ దేవమరాజు హృదయమందుండునట్టియు దేవదేవుఁడు’

ఇత విజయనగరజైనమర్దులంపటిలో నధికప్రఖ్యాతిగన్నది కృష్ణచాయలుగదా. ఇతని ప్రజాపరిపాలనము, రాజనీతి, కవిజనసన్మానము, కవిత్వము, మొదలగు ననేకవిషయములయందొచ్చి క్రొత్తగాఁ జెప్పవలసిన విషయము లభింపముగా లేవు. అయిన నిచ్చుట క్రొత్తగాఁ జెప్పవలసినది కొంగలదు. ఇతఁడు సంస్కృతమునందును ఆంధ్రమునందు నెట్లు ప్రఖ్యాతిగా కవులవాదరించి గ్రంథములయొనెనే అట్లే కన్నడముందును, ద్రవిడముందును ప్రసిద్ధుఁడు. కన్నడమందు వ్యాకరణరచయి నాతని యాస్థానమందలి యొకవి కన్నడించి యాగ్రంథమునకు ‘కృష్ణరాయభారతమ’ని పేరిడెను.

చిన్నన్న ద్విపద కేఱఁడును

పన్నుగ పెదతిరుమలన్న పదముల కేఱఁడు

మిన్నంది మెఱయు నరసిం

గన్న కవిత్వంబు పన్నగచ్చ కేఱి.

అను తాళ్లపాక కవులపై చాటుపద్యములోని పెదతిరుమలన్న యీ కాలమందే తిరుపతిసంకేతశ్లోకలపై ననేక శేల గ్రంథపరిమితిగల పాటల నొనర్చెను. ఈసంకేతు వారి కందులైన సంకీర్తనాచార్యులని పేరువచ్చెను. తిరుపతిలో నేఱికిని వెంకటేశ్వరుల పాన్నసేవసమయమున తాళ్లపాకసంకేతునఁబుట్టినవారే పాడుచున్నారు. ఈ పాటలన్నియు తాటాకులపైఁగాక కాళ్ళతముగా నుండుటకు రాగితమలపైఁజెల్కబడి తిరుపతిదేవాలయములో నుంచఁబడియున్నవి. ఈ తాళ్లపాకవారివలెనే కన్నడమందును భక్తిభరణకులై భగవంతునిపైఁ బదములఁ బాడిన కవిశ్లోకలఁ గొంపఱుండిరి. వారిలో ముఖ్యుఁడు పురందరవిట్ఠలుఁ డను నామాంతరముగల పురందరదాసు. ఈ పురందరదాసు వ్రాహ్మణుఁడు. మొట్టమొదట నధి

కైత్యరమందుండి భగవత్సంకల్పముచే నైహికసుఖముల నక్యరత్వమెఱిగి, తనసంపదను విడవాడి అప్పుడు ప్రసిద్ధుడైయుండిన వ్యాసతీర్థులను నాచార్యునొద్దకు జేరెను. అటుపిదప భగవంతునిపై నగవరతము సంకీర్తనమందే కాలము గడపెను. పురందరదాసు వ్రాసిన కీర్తనలు కొన్ని వేల గలవు. తాళ్లపాకవారి పదములవలె గాఢమువి నేటికిని వాడుకలోనున్నవి.

అజయమునందును కృష్ణరాయలగూఢచీ క్రొత్తగా నెఱుంగఁదగినది చాలవిషయమున్నది. కుమారసరస్వతి యని యొక ద్రవిడకవి రాయలగూఢానమున నుండెనట. రాయలు కలింగదేశమును జయించి యాదేశపు రాజైన గజపతిహతుఁ డుండఁబడినప్పు డీకవి యాక్రింది యజయపద్యమును జెప్పెనట.

కల్గి విష్ణునుదికై చుగదన్ ట్టు
మెన్డు కటకన్దెఱువనట్రాళ్ మోదవలర్
పొన్నిట్టచూన కృష్ణధూపాగా వున్ననమ్మ
ప్పిన్నిట్ట మానొడ్డియన్ పొత్పొకో.

ఈపద్యమందు కలింగదేశపురాజు గజపతి హుతుడై నతని రాజ్యలక్ష్మికి నైక్యముకన్పింపబడియిన పునః గృష్ణరాయలఁ బరిగ్రహించిరని యందముగా వర్ణింపఁబడినది.

అనయమునఁ బ్రసిద్ధమైన 'మాధామణి' యను నిఘంటువును వ్రాసినమండల పురుషుడను జైనకవి కృష్ణరాయలగూఢానమందే యుండెనని కొందఱయభిప్రాయము. ఇందులకాధారముగా నాకవి రసగ్రంథములో నీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

“పడెమయకట్టపాదుమపడెమడమెట్టిబాదాన్
మడైకెఱకట్రా తోగొన్వతిన్ మన్నర్యన్నన్
గడిమన్నర్ పాజ్జుదాశాన్ కిరుట్టినరాయన్ కైపార,
కొడైమడ మెన్నరిమ్మనరై యాదుకొడు త్తలమే”

దీఁగియు ప్రత్యర్థిననలెన్నియొందించినను పరాజితుఁడుకానట్టియు, కటకము అంగదముగల భుజముగలవాడు, ధవళచ్చక్రముగలరాజును, గడిమిమ్ములు ననుస్కారము చేయు పాదములు కలవాడు. నైన కృష్ణ

రాయని చేతివలె సకలమైనవారికి దానము చేయటకే “కొడమడం” అని పేరు.

అయిన నిందుడవారింపిన కృష్ణరాయఁడు విజయ నగరచక్రవర్తి కాదనియు సంతకుఁ బాలపూర్వముండిన రాష్ట్రమాటకృష్ణరాయలనియు నితరులయభిప్రాయము. ఈవిషయమై యింకను ద్రవిడమునను నాంగ్లమునను పత్రికలలో నుత్తరప్రత్యుత్తరములుగా వ్యాసములు నచ్చుచున్నవి.

కృష్ణరాయలపై 'మంజరిప్పా' యను నొక్క ప్రబంధమును 'జ్ఞానప్రకాశర్' అను వేదాశ్రమేశమునఁ బుట్టినకవిపాడినట్లు 'తొండైమండలకళమ్' అనుగ్రంథమున నొక పద్యమున నున్నది. ఆపద్యమిది :

“వానప్రకాశకృష్ణకర్మకర్మరాయర్ మంజరిప్పా
కానప్రకాశకృష్ణకర్మకర్మరాయర్ మంజరిప్పా
జ్ఞానప్రకాశకర్మరాయర్ నాన్మన్దనలక్ష్మిపద
మానప్రకాశముడై యోర్వకర్ తొణ్ణమల్లమ్.”

కచ్చిక్కలంబక మనుగ్రంథమును వ్రాసిన జ్ఞానప్రకాశగురురాయఁడు కృష్ణరాయనిపై 'మంజరిప్పా' అను గ్రంథమును వ్రాసెననియు నతఁడు తొండమండలమునఁ బుట్టెననియు నీపద్యమున కర్థము.

ఆకాలమున 'తిరువాయార్' అను ప్రసిద్ధత్రైవిక్షేత్రమున నర్చకులు చక్కగా పనిచేయక దేవునిగృహ విరోధము కావండిన నానిఁజూచి దుఃఖించిన శైవాచార్యుడైన తత్త్వప్రకాశకవి ఈ క్రిందిపద్యములను వ్రాసి రాయలక పేనట.

“మరుపుపుగష్ట కృష్ణమహంశరాజై
అరియవడములై నూ రాజై తిరువాయార్వ
పాగట్కొడియులుప్పార్ పాదన్ తిరువాజై
త్యాగక్కొడి యిరక్కాదే”
ఊష్టిత్తులక్కల్ల వొడ్డిగూన్ తానువల్ల
విష్టిత్తులక్కల్ల మేట్టే యాష్టి
శిరస్త తిరువాయార్ త్త్యాగరైత్తొప్పై
ఇజుదదే కిట్టివరాయా”

ఈపద్యములయందు స్వామిపూజను సరిగా జలుపని పూజారులకు 'తురకలు'గా తిట్టెయన్నది. త్యాగ

రాజస్వామి పూజనిలవలకు కారణము, వట్టితురకలు నుగారు, బిడ్డయిక్ (బ్రదరాణు) గాదు. బిడ్డయనుట గ్రామముందలి తుగకలతో సమానులగు పూజారులు అని తిట్టియున్నది. ఈతురకలచే స్వామిపూజ కాటంకము కలిగెను అని ఈపద్యములకు చదివి కృష్ణరాయ లాయూరి పూజారులకు మార్పివే చెనట. పిదప దేవునిపూజ యధా ప్రకారముగా జరిగినట. అప్పు డీగదియే యాక్రింది పద్యమును చెప్పెను.

“ఉణ్ణనయిట్టిలు మిక్కాన్డ ల్లిట్టదే
తొణ్ణరేపిష్టతులక్కురే-పణ్ణలూను
అప్పమవరె ప్పదిరసము న్నోతై గగుకు
కప్పవమపాచ్చే కవిష్టసు”

ఇందు కవి శిక్షకులార్యము పూజారు లుండిన స్థితియు, ఆకాలమున వీరికి వచ్చుఅప్పములు, అటుకులు, అతిరసములు, దోతెలు పోయినచే అని హేళనము చేసెను. ఈతిమవారూర్ దేవాలయముందే యింకొక కాలము నందు నాగరసనంబి యనునాఁ డధికారిగా నుండినట్లును, అతఁడు దౌర్జన్యముచే నాలయముందుండిన ‘అఱు వత్తుమావర్’ అను అఱువదియవ్వర విగ్రహములలో రెంటిని గఱగడిసెనట. ఈసమాచారమును ఒకపద్యముగా వ్రాసినట్లును ఆపద్యమొక చిలుకకు నేవ్చీగూ చిలుకను రాయలకు బహుమానముగా నీకు నాచిలుక చెప్పిన పద్యముచే రాజానర్థ మెఱింగించి గూ నాగరసనంబి యువకృష్ణమునుండి తొలగింపఁబడెననియు నొక యైతిహ్యము కలదు. చిలుకకు నేర్పిన పద్యమిదియుట:

“మున్నాళఱుబత్తు మావరిరుద్దారవరిర్
ఇన్నాళిరండు పేరేగివార్-కన్నాన్
నరుక్కిన్డాన్ నిట్టవిట్ట నాగరసనంబి
ఇరుక్కిన్డాన్ కిట్టినరానూ.

ఈపద్యమునకు పూర్వము దేవాలయమున నఱు వదియవ్వ రుండిరనియు ఇప్పుడు వారిలో నిద్దఱిగి రనియు కంపాఁకిరగఁబెట్టుచున్నాడనియు వారికిమీస నాగరసనంబియున్నాడనియు నర్థము. శైవవైష్ణవవాద ములనుగూర్చి ‘ఇరుకేమయవికేక్తమ్’ అని యొక గ్రంథము కలదు. దానికి కర్త ‘హరిదాసు’ అను నొకకవి. ఈ హరిదాసు కృష్ణరాయలకాలముం దుండిన ట్లాగ్రంథాన

తాళపద్యములచే దెలియఁను. ఈపద్యమునందుఁ బెద్దన చం||అధికారి||గృష్ణరాయఁడు జయంకముల ని భియించి తాళన, న్నిభముగఁ బొట్టుసూరికడ నిర్విన కంబము సింహాధూధర, ప్రభుతియ న్నాళ్లకుం డిగు సురప్రకరంబు కలింగఁపేదిని, విభు నవకేరి కజ్జలము వేమరు పెట్టి పతిండు నిచ్చుటఁ.

అని పెద్దనచే నుదహరింపఁబడిన జయ స్తంభముద హరించఁడినది.

‘కిలివోర్ వళిక్ల కళయంబు యక్కిన్టరాయర్
తరైమాదు కింగాద్దిరియ్యయై త్రింబనాట్ట
వరమాదరవాలలితే వడహవమేవును
కరుమామణిన్దొనై నీదు కరుల్తులై ప్పాన్’

ఇందు సింహాద్రిలోని స్వామిని పర్ణిండువో ‘వడ హవమేవుం’ అనియొక విశేషణమున్నది. ఇది ఉత్తర దేశముందలి హవమున కధపతియని స్వామిని వర్ణించియున్నది. ఇచ్చటి ‘హవస్’ అను ప్రదేశమేదో యిప్పుడు తెలియలేదు.

కృష్ణరాయలమంత్రివర్గములో నొక యశవమొద లాఁగూడ నుండెనట. ‘అఱువళర్త మొదలియూర్’ ఈ యననామము. ఈపేరే గొంతవారుతో ‘అఱుమాత్తుం గక’ అని ద్రవిడగ్రంథములలోఁ గనుపడుచున్నది. ఇతనికి తన స్వగ్రామమునుండి ‘శేంబూర్ అఱుమాత్తుంగక’ శేంబూరు అఱువళర్త మొదలియూరనియు నుక్కొగము చేసిన స్థలమైన ‘హంపి’ నగరమును బట్టి ‘అంబియఱంవళర్త మొదలియూ’ రనియు పేర్లగుపడుచున్నవి. కృష్ణరాయలకాలములో నితనికి నేపాండ్యవంశమునఁ బుట్టిన రాజులు సామంతులుగా నుండిరి. అట్టివారిలో నొకఁడీ ‘యఱంవళర్త మొదలియూ’ కంకితముగా నొక ‘కలంబ’ గును ద్రవిడకావ్యమును వ్రాసెనట. తాను త్తత్త్రియుండై రాజవంశముండు బుట్టియు నట్లు చతుర్థకులమానఁ బుట్టిన మొదలానికి కావ్యమీయనగునా యని యొకవి యడుగఁగా నాపాండ్యుఁడీక్రిందిపద్యము బదులిచ్చినట్లు “తమిష్టవా ముర్ చరిత”లో నున్నది

“అఱువళర్త మొదలియూర్ ప్పాల్లియక కలంబ కంపాడిటామా ప్పిష్టతులక్కురే-పణ్ణలూను”

“ఉజ్జ్వల మనద్దైయుమ్మల పీఠియకీర్తనతోక
తిజ్జ్వల మరదినన్ తిజ్జగిన్ మడచెయ్యురలమా
తుజ్జన్ మరదినన్ గణ్యముం ఖాడినన్ తోడియన్
ఎజ్జూరలుడైనక్కనిపాడినమయామనత్మే”

శివుడు తన జటాజూటమందుఁ జంద్రునితోఁ
గూడ గంగను ధరించియుండుటచే, చంద్రవంశమునఁ
బుట్టిన పాండ్యునికిన్ని గంగవంశమునఁబుట్టిన ముదలియా
రికిని సంబంధము కలవనియు నందుచేతనే తానతనికి
గ్రంథమిచ్చెననియుఁ బైపద్యమునకుఁ దాత్పర్యము.

ఒకకాలమున గొందఱు పీఠిపాటకము లాడు
నట్లులు, తాము వేళాళబాతివారివలె వేషములతో వచ్చి
యాడినట్లును ఆచూకీ వారు ‘అంబళర్లముదలారి’
దగు వేళాళబాతి నవమానించినట్లును ఆయవమానమును
సహించక నామెదలారి వానిని కత్తివే నొకించినట్లు
నొకయైహ్యమున్నది. ఈవిషయము తొండ్రైమండల
తరకమున గ్రంథమున నొకపద్యమున్నది. ఆతరక
వ్యాఖ్యానమునం దీకథ క్రీ. 1511లో జరిగినట్లు గూడఁ
జెప్పియున్నది. ఆపద్యమిచ్చట నుచూహించుము.

“తాదైయుమ్మల పుగవడక్క-గుణ్ణరాయన్ శముగ త్రితే
వేళాళబాతిరై ప్పావే విసోదిత్తువేడన్దొడ్డు
కోకార్యయిరుర్ మాత్రాడై త్తగ్గోకుడిమైయెట్టి
వారాలవయిరుర్ మాయ్ త్తెవన్దొ తొడ్డుమనలమే”

కృష్ణరాయలకుఁ దివసఁ గొంతకాలమునకు ‘రామ
రాజు విట్టలరాయలను రాజు వొళపాండ్యదేశముల
లో విజయనగరచక్రవర్తికిఁ బ్రతినిధిగా రాజ్యమేలెను.
ఈవిట్టలరాయలు కృష్ణరాయలయల్లడై యరసికిఁ దివస
మిగుల ఖ్యాతిగా రాజ్యమేరిన అరియరామరాయల
పితృవ్యపుక్తుఁడు. ఈరాజు అద్యుతదేవరాయల కాల
మందును అరియరామరాయలకాలమందును అనేక రాజ్య
ముల కధిపతియై యనేక యుద్ధములలో వాసిఁగాంచెను.
ఈతని పరాక్రమము లన్నిటిలోను పాండ్యకేరళదేశము
లపై నిరసి దండయాత్రయు నచ్చటిదిగ్విజయములను
ముఖ్యములు. కేరళదేశమున నొకరిద్దఱి రాజులసహ
యము చేసికొని యాకాలమున ‘పొర్చుగల్’ దేశమువ
దను పాండ్యకేరళదేశములో విజయనగరరాజులకు

విరోధముగావించుచుండిరి. అట్టివిరోధమును రూపుమాపి
యాపరంగులను (పొర్చుగీసువారిని) పోఁజోలి, వారికి
సహాయులైన పాండ్యకేరళరాజులతోడించి విధేయులు
గాఁ జేసిన దీవిట్టలరాజే. ఇట్లుజయించిన పిదప నీవిట్టల
రాజునకు పుణ్యార్థముగాను, ఆతఁదిగ్విజయ ముచకము
గాను ప్రచురించిన శాసనములునుఁ గొన్ని యున్నవి.
ఈవిట్టలరాజు కన్యాకుమారిని జయించినప్పు డతనిపై
సామంతుడైన పాండ్యరాజేక్రిందిపద్యముఁ జెప్పినట్లు
తమిష్టనాళల్ చరితలో నున్నది.

“తొట్టిలిరుక్కత్తోడక్కయ నాబ్బుదలా
అట్టదిక్కు నిన్కుడైక్కిష్టాయైక్కి విట్టలై మా
తెన్కుమరియన్ తీర్తనిక్కు మరికొల్లనీ
తెన్కుమరిక్కినవదెన్ శెప్ప,”

ఈపద్యమునకర్థము ‘పీఠిలరాయా! నీవు శివుడై
తొట్టలలోనుండిన నాఁడుమొదలు నెనిమిదిదిక్కులును నీ
చిత్రము క్రిందనమరినవి. తన(కుమరి) స్త్రీనితప్ప నితర
కుమరిస్త్రీనిఁ బరిగ్రహించని నీవు ‘తెన్కుమరి’ కన్యా
కుమారిపట్టణము (ఒకస్త్రీ) నెట్లుగ్రహించితివి.

విజయనగర సామ్రాజ్యము క్రీ. 1565కు చెనుక
ప్రభుత్వనందుక సామంతరాజ్యములు క్రమేణ స్వతంత్ర
రాజ్యములైనవి. అందుచేత నాంగ్రదేశమునకును ద్రవిడ
దేశమునకును సంబంధము కొంతకగ్గినను ద్రవిడదేశములో
స్వతంత్రులై రాజ్యములెర్పరమకొన్న నాగ నీకు
లాంధ్రులుగానే యుండిరి. అట్టివారిలో ముఖ్యులు చెంజి,
తంజావూరు, మధురదేశముల నాయకులు ప్రధానులు.
చెంజి తంజావూరు పట్టణముల నాయకవంశములు కీర్తి
కాలముననే మహారాష్ట్రీకులోఁబడినను మధురమందలి
నాయకవంశముమాత్రము నూటయేబది సంవత్సరముల
వఱకు, అనగా దాదాపు క్రీ.వె. 1750 వఱకును ఇంగ్లీషు
వారికిఁ ప్రభుంచివారికిని కల్లాటకదేశమునజరిగినయుద్ధముల
వఱకు నుండెను. ఈనాయకవంశపు రాజు లాంధ్రులు.
వీరిలోఁ గొందఱు స్వయముగాఁ గావ్యములు వ్రాసిరి. అనే
కులు కవులనాదరించి వారిచేఁ బ్రస్తుతులై, గ్రంథములఁ
గొని యున్నారు. చెంజినాయకుడైన కృష్ణప్పనాయ
కుని యాస్థానమందు దక్షిణదేశముదెల్లను వ్యాకరణ
మిమాంసావేదాంతశాస్త్రముల నవమానుడైన స్త్రీనివాస

దీక్షితులుండెను. ఈదీక్షితులకే విరుదములతోఁగూడి 'దంతివ్యతిదివాప్రదీప సత్యమంగళ రత్న ఫట శ్రీనివాసదీక్షితుల'ని పేరయ్యెను. తంజావూరు నాయకుల విషయము తెలుఁగువాఁటిఁ దెలిసినదే. అత్యుత్తమాంధ్ర కావ్యములైన విజయవిలాస, సారంగధర చరిత్రాదులచట బుట్టినచేకదా. తంజావూరు రఘునాథరాఱులు సంస్కృతాంధ్రముల కవిత్వముచెప్పి కావ్యములనందినట్లే యశవసునందును గొన్ని కృతులనందియున్నాఁడు. తిరువైయ్యార్పురాణమును నొక ద్రవిడకావ్యము రఘునాథరాయలకంకిరమిఱుఁబడెను. ఈకావ్యమందు రఘునాథరాయలును నతని ప్రధానమంత్రియగు గోవిందదీక్షితులునుచాల సాగడఁబడియున్నారు.

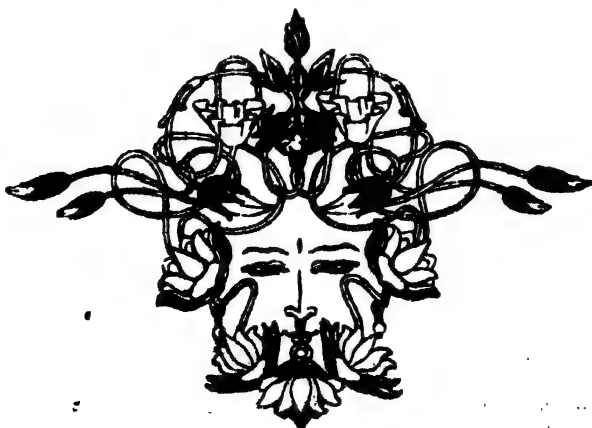
మధురనాయకులు తామాంధ్రులై యశేకాంధ్రకవులనాదరించియు వారి ఖ్యాతియాంధ్రవాఙ్మయమున కన్న ద్రవిడవాఙ్మయమునందే విస్తారముగా నెఱుంగఁచియున్నది. ఈనాయకవంశములో నందఱికిన్నఁ బ్రఖ్యాతుఁడు తిరుమలనాయకుఁడు. మధురలో తిరుమలనాయకుని ప్రాసాదమును గూర్చి వినని వాఁరఁబడు. ఈతిరుమలనాయకునిసథలో "కుచర సరుపరమునివర" అను ద్రవిడకవి యుండెను. ఈకవి 'మధురమీనాక్షి'పై 'పితృత్వమిష్ట' అను నొక ద్రవిడప్రబంధమువ్రాసెను. ఈగ్రంథము తిరుమలనాయకునిసథలో మొట్టమొదటఁ జువపునపుడు 'మీనాక్షి దేవియే యొకనృరూపముననచ్చి వినుచుండెనని యైతిహ్య' మొకటి చెప్పవారు. ఈకవియే 'మీనాక్షియమైకుఱుప' అని యింకొక ద్రవిడకావ్య

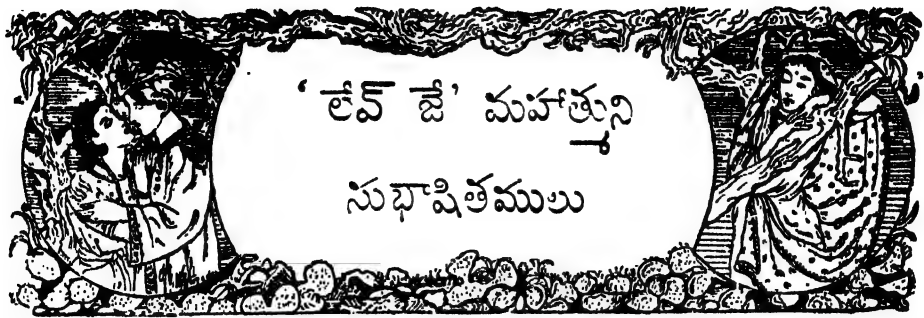
మునుఁగూడ వ్రాసియున్నాఁడు. ఆగ్రంథమునందు తిరుమలనాయకుని యీ శ్రీదివ్యద్యమునఁ, ప్రశంసించియున్నాఁడు.

"నీర్వాప్తి తేన్మమరై నిన్మలవారదుర్వాప్తి
కార్వాప్తి యన్మయన్మిట్ కన్నితిరువరుర్వాప్తి
నీర్వాప్తి కచ్చినగర్ తిరుమలై భూపతి వాప్తి
పేర్వాప్తియనన్ తెల్వమ్ పెరియాప్తివాప్తియనే."

ఇందు కవి మధురలోని యీశ్వరుని, దేవిని, తిరుమలభూపతిని మంగళాశాసనము చేసినాఁడు. ఇందు తిరుమలనాయకుని కచ్చినగర్. తిరుమలై భూపతి యని ప్రశంసించెను. ఇందు 'కచ్చి' యనుపదము మధురలో నేలిననాయకరాజుల యింటిపేరు. ఈవంశమువారు మొట్టమొదట 'కంచి' యందుండి యచ్చటనుండి మధురలో రాజులైరి. అందువలన వీరివంశమునకు కచ్చియని యింటిపేరయ్యెను.

ఈవ్యాసము నందింలేవఱుకును అఱునిమున నాంధ్రదేశమునకు సంబంధించిన చరిత్రవిషయమే యధికముగాఁ జూపఁబడెను. ఇట్లే యాంధ్రవాఙ్మయమునకును నిరసనాఙ్మయములకు నెన్నియో సంబంధములుండవచ్చును. ఈసంబంధముల నెఱుఁగుట యత్యవశ్యకము. అట్లెఱుఁగుట కాయాభివలలో జ్ఞానము ముఖ్యముగా నుండవలెను. అట్టి జ్ఞానముచే యాంధ్రదేశమునకు సంబంధించిన విషయములెఱుఁగుటకాక యాయావాఙ్మయములలో నుత్తమములైన గ్రంథములను, గ్రంథాభిప్రాయములను బరిచి రిందులకు నుపయోగించును.

‘లేవ్ జే’ మహత్త్వ సుభాషితములు

అదిపూడి సోమనాథ రావు గారు

(రెండవసంపుటము—౧ వ సంచిక తరువాయి)

౨౪

గీ. ఆశయే లేదుగాన మహర్షి తాను
పరమ దుస్సాధ్యకార్యమై పరఃగుచున్న
దానిఁ గూడను గొప్పగాఁ దలఁపకుండు

౨౫

సుభసాధ్యము లనుకొని సలుపఁగడఁగు
నతని కెన్నియొ కష్టసాధ్యము లగును
సాధు వన్నియుఁ దనకుదుస్సాధ్యములుగఁ
దలఁచుఁ గావునఁ దన జీవితమునందు
నొక్క టేనియు దుస్సాధ్య ముండఁబోదు

౨౬

గీ. దివ్యపథ మిలయందు నదృశ్యమైనఁ
గరుణయునున్యాయమునువచ్చి కానిపించు
దెలివితో లాభనష్టముల్ దెలియుటకును
మొదలిడినతో నకపటంబుపొదలఁదొడఁగు

౨౭

గీ. సత్య ధర్మము తా నిఁ బాటకొనదు
ధర్మమని కాన నద్దియే ధర్మమగును
అన్యతధర్మంబు తానెపో యమలమైన
ధర్మమని చాటుకొనుచుండు ధరణియందుఁ
గాన నయ్యది ధర్మంబుగాకయుండు
నిష్క్రియాలక్షణంబయి నెగడునదియె

ధర్మమైయొప్పుఁ గావున ధర్మ మిలను
గార్యపరతనుగోర దెక్కా-లమందు
ఆస్మతధర్మంబునకుఁ గార్య మవసరంబు
గాన నదిగోరుచుండును గార్య మిలను

౨౮

గీ. వైదిక మ స్తమిచ్చిన ధర్మముండు
ధర్మ మడుగంటిపోయిన దానివోటఁ
బ్రకటమగుచుఁ బరోపకారంబు దనరు
నవని నది యంతరింప న్యాయంబుపొదలు
న్యాయమిగిన నాచార మతీతయిల్లు
సత్యకృత్రిమరూప మాచార మెన్న
భువి నశాంతికి హేతువై పాలించి నిలుచు

౨౯

గీ. దివ్యపథమును నుత్తముల్ దెలిసిరేని
మించు రయమున దాని నేవించుచుండు
దివ్యపథమును మధ్యముల్ దెలిసిరేని
విడిచిపట్టుచు బట్టుచు విడుచుచుండు
దివ్యపథమును నధములు దెలిసిరేని
నవ్వదుండురుపా రటు నవ్వరేని
వైవపథమునునామంబు ధన్యమగునె?

౩౦

గీ. చాలఁగలవాఁడ భువి జాలఁగోలుపోవు
పరమసంతృప్తిగలవాఁడు భంగపడఁడు

చెడరకుండెడు మదివాడు చెఱుపుగనడు
పృథ్వి నాతడు చిరము జీవింపగలడు

౩౧.

బ్రతుకుతోడ నెయుండును మృతియుఁ గాన
బ్రతుకులోఁ జొచ్చినప్పుడే మృతినిజొచ్చు
నప్ట మొందిన దేహంబు నప్టమేమి?
సత్యమైనట్టి తెలివితో స్వప్నకాశుఁ
జేరఁగల్గినఁ జాలును జీవునకును
అనఁగ నిత్యత్వమందుటే యాత్మ కవధి

౩౨

అల్పవస్తువులనుగూడ సధికమైన
శ్రద్ధతోఁ జూడఁగలుగుటే సత్యమైన
సభ్యతకుఁ జిహ్నమైయొప్పు సాధుగుణమె
బలమునకు లక్షణంబయి నెలయుచుండు

౩౩

అజ్ఞుడని తన్నెఱుంగుట యగును శ్రీ
అట్లు లెఱుంగమి యొకవిధమైనజబ్బు

౩౪

మంచిమాటలు నరు నుద్ధరించుఁ గాని
మంచివనులన్న వానిని మించియుండు.

౩౫

గీ. అచలమగుదాని సుఖపుగా నాఁపవచ్చు
గలుగఁగలదాని నవలీల నిలుపవచ్చు
వేడుకగ లేతదానిని విఱువవచ్చు
జల్లుమని సూక్ష్మవస్తువుల్ చల్లవచ్చు
గానఁ దగుతఱి బనులకుఁ గడఁగవలయు
గలఁతకుంబూర్వమే శాంతి గొలుపవలయు

౩౬

గీ. కడఁకతోడఁ బ్రవృత్తిమార్గమును మాని
యమలమైన నివృత్తిమార్గమును బూని

చుఱుకుఁదనమును నెంతయుఁ దఱుగఁజేసి
మించుసిరులను విరివిగాఁ బంచిపెట్టి
యన్న యాడంబరములెల్ల సున్నచేసి
దుమ్మువలె నుండువాడే జగమ్మునందు
నైకమత్యమ్ము గూర్చగా నద్భుండగును

౩౭

గీ. ఆర్ద్రస్థుకుమారణనువుతో నవతరించి
పరుషశుష్కాంగుడై తుది నరుగునరుడు
మొక్కలును జెట్లు ప్రాణులు పుట్టినప్పు
డార్ద్రస్థుకుమారతనులతో నలరుచుండి
అతికఠినశుష్కతనులతో నంతరించు
గానశుష్కత్వమునుచుఱి కఠినతయును
సురణసహపాంథులయియుండుధరణియందు

౩౮

గీ. మనుజుఁ డింద్రియములనోర్చి మనినఁజాలు
నవనిఁబలుకుల బోధింప ననవసరము

౩౯

గీ. నీటికంటెను మృదువును నీటికంటెఁ
బరమసుకుమారమైనది ధరణి లేదు
గాని బలుగట్టిగా నుండువాని నెల్ల
సమయఁజేసెడుశక్తిలో జలము మించి
వఱుచుండెడువస్తువు వసుధలేదు
బలముగలవాని గెలుచునుర్బలుండుమఱియు
మిగుల కఠినుని గెలుచును మేదకుండు
వసుధలో దీనిఁజెలియని వాడు లేడు
గాని యొకడైన నడువడు దీనిఁబట్టి

౪౦

గీ. విషయభోగంబు భువిలోన విహితమంచు
నొప్పుకొనుకంటె మించిన తప్ప లేదు

౪౧

త్వప్తిలేమిని మించు దుస్థితియులేదు

౪౨

వసుధయం దాశమించు పాపమ్ములేదు

౪౩

రాజభవనాళి నీవిత్తో బ్రబలెనేని
సంటపైరు లవెల్లెను మంటంగలయు
నుర్విలో గానెల్లెను నుత్తవగును

౪౪

గీ. మతగురులస్తోత్రపాఠముల్ మానుకొనుడు
జనులలో వెబ్బలాటలు శాంతమగును

౪౫

కష్టసాధ్యములకు వెల గట్టకుండు
అపహరింపరు వానిని నష్టదేవరు
విషయభోగేచ్ఛగొలిపెనువిషయములను
వెలివఱుకుండు శాంతమ్ము వెలయుభవిని

౪౬

గీ. అవనిరాష్ట్రమునెల న్యాయ్యంబు వలయు
ఆయుధంబులు ప్రజనుండి యపహరింపఁ
బ్రబలమైనట్టియై క్షిని బన్నవలయు
స్వర్గరాజ్యము నిష్క్రియ వలనఁగలుగు
మహిని వీని సమర్థించు మార్గమెద్ది?
ప్రబలనిర్బంధములచేతఁ బ్రజలయందు
నంతకంతకు దారిద్ర్య మతిశయిల్లు
వాడిగలయాధమ్ములు ప్రజలయందు
హెచ్చుకొలది నశాంతియు హెచ్చుచుండు
ప్రజలలోపలఁ గపటంబు ప్రబలుకొలఁది
హెచ్చుగాఘోరకృత్యముల్ పెచ్చు పెరుగు

ప్రకటనల్ హెచ్చుకొలఁదిని రాష్ట్రమందు
బదిపోటులుచోర్యముల్ ప్రబలమగును
గాన సాధువు బోధింపఁ గడఁగెన్గి
నేనునిష్క్రియఁడైయున్న నిక్క-ముగను
ప్రజలు సరిపూర్ణవృద్ధిని బడయఁగలరు
నేను శాంతిశిష్యమ్ము నెగడుచున్నఁ
దమకుఁదామె జనమ్ములు ధరణియందు
న్యాయ్యభమున నెంతయు నలరఁగలరు
నిష్క్రియాశీలుడయి నేను నెగడుచున్న
ధరణిలోపలఁ దమ ప్రయత్నములనలన
నఖిలధననంత్రు లగుచుండు రఖిలజనులు
ఆశలన్నియు నే వివ నాశియున్నఁ
గమకుఁ దామె జనంబులు ధరణియందు
సరిపెన్ ప్రజమును గల్గి సొచ్చరింతు

౪౭

ఇలను ముని ప్రేళ్ల మీఁదను నిలుచువాడు
చేలపై సుక్తిరంబుగ నిలువలేడు
సంగకాళ్లను ధర నిలబడెడువాడు
సాగఁజూచిన మూడుకు సాగలేడు
వెలుగులోనిల్చువాడు దా వెలుగలేడు
తన్నుఁదా నెన్నుకొనువాడు తనకునుండు
మంచిచెడ్డలఁ దాఁబరీక్షించలేడు
తన్ను భూషించుకొనువాడు తథ్యముగను
తన్ను యోగ్యునిగా మది దలఁపలేడు

౪౮

పరులఁదెలిసినఁ గుశలుఁడై పరగఁగలఁడు
తన్నుఁదెలిసినఁ బ్రాజ్ఞుఁడై తనరఁగలఁడు

౪౯

అన్యలనుగెల్చి బలశాలి యగునుగాని
తన్నుఁ దాఁ గెల్చియగును ప్రశాపశాలి

౫౦

తనివిత్తునుండఁ దెలిసిన ధన్యతముఁడె
ధనికుఁ డనఁబడ నన్దుఁడై తనరుచుండు

౫౧

నేర్పువీడి వివేకము న్నిలుపుకొనుము
కతగుణమ్ముగఁ బ్రజలకు హితముహెచ్చు

౫౨

ఆశ లేనిమహాత్ముని యాత్మయందె
శాంతి నెలకొనియుండు నిరంతరంబు

౫౩

వచ్చెనా కీర్తిప్రసాద భయముగలుగఁ
దొలఁగెనా వచ్చునటకును దోచకుండు
తుచ్చమగుఁగాదె కీర్తియం దిచ్చ భవి

౫౪

నీవె నిను నమ్ముకుండిన నిన్ను నెవఁడు
నమ్ముజాలును జెప్ప జగమ్మునందు

౫౫

నాల్గుగుఱ్ఱాలుగట్టిన నవ్యరథము
నందు వెడలుటరాజయి యలరుచుంట
అధికతరసౌఖ్యమే యైన నగునుగాక
అంతకంటెను నేకాంత మందునుండి
పూజ్యదివ్యపథమ్మునఁ బూర్ణవృద్ధి
గాంచుటెంతయుసౌఖ్యమై మించుఁగాదె

౫౬

చెఱుపుఁ జేసినవానికిఁ జెఱుపుఁగాక
కరుణఁజూపెడువాఁడెపో ఘనుఁడనంగ

౫౭

కలదు సరి గౌరవమ్మును గలదటంచు
విప్రులగర్వమ్ముచే విష్ణు వీఁగువాఁడు
కూర్చుకొనుచుండు నానందర కోట్లకొలది

౫౮

వార్ధులును మఱినదు లిల వాగులకును
లొంగుచుండును వానిని లొంగదీయ
అట్లె సాధువుకూడ నీ యపనియందు
లొంగదీయంగఁ బ్రజలకు లొంగవలయు

౫౯

నడువఁగలవాఁడు తొందర వడకయుండు
గెలువఁగలవాఁడు కీడును దలఁపకుండు
పోరఁగలవాఁడు పోరును గోరకుండు
జనులసన్మార్గమునఁ బెట్టఁ జాలువాఁడు
వారికాధీనన రిమ్మై పరఁగుచుండు
ప్రజలశక్తుల నుపయోగ వఱచికొనఁగఁ
దనకుఁగలశక్తి దీనిచే ధరకుఁ జెలుపు
ఉత్తమప్రజ్ఞయన నిదే యుర్వియందు
ఆత్మపరమాత్మసంయోగ మనఁగ నిదియె

౬౦

భీరంబగుదానికి బెడరఁజేని
అతిభయంకరమైనది యతనికొదపు

౬౧

తననివాసము నిరుకుగాఁ దనదు బ్రతుకు
నెంతయును నల్పతరముగా నెన్నఁదగదు

౬౨

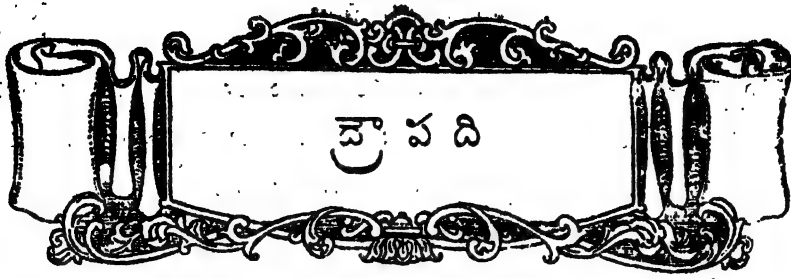
బ్రదుకును బ్రయంబుగానెంచు వానికంటె
దానిఁ దలఁపనివాఁడె ప్రజ్ఞానఘనుఁడు

౬౩

తెలియననువాఁడుగొంచెమే తెలిసియుండు
తెలియదనువాఁడె యెంతయో తెలిసియుండు

౬౪

వినఁగ నత్యము శ్రీయమయి వెలయకుండు
వినఁగఁబ్రయ మిది నత్యమై వెలయకుండు

(రెండవభాగము)

పులుగుర్త లక్ష్మీ నరసమాంబ గారు

(రెండవసంపుటము మొదటిసంచిక తరువాయి)

ప్రావదీచరిత్రమునకును, ఇతరార్యనాశి మణుల చరిత్రమునకును నెంతటి గురుతర ప్రభేదమున్నదియు మొదటిభాగము నందు యథాసాధ్యముగాఁ జూడబడినది. ఇక ద్రావదీచరిత్రమునకు మధ్య గ్రంథిగా నున్న తత్త్వమునుగూర్చి విమర్శితము

ఈతత్త్వసంబంధముగు బహిర్వికాసము మిక్కిలి దీప్తిమంతమైనది. ఒక్క-స్త్రీ కేవురు భర్తలైనను ఆమెను గులట యని యోశించుట కెట్టి యవకాశమును గనబడదు. ఇట్టి యసామంజస్యమునకు సామంజస్య మెక్కడ నుండి వచ్చినది?

ఈప్రశ్నకు మన యాంగ్లేయపండితులు మిక్కిలి తేలికగా సమాధాన మిచ్చుచున్నారు. “భారతీయులు బర్బరజాతివాండ్లు వారి లో స్త్రీలకు బహుభర్త్య వివాహపద్ధతి పూర్వ కాలమునం దాచరణలో నుండెడిది; ఆకారణముచేతనే సంపాదకపులకు ద్రావది యొక్క తయే జన్మియైనది” అని వారు చెప్పుచున్నారు. ఐరోపీయార్యవర్గమునకు మఱియొకటి సాధ్యమైనను గాకపోయినను భారతవర్షము

ను గూర్చి యింత తేలికగా మాటలాడుటమా త్రము వారికిఁ జక్కఁగా నభ్యాసమైనది.

ఐరోపీయులు భారత దేశప్రాచీన గ్రంథముల నన్నిటి నేవిధముగా బోధపఱచుకొని రో యాసంగతి నే నించుక తెలియఁబడిచెదను.

సంస్కృత సాహిత్యమునందలి వేద శాస్త్ర, దర్శన, పురాణ, ఇతిహాస, కావ్య ప్రభృతులకు వారొనరించిన యనువాదములు, డీకలు, విమర్శనములు మున్నగువానిని బఠించుటకంటెను గురుతరమైన మహాపాతకము సాహిత్యజగత్తునం దింకొకటి యుండఁబోదు; మఱియు మూర్ఖతను సంపాదించుటకుఁగూడ నింతకంటె సహజోపాయ మింకొకటిలేదు. ఇప్పుడును మనవారనేకు లట్టివానిని బాఠముచేయుచునే యున్నారు. వారలను బ్రార్థించుటకే, యీసందర్భములో నప్రాసంగికములైనను గొన్ని మాటలను వ్రాయవలసిన బాధ్యతగల్గినది.

సంస్కృత గ్రంథములసంఖ్య యింతయని చెప్పజాలము. ప్రయత్నించినవారెవరి నూతన

గ్రంథములన్ని యో లభించుచునేయుండెను. సంస్కృత గ్రంథములతోఁ బోల్చి చూచునప్పు డాంగ్లేయగ్రంథముల నేవిధముగను గ్రంథము లని చెప్పట కే వలనుపడదు. ఏనుఁగుతో దోమ ను వటవృక్షముతో వల్మీకమును భాగీరథితోఁ బల్వలమును బోల్చిన నెట్లుండునో, మహాభారతముతోఁగాని శ్రీమద్రామాయణముతోఁ గాని యాంగ్లేయ గ్రంథమును బోల్చినట్లుండును. నేదసంహితలు, బ్రాహ్మణములు, నారణ్యకములు, నుపనిషత్తులు, గృహ్యసూత్రములు, శ్రౌతసూత్రములు, ధర్మసూత్రములు, దర్శనములు, వానిభాష్యములు, వానిటీకలు, టీకాభాష్యములు, బృహణములు, నితిహాసములు, స్మృతులు, గావ్యములు, నలంకారి వ్యాకరణ, గణిత, జ్యోతిశ్శాస్త్రములు నిఘంటువులు మొదలగు నానావిధసంస్కృత గ్రంథములతో నిష్పటికిని భారతవర్షము నిండియున్నది. అపారము లివిబద్ధము నగు నీ ప్రాచీన గ్రంథసముద్రమధ్యమం దెచ్చటను, ఘుణాక్షరన్యాయముగానైనను ప్రాచీనాచ్యులలో స్త్రీలకు బహుపతిత్వమున్నట్లగపడదు. అయినను బాశ్చాత్యులందీతులు, ఒక్కద్రాక్షదీవివాహమును నిదర్శనముగాఁగాని ప్రాచీనభారత స్త్రీలకు బహుపతిత్వము వాడుకలోనున్నదని సిద్ధాంతము నేయుచున్నారు. అట్టి యాంగ్లేయులందీతులలో నొకరగు ఫర్గుసన్ దొరగారు భగ్నములైన సోపురప్రాకారములందలి వివశ్రుత్రీమూర్తులంజూచి, ప్రాచీనభారత దేశస్త్రీలకు వివశ్రులుగానుండుట యాచారమనియు నీతి, సావితీ, ద్రాక్షి నమయంతి మొదలగు

సతీమణులు మామలు బావలు మున్నగువారియెదుట నగ్నావస్థయందే సంచరించుచుండెడివారనియు సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. అందుచేతనే యీయాంగ్లేయమహాపండితుల రచనలు చదువుటకంటె సాహిత్యజగత్తునందు మహాపాతకములేదని చెప్పియున్నాను.

ద్రాక్షి పంచపతిత్వమునుగూర్చి విమర్శించుటకుముందు ఈకథ కేవలకవిల్పనమాత్రమా ఐతిహాసికమా? నిజముగా ద్రాక్షి కైదుగురుభర్తలుకలరా లేక కవి యట్లు కల్పించి యుండెనా? అను సంగతి విమర్శించెలసియున్నది. మహాభారతమునందలి నైతిహాసికకథకలదో, “శ్రీకృష్ణచరిత్రము” (విమర్శనము) నందు చెలువబడియున్నది. మహాభారత మితిహాసమని చెప్పినంతమాత్రమున భారతమునందలి కథలన్నియు నైతిహాసికములనుటకు వీలులేదు. అందు స్పష్టముగాఁ బ్రక్షిప్తములని తోచునవిమాత్ర మైతిహాసికములుగావు; కాని ద్రాక్షిచరిత్ర మైతిహాసికము. మూలమహాభారతమంతయు ద్రాక్షి కథ ననుసరించిన యున్నదిగాన నిది ప్రక్షిప్తమనుటకు వీలులేదు. అయినను మూలమహాభారతకథ యంతయు నైతిహాసికమే యని కాని సత్యమే యని కాని చెప్పట దుస్సాహసము. కవి, చరిత్రకారుడై సంపాదించిన చరిత్రకారుడు కవియైనప్పుడు గాని, కావ్యచరిత్రములకు మిశ్రమస్థిగల్గుట సహజము. సత్యచరిత్రమునకు గవి స్వకపోలకల్పితరచనలచే మెఱుంగుపెట్టుటాశ్చర్యముగాదు. ద్రాక్షి యధిష్ఠితునకు బట్టమహిషియే

యనుట మైతిహాసికమని తప్పక యంగీకరింపవచ్చును, గాని యామె పంచపాండవులకును బట్నియనుటఁగూడ నైతిహాసికసత్యమేయని యంగీకరింపవలెనా?

ఈ ద్రౌపదీవివాహముదక్క భారతవర్షి యార్యజాతీయందుఁ గాని, భారతదేశగ్రంథ సముద్రమునందుఁగాని స్త్రీలకు బహుళతిత్వ వివాహమున్నట్లెట్టి నిదర్శనములు గాని కాన్పించుటలేదు, విభవాస్త్రీ కన్యవివాహమున్నట్లగఁడుచున్నది, కాని యేకకాలమునం దొక్కస్త్రీ యేకాధికభర్తలను వివాహమైనట్లగఁడదు. ఎక్కడనైన నొక్కమనుష్యునిచేతి కాలు ప్రేళ్లునుజూచిగాని, యొక్క పుట్టుండుండైనమనుష్యునిజూచిగాని, యందఱు చేతులకు నాతోవ్రేళ్లనియు, సందఱు బుట్టుండులేయనియు సిద్ధాంతము చేయవచ్చునా? అట్లే కేవలము నొక్కద్రౌపదీ బహుళతిత్వ వివాహమునుజూచి పూర్వము దార్యస్త్రీలందఱును బహువివాహమాచారమైయున్నదని నిశ్చయించరాదు. మఱియు నిట్టివివాహమనసిద్ధమని మహాభారతమునందే స్పష్టికరింపఁబడియున్నది. కారణమేమన? ద్రౌపదీ సంబంధమున నిట్టిలోకవిరుద్ధమగు వివాహ సంఘటనమును సమర్థించుకొనుటకు మహాభారతకారుఁడు, పూర్వజన్మ సంఘటితములగు ననేకవృత్తాంతములను నిరూపించి చెప్పటకు బాధ్యుఁడు కావలసివచ్చెను.

సంఘమునం దెన్నఁడునులేని యాచారమును సంఘమునందుఁ బ్రవేశపెట్టుట లోకనిందకుఁ గారణము గాకమానదు. అట్టిది,

పాండవకులమువంటి లోకవిఖ్యాతమగు రాజవంశమునందు సంఘటిల్లునని యనుమానించుటకైన నవకాశములేదు. కాని, యొకతత్త్వ విశేషమును బ్రస్ఫుటము చేయుటకుఁ గవి యిట్టికథనుగల్పించుట విచిత్రముగాదు.

ఇది కల్పితకథయనుట కనేక ప్రమాణములు గలవు. ద్రౌపది యైదుగురు భర్తలవలన నైదుగురు పుత్రులను మాత్రమే వడసినది. ఎవ్వరివలన, నిరువురనుగాని, మువ్వరనుగాని గాంచియుండలేదు. ఎవ్వరివలనఁ బుత్రికను బడసి యుండలేదు. ఎవ్వని యశారముఁ డును నిచ్చులుఁడు గాలేదు. ఆ యైదుగురిలో నొక్కఁడును భూతి గావెదు. అందఱు నొక్కమార్తే యుద్ధభామచేతిలో నిహతులైరి. అందొక్కఁడును ప్రధానకార్య మొక్కటియుఁ జేసియుండలేదు. అందఱును గురుక్షేత్రయుద్ధమున నొక్కమాటు, ఏకముగా వచ్చి సేనలతోఁ గలిసి యుద్ధముచేసిపోయిరి. ఇంకేమియును జేయలేదు. పితృతరమున నభిమన్యుఁడు, ఘటోత్కచుఁడు, బభ్రువాహనుఁడు, నంతటిజీవత్ప్రతిభాశాలులై యుండిరో చూడుడు!

ద్రౌపదీపంచతిత్వవివాహము కల్పితకథయైనయెడల ద్రౌపదిభర్మరాజున కొక్కనికే భార్యయైనయెడలఁ దక్కిన సర్వురుపాండవులును నివాహితులేనా? యను ప్రశ్న పుట్టవచ్చును. దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పటకష్టమే.

భీమార్జునుల కన్యవివాహము లున్నట్లు మన మెఱుంగుదుము; కాని, నకులసహదేవుల

కన్యవివాహములైనట్లు మహాభారతమువలన మనకుఁ దెలియవచ్చుటలేదు. అంతమాత్రమున వారికివివాహములే కాలేదని చెప్పటకు వలనుపడదు. మహాభారతము ముఖ్యముగా, ధర్మజ భీమాష్టనులమువ్వర జీవితచరిత్రము మాత్రమే యైయున్నది; తక్కిన యిద్వరు పాండవులును వారికిఁగూడ మాత్రమే యైయుండి, వారితోఁగలిసి కార్యము లొనరించెరి. వారియన్యవివాహములను గూర్చి చెప్పట యంత ప్రయోజనకారి కాకపోవుటచే నాప్రసంగమును భారతకారుఁడు విడిచియుండిన నుండవచ్చును. అదియొకలోపముకాదు. ద్రౌపదీ పంచపతిత్వ వివాహవిషయమున నిదివఱకుఁ జేసిన పూర్వపక్షము చాలును.

ద్రౌపదీ పంచపతిత్వవివాహము కేవల కవికల్పితమేయైనచో నిట్టి విచిత్రకల్పన మొనరించుటకుఁ గవి యుద్దేశ మేమైయుండును? విశేషగూఢాభిప్రాయ మెద్దియైన లేకున్నచోఁ గవి యిట్టికుటిలమార్గము ననుసరింపనేల? అట్లయినచో నాతని యభిప్రాయమేమైయుండును? ఇందలి నిగూఢత త్వమును మన మిష్పడు నిర్ధారణము చేయవలసియున్నది. దీనిని నిర్ధారణచేయుటకుముందు, ఒకానొక పండితుని యభిప్రాయము నిచ్చట నిచ్చుచున్నాను. ఆయభిప్రాయ మిదివఱకుఁ బ్రచారములోనున్న “శ్రీకృష్ణ చరిత్ర”మునకుఁ సంబంధించి వ్రాయఁబడినది.

“శ్రీకృష్ణుఁడు మనుష్యావతార మెత్తి భూలోకమున సంచరించెను” ఈమాటమేము మఱి అంగీకరించెదము. కాని భారతరచనకు

బూర్వమునందుండియు నతిమానుష మగు నీశ్వరావతారమని శ్రీకృష్ణుఁగూర్చిలోకము విశ్వసించియుండెను. ఈవిశ్వాసము సప్రమాణమే యని తోచుచున్నది. కేవలము మొదటినుండియు మహాభారత గ్రంథమునందుఁగూడ నా విశ్వాససంబంధమగు ప్రతిబింబము పడియుండవచ్చును. అది యాశ్చర్యము గాదు. అట్లు జరుగుటసంభవమే. మహాభారతకారుఁడు, కర్మకాండమును గూర్చి తెలుపుట వేదసారమునుగూర్చి ప్రబోధించుట మొదలగు నుద్దేశములతో నట్లను నా దర్శనరంగును సుధర్మ నాదర్శనారీమణిగను వర్ణించినట్లును; ఈశ్వరునియందలి నిశ్చలభక్తియు నీశ్వరప్రీతియుఁ గల యాదర్శపురుష ప్రకృతిని బ్రదర్శించుటకొఱకు సర్వోత్తముఁడగు శ్రీకృష్ణుని యందు విశేషమగు నీశ్వరశక్తిని మూర్తీభవింపజేసి చూపుటకుఁ గవి ప్రయాసపడినట్లును, గన్పడుచున్నది. అట్టి యీశ్వరశక్తి యే మానవప్రకృతియందును, ఏదేశమందును, ఏ కవితేత నెప్పుడును బ్రదర్శింపబడియుండలేదు. ఆదికవియగు వాల్మీకిగూడ నిట్టి సంఘటనమునకుఁ బ్రయత్నింపలేదు. మహాభారత కవి యిమ్మహాకార్యమునకుఁ గడంగెను. ఆతని ప్రయత్నము సకలముఖముల సఫలీకృతమగుటచేతనే మహాభారతము పంచమవేదమని ప్రఖ్యాతమయ్యెను, ఆ యీశ్వరశక్తికే నిర్లిప్తతయని పేరు. మూర్తీభవించిన నిర్లిప్తతయే శ్రీకృష్ణుఁడు.

ఈనిర్లేపము వైరాగ్యముగాదు. ఇది సాధారణముగా వైరాగ్యమని చెప్పకొనునది.

యును గాదు. దీని రహస్యమును నేనెంతవఱకు గ్రహించితినో భగదీతనుండి యొకశ్లోకము నీక్రింద నుదాహరించి తెలియజేయుచున్నాను.

శ్లో॥ “రాగ ద్వేష విముక్తైస్తు,
విషయా నింద్రమై శ్చరణః;
ఆత్మయస్యై విధేయాత్మా,
ప్రసాద మధిగచ్ఛతి”

రాగ ద్వేషవిరహితంబులు, నాత్మవశీభూతంబులు నగు నింద్రయములచే విషయోఽభోగంబు లనుభవించుచు సంయతాత్ముడగువాడే శాంతిని బొందుచున్నాడు.

అందుచేత నిర్లిప్తునకు నింద్రయ విషయోఽభోగవివర్జనము నిష్ప్రియోజన మగుచున్నది. వర్జించుటయన సంలేనమే యగుచున్నది. నర్జనమునకుఁ బ్రయోజనము గలదు; ఇంద్రియముల కాత్మలోఁ బడినప్పుడు విచ్ఛేదమెన్నటికి నసాధ్యమని తెలియుచున్నది, కాని యింద్రియవిషయోఽభోగము లనుభవించుచు, వానియం దనురాగశూన్యుడై, సకలేంద్రియములను జయించి, యనుష్ఠేయ కర్మసంపాదనమునకు విషయముల నుఽభోగించువాడే, నిర్లిప్తుడు. వానియాత్మకును భోగ్యవిషయములకును సంబంధము లేదు. వాడు పాపదుఃఖముల కతీతుడు.

ఈవిధముగా నిర్లేపమును, అనాసక్తిని స్వప్రముగాఁ బ్రదర్శించుటకై హిందూశాస్త్రకారు లొకవిధమగు శాశలము నవలంబించి యున్నారు. వారు నిర్లిప్తుని, అనాసక్తుని, చుండెను, ఇదియే ద్రావడిచరిత్రమునందలి

అధికములగు నింద్రియ విషయభోగములచేఁ బరివేష్టించఁ జేయుచున్నారు. ఇందుకొఱకే, మహాభారతమునకుఁ దరువాతిపురాణకవులు, శ్రీకృష్ణు ససంఖ్యవారాంగనా మధ్యవర్తినిగాఁ జేసియున్నారు. ఇందుకొఱకే తాంత్రికుల సాధనక్రియలయందు నింద్రియోఽభోగవస్తువులు విశేషముగ నుపయోగించఁ బడుచున్నవి. ఎవ్వఁ డీ యన్నిటియందును యథేచ్ఛముగా సంచరించుచు ననాసక్తుడై యుండునో యాతఁడే నిర్లిప్తుడు. ద్రావడి బహుసతిత్వముగూడ నిందుకొఱకే.

స్త్రీజాతీయందు ద్రావడి మూర్తీభవించిన యనాసంగ ధర్మస్వరూపము. ఆస్వరూపముతో నామెను బ్రతిష్ఠించుటయే కవి యాశయము. అందుచేతనే ద్రావడి గణికవలె బంచభర్తృసమన్వితయయ్యును, సాధ్వియు, బతివ్రతపరాయణయు నయ్యెను. ద్రావడికిఁ బంచపతిత్వ మేకపతిత్వమాత్రమే, ఉపాసించుట కేకనస్తుమాత్రమే, ధర్మాచరణమున కభిన్నంబగు నేకోపలక్ష్యమాత్రమే ధర్మాత్మనకు బహుదేవత లేక దేవతాస్వరూపమైనట్లే, జ్ఞాని కీర్తియఁడే యేకమాత్రంబగు నభిన్నోపాస్యం బైనట్లే, యనాసక్తయగు ద్రావడికిఁ బంచభర్తలు నేకమాత్రధర్మాచరణస్థాన మగుచున్నారు. వారి యందామెకుఁ బక్షాపక్షములు, భేదాభేదములు, మొదలగునవి లేవు. ఆమె గృహధర్మముల యందు నిష్కామయు, నిశ్చలయు, నిర్లిప్తయు నై యుండి కర్తవ్యపాలనముఁ గావించుచుండెను. ఇదియే ద్రావడిచరిత్రమునందలి

కన్యవివాహములైనట్లు మహాభారతమువలన మనకుఁ దెలియవచ్చుటలేదు. అంతమాత్రమున వారికివివాహములే కాలేదని చెప్పటకు వలనుపడదు. మహాభారతము ముఖ్యముగా, ధర్మజ భీమాష్టానులమువ్వర జీవితచరిత్రము మాత్రమే యైయున్నది; తక్కిన యిర్వారు పాండవులును వారికిఁగాయామాత్రులైయుండి, వారితోఁగలిసి కార్యము లొనరించెరి. వారి యన్యవివాహములను గూర్చి చెప్పట యంత ప్రయోజనకారి కాకపోవుటచే నా ప్రసంగమును భారతకారుఁడు విడిచియుండిన నుండవచ్చును. అదియొకలోపముకాదు. క్రావదీ పంచపతిత్వ వివాహవిషయమున నిదివఱకుఁ జేసిన పూర్వోక్తము చాలును.

క్రావదీ పంచపతిత్వవివాహము కేవల కవికల్పితమేయైనచో నిట్టి విచిత్రకల్పన మొనరించుటకుఁ గవి యుద్దేశ మేమైయుండును? విశేషగూఢాభిప్రాయ మెద్దియైన లేకున్నచోఁ గవి యిట్టికుటిలమార్గము ననుసరింపనేల? అట్లయినచో నాతని యభిప్రాయమేమైయుండును? ఇందలి నిగూఢతత్త్వమును మన మిప్పుడు నిర్ధారణము చేయవలసియున్నది. దీనిని నిర్ధారణచేయుటకుముందు, ఒకానొక పండితుని యభిప్రాయము నిచ్చట నిచ్చుచున్నాను. ఆయభిప్రాయ మిదివఱకుఁ బ్రచారములోనున్న “శ్రీకృష్ణ చరిత్ర”మునకు సంబంధించి వ్రాయఁబడినది.

“శ్రీకృష్ణుడు మనుష్యావతార మెత్తి భూలోకమున సంచరించెను” ఈమాటమేము ముఁగిరించెదము. కాని భారతరచనకు

బూర్వమునందుండియు సతిమానుష మగు నీశ్వరావతారమని శ్రీకృష్ణుని గూర్చిలోకము విశ్వసించియుండెను. ఈవిశ్వాసము సప్రమాణమే యని తోచుచున్నది. కేవలము మొదటినుండియు మహాభారత గ్రంథమునందుఁగూడ నా విశ్వాససంబంధమగు ప్రబింబము పడి యుండవచ్చును. అది యాశ్చర్యము గాదు. అట్లు జరుగుటసంభవమే. మహాభారతకారుఁడు, కర్మకాండమును గూర్చి తెలుపుట వేద సారమునుగూర్చి ప్రబోధించుట మొదలగు నుద్దేశములతో నర్జును నా దర్శనరంగను సుభద్ర నాదర్శనారీమణిగను వర్ణించినట్లును; ఈశ్వరునియందలి నిశ్చలభక్తియు నీశ్వర ప్రీతియుఁ గల యాదర్శపురుష ప్రకృతిని బ్రదర్శించుటకొఱకు సర్వోత్తముఁడగు శ్రీకృష్ణుని యందు విశేషమగు నీశ్వరభక్తిని మూర్తీభవింపజేసి చూపుటకుఁ గవి ప్రయాసపడినట్లును, గన్పడుచున్నది. అట్టి యీశ్వరభక్తి యే మానవ ప్రకృతియందును, ఏదేశమందును, ఏ కవితే నెప్పుడును బ్రదర్శింపబడియుండలేదు. ఆదికవియగు వాల్మీకిగూడ నిట్టి సంఘటనమునకుఁ బ్రయత్నించలేదు. మహాభారత కవి యిమ్మహాకార్యమునకుఁ గడంగెను. ఆతని ప్రయత్నము సకలముఖముల సఫలీకృతమగుటచేతనే మహాభారతము పంచమవేదమని ప్రఖ్యాతమయ్యెను, ఆ యీశ్వరభక్తికే నిర్లిప్తయని పేరు. మూర్తీభవించిన నిర్లిప్తయే శ్రీకృష్ణుడు.

ఈనిర్లేపము వైరాగ్యముగాదు. ఇది సాధారణముగా వైరాగ్యమని చెప్పకొనునది.

యును గాదు. దీని రహస్యమును నేనెంతవఱకు గ్రహించితి నో భగదీతనుండి యొకశ్లోకము నీక్రింద నుదాహరించి తెలియజేయుచున్నాను.

శ్లో॥ “రాగ ద్వేష. విముక్తైస్తు,
విషయం నిందియై శ్చరన్;
ఆత్మయస్యై విధేయాత్మా,
ప్రసాద మధిగచ్ఛతి”

రాగ ద్వేషవిరహితగుణులు, నాత్మవశీభూతగుణులు నగు నిందియములచే విషయోపభోగంబు లనుభవించుచు సంయతాత్ముడగువాడే శాంతిని బొందుచున్నాడు.

అందుచేత నిర్లిప్తునకు నిందియ విషయోపభోగవివర్జనము నిష్ప్రయోజన మగుచున్నది. వర్జించుటయన సంలేపమే యగుచున్నది. నర్జనమునకుఁ బ్రయోజనము గలదు; ఇంద్రియముల కాత్మలోఁ బడినప్పుడు విచ్ఛేదమెన్నటికి నసాధ్యమని తెలియుచున్నది, కాని యింద్రియవిషయోపభోగము లనుభవించుచు, వానియందనురాగశూన్యుడై, సకలేంద్రియములను జయించి, యనుష్ఠేయ కర్మసంపాదనమునకు విషయముల నుపభోగించువాడే, నిర్లిప్తుడు. వానియాత్మకును భోగ్యవిషయములకును సంబంధము లేదు. వాడు పాపదుఃఖముల కతీతుడు.

ఈవిధముగా నిర్లేపమును, అనాసక్తిని స్పష్టముగాఁ బ్రదర్శించుటకై హిందూశాస్త్రకారు లొకవిధమగు శాశ్వతము నవలంబించి యున్నారు. వారు నిర్లిప్తుని, అనాసక్తుని,

అధికములగు నిందియ విషయభోగములచే బరివేష్టించఁ జేయుచున్నారు. ఇందుకొఱకే, మహాభారతమునకుఁ దరువాతిపురాణకవులు, శ్రీకృష్ణు నసంఖ్యవారాంగనా మధ్యవర్తినిగాఁ జేసియున్నారు. ఇందుకొఱకే తాంత్రికుల సాధనక్రియలయందు నిందియోపభోగవస్తువులు విశేషముగ నుపయోగించఁ బడుచున్నవి. ఎవ్వఁ డీ యన్నిటియందును యథేచ్ఛముగా సంచరించుచు ననాసక్తుడై యుండునో యాతఁడే నిర్లిప్తుడు. ద్రావది బహుసతిత్వముగూడ నిందుకొఱకే.

స్త్రీజాతీయందు ద్రావది మూర్తీభవించిన యనాసంగ ధర్మస్వరూపము. ఆస్వరూపముతో నామెను బ్రతిష్ఠించుటయే కవియాశయము. అందుచేతనే ద్రావది గణికవలె బంచభర్తృసమన్వితయయ్యును, సాధ్వియు, బతివ్రతపరాయణయు నయ్యెను. ద్రావదికి బంచసతిత్వ మేకసతిత్వమాత్రమే, ఉపాసించుట కేకసత్తమాత్రమే, ధర్మాచరణమున కభిన్నంబగు నేకోపలక్ష్యమాత్రమే ధర్మాత్మనకు బహుదేవత లేక దేవతాస్వరూపమైనట్టి, జ్ఞాని కీర్త్యుఁడే యేకమాత్రంబగు నభిన్నోపాస్యం బైనట్లే, యనాసక్తయగు ద్రావదికి బంచభర్తలు నేకమాత్రధర్మాచరణస్థాన మగుచున్నారు. వారి యందామెకుఁ బక్షాఢములు, భేదాభేదములు, మొదలగునవి లేవు. ఆమె గృహధర్మములయందు నిష్కామయు, నిశ్చలయు, నిర్లిప్తయునై యుండి కర్తవ్యపాలనముఁ గావించుచుండెను. ఇదియే ద్రావదీచరిత్రమునందలి

యసామంజస్యమున సామంజస్యము, కాని యిట్టి ధర్మనిర్వహణ మతి దుస్సాధ్యమైనది. మహాభారతకవి మహాప్రస్థానికపర్వమునం దీ సంగతిఁ జెల్పియేయున్నాడు. ద్రౌపది యర్జునియం దించుక పడుచునుగల్గియున్నదని చెప్పి యాపాపభలమువలన నశశీరస్వర్గాలోహణమున కనర్హుడయ్యెనునియ, పండొకనటు ముందుగా మార్గమధ్యమునఁ బడిపోయినవని యుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ద్రౌపది మైదుగురుభర్తలవలన నైదుగురుపుత్రులనుమాత్రమే పడయుటకుఁ గారణమేమో మనకిష్టము బోధ యగుచున్నది. పౌరదూతాస్త్రాని సారముగా గృహస్థునకుఁ బుత్రసంపాదనము ధర్మము. దానియెడల విరితి యధర్మము. పుత్రుఁడు పుట్టినప్పుడే వివాహ ధర్మము సకల మగుచున్నది. కానిదో నాధర్మ మసంపూర్ణమే యగుచున్నది, కాని యాధర్మ మేకపుత్రులొకమాత్రముననే సకలమగుచున్నది. ఏకాభిరపుత్రుల బడయుట ధర్మముకొఱకుఁ గాదు; అది కేవల మింద్రియలోలుపత మాత్రమే యగుచున్నది. ద్రౌపది నిర్లిప్తురాలు. అందుచేతనే ధర్మనిర్వహణమైన తరువాత నామెకుఁ బతులయెడల నింద్రియను ఖలోలుపత విచ్చిన్న మయ్యెను. పతి ధర్మపా

లనముకొఱకు ద్రౌపది మైదుగురుపతులవలన నైదుగురు పుత్రులను మాత్రమే పడసెను. నిర్దేశవశంబున నిక సంతానమును బడయలేదు. కవి కల్పనమున దిదియే ముఖ్యకారణమని వోచుచున్నది.

ఇందువలన సనేకభర్తలను వివాహమాడినదాని, స్త్రీయనాసంగధర్మమును నిర్వర్తించవలనుపడదని యెవ్వరును దలంపఁబోకుండు. నీని తాత్పర్యమిది. చిత్తశుద్ధిగలవా రొకప్పుడు మహాపాతకమునఁ బడినను వారిని శాపము బంటుబోవు. ద్రౌపది నీవితమునందలి యీసంఘటన ముకాచు స్త్రీలోకమునకు మహాపాతక మింకొకటి లేదు. కాని ద్రౌపది చిత్తశుద్ధిగలదగుటచే నామె యీమహాపాపమును గూడ ధర్మముగానే పరిణమింపఁ జేసికొనఁగల్గెను.

ద్రౌపది ధర్మబలంబున సతి దర్శితయని మొదటి ప్రకరణమునందే చెప్పియున్నాము. ఆదర్శ మొక్కొకప్పుడు ధర్మమునుగూడ సతి క్రమించుచుండెను. ఆదర్శమునకును, ఇట్టి యింద్రియ విజయమునకును నెట్టి యసామంజస్యమునులేదు. కాని యామె నిష్కామధర్మము సంపూర్ణముగా ఫలించెనా? లేదా? యనునది ప్రత్యేకవిషయము.

ఆశీర్వాదము

తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరి గారు

అఖిల దేశోద్ధారకాగ్రగణ్యుండైన
నాగేశ్వరుని పోషణమున వెడలి
ప్రఖ్యాతపండిత ప్రవరు లర్పించిన
వ్యాసరాజములచే వాసికెక్కి
సకలాంధ్రజనకరాజములందు నివసించి
యతులితంబైన మర్యాదఁ గాంచి
సారస్వ తార్థిక సాంఘిక వైతిక
సర్వవిజ్ఞానతేజం బొసంగి
గీ. వత్సరప్రాయమున వన్నెవాసిఁగాంచి
యున్ననిక జరకాల మాంధ్రోర్వియందు
నెలమి వెలయుచుఁగాత సర్వేశ్వరుండు
భారతీయ త్రికామణి ! భవ్యవాణి.

ప్రపన్నుడు

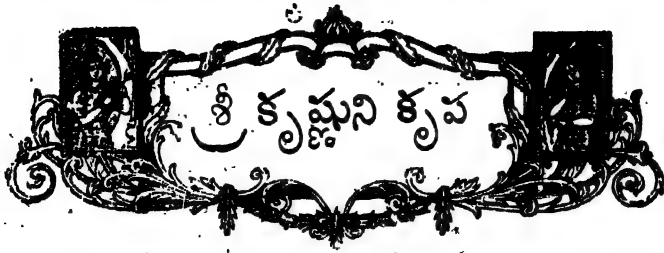
సాహితీ సమితి సభాసభ శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి

కాన వచ్చుట లేదు మార్గము నాకు,
ఊహ జనియింప దేమి చేయుటకుగాని,
అణచుకోజాల నీ మనోవ్యభిల, నిక
నేమి చేతు ప్రభూ, సెలవిమ్ము నాకు!

ఆకరించెను నన్ను గానాంకకార
మన్యశరణము లేదు నా కార్తిహరణ,
దివ్యసీధితి ఁటలు దేవీవ్యమాన
మహిమభవదీయ పాద యుగ్మము కన్న!

దేవ, నీయిచ్చ యెట్టిదో తెలియరాదు!
బాధితభవ మేను సంపూర్ణ గతిని
పడలి, నీమీది గాఢ విశ్వాస మున నే
మసలుచున్నాన నాలోక మధ్యమందు.

శిఖి మైపోయె నాథ, నిశ్చేషముగను
దాసజనునకు నిపుడు స్వతంత్రబాధి
యంత్ర సద్భాసుని తాపకేచ్ఛానునాగ
సరణ సడిపింపు మోక్షభూ, సత్సకమున!

భమిడిపాటి సత్తాభిరామయ్య గారు, బి. ఏ., ఎల్. టి.

౧. సత్కుటుంబచరిత్ర

బ్రహ్మశ్రీ కేదుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు గోపాలపల్లి (య) కాపురమ్మలు, సదాచార సంపన్నులు, బహునిష్ఠాపరులు ఈ యగ్రహారమునందుండిన యితరవైదికులందరు స్వగ్రామము నుండి పట్టణములకు జేరిరి. కాని శాస్త్రిగారి టిట్లు చేయ నొల్లక, తండ్రితాతలుండిన యగ్రహారమే మరుత్తేత్రముగ నెంచి, సాలుకు భూక్ష్మపిచే లభించు వందరూపాయలే లక్షలుగ భావించి, 'హరికులై ననేమి గ్రహనాంతరస్థుల కంజ మూలకాద్దాటికు లైన నేమి నిజదారకుతోచరహామ జాగ్రత్త' యను మత మవలంబించి కాలము గడపుచుండిరి. ప్రాతఃకాలమున నిదురలేచి యేటిలో స్నానముఁ గావించి సంధ్యాదినిష్ఠలు సరిపి, సోలముఁ జూచికొని, వాఘ్యాన్నమున నిల్లుచేరి గృహిణి తన కిడిన యన్నము భుజించి, యపరాహ్ణమున జందెములు వడుకుచు, కుమారునికి వేనము నేర్పి, దినములు గడపుచుండె. అయాచితముగ ప్రాప్తమున దానిని గ్రహించునేకాని యాచింపనొల్లడు.

వేదమునందు పారంగతులగుటయే కాక, గానమునందునైతము శాస్త్రిగారు నిరుపమాన పాండిత్యము గలవారు. ఇందు భక్తియుక్తములగు పాటలంబాడుదురు. తదితరముల వర్ణించుదురు. గానము వీరికుటుంబవిద్య యనవచ్చును. అనేక సంవత్సరములక్రిందట వారి పూర్వులలో నొకరు నారాయణ తీర్థలవారి శిష్యులట. అందుచేత, తరంగములు, అష్టపదులు, అధ్యాత్మరాహు యణమునందలి కీర్తనలు, త్యాగరాయకృతులు మున్నగు వానిని వాడుటయందు శాస్త్రిగారు ఖ్యాతి వహించిరి.

శాస్త్రిగారి బాల్యమున గోపాలపల్లిలో నుండి తరువాత పట్టణముల కేగిన కుటుంబములలో నిష్ఠలవారి

కుటుంబమును, శాస్త్రిగారిబంధువులగు అనపిండివారి కుటుంబమును చేర్చవలసినవి. ఈ వంశములబాలు రిరువురు చిన్నతనమున వీధిబడిలో శాస్త్రిగారి సహ పాతులు—నిష్ఠలకృష్ణశర్మయు, అనపిండినరసింహస్వామి యాజియు. వీరిరువురియందు బాల్యముననే వేర్వేలు గుణముల యంకురములు చూపజ్జినవి. కృష్ణశర్మ కేవల సత్త్వమూర్తి. బడియందు నియమితపాఠములం జనువుట, గురువుగారిప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిడుట, మరలి యింటి కేగుటయే తప్ప, యనవసరవిషయములం దగులు కలుగఁ జేసికొనఁడ. ఈతఁడు మితభాషి, బుద్ధివిధేయుఁడు. కావున. గురువుగారి కీర్తనయందుఁ బ్రీతి యెక్కువగ నుండెను.

సోమయాజి పూర్వలో నొకండు యజ్ఞ. కావున నీతనికి వంశక్రమమున నీ పావననామధేయము కల్గెను; కాని, యీతఁడు బహుదుర్వర్తనఁడు; కుటిల చిత్తుఁడు; తనకంటె బాగుగ నుండువారిం జూచిన ననూయఁ జెందువాఁడు.

ద్విపద. "ఒక్కచోటనె గుమిగూడు నిక్కముగను రెక్క లొక రంగు గల్గిన పక్కిగుంపు" అని యాంశ్లేయలోకొక్తి కలదు. మఱియు,

ఆ. "కప్పురము చందనంబును కాయుభంగి సజ్జనుఁడు గూడు ననిశము సజ్జనులనె; భంగు భత్తూరు చేరెడి భంగి నెపుడు దుర్జనుం డిల జేయను దుర్జనులనె."

అని భక్తాగ్రహుఁడు కవీరువర్తె. అట్లే బడి యందును క్రీడారంగమునందును, శాస్త్రియు శర్మయు నరనారాయణులవలె నన్యోన్యమైతితో మెలగుచుండిరి. సోమయాజియో తనవంటి దుష్టులందరి పైయరువురి

సతతము పోషననీయును, పెక్కుతొంగుల బాధపెట్టుచుండెను.

ఒకనాడు వీరుచదువుచుండెడి బడికి చిన్న ఇస్పెక్టరుగారు పరీక్షార్థమై విజయముచేసిరి. సోమయాజి చదువులోఁగూడ దొంగయై యితరులచేతఁ బనిచేయించుకొనుచుండెను. ఇక్కారణముచేఁ, బ్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము లొసఁగుటకుఁ దా సమర్థుడని చెబి, తనకు పరీక్షయందు సాయముచేయకుండినచోఁ గొట్టుదునని సోమయాజి కాస్త్రిశర్యులను ముందుదినము బెడరించెను. ఈసంగతి యుపాధ్యాయుం డెఱిగి, ఇకొప్పెక్టరుగారు రాకమునుపే తాను ప్రశ్నలువేసి, ప్రత్యుత్తరము లిడినవారిని పైకి పంపి, సోమయాజిప్రభృతులను దరగతి చివరకు దింపెను. ఇట్లు మంచిమజ్జవాండ్రు దూరమునం జిక్కి పరసాహాయ్యప్రాప్తి లేమిందేని సోమయాజి మఱియొక వత్సర మితరగతిలోనే యుండవలసివచ్చెను.

కావున బాల్యమునుండి కాస్త్రిశర్యులకు మైత్రియు సోమయాజికి వీరిరువురియొడ వైరము నుండెను. కాలక్రమమున నీ కాగడ్డవములు పెచ్చెను.

౨. పెండ్లిమాటలు

నలువదిసంవత్సరము లాయెను. కాస్త్రి యొకఁడే తనగ్రామమునందుండెను. కాని తదితరులు పట్టణాంతరములకేగిరి. సోమయాజి పోలీసు సబ్ ఇన్స్పెక్టరు ఇకొప్పెక్టరు కానుండెను. అతనికి పిల్లలనేకులుపుట్టి చనిపోయిన తరువాత “సన్యాసయ్య ధర్మచరమున” కేగి మ్రొక్కిన తరువాత కుమారుఁ డొకఁడుకలిగె. కావున నీతనికి “సన్యాసయ్య” అను నామందిరి. చిత్త మెంత ఖచ్చి పెట్టినను ఈతనికిఁ జదువంటదాయె. పదునెనిమిదవ సంవత్సరమున మూడవసారిములో మూడొండ్లుముఱుగుచుండెను. సోమయాజి తన భూముల నమరకము చేయుటకున్న, కిక్కు వనూలుచేయుటకున్న స్వగ్రామమునకు తఱుచు వచ్చుచుండెను. వచ్చినప్పుడెల్ల కాస్త్రియింటనే “తిమ్మ” వేయుచుండెను.

కాస్త్రి యిరువదియొండ్లకుమారుఁడు ముగ్గురు కాస్త్రియు, వీరిమిదిసంవత్సరముల మూఁడురు చిక్కి

జీయు నుండిరి. కుమారుఁడు మూలు పైనలు ప్యాకుచేసి “ప్రెయినింగు” పూర్తిచేసి, యగ్రామముండే బోర్డుబడిలో పాతికరూపాయల జీతముపైఁ బ్రధానోపాధ్యాయుండగు నుండెను. తండ్రిగారియొద్ద వేదాధ్యయనమును చేసెను. కావున వైదికశర్మలు జరిపించుటకు నైతము సమర్థుడై యుండెను. అదియునుంగాక తండ్రియొద్ద సంగీతము నేర్చుకొని భగవన్నామసంకీర్తనముకూడ చేయుచుండె.

కృష్ణశర్మ చదువులో బహుమికాగ్రబుద్ధి యగుటందేని సర్కారువారి ద్రవ్యసాహాయ్యముచేఁ బట్టపు పరీక్షలలో నుత్తీర్ణుడై గొప్ప యుద్యోగముంబొందె. కాని, తొమ్మిదవయేట నాగ్రామము విడిచినమొదలు తన స్నేహితుఁడగు కాస్త్రిని కలుసుకొనలేదు.

ఒకనాడురాత్రి పదిగంటలయెను. కృష్ణకాస్త్రి నిత్యభజన కేఱుగోపాలస్వామిమూలయమున నొసర్చి యింటికివచ్చి పరుండి నిదురించుచుండె. ఎవరో తలుపు తట్టిరి. ఎవరనియడుగ, “నేనేకోయి, కాస్త్రి!” అని బయలువచ్చె. గొంతుకంటెటి సోమయాజియని యెఱింగి కాస్త్రి యాతనిని లోనికిరమ్మని తలుపు తీసెను. అంతట సోమయాజి, భార్యపుత్రసమేతుడై లోనికి వచ్చి “అబ్బ! ఈదిక్కుమాలిన గ్రామానికి రావాలంటే యమయాతనరా! బాబు! ప్రొద్దున ఆరుగంటలకు నంద వ్రేవనులో రైలుదిగి తే బండిలేదు. పోలీసుముండా వాళ్ళిగనుక ఎలాగో ఓలాగ బండిచేయించుకుని ఇక్కడికివచ్చి పడేటప్పటికి, చూచావా రాత్రిపదిన్నర. అబ్బ! కాస్త ప్రసాదంమాట చూశా!”

పాపము; కాస్త్రిభార్య ఇంటిచెలువలనుండెను. కుమారుఁడు, ప్రెసిడెంటుగారి నెలవై నదని యొక యుపాధ్యాయుల సమావేశమునకుఁ బట్టామున కేగి యుండె. పాపము! ఆ నడిరేయి దుక్కిణి పొయ్యి రాజవేసి, వచ్చినవారికి, బండివానికి వండి వడ్డించి, వారల సంకృత్యులందేసె. అంతట వారెల్లరు నిదురించిరి. చిరువీరజి, కోడికూసినకంటసే, దుక్కిణి నిదురలేచి, గోమయముతో నిల్లువాకిలి యిడి, మ్రుగ్గునెట్టి, రిందెయి, పూలపళ్ళయూ కేఱుచి, యింటికేగెను. కాస్తయై, రిందెజునిండుగ నీరు నింపి, కేఱుగోపాల

స్వామి యలయమునకేగి, స్వామికి నమస్కరించి, తండ్రిగారి పూజార్థము బుట్టలోఁ బూవుల నునిది, యింటికివచ్చి మడిచి, కుంకుమ ధరించెను. పగువుఁ బూసికొనిన మేనఁ గుంకుమ పెట్టివంతనే యాయింటి లక్ష్మియో! “రమా భగవత్కంఠంభవ” యను నభినవ రుక్మిణియో! యన నొప్పె. వంటచేసి, తులసిపూజ, గారిపూజ సలిపి, వీణ కేలంబట్టి, స్వీయకలవములు కలియ, వధురగానమునేయుకరిం, బ్రత్యక్ష సగవ్యతి యననొప్పె.

సోమయాజి కుటుంబసమేతముగా వచ్చుటకుఁ గారణమేమన, తన కుమారుడగు సన్యాసయ్యకు రుక్మిణికి వివాహముచేయుట కేర్పాటుకొలకే. రుక్మిణి, తనయన్నయొద్ద చదువు నేర్చియుండుటయే కాక, పని పాటలు నైతము నేర్చియుండుటం జూచి, సోమయాజి యానందభరితుఁడై తన భార్య నేకాంతమునఁ జెంతఁజేరి యిట్లని సంభాషణము నేయఁదొడఁగె.

సో:—ఏమిమే! కబురు.

భార్య:—ఏమిటండోయి!

సో:—పిల్ల ఎలాగుంది? నేం జెప్పినదల్లా నిజమేకా?

భా:—మాతాగాచెప్పారు. అలాంటి భార్యరావడం మన దధర్మము కలగాలేకదా! మనవాడి కాపిల్ల నిస్తారని నేనమ్మును.

సో:—ఇవ్వడం పూకు నీకెందుకు? ఇవ్వకుంటే ఇప్పిస్తాను. నీమనసుకు నచ్చించా?

భా:—అటువంటి మణిని చూస్తే ఎవరికి నచ్చదు? అపిల్లను పెండ్లాడేటంత భాగ్యము మనవాడి కున్నదా అని సందేహమే కాని ఈ మొద్దు కాపిల్లను కట్టపెడిలేమట్టుకు సంసారం ముచ్చటగా వెళ్లుకుందా? అదొకటి ఆలోచించండి.

సో:—ఓసి! పెద్దమ్మ! కేవల పలుకులు పలక్కు! ముడిపడిలే ముచ్చట్లనేనొస్తాయి. అమ్మగా చెప్పవలెముగాదామో!

భా:—నీకేమిన్నానండి! పిల్లయేమో ముద్దులపాట. మనపాటన్న కొమ్మ కాని అట్లయేమియు.

పనిపాటలు, తెలివిలేటలు చూస్తే, ఎక్కడనో గొప్పయింటిలో మంచి చదుకరిని పెండ్లాడే యొగ మున్నట్లు కనిపిస్తుందిగాని, మన నిరక్షరకుమారి భార్య అయ్యే యొగమున్నట్లు తోచదు. అదిగాదు గనక మనసులోవున్నది చెప్పాను. కోపమెందుకు?

సో:—గొప్పయింటిలోనికి పిల్లనివ్వడమంటే మాటలటే! దానికి తగినట్టే కట్నాలు కానుకలు లాగరా? రెండువేలరూపాయలు చేతపట్టుకుంటే స్కూలు పైనలు పంచాంగంపద్దు దొరుకునేమా! అపైని చదువు ఫితిగతులుంటే దానికి తగినట్టే ఉంటాయి కట్నాలు కానుకలున్నా! కాస్త్రీగాడివద్ద, వాణ్ణి అమ్మినా, రెండువేలు కాదు గదా రెండుపందలు కూడా లేవు. పెద్దసంబంధాలు వీడి కలా వస్తాయి! భా:—అయితే మీరుకూడా కట్నం అడుగుతారా ఏమిమే?

సో:—తప్పకుండాను. వెయిన్నీ నూటపదహా ర్లక్షకూ మనను.

భా:—అయితే అసలు పోవడానికే దారి.

సో:—చీ, చెధవా! వెల్లిపో అవతరికి. ఒళ్లు మండు తుంది. సామితచెప్పినట్టు కుభంపలకరా పెండ్లి కొడకా అంటే.....

భా:—మీ యిష్టం మరి. [నిష్క్రమించును.]

3. భీతి

ఈసంభాషణ కొంత గోడ అవతల వంటగదిలో నుండి రుక్మిణివిన్నను, తండ్రి దర్శించునయ్య గొప్ప కట్నములు కానుకలు నతఁడెవ్వలేడనియుఁ జెల్ల మాయెను. తత్కారణముచేత నెవఁడో యభాజనుని కిమ్మనేమాయను భీతి గూడఁ గల్గెను. “ఇవ్వకున్న ఇప్పించెద” నని సోమయాజి పత్నీ. ఇచ్చునట్లు చేయుటకు దనతండ్రినేమి చిక్కులఁబెట్టునో, యాత్మకా! యని రుక్మిణి భయముఁ గొనెను. సాయంకాలము మరల యేటికి నీళ్లకుఁదోయి, తొమ్మిది మడచికోసి, త్రువ్వుతుల ధరియించి గోపాలస్వామి కొలఁదానందు స్వామికి నమస్కరించి, భోజనము నిట్లు నెలువడినది—

“దేవా! వినుదట చీపులమాటలు, చనుదట చనురాని చోట్లు, శరణార్థుల కోయనుదట.” నిజమేనా? అయినచో నీభక్తుని నిష్కళంకుని సద్భావ్యాణుని మార్పెడిని రక్షింపుము. నా కట్టిపెనిమిటి నిద్రినను సరే. నీచిత్తమని సహించెదను. కాని నావలన నాతండ్రి ఋణపీడితుడైనాడు, చిక్కులలో బడినాడు, సహింపఁ జాలను. ఇచ్చట నీపాపములచెంతనే ప్రాంత్యాగముఁ జేసికొందును. నిక్కము, నిక్కము, ముమ్మాటికి నిక్కము. ఈసోమయాజిని జూడ నాకు యమదర్ప నమునలె నున్నది. నామాట కేమి? నాన్నగా రీతని వలలలో బడకుండఁ గాపాడుము జగద్రక్షకా! నీకు దయ రాకున్నచోఁ జెప్పిన పనిచేసి తీరుము సుమీ!”

అని యెదుటనున్న వానితో మాటలాడునట్లు, కన్నీరు బొటబొట రాలఁగా విలపించెను. కనలు విప్పి స్వామింజూడ విగ్రహము చిరునవ్వు నవ్వఁబులఁ దోచెను. రుక్మిణి హృదయము ద్రవ్యమునొందె. అంతట నాపిల్ల యింటికి వెడలిపోయి మరల రాత్రి వంటమొదలగు పనులఁ జేయఁదొడంగె.

తా నేకాంతమునఁ బ్రార్థించెనని రుక్మిణి యను కొనెను కాని, దుఃఖోద్రేకముచే నుదీకినమాటల నొకఁడు విన్నను. ఈతఁ డాకోవల పూజారి కుమారుఁడు రంగాచారి. బడిలో నీతఁడు, ముకుంద శాస్త్రియఁ గూడి బాల్యమునఁ జదివియుండుటం జేసి రుక్మిణియెడల సోచరీభావము వహించి “చెల్లమ్మా” యని ప్రీతితోఁ బిలుచుచుండును. ఈతరూమున రుక్మిణిపలుకులు విన్నట్లు నటించిన వానిన్నదాని మనసున కామాసము కల్ప నని వెలచి మిన్నకుండేనే కాని, తన చేతనైనంత సాయముఁ జేయుటకు దీక్ష వహించెను.

రుక్మిణిని దవకొడుగుగాఁ జేయుటకు బహు కాలముక్రిందనే సోమయాజి దూరాలోచనతో కెత్తు చేసి యుండెను. మూడుసంవత్సరములు ముందు ముకుందశాస్త్రి వినాహము జరిగెను; తండ్రి మహా నీరూఁడుగాన కట్టుముల నంగీకరింపలేదు. ఉపరి, పెండ్లిబుద్ధుల నిమిత్తము, అయిదువందల రూపాయ లవ్వచేసెను. ‘దేవీ’ యని యిదిగినచో నీధన మాతనికి లభించియుండునుగాని యుచితముగాఁ బర్యవర్తిం

గ్రహింప నొల్లక, తనకున్న గోష్ఠాదము భూమిని సోమయాజియొద్ద తనభాషెట్టి, అయిదువందల రూపయ ములకు దస్తావేజ వ్రాసి యిచ్చెను. కావున తన యిచ్చానుసారముగ శాస్త్రి కర్తించనిచో నొక్కట కీదస్తావేజ సోమయాజిచేత బ్రహ్మస్త్రమువలెఁబడెను.

ఈ గోజానఁ బగలంతయు శాస్త్రియు సోమ యాజియుఁ బొలములం జూచుకొనుచుండిరి. రాత్రి భోజనమునేయు సమయమున సోమయాజి తలపెట్టిన సంబాధము విషయమై యిట్లు చర్చజేయఁదొడంగె.

సో:—అయితే, అబ్బీ! రుక్మిణి కేదై నా సంబాధము చూశావా? దాదాపు పదకొండేండ్లు నిండిన వను కొంటాను.

కా:—అలాచింపరిగ్గదే. ఎవరి నడిగినా కట్నాలు కావాలంటారు. ఛీ! కాలగతి చూశావా?

సో:—ముకుందానికి పిల్లతో నీవు కట్నం పుచ్చుకుని ఉంటే ఎంత బాగుండును? ఇప్పటి యనసరానికి పనికివచ్చియుండునా?

కా:—శ్రీచారీ! చేసినపాపాలు చాలక యిదికూడానా?

సో:—శింగినాదం! జీలకఱ్ఱ!లోకమంతా తొక్కితోవ వనంకూడా తొక్కిలే పాపమేమి? అదికాక నీ కాడపిల్లయుండుటచే లాభించి యుండునుగదా? రేపు రుక్మిణి పెండ్లిచెయ్యాలగదా, యేంజేస్తావు? మానన్నగాడి కెవరై నా పిల్లనిస్తామంటే నామట్టుకు నేను వెయ్యిన్నీ మాటపడచోర్లు కక్కించకమానను.

కా:—పీకపోయినాసరే ఇంత కులనీడకము తీర్పము ధార పోసి, ఒకపసుపుకొమ్ముతో త్రోవను పోయ్యే బ్రహ్మచారి కిస్తానే గాని కట్నాలిచ్చి కన్యాదాన ఫలం పోగొట్టుకుంటానా!

సో:—టరీ! నీచాదస్తంగూల! పోనీ, కట్నమే లేదను కుందాం మాటకు, పెండ్లిజరగవలెనా? పదిమంది రాకడం పోవడం; సంతర్పాలు చదివించడాలు, లేనిది కాదుగదా, దాని కేమంటావు? నీభూమి నాతఁ టాలోనున్నది. మఱి యెక్కుడు దానిమీద దమ్మిడి నీకివ్వదుగదా. ఏంబెట్టి పెండ్లిచేస్తావు? [తనలో] యూహ కట్నాలకావాఖాటే. అసలు చెడిబాగుంది వ్యవహారం.

కాశ్రీ:—మఱుడు లభిస్తే చేసేతోట కృష్ణుడే మా పెడుతాడు.

సో:—నీ విల్లుకదలక మార్చుంటే పైబడి మరు దెబ్బ దొస్తాడోయి? నాలుగు చోట్లకు వెళ్ళి, వాళ్ళను బిళ్ళను అడిగి సంబంధాలు తెచ్చే క్రమ నీవు పడకాలవని తెలిసే, నేను మా సర్నిగాడి పేరెత్తాను. గ్రహించావో లేదో!

కాశ్రీ:—అంటే, మీసన్నయ్యకు రక్తిణిని పుచ్చుకోవలెననా నీతలంపు?

సో:—మరేమి?

కాశ్రీ:—బాబూ! మీరందరు కట్నాల గాళ్ళు. నీకివ్వడానికి వెయ్యిన్నీ నూటపదహారున్న మ్మిలేవస్తుందా?

సో:—అదే! ఏదో మాట కలాగన్నానుగాని, మనలో మనకు కట్నాలేమిటోయి! అథవా, నీవిచ్చినా నే పుచ్చుకుంటానట్రా? ఏవరో తలుపు తట్టిన కబ్బము విని రక్తిణి తలుపు తెలుమను]

రక్తిణి:—నాన్నా! అన్నయ్యొచ్చాడు.

సో:—బాబూ! వచ్చావా? పట్టంలో నేమి వింశలు?

కాశ్రీ:—నీకు పెరగ్గా పెరగ్గా అచ్చా! నీలాగ తయారాతున్నాడోయి!

కా:—(ఏమియుతోచు) ముకుందం! మన రక్తిణిని సన్నయ్య కిక్కుంటున్నాడ్రా సోమయాజి. ఏమంటావు?

ముకుం:—మామా! మీకు కోపం రాదుగదా? పెద్దలకు నేను చెప్పదగ్గవాణ్ణి కాను గాని, నాలుగు సంబంధాలు చూచిన తర్వాత నిశ్చయించడము శ్రేయస్కరమని నామనవి.

రక్తిణి:—(తనలో):—భలే! శ్రీకృష్ణుడు నాపాలిట నుండి అన్నయ్య నిలా పలికించాడు.

సో:—(తనలో) ఓహో! ఈ గుంటచెప్పవ అడ్డపుల్లలు పెట్టిబట్టు కనిపిస్తున్నాడు. కాస్త చెట్టుమీద వుంటే గాని మర్యాద దక్కదు. నీకు అబ్బలాంటి చాదస్తాడు గాఁడు. గమనుబట్టు. (బహిరంగముగా) భేష! కాగా చెప్పావు నాన్నా! వయసులో చిన్నవాడైనా మంచి లోకావధానం గల పెద్దవాడి

లాగ పలికావు. నేను ఆమాటే మీనాన్నలో చెప్పా నిప్పుడు. నాలుగుబట్టిరిగి నాలుగుసంబంధాలుమాడ మనే. నేనుసన్నిగాడిమాట యెందుకేత్తానంటే, నాకు సంబంధాలు లేకకాదు. స్థితిగతులున్నవాణ్ణి గనక పైబడివచ్చి అడుగుతున్నార; గాని, కాశ్రీ చిరకాలపు స్నేహితుడు. ఎక్కడనో తెలియని సంబంధాలు కలిగిందుకోవడాని కంటే, మన రక్తిణి అయితే వశమంతా తెలిసినవాణ్ణి. రేపు మాయింటికి విచ్చినా కొంతగా వుండనని ఆలోచించానే కాని వేరులేదు.

ముకుం:—నాకు వట్టుకు సమ్మతంలేనన్నానా? నాలుగు చోట్ల, చూడడం మంచివన్నానే కాని వేరులేదు.

సో:—మరి నాకేవో నిశ్చయంగా తెలిస్తే గాని, ఇతర సంబంధాలంగీరికరించడమా మానడమా!

ముకుం:—అయితే! తమరు నాన్నగారి చిరకాల స్నేహితులు గనుక సంవత్సరాదిదాకా నాకు “పై” మివ్వండి.

సో:—(గొంతుమ) బ్రేసులే. ఈలోపుగా యెన్ని సంబంధాలు జరిపాలోయో. అదీకాక మరియొక రైలే కట్నాల దక్కలేవు. నేను, మీరిచ్చినా పుచ్చుకునేవాణ్ణి కాను. మీనాన్న యిచ్చే స్థితిలో లేడు. నీవెటుగవా?

ముకుం:—(వనసునొచ్చి):—ఆయన యివ్వడనండి. సమ్మతంకాదు. స్థితికేమిలెండి, భగవత్కృపయంటే, ఇచ్చే స్థితి కలుగగూడదా?

సో:—వహానం! కాశ్రీకొడుకులాగే మాట్లాడాకోయి!

ముకుం:—[మాటలు పెంతుట కిష్టములేక] చెల్లమ్మా! ఏవో కాస్త ముద్దపడేమా. చెవులు ఘడిఘలు పడి పోతున్నాయి.

సో:—(తనలో) నీకు ఘట్టిగా అడ్డుతాడు. నిశ్చయం. (బహిరంగముగా) అబ్బీ! కాశ్రీ! శేలామా! ఏమిటేమో పరధ్యానముగావున్నావు? చేతులు కడుక్కుని బీరయగుమిది కరుణాముర్రా.

ఆరాత్రి విశ్రమించి ముఖనా మందమున సోమయాజి కుటుంబ సభ్యులముగా నిద్రపోయెను.

“అన్నీ! కాస్త్రీ! అయితే సంవత్సరాది లోపుగా రుక్మిణి సన్నగాడి కన్నేదిలేనిది తేలివస్తేనేగాని, మా చెడ్డచిక్కపడి పోతామనుమా” అని బండియొక్కను, “అలాగే” అని కాస్త్రీపల్కెను.

ముకుందకాస్త్రీ యూరు చేరినకంటనే వాడుక చొప్పున వేణుగోపాలస్వామి దర్శనము చేయుచుండ, రంగాచారి రుక్మిణిచేసిన శపథముం గూర్చి యాతనితోఁ జెప్పి “నీవు మెలకువగా నుండకపోతే ఘోరం జరుగుతుంది ముకుందం!” అనెను. ఇంటికి వచ్చినతోడనే సోమయాజి మాటలంబట్టి యాతఁడు తనతండ్రిని నిర్బంధించుచున్నాడని గ్రహించి, పైఁజెప్పినరీతి మాటలాడెను. తర్వాత రుక్మిణియు భీతిసూపును మాటలాడెను కాని తాఁజేసిన శపథముమాత్రము చెప్పలేదు.

మరునాఁ డీ విషయముం గూర్చి ముకుంద కాస్త్రీ తండ్రి నడుగఁగా వాతఁడు “వరాన్వేషణచేసేను దోచుటను చేయజాలనురా” అనెను.

ముకుం:—నాన్నా! నెలనైతే తిరిగితిరిగి యెన్నితంటారైనా నేపడుతాను గాని, ఈసన్నగాడి కిచ్చేసూట కలలో తలపెట్టకండి.

కాస్త్రీ:—నాకు అంత యిష్టములేదురా. ఎందుకంటే, సోమయాజి మొదటినుండి దొంగవధప, నాడి సంతతితో సంబంధము మంచిదికాదు. నిజమేకాని, యెంతేయను? మఱియెవరైనా అయితే కట్టుం తెమ్మంటారు. అదీకాక, వీడి కొడుక్కిచ్చకుంటే, తనఖాసామ్మ అసలుఘాయదాతో క్రిందపెట్టి మరి మాట్లాడమంటాడు. ఏంకలి? వాడంతటి వాడోను. దయాదాక్షిణ్యాలులేవు. స్వభావము. —పామువగ.

ముకుం:—అంచేతనే; వాడితో సంబంధం తలపెట్టకండి. నేనెలాగైన చచ్చి చెడి మఱియొక సంబంధం తెస్తాను. మీకెందుకు? కాస్త్రీ తంటాలు పడకుంటే తగిన వరు డెలా వస్తాడు?

కాస్త్రీ:—కష్టమేదీకల్దు.

ముకుం:—నిజమే; అయినను వసుమత్యయ్యమ్మ చేతి, తనవాతే చేపునిపై భారము వేయబడిన కాని, ఉచిత మాయాని భగవంతునిపై తానెంతటికాదు.

తగదు, తనకు తాను సామము చేయువానికే దైవము తోడ్పడునని యాంగ్లేయ తోకోక్తి కలదు.

కాస్త్రీ:—నీకు ధైర్యముంటేవెళ్ళు. నే నడ్డుచెప్పను.

ముకుం:—రేపు క్రిష్ణమన నెలవులలో గోదావరిజల్లా కల్గితే మన ద్రావిడివారు పుట్టులున్నారు. మంచి త్రోత్రియులు గూడాను. సద్వంశము లోని పిల్ల దొరికితే కట్నాలుకూడా మనివేదురేమా.

కాస్త్రీ:—శుభం! వెళ్ళునాన్నా. [రేపాలావాఁడు ముకుందకాస్త్రీ చేతికొక యుత్తర నిచ్చును] ఏమిటా అది, సోమయాజి దస్తూరిలా గ్గనిపిస్తుండే? ఎక్కడిది పొప్పుముద్ర?

ముకుం:—రైలులో తేపాలాబండి ముద్ర. వెళ్ళుమా వ్రాసినట్టు కనిపిస్తుంది.

కాస్త్రీ:—ఏమంటాడ్రా? చదువు.

ముకుం:—[చదువును] బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులైన వేదల సుబ్రహ్మణ్యకాస్త్రీ బావగారికి అనపిండి సోమయాజి అనేక నమస్కారములు చేసి కాయంగల విన్నపములు—ఉభయకులలోవరి.

నిన్న సంబంధమాటలలో ఒకటి చెప్పటకు మరిచినాను. ఒకవేళ చి. సా. రుక్మిణిని మాసన్నయ్య కిచ్చుటకు నీకష్టములేనియెడల నాబద్ధ నీవుంచిన తోఖా లెలాకు అసలుఘాయదాలు ఈపుత్తర మంకిన నెల రోజులలో నాకు చెల్లించవలసియుండును గాన యిందు మూలముగా తెలియపరచడమైనది. ఇంటే నమస్కారములు. చిత్తగించవలెను.

ఇట్లు విధేయుడు

“అ. నరసింహసోమయాజి.”

ముకుం:—నే ననుకుంటూనే వున్నా, యిలాటి పిసుగేమో తెస్తా డని.

కాస్త్రీ:—అయ్యో! ఏందారిం! బాబూ! ఇప్పుడెదు నందలరూపాయ రియ్యమని పీకలమీద కూర్చుంటే నేనెక్కడికిపోనురా?

ముకుం:—ఎన్ని బాధలైనావది యాతని యాభీనత మంది తప్పుకుంటే కాని ముకుం కేవలం కాదు. పెండింగులో ముందే తెలుసుకు కరణము.

శాస్త్రీ:—(మాసిన గడ్డము తడవును) కర్తవ్యమే! ఒక్కటే బాగు. దారి కనిపించదు.

ఇంతలో తండ్రిపడెడి మనోవాక్యకులముం గ్రహించిన రుక్మిణి చింతాక్రాంతయై గోపాలస్వామి సన్నిధి కేగి మొక్కి. అంతట భగమున ధైర్యము పొడమె. బిరబిర యింటికి మరల వచ్చె. ఆనడురేయి రుక్మిణికి వింతయగు స్వప్నము గానిపించె. వేణుగోపాలస్వామి దివ్యసుందరమూర్తిగా గాన్పించి “గోదావరీస్నాన మొనరించిన నీకు సప్తతిక్కలు” నని చెప్పి యవృత్యుఁ డాయెను. మఱునాకు తోడండులతోను అన్నతోడను చెప్పెను. తలిదండ్రులు ఖచ్చకువెఱచి రాజాల మనిరి కాని, ముకుందశాస్త్రీ యానందభరితుడయ్యె. తాను గోదావరిజిల్లా కేగ నిశ్చయించుచుండు, చెల్లియకుఁ గల్గిన యాస్వప్నమును బహువింతగాఁ దోచె. తాఁ బూనిన కార్యము సిద్ధింపటకుఁ గృష్ణుఁడు లోడ్పుడు నకు ధైర్యము కలిగె. తీర్థయాత్రకు వెళ్ళినట్లు చెల్లెలఁ గూడ వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్ళినయెడల, నలుగురు పిల్లను చూచుట కవకాశము కల్గునని చెప్పఁగాఁ దండ్రి యంగీకరించెను.

క్రిష్ణమును నెలవులలో ముకుందశాస్త్రీయు రుక్మిణియు విజయపేంద్రవర మేగుదు రని విని, రంగాచారి యాయూరనుండు తన మిత్రవారి యింట వీరికి బస యేర్పాటుచేసెను.

బయలుదేరుటకు శుభదినమునిశ్చయించిరి. క్రొత్త యూరిలో నగలు దామట కడ్డమని తన నగలను రుక్మిణి తల్లి కప్పగించెను. వెంటనే వేణుగోపాలస్వామి కోవల కేగి సగము గొలుగుచు నిట్లు మొఱలిడెను.

“దీనరక్షకా! అలనాఁడు నీవు కుచేలునికి సిరులయ్యలేదా? అటులనే నేఁడు మానాన్నగారికి దరిద్ర్యకాథ లొలగింపలేదా? వేయేల! నీ కృపయుండినచో మరల నీదర్పనము చేసికొనయెడ; లేదా నగలుపైకిము అమ్మకు అప్పఁజెప్పి ఆఖరు నెలవు నీయొద్దఁ బొందుట ఇదియే. కడసారి దండముఁ గైకొమ్మ.”

మునుపటివలెనే యామాటలు నైతిము రంగాచారి నిను.

ర. భగవదనుగ్రహము

ముకుందశాస్త్రీయు రుక్మిణియు రాజమహేంద్రవరముఁ కేరిరి. ప్రతిదినము రుక్మిణి గోదావరిలో స్నానముచేసి మడినీరు తెచ్చి వంటచేయుచుండెను. ఆన దినము ముకుందశాస్త్రీ యాయూరనుండెడి ద్రావిడ కుటుంబము లెవ్వయో కనుఁగొని ఒక్కొక్కరి యింటికి నరాశ్వేషణకై వెళ్ళుచుండె. అనేకులు కట్నము లడిగిరి. మఱి కొందరు నోరుతెఱచి యడుగలేక, “ఏమి తొందర? మావాడి కింక రెండుమూడు సంవత్సరములవఱకు వివాహము చేయు సంకల్పములేదు. ఈలోపుగా మంచి సంబంధములు చూచుటకున్న ‘తైముంటుంది’ అను సూచనగాఁ బ్రేరి. కొసకు మ.రా.రా. శ్రీ శేరి వెంకటేశంపంతులుగారు. వి. ఏ., వి. యల్. మోక్షార్జునకీలు, రావుసాహేబు, జిల్లాబోర్డు ప్రెసిడెంటు, (ఇంకను శేర్మొనఁబడన విరుదము లనేకములు) వీరియింటికి ముకుందశాస్త్రీ వెళ్ళియుడుగఁగా “అయ్యా! ఈకాలపుకుట్టవాళ్ళకు మనమేమి చెప్పలేము. వాళ్ళకే తిక్కతిరగాలేగాని, లేకుంటే మనమాట సాగదు.” అని బంగారు ముక్కద్దములజోడు తగిలించుకొని ముకుందశాస్త్రీని మఱి పలకరించక “కేసులప్రసంగము” “పార్టీల”తో సలుప నారంభించిరి. ప్రాణము విసిగి ముకుందశాస్త్రీ ‘నెలవు వుచ్చుకుంటా’నని వెడలి వచ్చెను. ఈవఱకుగారి కుమారుఁడు శేరి కృష్ణమూర్తి. తండ్రిగారి మాటలంబట్టి పెద్దలయెడల నవిధేయతతో వర్తించువాఁడేమో యని ముకుందశాస్త్రీ ప్రప్రథమము దురభిప్రాయపడెనుగాని, విచారణసేయఁగా గుఱివోత్ర ముండని తెలిసె. ధనకాంక్షగల తండ్రి కట్నము దిట్టముగా లాగి యొక సంబంధ మేర్పాటుచేయు తిరి “నాన్నగారూ! కట్నము గ్రహించి వివాహమాడుట నాకు సమ్మతముగాదు. పెద్దలకు నేను మనవిచేయదగినది కాదు కాని, ఈ వివాహవిషయము నా న్యేచ్ఛకు వదలి వేయవలెనని నాప్రార్థన” అని వినయపూర్వకముగాఁ జెప్పెనట. అందుచే తండ్రి యాగ్రహము వహించి కుమారుని వివాహవిషయముం గూర్చి యుత్సాహము లేకయుండిరి. చిి కృష్ణమూర్తి ఇప్పుడు సర్కారు కళాశాలలో వి. ఏ. కట్టకృషివీక్షకు యువుడై.

ఈతడు గోదావరీ పుష్కరమును “స్కాటు” గా బహుజనోపకారముజేసికొనివడసె. “స్కాటు క్యాంపు తో” ధవళేశ్వరమున కేగియుండెను. “త్వరలో మరలి రానున్నా”డని యందరనిరి. “కట్నము కాసింపని యిట్టి సుగుణవంతుడు మనరుక్మిణీకిలభించిన నెంతబాగు! తండ్రి యడుగేమో” అని ముకుందకాశ్రి యనుకొని చెల్లెలితో నీవృత్తాంతమంతయు చెప్పెను.

రాజమహేంద్రవరమున వీర లిట్లుండ, గోపాల పల్లిలో వీరితలిదండ్రులు, పిల్లలను విడిచి యెన్నడుండ కుండుటం జేసి, యేమియు లోచయింపజేయక, ఉత్తరములంబట్టి యింకను కార్యసిద్ధి కాలేదనిమట్టుకుం దెలియవచ్చెను. ఒకనాఁ డుదయమున వీరింగూర్చి సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రిగారి మనసు మిగుల వ్యాకులమొండె. ఏల నోకో యని యాలోచించుచుండగా నాతని భార్య, రుక్మిణి గోదావరీలోబడి కొట్టుకొని పోయినట్లు

శ్రీ కణుగోపాలస్వామి సన్నిధియందు కాశ్రిగాయ తన్మయై యుండుట

స్వప్నముఁ గన్న వార్త తెలిసె. వెంటనే తేనుము వ్రాయునుని యత్తరమువ్రాసి పడవైచి, తంబుర,

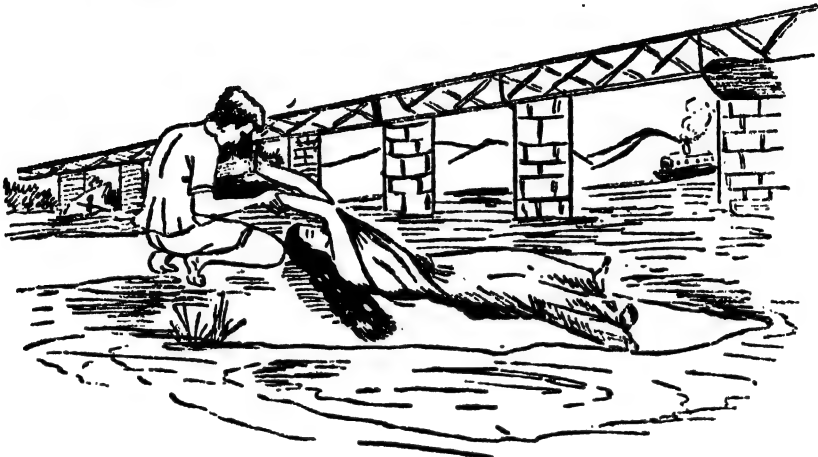
చిరుతలు చేతంబూని వేణుగోపాలస్వామి సన్నిధికిం జని యేకాగ్రచిన్తుండై భజనచేయఁ దొడంగ. అప్పుడు రుక్మిణి యొక ప్రవాహములోఁ బడికొట్టుకొని పోవు నట్లు తనకు కనఁబడి. అంతట—“ఎవడు కృప కల్గునో” “ఇకనైన నామొనవినరాదా.” అను కృతలు పాడి “నీహి మువం మమదేహి” యను తరంగము పాడుతటి, శ్రీకృష్ణుండు చేయూత యొసంగి రుక్మిణిని పైకిదీసినట్లు కనుపించె. అంతట నానందబాష్పము లాలక, కాశ్రి తరంగపరంపరఁ బాడం దొడంగ. చినరకుఁ దనముంటికి వచ్చి “భయములేదు వివత్సనచ్చి నను కృష్ణుండు కాపాడును. నా కభయ మిచ్చె”నని భార్యతో జెప్పి కాశ్రి యాయవకు దుఃఖోపశమ నముఁ జేసె.

ఈ దినమున రాజమహేంద్రవరములో స్నాన ఘట్టమునొద్ద నున్న జను లున్నట్లుండి గొల్లమని కేకలు వేసిరి. స్నానము చేయుచున్న పిల్ల యొకతె యఖండ ప్రవాహములోఁ గొట్టుకొని రైలు వంతెన గుండాపోయెను. ఇంతలో జడ్జీబంగాగా చెంతనున్న రాళ్లనుండి యొక యువకుండు ప్రవాహములోనికి దుమికను. జనులు గుంపులుగూడి చూచుచుండిరి. దవ్వన యానము చేయుచున్న నౌకలకు సంజ్ఞలుచేసిరి.

ఇంతలో నాకుట్టివాఁడు రుక్మిణిని కేకములం బట్టుకొనెను. గట్టుచేర్చ నెన్నిమారులో యత్నించెను. గాని నీటివిసుగుచే నీడలేకపోయెను. ధైర్యము విడువక ప్రవాహములో నీటి యొకదిబ్బపైకి పిల్లనీడ్చిచూడఁగా, దివ్యసుందర యువతి. ఎవరు? రుక్మిణియే. యువకుఁ డెవరు? స్కాటు కృష్ణమూర్తి. అప్పుడే ధవళేశ్వరము నుండి యాగట్టుచెంటు వచ్చుచు నబ్బాళిక పడుటఁ జూచి బనియను చడ్డీ తిప్ప నితర వస్త్రముల విసరివైచి ప్రవాహములోఁ బడి పిల్లను పైకి దెచ్చెనుగాని యూపిరి యాఁగిపోయెను. అంతట దాను నేర్చిన నిధమున బాహులను సాగించి మడచి పరిక్రమఁ జేయఁగా నెట్టకేలకు క్వాన పునరపి వచ్చెను. లోఁగొన్న నీరు కక్కించుటకై కాళ్లు పట్టుకొని విరవిర చాట్టు త్రిప్పఁగాఁ ద్రావిననీరు వెలుపలికి వచ్చె” గాని, పిల్ల యొకడు ప్రజ్ఞ తప్పియుండెను.

మేనం బూసిన పసుపుచేత బంగారుబొమ్మవలె వెలింగడి యాసుందరాంగనం జూడ కృష్ణమూర్తి మన మునఁ బ్రీతివొడమె. రుక్మిణి యొక్కసారి కనులు విప్పి చూచి చిరునగవుతో “కృష్ణ! రమ్మంటిని గాన వచ్చితి.” అని పరల ప్రజ్ఞ లేక పడియుండె.

కొని వేంకటేశంపంతులుగారు కొమారునితో “ఏడ్చావ్, చెధవ! ఎప్పుడూ ఏటిలోనో నిప్పులోనో మరణం గోరుతుంటావ్” అని యాగ్రహపడెను. కాని జడ్డిగారికి కలెక్టరుగారికిఁ దనకుమారునిమీఁదఁ గగ్గినదయ తనకుఁ గూడ లాభించునుగదాయని యుల్లమందు సంతసించెను.

స్కూటు కృష్ణమూర్తి రుక్మిణిని గోదావరినుండి పైకితీసి యూపిరి తెప్పించ ప్రయత్నము చేయుట

ఇంతలో, భద్రాచలమున నైపు సర్కూర్టునుండి వచ్చుచున్న కలెక్టరు గారు దూరదర్శినిం జేబూని జరిగినదంతయుఁ జూచి తన “స్టeam launch) అప్పటికిం గొనిపోవ నాజ్ఞాపించె. దిబ్బఁజేరి వీరిరువురిని లోనికిఁ దీసికొనెను. ఆయన భార్య రుక్మిణిని చనగదలోనికిఁ గొనిపోయి తడిబట్టలఁ దీసి పోడి బట్టలిచ్చి వేడిపాలు త్రాగించెను. రుక్మిణితెలిపొంది “ఎక్కడనున్నాను? కృష్ణుఁడేదీ?” అనెను. కలెక్టరు గారుకూడా కృష్ణమూర్తికి క్రొత్తబట్ట లిప్పించిరి. తన బంగారానుండి చూచుచుండిన జడ్డి నివ్వల కృష్ణేశ్వరుగారు మోటారు మడతబోటు తెప్పించి యొకయొకగా నచ్చటి కే తెంచి వీ రిరువురిని తనగృహమునకుం గొనిపోవ నిచ్చుఁ జూప, బ్రాహ్మణు లగుటంతేసి వీరల కచ్చట సౌఖ్యము కల్గనని కలెక్టరుగారు సమ్యగింది స్నానముపట్టమన దింపిరి.

కృష్ణేశ్వరుగారు కృష్ణ మూర్తిని తనమోటారులో నింటికిఁ బంపిరి. అబ్బాలునితండ్రీకి ముచ్చవానిసాహసముం గూర్చిజ్ఞాపించియు తరమువ్రాసిరి. ఈయు తరముచదువు

మఱునాఁడు సభకలెక్టరుగారి కచ్చేరిలో పెద్ద కలెక్టరుగారు సభచేసి యాయూరనుండు గొప్పవారిం జేర్చి కృష్ణమూర్తి సాహసముం గొనియాడి జనోపకార సంఘమువా రిడుపేపపతకమున శీతని సిఫారసుచేసి నట్లు చెప్పిరి. చెన్నపట్టణమునుండి తంఱివార వని వచ్చిన స్కూటుకమివనగ గారు, కృష్ణమూర్తికి “కింగ్స్ స్కూటు” అను గొప్ప విరు దిదిరి.

ఇంతలో జడ్డిగా రీక్కునాఁడు కాపాడిన చిన్నది తన చిరకాలపు స్నేహితుఁడు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి కూతురని యెఱింగి, ముకుందశాస్త్రిని రుక్మిణిని తనయిం టనుండ నియమించెను. శాస్త్రికి సొమ్ముఁబంచి భార్య సమేతుడై రమ్మని వ్రాయ నాతఁ డజ్జేవచ్చెను. కలెక్టరుగారి సభలో కృష్ణమూర్తితో నేకాంతముగా సంభాషించి వేయిన్నీనుటపడవోర్లు చదివింప నిచ్చుఁజూప నాతఁ డిట్లనియె. “నేను స్కూటు కాపున చేసెడియువ కాకమునకు ప్రతిఫలము గ్రహింపఁగూడదను నియ మము కలదు. అట్లే ప్రమాణము చేసియున్నాడను. కావున యీపిల్ల తల్లితండ్రులు రిక్షదళలో నున్నట్లు

గన్పడుచుండుటంజేసి యీ పిల్లకుఁ జదివించిన నాకిచ్చి నట్లు సంతసించెద “నని స్థితోఁగూడిన చిరునగవుతోఁ బల్కెను. ఈకుట్టివాని ధైర్యము నాదార్యమును క్లాఘిం చుచు జడ్డిగా రుపన్యసించిరి. వీకిలు వెంకటేశంపంతులు జడ్డిగారు తన కొమారునింగూర్చి క్లాఘింపుట యిష్టమైనను వచ్చెడి వేయిన్నీనూట పదహార్లు పోగొట్టు కొనెనని మోముచిట్టించిరి. అంత జడ్డిగారు సభామధ్య మానకు రుక్మిణిం జీరి వేయిన్నీనూటపదహార్లు కల్పింపిరి. అంతట జనులెల్లరు “వీరువురికింబెండ్లిచేసిన బాగుండు” నని కేకలు వేసిరి. కల్పెడగారు లేచి “సభ్యులారా! మీరిప్పుడు కోరిన కోరిక నాభార్యకును నాకును బరమ సహృదయము, కాని సభాకార్యక్రమముతో సంబంధించిన విషయముకాదు గాన, తరువాత మీర లాలోచింపఁ దగిన విషయము. ఇంతటితో సభ చాలితము” అని “మర్దను” చేసిరి.

తరువాత జనులు జడ్డిగారి మట్టు మూగి, “మా యభీష్ట మేమి నెరవేర్చెదరా?” అని యడుగ, జడ్డి గారు, కుట్టివాని సమ్మతి నానని స్థితి చిరునగవుం బట్టి గ్రహించిరి కావున, వీకిలుపైపు తిరిగి “ఏమండీ, వేంకటేశం పంతులుగారు! తమరికి సమ్మతమా? మీరంద రేక కాళివారేకదా?” అనిరి. వేంకటేశం పంతులుగారికి కట్టుము లేమింజేసి కృష్ణలేకున్నను, జడ్డిగారి యను గ్రహము సంపాదించుట మంచిదని “తమ సలపుకథ్యం

తరమేమి; కుభం, కానివ్వండి” అనిరి, తర్వాత జడ్డి గారు కాస్త్రీవైపువల్లి “ఏంకాస్త్రీ! నీవేమంటావు!” అని యడుగ, కాస్త్రీ యభినవ కుచేలునివలె “నీమాట కన్నడైన నే నెదు గాడడ ముందునా? అదియుంగాక బహుజనసహృదయ భగవత్సమృతము” అనిరి.

జడ్డిగారే కాస్త్రీని ఋజుబాధమండి తొలగించి వివాహము జరిపించిరి. వివాహసమయముననే జనోపకార సంఘమువారికిన పేమపత్రకము వచ్చెను. తరువాత కృష్ణమూర్తి పట్టపుపరీక్షయందు తీర్గొండై, సర్కారు వారి యనుగ్రహముచే “డిప్యూటీ తహశీలుదార్”రై త్వరలో డిప్యూటీకలెక్టరుగా గోదావరిపై యానము చేయవలెవచ్చెను. మనుపటి దిబ్బప్రకృతుండి వెళ్లు మండలాగా, నాతఁడు రుక్మిణినిలిచి యాదిబ్బమాపి, “నిన్ను నీటినుండి యీదిబ్బ మీఁదికి నే నీడ్చినవెంటనే “కృష్ణా! రమ్మంటివి గాన వచ్చితి” నంటివి!” అని యడిగెను.

రుక్మిణి:—గోదావరీ స్నానము చేయుచుని నాతోఁ గలలో గృష్ణుఁడు వెప్పినప్పుడు మీవలెనే కన్నడై. కావున మిమ్ముంజూడఁగాఁ గ్రొత్తగాఁ దోచులేము.

కృష్ణ:—ఏమి యీమింత!

రుక్మిణి:—మింతయేమి. మీరు కృష్ణుఁడు గారా? ఇవని తయ్యు గృష్ణునికృప.

అభావప్రదుర్భావము

జంధ్యాల శివశాస్త్రి గారు

నాదు ప్రలాపమునకు గిర్వడదనోకో, అదియ నీతోడ మాటాడఁజేసె నా యనంగత జీవనమున కుప్పొంగనో, యదియకా నీపొందు నందఁజేసె నాయంధతకు నుబ్బనా యదేకద విశ్వచక్షు మోసఁగి రహస్యంబు చూపె నా యకించనత కానందించనా యదేకద నాకుఁ బెన్నిధి గలుగఁజేసె

గీ. నేను నాదు తోడనముపై నేల హర్షమూసనోకో నేర్చె నా కది గాన మొకటి దాని నేనీయెడ వశంక మొసరుకొంటి నద్దానివాంఛ యొక్కొండె నాదు జీవనాకాంక్షయై మున్ను చెలఁగుచుండె.

నావెండియాచాయ

భవిష్యత్తు ను బృహత్ గారు

తకాలకు అధికమైన చలిబాధ. చలిపేరు చెప్పినంతనే భయంపడి గృహముల దూరు భీరువులనే చలి వెంబడించి గృహము వలె నావహించును; కాని భయమొందక యెదురించువారికేరికి నది భీకరముగా గోచరింపదు. అట్టివీరులలో నొక్కనిగ వీరన్నను బేర్కొనవలెను. అందునకు గారణములను ముందుముందు గ్రహించుకొనుము. ప్రత్యేకము చెప్పట యంత ముఖ్యముకాదు.

వీరన్న కిప్పటి కేబదియేండ్ల వ్యవసాయానుభవము గలదు. ఇప్పుడతని కింట గంపెడు బలగము. 'నల్లబంగారమును నమ్మినవా డెప్పుడును చెడిపో' డనుమాటయొక్క యాధార్య మీతని జీవితమున నిశ్చయమైనది. అట్లే 'కాకయున్నచో గొడుగులు, కూతుండ్రు, కోడండ్రు, నల్లుండ్రు, మనుమలు, దాహిత్తులు, వీరిచుట్టములు, చుట్టముల చుట్టసంలు మొదలగువారలను సమాదరించుటయు, శుభకార్యములు, పండుగలు, పబ్బములు మొదలైనవన్ని యా యథావిధిగ సాగించుటయు నాతని కెట్లు ముఖసాధ్యమైనవి ?

వీరన్న కున్న భూవనతి పెరుగుట యెఱుంగము. సంసారాభివృద్ధి యన్ననో, శాఖాశాఖలుగాఁ బెంపొంగుచుండె. బహువిధశాఖాసమన్వితంబయిన విటపి, యొక్క కాండముపై నాధారపడియున్నట్లు యీ బాహుళ్య మగు కుటుంబమంతయు వీరన్న యాజమాన్యముపై నుండుట చాల నానందదాయకమైన విషయము.

అనుదినమును 'అయ్యా! —తాతా! —మామా! యను వరుసవరుసపేరుల బిలుచుచు బిల్లలందఱు వీరన్న చుట్టును జేరి యాతని గడ్డమును లాగుచు, మోము నిమురుచు జేతికట్టులాగుచు, గథలు చెప్పమని విసిగించుచు, నాతఁడు కసరిగొట్ట నవ్వించు, లాలన, జేయుచు మఱింత దగ్గరజేరుచు, బలుతెఱుగుల బాలక్రీడావిశేషముల నప్రమత్తులై యుందురు. ఒక్కొక్కడఁ జీకాకు చెందినను, వీరన్న యాత్మబలగవ్యాపారములవలన నపారమగు నానందము ననుభవించుచుండెననుటయే నిక్కము. అట్లుగాక యాతనికి గృహమున నే మనోవ్యాకులతాపేతువో యున్నచో నొక్కగడియయైన నిల్లు విడిచి, యేనిర్జన

ప్రదేశమునకో, వాహ్యభికో, లేదా పుర
మందిరమునకో విలాసార్థ మరుగఁడా?

౨

పిల్లలకు నిర్వాహారతయన్న నన
హ్యము. అది పెద్దలకే చెల్లినదిగాని, మాన
వశాలమానసశరీరములకు వ్యతిరీక్తము. ఎప్పు
డును వా రేదో వ్యాపారమున మగ్నులయి
యుండవలసినదే. తగినంత పనిలేనప్పుడు వీధు
లమెంటు బరుగెత్తవలసినదే! కత్తి చేతఁ బట్టి
చెట్లను చేమలను నటకవలసినదే! ఏదో నంద
ర్భము చూచుకొని యేవతో డెందమునో
బొందెనో రెంటినో యు

డాయించవలసినదే! ఈ
నైసర్గికధర్మమును శిక్ష
తెలియని తలిదండ్రులు
'విద్య గరపుచున్నా
మన్న నెడమున' రూపు
మాపుచున్నారు. పెద్ద
లు తాము చేయునది
యొకటి చెప్పునది
యొకటి యగుటచేతఁ
బిల్లలు దుర్మార్గప్రవ
ర్తన మాదర్శము చేసి

కొనుచున్నారు. తా మాచరించు నుత్తమ
కార్యముల, నేతల్లిదండ్రులు తనయులకు,
మనసార నుపదేశించెదరో, యా జనకులచే
శిక్షితు లగు బిడ్డలే పౌరు లనఁదగువా రగు
దురు. ఆ విద్య మోసమునకు దూరమైనది.
ప్రపంచభయరాహిత్య మైనది. ఫలాపేక్ష
పూజ్యమైనది. బోధనమునకుఁ గాలనిర్లయము

లేదు. ఈ విషయముల నిర్ధారణము గావించు
కొనుట కొక్కసారి వీ రన్ననదనమువంకఁ
జూడనగు!

వేకువను వీరన్న చలియనుకొనక, దొడ్డి
లోనికిఁబోయి పసులు బరిశీలించి, యింత
గడ్డిని దెచ్చి యొక్క చలిమంట వేసెను.
చలిచే బిల్లలందఱును నిద్రమేల్కొంచి
ప్రక్కపై దొరలుచుండిరి. లేచుటకు శీతల
బాధ; పరుంటకు నిద్రలేమి; వాగొకరితరు
వాత నొకరుగ చలిమంటచుట్టును జేరిరి. ఒడ
లంతయుఁ గాఁచుకొనుచుండిరి. మధ్యమధ్య
వీరన్న 'నిష్ప-జాగ్రత్త' యని పాచ్చరించు

చుండెను. ఆతనిమాట లెవరు లక్ష్యము
చేయుదురు; లక్ష్యము చేయలే దనుటకు
వా రా మాటలను బెడఁచెనిని బెట్టిరా?
ఒకఁడు తనయల్లరి చేయుచునే యుండెను.
మఱొక్కఁ డా యల్లరిచేయువానిని వీరన్న
వోలె వారింజఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఆ
యడలించువాని నల్లరిచేయువానిని మంద

లించుట ముఖ్యదేశమా? వీరన్న ననుకరించుట ముఖ్యదేశమా? ఇట్టి మానసపరీక్ష యేవిజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞునకుఁ దెలియును?

ఒక బాలుఁడు సగముకాలిన జనుక కట్టును దీసి రెండవకొనను నోట నిక్షిప్తించి చుట్ట కాల్చువారి నవహసించుచుండెను. నేతొక్కచో బాలిక యొకడే 'హా' యని నోరు దెఱచి నోటినుండి వెల్పుడు నీటిమావిరిని ప్రక్కనున్న తన చెల్లెలికిఁ గన్పఱచుచు, గారడీవాని ననుకరించుచుండెను. ఇట్లు వీరందఱుఁ గ్రీ డామగ్నులయియుండఁ గ్రమముగా వెలుతురు చీకటిఁ గ్రోలివేయఁగడంగె. ధరా సమీపాంబరమున 'పొగమంచు' దట్టముగఁ బట్టి, చుట్టును యవనికనలఁ గన్పట్టుచుండె. ఆ సూక్ష్మ జలకణసముదాయభారమునంతను వహింపజాలని సమీపం దుందుఁ గొంతచేర్చి హిమబిందురూపమున నెత్తగు వస్తువులపై వనఁగాఁ జెట్లమీఁద, గడ్డిమీఁద, ప్రాప్తచేసి యుంచె ఆజలబిందుభారమునే వహింప నొల్ల నియట్లు, వానిచేతనే పరిశుభ్రమైన వస్త్రము లా 'మంచును' సర్వభారవాహకత్వమును వహించిన భూదేవిపాలానర్పణ జల్లంగ రాల్చుచుండెను. పవనుండుచు మెల్లగ సాగి పత్రములఁ దమయద్యమంబున మళిత ప్రోత్సహించుచుఁ దరంగములుగా లోకవ్యాపారము చేయుచుండెను.

అట్టిసమయమున వీరన్న 'ఓప్పిలారా' అని పిలిచెను. ఆ పలుకుచు దనబొమ్మకు మాటలఁ గరపుచుఁ గథలఁజెప్పుచున్న వీరన్న దాహితి, తక్కు తక్కినభారందఱును విని

యాతనివంకఁ జూచిరి. ఆతని నెఱసిన శిరోజములు, దయాప్రపూరితవదనము వెలుగులలో వెలుగుచుండెను. ఆ బాలురలోఁ బెద్దవాఁడగు గోపన్న తాతయగు వీరన్న పోలికనుండెను. ఆతఁడు బలహీనుఁడు. తమ్మునివలె గాక మితభాసి. తాత కథలను వినుటయన్న నాతని కానక్రిమెండు. అక్కతననే తాత ముఖగహ్వరమునుండి వెల్పుడు మాటల నా మూలగ్రముగ గోపాలుఁడు వినుచుండును. తాను వినినదంతయు జ్ఞాపకముంచుకొనును. నాటి వేకువను తాతచెప్పిన కథను గోపన్న యీతిని దాను బెద్దమైనపిదప నొకచో న్రాసి యుంచుకొనెను. ఆకథ మన మిప్పుడు చెప్పుచున్నదే!

3

నా జననీజనకులు పేదలు. నేను బాలుఁడనైనప్పడు నన్నుఁగాక మఱి యా బాలురు బిడ్డలను వారు పోషింపవలసియుండిరి. దినము గడచుటయే కష్టముగా నుండె. ధనమునచ్చుమార్గము లేదు. నా కెనిమిదేండ్ల ప్రాయము రాగానే నన్ను 'బసివిరెడ్డి' యను నొక ధనికునియింటఁ బ్రవేశపెట్టిరి. నా కాలిఁ డన్నము పెట్టుటకును బొలము పని నేర్చి చేయించుకొనుటకును నిర్ణయము. తమ కీమూలమునఁ జేతిలో నొక దమ్మిడియైనఁ బడకపోయినఁగాని యంతకే నాతల్లితండ్రులు సంతసించిరి.

బసివిరెడ్డి నౌకరులచేఁ బనిచేయించఁగల సమర్థుఁడని ప్రతీతి. తమ కేమి శాధకలు గునో యని యెవ్వరు నాతని దగ్గర పనిచేయుట

కియ్యకొనరు. ఒప్పుకొన్నచో వారు తప్పక జవదాటక పనిచేయుటకు సిద్ధముగానుండి రన్నమాటయే. అనుదినమును నేకువజాము ననే లేచి పొలమునకుఁ బోయి, పాలుపితుకుట పిదపఁ బశువుల నింటికిఁ దోలుకొనివచ్చుట నా వంతుపనులలో నొకటి. వాతావరణసిద్ధి యెట్లున్నను, నాపనిచేసితిరవలసిందే. పిమ్మటఁ జేనిలోఁ బిట్టలఁ గొట్టుట, కలుపుదీయుట, దూడల మరలించుట నాపనులు.

అయినను నాపని నేను శ్రద్ధతోఁ జేయు వాడను. ఆవులన్నియు నన్నుఁజూచి యట చెడివి. ఆమందలోని జంతువులు దూరము నుండియే నన్నుఁ బసిపట్టి గంతు లిడెడివి. సూర్యోదయకాలమునఁ బక్షిరుతములు నా చెవుల కింపుగా నుండెడివి. పొలముగట్లపై మొలచెడు మొక్కలు, పూచెడి పూవులు నాకుఁ గన్నులు పండు వొనరించెడివి. ఈయా నందములోఁ బాతశాలకుఁ బోవలెననికాని చదువుకొనవలెననికాని నా కెన్నఁడును దట్ట లేదు. విద్యనేర్చుటవలన ధనము సంపాదించ వచ్చు ననునూహ నాకుఁ బొడమనే లేదు. పొడమినను గొనసాగకపోయియే యుండు ననుటలో వింత యిసుమంతయు లేదు.

ఏ పండుగుకో దొరకిన యొకటి రెండు డబ్బులుతక్కు నా చేతితో నెన్నఁడును ద్రవ్య మును ముట్టి యెఱుంగను. ఆ రెండుమూఁడు డబ్బులు వచ్చినప్పుడు నాయానందమునకు మేరయేలేదు. అట్టియానంద మెప్పుడో యేటి కొక్కనాఁడు కలిగెడిది. ఈ సందర్భమున, ద్రవ్యము పెట్టి పుట్టిన యే కొలఁదిమందికో

కాని యందఱకు లభించనియు, నట్టి యదృష్టవంతులలో నేనొక్కఁడఁ గాననియు నా నమ్మకము. బసివిరెడ్డి దగ్గర నొకరిచేసిన మూఁడేండ్లలో రాగినాణెములఁ దప్ప వెండి నాణెములను నే నెన్నఁడును ముట్టి యెఱుంగను. రూపాయ యన్న నా కెట్లు తెలిసినదో యా వృత్తాంతమే నా కథావిషయము. శ్రద్ధతో వినుఁడు:

౪

అప్పుడప్పు డంగడికిఁబోయి కావలసిన వస్తువులను కొని యజమానుని యింటికిఁ దెచ్చుట నా కలవాటు. ఆ ప్రకార మొక నాటి సాయంకాలము కోమటిదుకాణము నకుఁ బోయి సరుకులఁ గొని చేతఁ బట్టుకొని గృహోన్ముఖుడనై యరుగుచుంటిని. నేను బయలుదేరుసరికే సూర్యాస్తమయ మగుట వలనఁ గనుచీకటిలో నడచుచుంటిని. దారిలో నొక చిన్న తెల్లనివస్తువు కంటఁబడియె. దానిఁ దీసుకొనవలయునన్న యభిప్రాయము లేకయే దానిపై పు నిర్లక్ష్యముగా నడచితిని. దాని నెత్తితిని. అరచేతిలో నుంచుకొంటిని. అం దరయైన లే దయ్యది. అది యొకకాగి తపుఁ బొట్లము. దానిఁ దిరుగఁ బారవేయ నుద్యమించి మానితిని. దాని లఘుభారమే దానిపై నాకుఁ గల నిర్లక్ష్యమును బెంపొందించె. ఏ బాలుడో నన్ను మోసముచేయుట కీయుపాయముఁబన్నె నని యూహకూడఁ బొడమినది. ఈయాలోచనములదూరముగఁద్రోలిన కుతూహలముచేత నా పొట్లముం దెఱచితిని. నాయానందము భాద్దలనతిక్రమించిపోయెను.

దానిని బట్ట బగములు లేవు. ఎందుచేత? దానిలోనుండి జారి క్రిందబడి టంగు మను ధ్వని జేసిన వస్తువే దీని కంతకును మూలము. అది యేమయి యుండునా యని దాని దిలకించితిని. అది స్వచ్ఛముగ నుండెను. గుండ్రముగ నుండెను. 'డబ్బు' మాత్రము కాదు, అంతకంటె విలువ గల నాణెమే, రూపాయ; వెండిరూపాయ; సరికొత్త వెండి రూపాయ. నాసొత్త సరికొత్త వెండిరూపాయ. నేలమీదనుండి దానినిదీసి గుప్పిడిలో గట్టిగా నొక్కి కొంత యానందము నడంచుతిని. ఏడ్వ సందున నిడికొటికితిని. దానితత్త్వ మొక్కొంత బోధపడినది. అది తిరిగి నన్ను బాసిపోకుండ భద్రముగఁ గోటుజేబులో నుంచుకొంటిని. ఈ కార్యనిర్వహణముం దించుక కంప ముకురించినది. అది జేబులో నున్నదో లేదో యనుక్షణమును బైకి దీసి తేరిపారి దానివంకఁ జూచుకొనుచు సింటికిఁ బోవు చుంటిని. ఎవ్వఁడైనఁ గంటఁబడి నప్పుడు నాణె మాతని నృప్తిని బడకుండ దాచు చుంటిని. నే నొక నేర మొనరించినట్లు, కారణము స్పష్టమగుట లేదు కాని భయపడు చుంటిని. 'నీ దగ్గరనున్న రూపాయ నా'దని యెవ్వఁడు వచ్చి యడుగునో యని సంకోచించుచుంటిని.

'ఒకవేళ నెవ్వఁడును వచ్చి రూపాయ నాదని చెప్పకున్నచో, నది న్యాయముగ నా సొమ్ముగదా యని నిశ్చితాభిప్రాయుండ నైతిని. కాని మనస్థిమిత మెక్కడిది? దాని నెవ్వరు పోగొట్టుకొనినో వారి నారయలేదని విచార

బీజము మొలకయెత్తె. వెన్నకుందిరిగిపోయి యీరూపాయ యెవ్వరిదని విచారించుట నా జనికాదని తీర్మానించుకొని గమనవేగమును వృద్ధిఁగావించితిని. వెండిరూపాయ నా జేబు లోనే యున్నది.

గ

'నాకు రూపాయ దొటకెన సంగతి బసివి రెడ్డికిఁగాని యాతనియింటిలోని మఱియొకరికిఁ గాని నేఁ జెప్పలేదు. ఎందులకుఁ జెప్పవలయు? నాధనము పోవునేమోయనెడి భీతిమాత్రము నామాననవీధిని దొండవించుచుండె. భయ మునకుఁ గారణముకూడ గలదు. నన్నుఁ గాంచినవాడు తప్పక నాదగ్గర రూపాయ యున్నదని తెలిసికొని తీరునని నా దృఢనమ్మకము. అక్కతమ్మున సరిగ నెవ్వరి ముఖమ్ము వైపుఁ జూడలేకుంటిని. ఒంటరిగ నుండవలయు సనియే నా యాశయము. రాత్రియంతయు జాగరము. అకారణముగ లభించిన ద్రవ్యమును దాచు విధంబునుగూర్చి, కొంతకాలమును, దరువాత దానిని వ్యయమొనరించు విధమ్మునుగూర్చి కొంతకాలమును యోచించు కొనుచుంటి.

ఉదయముననే వాడిన మొగముతో, జేపురించిన నేత్రములతో, దుర్బల శరీరముతోఁ జావడిలోనికి వచ్చితిని. సాధారణముగ నా కన్ని వేళల తుదానలబాధ మిక్కుటము. అయ్యది వెల్లడిగాకుండఁజేయుటకో యన్నగతిని నైజముగఁ జరుగవ్యయో వదనము వికాస మొందుచుండెడిది. ఈ ప్రాద్దున మాత్రమునేనాఁగలిగిదూరమైతిని. అన్నమునై

నరుచి పుట్టె. వికాసముదొఱగి మొగము భయచిహ్నముల కాలవాలమయ్యె. నాయది కాని రూపిక నాదగ్గరనుంటయే దీనికి హేతువు.

‘ఇట్టి దుస్థితిలో నేనుండ ‘వీరన్నా’ యన్న యజమాని కేక నా చెవులఁ బడినది. హఠాత్తుగా నెఱబడిన కేక నా మేనును గంపింపఁదొడఁగె. ఇంతటితో నా గౌరవము మాసిపోవునని నిశ్చయించితిని. ఆఁడు నన్ను రూపాయనుసూర్పి ప్రశ్నించు ననుకొన్నంతనే మామకముఖము వివణమైపోయె; శిరమ వనతమయ్యె. “నీకు దొఱకిన రూపాయయేదీ! దొంగ! ఎక్కడ దాచితివి? ఎవ్వరిదో వారి కయ్యది యియ్య నక్కరలేదా?” అని యాతఁ డడిగిన నే నేమి చెప్పదునా యనుకొంటి. యజమాని నన్నుజూచి “వీరన్నా; నీవు రామస్వామి దగ్గరకుఁబోయి యీదనము నీ లోనికి వచ్చునో రాఁడో కనుగొని ర”మృని నుడివె.

ఆ పలుకులు చెవిఁబడినంతనే యొక్క పెద్దబరువు నాహృదయమును బాసిపోయెను. కడకు యజమానిని యాజ్ఞ యిచ్చి, ఇట్టిదను లెన్నియైనఁ జేయ సంసిద్ధుఁడనై యుంటి నను కొని సంతోషముతో బయటకు గంతువేసి యాతని దృష్టిపథమునుండి తొలఁగి పోతిని.

ఒక్కసారి నా రూపాయను జేబులో నుండి వైకిదీసి కన్నులారఁ జూచి సంతోషించితిని. దాని వెచ్చించి నేను కొనఁగలవస్తువుల పట్టికనూహించి యాశ్చర్యానంద నిమగ్నుఁడ నైతిని. నా హృదయమునకు స్ఫూర్తములేదు. నాశము లభ్యమైనందున సద్వృత్తవంతుఁడనని

తలంచి సంతసించునా? అదియెవ్వరిదో తెలిసి కొనుటకుఁ బ్రయత్నింపకపోవుట యపరాధ మని విచారించునా? ఈవిషయముల వితర్కించుకొన్నకొలఁదిని నా దుఃఖ మభివర్ధిత మగుచుండె. సన్ను రూపాయతోఁ బట్టుకొనిన దొంగయనరా? నాకు దొఱకినది దాఁచు కొనుట నేరముకాదా? అట్లయిన నా కేనాశ మక్కరలేదు. దాని యధికారి నన్నడిగిన పెటినే చూతని కియ్యది యెనుంగుదు. కాని, యెవ్వ రది పోఁగొట్టుకొనినో తెలియనవ్వదు. దాని నెవ్వరి కందఁజేయుదును? ఈవిధ ముగా వితర్కించుకొనుచు రామస్వామి సద సము సమీపించితిని.

‘ఎట్లయిన సాత్తు నాకడ నున్నంత కాలము నా డెందమున కొక పెద్ద యినుప గుండు తగిలిచినంత భారముగ నుండె. దుష్ట ఘన వ్యామోహముచే నా కీ ఘోరఁగి తాఁము. వంగిపోయి యరిగిన రాగిదమ్మిడి దొరకినవ్వడు కలిగిన యానందమున సర్థ భాగమున నివ్వడు కలుగకపోవుట యద్భుతము. ఆనష్ఠిజీవితోమి సుతైతో బహిరంగ ముగ సరియొనరించితిని. ‘ఆ పై న మా’ దని యెవ్వరు ననలేదు; అందు రన్నభయమును లేకపోయె. నాతోడి వాఁ డ్రాస్వబృథసమునకే నాపయి సీర్వ్యుగొనిరి. ఆహా! అప్పుడంతకే మహారాజ నైతి నని యెగిరిపడితి. ఇప్పుడో! యీ పెండిరూపాయ నా దృక్పథమునఁ బడ కుండిన మేలయ్యెడిది! దీనివలన నాకానందము రాలేదు. సరిగదా లేనిపోని మనోవ్యాకులత్వ మబ్బినది. మఱల నా కెన్నఁడు నిది కనఁబడ

కుండ మాయ మొనరింతునా? యనుకొనుచు గమ్యస్థానము జేరితిని.

౬

రామస్వామి గృహమున లేడని తెలిసి కొని స్వప్నహాభిముఖుడ నైతి. మాయింటి లోటచుట్టు నున్న కోరడిదగ్గరకు వచ్చితిని. నాకన్ను లొక యశ్వమును దోటలోఁ గొంచెను. ఆ కంఠాణము గ్రామాధికారిది. నాగుండ నీరయిపోయినది. ఆ గుట్ట మా యధికారిదికానిచో నాభయమునుగూర్చి విన్నవారెల్లరు నవ్వెదరు కాబోలు! ఆయనదనియే నాకుఁ దట్టినది. నాభయమే యింతకును హేతువు. ఆతఁడు రూపిక యావద్వృత్తాంతమును విని నన్ను గారాగారమునకుఁ గొంపో

వుటకై వచ్చినాడని నాయుద్దేశము. నాగుండ తటతట కంఠరాయములేడు. అది నిలిచిపోయి యుండునా కడకు? నా నడుము క్రంగిపోవజొచ్చె. కాళ్లు తొట్టువడియె. మొగము తెల్లబారె. గుట్టము నిల్చియున్న పథము ప్రక్కనున్న పొదలలో దాఁగుకొన వలెనని, యట కేగి, యందలి ముండ్లకు సరకుచేయక, యొక పొదమాటున వగర్చుచుఁ బడిపోతిని.

అక్కడ నేను గడవినది స్వల్పకాలమే; అదియొక యుగమువలెనుండె. ఈకాలము లోనే గ్రామాధికారి వాజి సధిరోహించి వెడలిపోయె. ఆతని మాటల యలుకుడువలన నాతఁడు వెల్లిపోవుచున్నాడని నేను గ్రహించి తొంగి చూచితిని. ఆతఁడు కనుచూపు మేర

దాటి పోయినపిమ్మటఁ జెడరిపోయిన నా బుద్ధితునుకల సన్నిటిం బ్రోవుచేసితిని. ఇప్పుడు కాకున్న మఱొక్కొంటి నేపుండియైన లోపలికరుగక తప్పదు కావున నప్పుడే యట్లనర్పదలచి, లేని ధైర్యమును దెచ్చుకొని, పొదవిడిచి బయటకు వచ్చి, బట్టలు దులుపుకొని, మెల్లఁగా లోని కరిగితిని.

బసివిరెడ్డి నాదెన కొక్కరూతు వీక్షణమును బ్రసరింపజేసె. 'ఒక్కసారి భూమి బ్రద్దలయి నన్ను మ్రింగివేసిన మేలుగ నుండుగదా శంకరా!' యని యూహించితి. నాని యప్పటితోఁ జెల్లు; నన్ను గారాగారమున కంపును గాబోలు ననుకొంటి; కాని యట్లుజరుగలేదు. 'ఇంతయాలస్యమేల చేసితివిరా?' యని యతఁడు నన్ను నిందింపఁదొడఁగినప్పుడు నా యాశ్చర్య మేమనందుమ? ఎందు కాలస్యమైనది?

ఎక్కడ నుండి వింతకాలము? మొదలగు ప్రశ్నలవర్షము కురిపించెను కాని యొక్కదానికైన జవాబునకు వేచియుండలేదతడు. నేను వాని కనుమును మినుమును జెప్పలేదు. దీనికేమి కారణము? ఈతిట్లుతిను నప్పుడు నే పొందునంతటి యానందము నా జన్మలో నేను పొందలేదు. ఆతడు రూపాయ సంగతిగాని, కారాగారము సంగతిగాని మాట్లాడలేదు. కనుక నిక నెన్ని తిట్లకొన్న నేమి? యవి గాలికి పోవుననుకొనుచు నిలుచుంటి. అతని దూషణవాక్యములు నా శ్రోతములకు గానమువలె వినిపబడె.

రెడ్డి తిట్టితిట్టి పొలములోఁ బనిసేయ నన్ను బంపె. నారూపాయ నాజేబులో నుంచుకొనియే దినమంతయు బొలములోఁ గలుపు తీసితిని. నా విషయమయి యజమానుఁడేల యనుచూడము పొందలేదని నా యాశ్చర్యము. నాపనినెప్పుడప్పుడు నిలిపివేసి, జేబుతడుముకొని రూపాయయందున్నదనినప్ప యిచ్చుకొని, సంతపించుచుంటి. ఇంతటి దారుణమైన చిత్తతో భమునకుం గారిణము రూపాయగదా! ఆ విషాద హేతువగు నాజేము పోయినచో నా విచారము పోవునా? కల్ల అది యుండినను మనోవ్యాకులతయే! పోయినను మనోవ్యాకులతయే! నాకయ్యది లభించుకొన్న మేలుగా నుడునని లక్షసారులు తలంచితిని. ఏ విధముగా నయ్యది పొట్లములో నెచ్చట దొరికినదో యావిధముగనే దానిని బొట్లము గట్టి యచ్చటనే విడువ నూహకలిగె. అప్పుడే,

తమకు హక్కులేని ద్రవ్యము ప్రాప్తించి నప్పు డితరులు నావలె మనోవ్యధపాలగుదురాయను సంకోచమును గలిగె. ఈరీతిని పవలు వెళ్లబుచ్చి యింటికిఁ జేరితిని.

సాయంకాలము బసివిరెడ్డి నన్నుఁ బిలిచి 'రామదాసు నింటికిపోయి రేపు పని లోనికీరమ్మని జెప్ప' మని యాజ్ఞాపించె. ఈ సారి నేనరుగుసరికి రామస్వామి యింటనే యున్నాడు. 'రేపువచ్చి యజమానునితో మాట్లాడుదు నను వార్త' నాతనికిఁ వెలుప వలసినదిగా నా కాజ్ఞాపించె.

తిరిగి యింటి దారి పట్టితిని. చీకటి. నా కింకొక హృదయవికార ముకురించినది. అది దొంగలభయ మను వేధ. పదేడ్ల వాడను. ఇతరులు దొంగిలించు భయము పుట్టించువాటివస్తువేదియు నా దగ్గర నిది వల కెన్నడును లేదు. నేహో, నా గుండె బెడరున కంతములేదు. సాధారణముగా, వాతావరణ స్థితి యెట్లున్నను, నడచునప్పు డీలఁ గొట్టుకొనుచుండుట నా కలవాటు కాని యీ సాయంకాలమున నీలవేయ మనస్సు రాకుండె. కుతూహలములేదు. వైఁగా భయ మొకటి దాపురమయ్యె. దారి కిరుప్త కల్లల నున్న పొదలఁ గని యెగిరిపడుచుంటి. వేయేల? వానీడఁగని నే నడతిపోవుచుంటి. నాదని నేగులుకుచుండున తెండితునక నిజముగా నెవ్వనిదో కనుక దానిని నాయొద్దనుండి యేవిధమున నైన లాగుకొనుట కెల్లరు సధికారులేకదా!

ఈ రీతి నాలోచించుచు మా నదన సింహద్వారము చేరువకు వచ్చునరికి మా జాగిలంబు మొఱుంగఁదొడఁగె. అప్పుడు నా గుండె యించుక కుదుటబడియె. కాని, ఆ మొఱుంగు నాకుఁ జాలసిగ్గును గల్గించె. నేటికి వఱకు నా కాకుక్కయే స్నేహితుడు. అను దినమును దాని కింత యాహారము వేయు చుంటిని నేను. అన్నముం గాంచి తన కాకలి లేనట్లు బెట్టునరి చేసిచేసి, నే లాలన చేసిం గా తినే, యా యాహారము దిన బ్రారంభించెడిది. ఈ దినమున నా కీ సంతాపకారణభవము సంప్రాప్తించుటచేతఁ గాబోలు దాని కాహార మిడుటయే మఱచితిని. నా నిర్లభ్యభావమును నరకుగొనక యదిసంతోషముతోనేయున్నది. నేను నా రూపాయ నా జేబులోనున్నను మహాదుఃఖ నైతిని. అక్కతనఁ గుక్కను జూచి సిగ్గుపడి తలవంచుకొని తిన్నగా లోనికిఁబోయి లజ్జాదుఃఖ ప్రకరిత హృదయ ముతోఁ గ్రమముగ సుషుప్త్యవస్థలో నున్న తనాయుఁ జేరితిని.

౮

మరునాఁడు యజమానుఁ డగు రెడ్డి భోజనముచేసి కూరుచుండెను. రామస్వామి వచ్చి యాతనితో మాట్లాడఁబోవుచుండెను. అతఁడు చాటున నున్నను నిజము చెప్పకొన వలెను. అతఁడు విశ్వాసపాత్రుఁడు. కుటుంబి కుఁడు. పరపతి గలవాఁడు. అన్నమాట దప్పనివాఁడు. అతనికి బాండులు నిర్వీర్యభృతి నిచ్చుటయే కాక పనిముడినితోడనే పండ్లతో, కాయలతో, వస్త్రమో బహుమానముగా నిచ్చు చుండురు. అతఁడు వచ్చినతోడనే నేనును

బాలమునని నరిపెట్టుకొని మధ్యాహ్నభోజన మునకై వచ్చితిని. రూపాయపొట్లము నా దగ్గరనే యున్నది.

అప్పుడు మా కీసంభాషణ జరిగెను.

రా—అయ్యా! నాకుఁ దటసించిన నష్ట

మును గూర్చి మీరువింటిరా?

బ—నష్టమా?—నీకే? ఏదీ! ఏమది! చెప్ప!

రా—బాబూ! ఏమని చెప్పను. ఈ యుదం

తము ఊరంతయు నొఱుంగెనని నా

యభిప్రాయము. నిన్నరాత్రి నేను పని

నుండి తిరిగినప్పుడు మార్గమధ్యమున

నా కూలి రూపాయ — పొట్లముఁ గట్టిన

రూపాయ— వెండిరూపాయ— పారవేసి

కొంటిని.

* * * *

రూపాయ యన్నమాటతో నా ప్రాణము

తెగసిపోయెను. ముఖమునఁ జేరిన రక్తము,

నలెనొలఁ జిమ్మునా యేమి యన్నట్లుండును.

బసివిరెడ్డి రామస్వామివైపు చూచుచు నాతని

మాటల శ్రద్ధతో వినుచుడుటచేత నావదన

గక్తిముఁ గనలేదు.

* * * *

రా—కాగితములోఁజుట్టి యయ్యది సురక్షిత

ముగ నుండునని జేబులో నుంచుకొంటిని.

ఎప్పుడో జేబులోనుండి యాపొట్లము జారి

పడిపోయినది. కాగితమున నుంటచేత

క్రిందపడినను రూపాయ చప్పడుకాలేదు.

ఎక్కడ పడినదో నా కెరుకలేదు; కాని

యింటికిఁ బోయి జేబు తడుముకొనునరి

కయ్యది లేదే. వచ్చినదారినే వెనుకకుఁ

బోయి వెదకితిని. అయిన నది యలభ్య

మయ్యె. అనేకు లాత్రోవనే పోవుచుండురు

కావున నెవ్వరితో అది దొరకి యుండును.
బ—దొరకినవాడు సంగతి వెల్లడింపడా?
అది నిజమైనయెడల. నీపాటికి నలుగురి
నోళ్ల లోఁ బడదా?

* * * *

నేను నేలలో క్రుంగిపోవుచున్నట్లు నాకుఁ
బాడగట్టె. ఈసంభాషణము నాకు వినశక్యము
గాకుండె. నామనస్సులో నున్నది యున్నట్లు
వెల్లడిచేసి చిత్తవ్యాకులంబును బాపుకొన
నెంచితిని. రూపాయపొట్లము పైకిదీసి వణకు
చున్న వ్రేళ్లతో రామస్వామి కిచ్చితిని. ఇది

నీదేనా యంటి. నామాట నాకే వినఁబడనంత
మందస్వరములోనుండె. అందుచేత, నదే
ప్రశ్న మటల నడిగితిని. నా చేతిలోనున్న
పొట్లము విప్పి చూచుకొని రూపాయయు
పొట్లపుఁ గాగితమును దనవే యనియుఁ
బొట్లము మాత్రము తాఁ గట్టినట్లు లేదనియు
నతఁ డనె.

నీ కిది యెట్లువచ్చెనని బసివిరెడ్డి నన్నుఁ
బ్రశ్నించె. నేను బాష్పపూరితనేత్రము
లతో యావద్వృత్తాంతము స్పష్టముగా
వెల్లడించితిని. నన్ను యజమానుఁ డింటనుండి
తరిమివేయు ననుకొంటి; లేదా దండతాడ
నము నాకు సిద్ధించునని యెంచితిని. ఎట్టులైనను
నరే; నిజముచెప్పితిగదా యన్న యనిర్వా
చ్యానంద మపారమై నాభీతిని బారఁద్రోలెను.

బసివిరెడ్డి నన్నుఁ గొట్టుటకు మాఱుగ
బుజ్జగించి యపూర్వకారుణ్యవృష్టి నాపైఁ గురి
యించె. 'బుజుమార్గనర్తి వన్న నీవే' యని
నన్నుఁ గొనియాడె అంత నా మనోభార
మదృశ్యమైపోయె.

అంత రామస్వామి యానందముతో
నన్ను గొఁగిలించుకొని యా రూపాయలో
సగము నాకీయ వాగ్దాన మొసఁగె. ఆమాట
కే నియ్యకొనలేదు. వదలిపోయినదిరా ఈశ్వ
రాయని సంతసించిన నాకందు భాగమే?
రూపాయతో వచ్చిన యాధిబాధ నే నెఱుంగ
నిదికాదు. ఇంకను అనుభవింపవలయునా?
వలదు. వలదు. అట్లునర్చినందు కేనెన్నడు
విచారముఁ జెందలేదు.

* * * *

ఈ ప్రకారము తన చిన్ననాటికథ నీతి
బోధకమైన కథ—బాలురకు వీరన్న చెప్పెను.
ఈవృత్తాంతమును వినిన గోఁలన్న* తాత
తనకు నేర్చిన శ్లోకమునే యధ్యదు పాడ నంద
ఱును చలిమంటదగ్గరనుండి లేచిపోయిరి.

అథానామార్జనే దుఃఖం

ఆర్జితానాంప రక్షణే;

రక్షితానాం వ్యయే దుఃఖం

క మర్థం దుఃఖభాజనమ్.

కవిరాజు చల్లాది వేంకట విశ్వనాథ శర్మ గారు

ప్రథమ ఖండము

శిష్యుడు

ఎవ్వనిచేతఁ బూన్పబడి
యీశితమందున వ్రాలు మాననం?
బెవ్వనిచేతఁ బూన్పబడి
యెయ్య స్వకార్యచీర్ష ప్రాణ? మిం
కెవ్వనిచేతఁ బూన్పబడి
యీశలుకుఁ బలుకుం జనంఁ? తా
మెవ్వనిచేతఁ బూన్పబడి
యీక్షణమున్ శ్రుతియేపుమితెడుక?

గురువు

శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రము, మనస్సునకు మనసు,
వాక్కునకు వాక్కు, ప్రాణము ప్రాణమునకు,
దృష్టికిని దృష్టి యగుదానిఁ దెలిసి ధీరు
లధిగమింతురు మరణించి యమృతసిద్ధి.
పోవ దచటికే జక్కువు, పోదు వాక్కు,
మనమునుం బోదు, తెలిసికో ననువుడదు,
శిష్యునకు దాని నేరీతిఁ జెప్పవలెనొ
యెఱుంగఁజాలక యున్నాము తెఱవులేమి.
విదితావిదితములకు న
య్యది మీఁదై మఱియు నన్యమై తగునందుక
విదితముచేసిన పూర్వల
నడమలవాక్యము మాకు కరణంబయ్యె.

వాక్కుచేత నేది వఱలదు దీప్తమై
వాక్కు దేనిచేత నఱలు దీప్తి
నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.
మనసుచేత నేది తనరదు వ్యాప్తమై
మనసు దేనిచేత ననరు వ్యాప్తి
నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.
కనులచేత దేనిఁ గాంచ నశక్యంబు
కనులు దేనిచేత గాంచగలవు
అదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.
శ్రోత్రములను నేది శ్రుతము కాకుండును
శ్రోత్రనితతి దేన శ్రుతినిఁ బడయు
నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.
ఏది ప్రాణమునను గాదు సప్రాణము
ప్రాణమునకు నేది ప్రాణ మగును
అదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.

ద్వితీయ ఖండము

ఇచటనో దేవతలయందొ యెచటఁగాని
బ్రహ్మమానము నెఱిగితి యాగుగనని

తలఁచితివయేని దెలిసిన దలుపమె యగుఁ
దరిచి మఱియు విచారింపఁదగును నీవు.

● ఘృతండు

తెలిసితిని బాగుగ నటంచుఁ దలఁపఁ, దలఁపఁ
దెలియనని, తెలిసితినిని తలఁతుఁ “దలఁపఁ
దెలియనని, తెలిసితినిని తలఁతు” ననఁగఁ
దెలియువాఁడ మూలో దానిఁ దెలియువాఁడు.

వేదము

తెలియరా దనుకొనువాఁడ తెలియఁగలుఁడు
తెలిసె ననుకొన్న వాఁ డది తెలియలేడు
జ్ఞానసంపూర్ణులకు నవిజాత మదియు
జ్ఞానహీనుల కది సువిజాత మగును.
అదియు నెప్పుడు ప్రతిబోధ విదితమగునో
అపుడె విజాతమై కూర్చు నెమ్మతసిద్ధి,
బ్రహ్మవేత్తయుఁ బొందు వీర్యము తనంత,
విద్యచే మోక్షసంపత్తి వెలయఁగాంచు.
ఇచట యెఱిగిరేని నచట సత్యముగద్దు
ఇచట యెఱుఁగకున్న నచట సున్న
సర్వభూతములను సమతపాటించి యం
తమునఁ గాంతు ధీరు బ్రహ్మతసిద్ధి.

తృతీయ ఖండము

బ్రహ్మమె జయించె మున్ను దేవతలకొఱకు
తజ్జయమునఁ బొందిరి సమర్థతను సురలు
‘ఈజయము మాదె మాదెయో నీమహిమము’
అనుచుఁ దలపోసి రాత్మలందునను సురలు.

సురల మిథ్యేక్షణంబును జూచి బ్రహ్మ
మతులదీధితిఁ బుట్టె దేవతలకొఱకు
‘ఇదియెదో గొప్పభూతమా! ఏమిది!’ యని
తెలిసికొనలేకపోయెను దేవగణము.

‘జాతవేద! ఏతన్మహాభూత మేదో
తెలిసి రమ్మ’ని పంపిరి త్రిదశు లగ్ని
‘సరియె గనుగొందు’ నని యగ్ని సమ్మతించి
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె.

అదియు వానిని గాంచి యోయయ్య! నీవు
నెవ్వడవో చెప్పు మంచుఁ బ్రశ్నించె మొదట
‘అగ్నియన జాతవేదాఁడు ననఁగఁ బరగు
వాఁడ నేనని యూతాడు ప్రతివదించె.

‘అంతవాడవు! నీదు సామర్థ్య మేమి
చెప్పుమా?’ యంచు వానిఁ బ్రశ్నించె మఱల.
‘ఈ సమస్తము, ఈ పృథ్వి నెనఁగు నిన్ని
భస్మమొనరింతు’ నని వాఁడు ప్రతివదించె.

‘అయిన దహింపుమీ దీని’ నంచు నగ్ని
దేవుముందట నది యొక్కత్యణము వైచె.
తృణముఁ దరిసియు నతిఁడు దహింపలేక
క్రమ్మటి ‘యిదేదో తెలియంగరాని’ దనియె.

‘మాారిశ్వ! ఏతన్మహాభూత మేదో
తెలిసిరమ్మ’ని వాయువుం ద్రిదశు లంప
‘సరియె కనుగొందు’నని వాఁడు సమ్మతించి
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె.

అదియు వానిని గాంచి ‘యోయయ్య! నీవు
నెవ్వడవో చెప్పు’మంచుఁ బ్రశ్నించె మొదట
‘వాయువను మాతరిశ్వఁడ వచ్చినాఁడ
భవ దుపాంతమ్మునకు’ నంచుఁ బ్రతి వదించె.

‘అంతవాడవు! నీదు సామర్థ్య మేమి
చెప్పుమా?’ యంచు వానిఁ బ్రశ్నించె మఱల.
‘ఈ సమస్తము ఈ పృథ్వి నెనఁగు నిన్ని
పట్టి గ్రహింపు’నని వాఁడు ప్రతి వదించె.

‘అయిన గ్రహింపుమీ దీని’ నంచు వాయు
దేవుముందట నదియొక్క తృణము వైచె
తృణముఁ దరిసియు నతఁడు గ్రహింపలేక
క్రమ్మితి, ‘యిదేదో తెలియంగరాని’ దనియె.

‘ఇంద్రుడా! ఈ మహాభూత మేదో తెలిసి
రిమ్మనచు వారు మఘవుఁ గోరంగ నతఁడు
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె
అది తిరోధానమయ్యె నాయయ్యనుండీ.

ఆయాకాశమున నె శో
భాయత యైయున్న హైమవతి నుమఁ దరియం
బోయి మహాభూతం బిది
యేయట?’ యని యడిగె నెడఁద నననిన
తమిషోక్

చ తు ర్థ ఖ ం డ ము

‘ఇదియె బ్రహ్మము ఇయ్యదియే జయింప
విపులసామర్థ్యమున మీరు వెలసినారు?’
అనుచు నాయమ వచియింప నమరవతియు
‘ఇదియె బ్రహ్మస్వరూప’మం చెఱుంగఁగలిగె,
దాపునందున్న బ్రహ్మముఁ దాఁకు కతన
‘ఇదియె బ్రహ్మమని మొదట నెఱుంగు కతన
నగ్నియును వాయు విద్రుండు నన్య సురుల
నతి తరించెరి మహిమచే నతితరముగ.

దాపునందున్న బ్రహ్మముఁ దాఁకు కతన
‘ఇదియె బ్రహ్మమని మొదట నెఱుంగు కతన
సంధినిమించి యింద్రుఁడే యన్య సురుల
నతితరించెను మహిమచే నతితరముగ.

ఇదియె త దాదేశం ‘బె
య్యది ధ్యానింపంగఁ దగిన దందురొ కన న
య్యది స్ఫురియించును మెఱు పటు
లది బ్రుండు నిమేషమున నెయాశ్చర్యముగాఁ.’

‘మొదట గ్రహించిన రూపము
నదమలగతి విరతిలేక సంకల్పింపఁ
బాదలును బ్రహ్మమునకు దరి’
ఇది యధ్యాత్మోదేశ మీషిత మరయఁ.

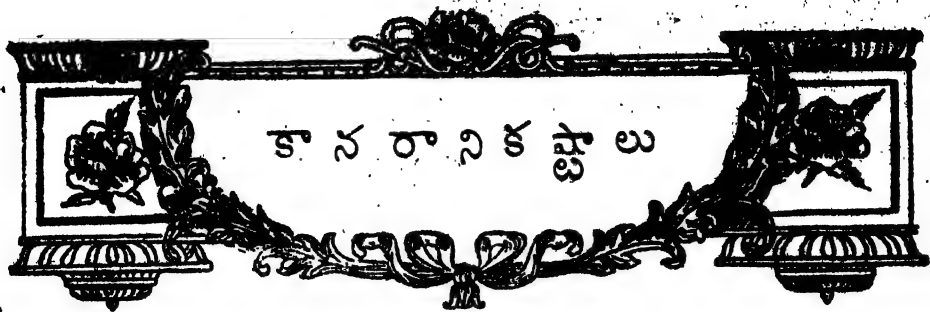
ప్రాణు లెల్ల బాదనగునట్టి బ్రహ్మము
ప్రాణులెల్లఁ బొంది యలరునంచు
భావముఁ దలఁచి యుపాసించు వానిని
ప్రాణులెల్లఁ గొల్చు బ్రహ్మము నటు.

‘ఉపనిష ద్రహస్యము చెప్పమో మహాత్మ!’
అనుచుశిష్యుఁడు గురు వేడ ననియె గురుఁడు,
‘ఉపనిష ద్రహస్యమె యిప్పు డుక్తమయ్యె.
ఇపుడుచెప్పితి బ్రహ్మ యన్న పనిపత్తు.’

‘దానికిఁ దడముఁ గర్మయు దమము నాది,
గలవి స్థితిహేతువు లటంచుఁ దెలియు మాత్మ
సాంగముగ నొప్పు వేదముల్ సత్యనిష్ఠ
అరయ దీనికి నియతపక్షా నాయతనము.’

‘ఎవ్వఁ డీ బ్రహ్మవిద్య ని తెఱుంగఁ గలఁ
వాఁడు సంసార పాపముల్ వదలివైచి
యంతమెఱుంగని శ్రేష్ఠహా సమృతపదవి
నధివసించును- తప్పక యధివసించు.

శంకరదీక్షితులు

౧

రెండు మాసములక్రితము నాభార్యను బిడ్డను రాజమహేంద్ర వరమునకు 18 మైళ్లదూరముననున్న పట్టణ మామ పుట్టింటి కంపియింటిని. జేమవార్త మధ్య మధ్య నాగ్రామమునుండి వచ్చుచున్న రైతు లవలన దెలియుచుండిననుపోయి వారినొకసారి చూచిరానలయినను నుద్దేశము మనస్సున జనించి నన్ను తొందరపెట్టటచే పోయి వచ్చుటకు నిశ్చయించుకొని, శుక్రవారము మధ్యాహ్నము బయలుదేరుపడవలో బోవ లయినని తీర్మానించుకొని, తహసీల్దారు గారి యొద్దకు బోయి నాకు సోమవారము మొదలు నాలుగుదినములు శిలపునిప్పింపవల యననియు, మూడవశనివారము నాదివార మునుగూడ గ్రామమును విడిచిపోవుట కనుజ్ఞ నీయవలయుననియు వేడుకొంటిని. మాతహా సీల్దారుడు కేవలము దయార్థిహృదయుడు. కాకపోయినను, కఠినుడుమాత్రము కాడు. తాలూకా గుమాస్తా తనకెందఱు పిల్లలో ఎఱుంగుటకైన నవకాశములేనంత పనిగలవా డని లోకములో ప్రతియున్నను మాతహాసీ ల్దారుడుమాత్ర మంతకథిముగా మాచే కాల్పింబుగట్ల పనిచేయించకుండుట కీనడుమన చిన్న కారణము కలిగినది.

తహసీల్దారుడు, హెడ్డు గుమాస్తాతో సహూటు పోయినప్పు డొక గ్రామములో సత్రమున మకాముగా నుండిరట. ఒకనాటి మధ్యాహ్నము మూడుగంటలకు ప్రక్క గదిలో నాతడు నిద్రించుచున్న సమయమున హాటులో హెడ్డుగుమాస్తా పనిచూచుకొనుచు గూర్చుండెనట! లోపలిగదిలో తహసీల్దారుని భార్య స్థూలదేహముచే వేసవితాపమును భరింపలేక, వినరుకొనుచు, తలుపువైచుకొని యుండెనట! అప్పుడొక కరణము హెడ్డు గుమాస్తానుజేరి కూర్చుండి కుశలమడుగుచు అయ్య తమ కెందఱుసంతానమని” ప్రశ్నిం చెనట! హెడ్డుగుమాస్తా (పేరెందుకులెందు) చమత్కారి, దేవాంతకుడు, మాటలతో పొట్టవ్రక్కలగునట్లు చేయగల విదూషకుడు, గొంతు నవరించుకొని ఈరీతిగా నారంభించి నాడట!

“నాయనా! అడగరానిప్రశ్న నడిగి నావు! తాలూకాగుమాస్తాయంటే ఏమను కొన్నావు? చెప్పిదవినుము. సూర్యోదయ మింకను గాకుండగనే బయలుదేరి, యజ మానియొద్దకుపోయి, కాల్యకృత్యములకైవను బిరికలేకుండ 10 గంటలవఱకు నున్న పనియు లేనదియు జూడొని అపురాత్మకని యిట్లు

జహంగీరు - నూర్జహాను

(షాలీమార్ ఉద్యానము)

నూతన భావాలను ప్రకటించే గానాభ్యుదయమును సరియైన ది. జీవకీర్తి పరిపూర్ణ యలై మామమన్నాడు.

జేరి దేహముతడసియు తడియనట్లు నీరు ద్రిమ్మరించుకొని, సంధ్యవార్పుట కైనను దీరిక లేకుండ నోటినిండ గ్రుక్కికొని, తోడుగు కొనుచున్న కోటుతో చుట్టుకొనుచున్న తల పాగాతో పదునొకండుగంట లైపోవునేమో యను బెదురుతో పోయి, ఆఫీసులోపడి, రాత్రి పహరాజవాను బలవంతముగా దీపముబార్చు వట కూడి గాలి యనక, వాన యనక, యంధ కార మనక, రాత్రి పడమటికో పండ్లెండింటికో యిల్లుచేరుసరికి నిశ్శబ్దముగా నున్న యింటిలో, ఏమూలనో గుర్తుపెట్టుచు నిద్రించుచున్న యిల్లాలిని, లేపుటకుగాని, తిండిదినదో లేదోయని విచారించుటకైన నోపికలేని హేతువుచే, నిటనామె వండిపెట్టిన మెతుకులను నిద్రాపరవశుడై నోటియందు వైచికొనుచున్నాననునమ్మకముతో క్రిందకు జారవిడచుచు, ఆపీటయొద్దనో, లేక సమీప మున నెచ్చటనో హస్తప్రయోగననైన సరిగా జేసికొనక నిద్రించుట మాకు నిత్యవిధి. తిరిగి తెల్లవారకమునుపే, యధికారి యింటికేగవలయుగదా యను బెదురుతో సరిగా నిద్రకూడ జోపుటకవకాశములేని మాకు స్పృహ కవకాశ మెక్కడిది? ఏనాదీనముననో, మతేకారణ ముననో సంతానముకలిగినను, చేసికొనిన భార్యగతినే విచారించనవకాశములేని తాలూ కాగుమాస్తాకు, వారలసంగతి తెలిసికొనుట కవకాశ మెక్కడిదినాయనా!” అని యొకను నిదేతీరున నేమేమో వదరినమాట లాస్రక్క గదియందు నిద్రలేక, తాముచే నిలునటు భారలుచున్న యధికారియిల్లాలు వివవిధిలేక

పోయెను. తరువాత నామె పెనిమిటితో నేమి చెప్పెనో నాకు తెలియదుకాని, సాయంకాల మాయన హెడ్డుగుమాస్తానుబిలిచి, “శేషప్ప! ఏమిటి మధ్యాహ్న ముపన్యాసమిచ్చినావట? యని యడిగినాడట! “ఏదో సంసారతాత్రయమండీ! కష్టసుఖములు చెప్పకొనుచున్నాము” అని శేషప్ప బదులు చెప్పెనట. తిరిగి రాజమహేంద్రవరమున కరుదెంచినది మొదలు తహసీల్దారు “సాయంకాల మారుగంటలు దాటిన తర్వాతగాని, ఉదయము పదునొకండు గంటలకు బూర్వముకాని కచ్చేరీయందా గుమాస్తా ఎవ్వరు కన్పడినను జాల్మానావిధింబడును” అని నోటీసును పంపించినాడు. నాటి నుండియు మాశేషప్పను “సంసారసంక్రంద నుడు” అని వేము పిలిచెడివారము. ఆనాటి నుండియు మాతహసీల్దారుని కఠినత్వముకూడ మాటుపడుట కారంభించెను.

“అన్ని దినములు నీకు శలవిచ్చుటకు వీలు లేదు. ఒక్కసోమవారముమాత్రము ‘రజా’ నిచ్చెదను కావలసినచో ఈదినముననే, ఒంటి గంటకు పడవకుబోవచ్చును” అని, ప్రత్యుత్తరనిరోధకముగా యధికారికినికొనమాటలకు సంతసింపవలసినవచ్చెను. భార్యబిడ్డలను పుచ్చి రావలయునని నేను చెప్పియుండుటచే నాతడా దినమైనను శలవిచ్చి యుండెను. లేనిచో నాతడు వృధగా నెవ్వరిని శలవుదీసికొన నీయడు. వెనుక నొకదొర, తద్దినమనిచెప్పిన తప్ప, గుమాస్తాలకు శలవియ్యకుండెనని చెప్పి డివారు. అందుచే వారు, ఉన్నట్టియు లేనట్టియు, గతించినట్టియు, జీవించినట్టియు బండు

గులపేర్లు చెప్పి, వారితదినముని ఆ "తదినాల
హార"యొద్ద శలవుదీసికొని పోవుచుండెరని
ప్రతీతి. అదియొక్క పెద్దగాథ. తరువాత
నెప్పుడైనను జెప్పెదనుకాని అదేవిధముగా,
భార్యాభిడ్డలవిషయ మనినప్పుడు మాత్రము
మాతహస్తీబారు ఇంతవఱకెన్నడును శలవరీ
వృథాపఱపలేదు.

అదినమున (శుక్రవారము) మధ్యాహ్న
మాఝీనునుండి యొంటిగంటకు బయలుదేరి,
యొంటికివచ్చి, నాతల్లితోచెప్పి, పిల్లవానికి
బజారులో మిఠాయినిగొని, రెండుగంటల
లోపుగా పడవలరేవును జేరి, ముందుబయలు
దేరనున్న పడవను కనుగొని యెక్కితిని.
నేను, నాయిల్లు దాటివచ్చునప్పుడుమాత్రము,
వీధిలోని రాయియొకటి కాలిబాటన వ్రేలికి తగు
లుటచే జడి యవశకునముకాదని నిశ్చయించి
కొని బయలుదేరితిని కాని, వ్రేలి గాఢ
మాత్రము మధ్యమధ్య నావిషయమును జ్ఞప్తికి
దెచ్చుచుండెను. స్వల్పముగా వీచుచున్న
పైరుగాలి సహాయమున మాపడవ బయలు
దేరెను. దినమెల్ల బడలియుండుటచేతను,
లోనికేగి, త్వరలో గాఢనిద్రామగుడుదనై
పోతిని.

సుమారు నాలుగుగంటలకు ఉక్కు ఎక్కు
నగ నుండుటచేతను, ఎడతీవ్రత చేతను దేహ
మంతయు స్వేదమయమగుటచే, నిద్రనుండి
మెల్కొంది, పడవలోకలిభాగమునుండి వైత
ట్టుపైకరుదెంచి కూర్చుంటిని. సాయంకాలము
పోవచ్చినను, ఎడ నిప్పులదెలుగుచుండెను.
అప్పుడు తొడములనుండి నీటికాంతములు

కుండెను. ఎచ్చట నొక్కయొక్క నను కడల
కుండుటచే, వాయుదేవుడు కూడ నిలిచిపో
యెను. ఆవేనవికాలమున నిట్టిలక్షణములు
ప్రకృతియం దెట్టితీక్షణతను గలుగజేయునో
అందఱు నెఱిగినవిషయమే. పడవకళానులు
తెరచాడదించి అందిన ప్రదేశములయందు గడ
లనహాయమున పడవను ముందునకు సాగించు
చుండిరి. రాజమహేంద్రవరమునుండి ఆరేడు
మైళిదూరము నచ్చియుండనోపునని మేమూ
హించి, నడుమనడుమ, గోదానరినుండి యడ
కము నంగవస్త్రనహాయమున చెంబులతో
పైకిదీసికొని త్రాగుచు, స్వేదహామమున దాని
సంతయు వెలికిగ్రక్కచు, బహిరంతస్తాము
లచే నేనేకాకుండ, పడవలోనివా రెల్లరును
గూడ తహతహాడుచు, నీటిలో కూర్చుండి
నవో, శీతలముగానుండునేమో యని మేము
నుకొంటిమి.

ప్రకృతి మాప్రార్థనల నాలించెను కాబో
లును ఆకసమున నొకమూల చిన్న నల్లటి
మచ్చవలె గన్పడుచుండిన ప్రకృతి నేవకు
దుప్పొంగినట్లు కొంచెముకొంచెముగా నభి
వృద్ధి నొందుచుండెను. కళానులు దానిని
గమనించి "వచ్చెగాలిదుమారము— సుడిగా
లివచ్చింది" అని కళవళపడుచు పడవను
సుమారు నూటయేబదిగజముల దూరమున
నున్న యొడ్డునకు జేర్చుటకై విశ్వప్రయ
త్నము జేయవారంభించిరి. తనస్వచ్ఛాప్ర
చారమున కింపిచ్చాగినకళానులూ యొడ్డువా
రనికాబోలున్న తనదేహధ్యానమునకు బాంధవ్య
దేవుని మోక్షమును దీసికొని, వేధు మాకన

మంతయు గప్పివైచెను. ఒడ్డును జేరగలమా లేదా అని, చీకాకుపడుచు, తటతట కొట్టుకొనుచున్న గుండెలతో దిగులుపడుచున్న ప్రయాణికుల ప్రశ్నకు సమాధానముగా కాబోలు “రంయి, రంయి” మను ధ్వనితో సుడిగాలి వీవ మొదలిడెను. పడవయొక్క తెర చాప నదివఱకే దింపియుండుటచే కొంతవఱకు వాయుతాడనము మాకు మొదట బాధకరముగా గన్నదలేదు. అప్పటికి మే మొడ్డునకు సుమారేబదియరువది గజముల దూరము వఱకు పడవతో చేరగల్గితిమి. గాలి విజృంభించెను. ఇటునటు నుయ్యాలనలె, పడన, యా పబడుచుండెను. కళాసులు సర్వివిధముల బ్రయత్నించుచుండిరి. “పట్టినము వీరభద్రా! రక్షింపు”మని గోలపెట్టుచు ఏ నిమిషమున, పడవ తలక్రిందగునో యని భయముతో నిల్వబడియున్న ప్రయాణికుల నున్న స్థలములనుండి కదలినచో పడవ తప్పక తలక్రిందగుననికొంచెము మోటుగా పడవవాండ్లదలించుచుండిరి. గాలితాకుడుచేతను, పడవవాండ్రప్రయత్నముచేతను, గట్టునకు ముప్పది గజముల దూరమువఱకు పడవపోగలిగెను. అప్పుడొక కళాసును, నొక ప్రయాణికుడును ధైర్యముచెచ్చి కొని పడవ త్రాటిని పట్టుకొని, గట్టున కీడుకొని పోయి, తమమెంట పడవను లాగుకొనవలయునను సంకల్పముతో నీటనురికి, గట్టున కేగుచుండిరి. కాని ఆగాలిలో సంతవానికైన కన్నులను మూసికొని, ఎదురీడుట కష్టపాధ్యమే! వారింకను నొడ్డును జేరనేలేదు! ఇంతలో పడవ తెరచాచోయ్య, ఆగాలి

దెబ్బకు, “ఘర్”ని విట్టి, “దబ్బ”ని క్రింద పడెను. అంతోందరలో నిలునటు తిప్పుకొనగల వారము తప్పకొంటిమికాని దురదృష్టవశమున నాకొయ్యపడుటలో నొకనిజబ్బపైబడి, వానిని పడవతట్టుపై పడద్రోసి, యొకముసలి యామె తలపైబడి తుణములో తట్టంతయు రక్తమయమగునట్లు చేసెను. ఆముసలియామె, యాక్రందనమును, రక్తసిక్తమగు నాతట్టును జూచి నాగుండెలు “గుభిల్లు” మనెను. ఈ హడావిడిలో పడవ ఇటునటును భయంకరముగా నూగజూచెను. “బ్రతికియుండిన బలు సాక్షిని దిని జీవిపవచ్చునని” తలంచి చిన్న నాడెప్పుడో పదిబారలదూర మిదినజ్ఞానముచెచ్చికొని, నేనును, నీటిలోని కరుక నిశ్చయించుకొని, పడవ పట్టినమెప్పటికైన జేరినచో, నాసామానును జాగ్రత్తగా తేవలయునని కళాసులకు జెప్పి నీటిలోని కురికితిని. నీటిని తాకినంతనే నాకొడలంతయు జలదరించెను. చేతులార బుద్ధి పూర్వకముగా గంగా ప్రవేశమైతిని!

ఏనా డీదినయీత! కాకినాడలో కాలువలో నెప్పుడో పదిబారలదూరము పదిమరది మిశ్రులమధ్య ఈదనేర్చిన నాకీయఖండగోదావరిలో నొకబారయైనను పడకపోవుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది! ఆజలరాశిని, ఆప్రకృతి భయానకరూపమును జూచి, గట్టుచేరగలనాయని నాకనుమాన ముదయించెను. ఆయనుమానముతోడనే నీరసముకూడ బయలుదేరెను. పడవలోనే నిలిచియుండినచో నలుగురితోపాటు కాగులకనియు, నీలివజ్రమున

నను నేనేతెచ్చుకొంటిననియు, నిందించుకొనిన నేమిప్రయోజనము? ఎట్టలా? పదిబారల దూరముపోవునరి కాయాన మారంభించెను. చేతులు లాగజూచెను. ఒకసారి నీటిపై నిలువ లేక, యొక గుక్కెడు నీరు కూడ మ్రింగవలసి వచ్చెను, “చచ్చె, బ్రాహ్మణుడు చచ్చె” నని పడవలోనివారి యాక్రోశము స్ఫుటముగా నాకు వినబడెను. ఇంతలో మొదట బయలు దేరిన యిరువురును నాయవస్థనుజూచి, తమ చేతియందున్న బలమైన పడవత్రాటినిపట్టు కొని నెమ్మదిగా రావలసినదని నాకు ప్రోత్సాహము గలుగజేయుచు నీటిపై యాత్రా టిని నాయొద్దకు జేర్చుటచే దానిని బట్టుకొని, బహుకష్టముతో నిక నొకరెండు బారలు వేయగలిగితిని, అప్పుడాయొద్దటిలో కొంచెము బలవంతుడైన ప్రయాణికుడు తిరిగి నీటిలోని కురికి నాయొద్దకుజేరి, తా నొక చేతితో నీడుచు, రెండవచేతితో, నాకు నడుమనడుమ సహాయముజేయుచు, నాగాలిదునూరములో నన్నెట్టకేల కొడ్డున కీడ్వగలిగెను. గాలి యొకను తగ్గలేదు. నాలుగు నిమిషముల కాలము శ్రమచీర్చుకొని, పడవ నొడ్డునకీడ్చుటకు మేము ముగ్గురము నెంత ప్రయత్నించి నను గాలిభారముచే, మాకది సాధ్యముకాక పోయెను. తుదకు విసిగి వేసరి, చేరువనున్న యొక తుమ్మచెట్టున కాత్రాటిని గట్టిగా బంధించితిమి. అరగంటవఱకు నాగాలి మరల లేదు. తరువాత నాలుగైదునిమిషములవఱకు చినుకులుపడి, తిరిగి ప్రకృతి నిర్మలమై పోయెను. గడల నుతెడ్లుగావాడిక భాసులుమాకు సహాయముచే

యుటచే, ఈసారి పడవ నొడ్డునకీడ్వగలిగితిమి. కాని, పడవవాండ్రా రాత్రికి దాని నచ్చటనే కట్టియుంచెదమనియు, తిరిగిపైరుగాలి తిరిగిన గాని, బయలుదేరమనియు చెప్పుటచే సమీప గ్రామస్థు లిద్దఱు నాకు తోడువచ్చెద మనుటచే, నానస్తువులను పడవవాండ్ర కప్పజెప్పి, నాబిడ్డకై కొనిన మిఠాయిపొట్లమును దీసికొని, అచ్చట కింకను పట్టినము 11 మైళ్లున్నను, రాత్రి 10 లేక 11 గంటలకైన నిల్చుచేరగల నను సమ్మతముతో నీరసముగా నున్నను, భార్యాబిడ్డలను జూడవలెనను నాత్రముతో బయలుదేరి, నడుమనడుమ కూర్చుండుచు, అర్ధరాత్రికి పట్టిన గ్రామసమీపమును జేరి తిని. అచ్చట నాతోవచ్చిన ప్రయాణికు లిరువురును నాకు దారినిజూపించి, తమదారి నేగుటచే, నొంటిగా గ్రామమును బ్రవేశించి, తిన్నగా నామామగారియిల్లు జేరి, తలుపు దట్టితిని. అర్ధరాత్రమగుటచే కాబోలును నా కెవ్వరును బదులు పలుకకుండుటచే తిరిగి రెండుమూడు సారులు తలుపును గట్టిగతట్టి “తలుపు! తలుపు!” అని అరచితిని.

“ఎవరువారు? దూరముగానుండుండి తలుపుదీసెదను” అని కాబోలును నిద్రాముద్రాంకితమైన యస్ఫుటనాదము విని “నేను- తలుపుతీయండి” అని తిరిగి హెచ్చరించితిని. ఆలోపలనుండి వచ్చిన శబ్దము మాయత్తగారిమూలుగువలె నుండుటచే నేనీసారి సకారవముగా నంటిని. ఇంతలో నాపతివ్రతి “తలుపు ముట్టుకొనకండి, తీస్తాను” అని సహజస్వరముతో, మేల్కొని తలుపుదీయుటకు లేచెను. తల్లి

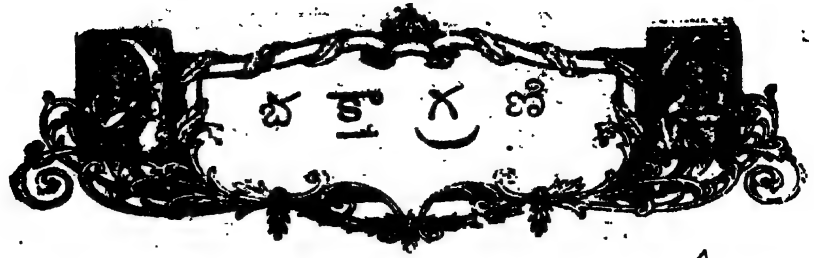
కూతురు లిద్దఱు నొకేస్వరముగలవారని నేను మరచితిని. తలుపుదీసి కొంచెము వెనుకకొత్తి గిలి, “నన్నట్లువీధిలోనికి పోనీయండి, మీరు లోపలకు బోవచ్చును” అనెను. ఇదివఱకున్న స్వల్ప ఉత్సాహము కూడ నింతటితో నశించి, నాయరుగుపై చతికిలబడితిని. నాభార్య యింటిలోనికి పోకూడదని గ్రహించుటయే నావిషాదమునకు గారణము; కాని నాకష్టము లంతటితో తీరలేదు.

“మంచినమయమునకు వచ్చినారులెందు! నిన్నయదయము, అమ్మయ నాన్నయ, శీతానగరము పోయినారు, తాతయ్యమాత్ర మింటిలో నున్నాడు. నేనీసాయంకాలము బయటజేరితిని. గ్రామములో నికొక బ్రాహ్మణుల యిల్లు లేదు కదా, ఎట్లుచేయవలెనని యనుకొనుచున్నాను, తాతయ్యకు కంట్లు కనబడవు గదా గోదావరి నీరెట్లు”

“ఛీ, నోరుమూయుము. పాడుగోల నీవును!” అని నావిసుగుదలనంతయు వెల్లడించితిని. ఆమె నాకష్టము చెప్పుచున్న దానికర్థమిది. “ఇంట వంటచేయుటకు దిక్కెవ్వరును లేనికాలమున, సమయమునకు నేను వచ్చితిని కదా, ఇక నామెకు భయములేదట. సోమ వారమువఱకు వంటచేసి, నాభార్య ఋతుస్నాతయైన మధ్యాహ్నమో, సాయంకాలమో బయలుదేరి నేను తిరిగి రాజమహేంద్రవరమునకు బయనమైపోవలయును కాబోలు” నను విసుగుచే నే నామె నడలించితిని కాని నాయ వస్థ యంతయు విననతర్వాత నామె షడిన సంతాప మింతింతకాదు. ఆసంతాపములో వాయుదేవుడును, షడవహంద్రును, అధికముగా శలవీయని నాయధికారియు, నామె శాపాగ్ని కి గురియైనను, నాకేమియానందము?

ఆమూడుదినములును వంటరాని హేతువుచే నుడికియు నుడకనిపాకము భుజించుటచే గలిగిన కడుపుబాధతోడను, అలవాటులేనినలత్వముచే కాలిన చేతిబాధతోడను, ఆచ్చటనే యవలంబింపపలసిన గంగాధరత్వముచే గలిగిన యొడలి నొప్పలచేతను, కేవలమును కొంటెయగు నామూడేండ్ల ప్రాయము గల బిడ్డచేసేడు నల్లరినలనకలిగిన చీకాకుతోడను, అన్నింటికంటెను, నాప్రయాణము తుదకిట్లు పరిణమించెనుకదా యను నవమానముతోడను, నేను షడినయవస్థ శత్రువునకైన కోరరాదని నేనునుకొనుచు, సోమవారము నాడు సాయంకాలము కొవ్వూరున కేర్పాటు చేసికొనిన యొంటుద్దుబండికై వీధియగుపై కనిపెట్టుకొనియున్న సమయమున, నేను తన చమత్కారమునకు మెచ్చుకొందునను నుద్దేశముకాబోలును, నాభార్య నాయొద్దకువచ్చి, “సమయమునకు దేవుడునలె వచ్చి ఈమూడుదినములు గడిచినారు—” అని ప్రారంభించెను.

“ఎవరినైన పంపి, శీతానగరమునుండి, సీతల్లిదండ్రులను బిలిపించి, సరిగా వారము దినములలో రాజమహేంద్రవరమునకు నీవు రాకపోయినచో ఇక నాసంగతి; తెలియునా?” అంటిని. ఆమెకు నవ్వువచ్చుచున్నను, పరాభవాన్ని సన్నుపీడింపజొచ్చెను. కాని, ఈ పరాభవమున కామె నేల నిందింపవలెనని, నాలోనేను శాంతిబొందితిని. తిరిగి షడవపై బ్రయాణముజేయవలదని నాభార్య నిర్బంధించుటచేతనే, నేనాదినమున కొవ్వూరున కొంటుద్దుబండిపై బయలుదేరవలసి వచ్చెను. “కానరానికష్టములకు” గర్తలెవ్వరో, ఈనా కష్టములకుకూడ బాధ్యులువారేయని నాలో నేను తృప్తిబొందవలసి వచ్చెను.

అనిపెద్ది జగన్నాథశాస్త్రి గారు ✓

కనులన్ సమ్మదబాష్పముల్ గురియఁగా గాత్రంబురోమాంచముం
గనఁగాఁ జిత్తము పారవశ్యమునఁ దూఁగఁ గుత్తుకఁ గద్గద
స్వనమొప్పారఁగ నస్ఫుటంబులగు బాసల్ వల్కుచున్నాఁడె టె
వ్వనితోనో? వివరించి చెప్ప మిట భావంబిచ్చి, భక్తగ్రంథ!

మ. చిరజీర్ణంబు, విశాలపత్ర శతసజ్జభూతి, ముద్యద్భుగా
క్షురము, జందనపంకసిక్త పరిమళాత్మము, యష్ట దా
దరపాత్రింబు, హృదంతరస్థితకరాంతస్థంబు, శ్రీరుక్మిణీ
వరచిత్రాన్విత, మద్ది భాగవతమా? భాషింపు భక్తగ్రంథ!

మ. తగుకాలంబుల నిత్యకర్మముల నిధ శ్రద్ధ గావించుచు
సగుణబ్రహ్మముఁ బొరసారధిని బూజల్ నేయుచు, రజ్జు న
ర్పగతి, దేహ మనాత్మనాఁ గనుదు పైరాగ్యంబుఁ, బూర్ణంబుగా
భగవద్గీతఁ పఠించినాఁడె వని నే భావించు, భక్తగ్రంథ!

శా. నీచిత్తంబునఁ దోచుచూడ మది వర్ణింపంగనానేని నీ
ధీచాతుర్యముఁ జూపి చెప్పు మది యేదీ? బర్హచూడంబా? నీ
తాచేతోహరమా? సుధాకర కళోత్తంసంబా? మూర్తిత్రయ
ప్రాచుర్యావనధంబా? ముక్తజనతాభావ్యంబా? భక్తగ్రంథ!

మ. తులసీమాలలు కంఠభాగమున ముద్దుల్ గుల్కు, హస్తాబ్జమం
గళతాళధ్వని మిన్నుముట్టఁ బద యుగ్మం బంటి సత్కింకిణీ
కలనాదంబు సెలంగ, నృత్యమును వేడ్కం జేయుచు, మూఢుల
దలలకా ద్రిప్పుగఁ జేయఁ జాలితివి జోతల్ నీకు భక్తగ్రంథ!

అంబ

క్రిష్టిపల్లి సూర్యరావు గారు

మహాపతివ్రతలకు నమస్కారము. అనూయ లేని కల్లులకు దండములు. గర్వరహితలైన జనకులకు మ్రొక్కులు. శాంతస్వభావముగల మాతలకు జోతలు. ఏ ముగ్గురు కల్లుల దయలేకున్న ప్రపంచములోనివారు తలయెత్తుటకు వలనపడదో వారికి సాష్టాంగములు. ఏ పురుషుడు రాకున్న లోకములోని కథలకు గాథలకు మొదలుగాని తుదగా నిద్రొకదో వారికి మోడ్కుగేలు. సకలకల్మషములను దొలగించు గంగాదేవికి వందనములు. తలయెత్తి గగనముమీదికి రెండుచేతులు జూచి జయజయధ్వానము చేసితిమా వైకుంఠమును సత్యలోకమును మనస్తాత్రములు చేరినట్లు నెంటునే ప్రత్యుత్తరమిచ్చు తంత్రీమార్గము ఫేచరవాణికి క్షుతికడంబము. లోకులకు భక్తి కుదురుటకును, గర్వము తొలగుటకును, కుందిపేరు గడించుటకును, మహాత్ముల మహిమమును చెలిసికొనుటకును లోకజ్ఞానము సంపాదించుటకును, దోషములు నశించుటకును, సన్మార్గమున బుద్ధి నిజమటకును బుద్ధికాలులైన మనపెద్దలు బహుకాలము క్రిందటనే విశేషముగాఁ బ్రసంగవశమునఁ గథలక్రిందఁ గొందఱుచారిత్రములు వ్రాసిపెట్టిరి. అట్టివానిలో నేను నిన్ను మొన్న జోక్కనో జోక్కకథ విని నాచెల్లెండ్రవ వినిపించుచున్నాఁడను. ఒక్కసారి చదివినంతనే తెలియునంత తేటగా జన్మది. నావ్రాతలోనే కాని కథలోఁ దిగమకలు లేవు. విషమసంధులు లేవు. సంజో హమయకు సండులేదు. నాకెట్టి నన్ను విడువలేదు. సవలో చెరిసిన మూరక విడిచినమును దీనిని జరిపితి. నాకెట్టి యిదియ. కథలోనిది కానిది వినినవారికి కాని

సంతోషము గలుగును. నిర్మల హృదయములతో నావ్రాతలను జదివి పరీక్షించిన నామనగోడండ్రకుఁ గొన్నిరహస్యములు మీరు తెల్పగలరు. కథ చెప్పెదను వినుండు.

అగ్గికిఁ జెప్పట్టునా ! పట్టివదని చెప్పగోనుదున్నారు. ఒకప్పుడుఁ తనలో దిగి మునిగిన వారి పాపములను బటాపంచలుచేయు గంగాదేవిని మహాముని విడిచిపెట్టిన పాపములన్నియు మొత్తమై “యాచితీభాబుద్ధిలేని నరులకు బుద్ధివచ్చుటకై మనము పట్టుకొని వారిని బాధించుచుండ సహింపక గంగ మహాదేవి వచ్చుచున్నది. కాబట్టి దీనిపెట్టునఁ గట్టపెట్టున యును. అట్లుగని సంతప్తకులు చుట్టుకొన్నట్టులు దీపము మీదికి దివ్యార్చుల బుచ్చలు ముసరికొనుటకు చుట్టచెట్టుకొని యెవ్వరికిని లాంగక గంగను గలత పెట్టుటకంటె తమమార్గము మనకుఁ బగలీర్చికొనుటకు లేదు.” అని గూడుపుటాణి చేసినది. చూచితిరా దుర్మార్గుల లక్షణములు. లోకుల కష్టములను దొలగింపఁజూచు భాగీరథి ప్రయత్నము వానికి సరికడలేదు. పట్టుపట్టుముని నడుము గట్టినది. వానికేరీరములు మసిబొగ్గులకు గురువులు. నీలమేళుములకుఁ జాతలు, కంబలి పురుకలకు మూలమంపలు. మిడ్డిగుడ్డు, ముట్టపండ్లు కుటువచేతులు, తుప్పరలు, దొప్పచెవులు, దోనకడుపులు, లొంటకాళ్లు తేలుకొండలవంటి గోళ్లు చాలు, చిరాకుగా మోకు భయముపుట్టు వర్ణనములను గట్టి చెట్టెదను. ఇట్టిదిద్రవ్యమునకు మనకుగలరాదుగలదు. వారికి ముందు లేదు లేవు కొటానోట్లు నడుచుదురు

దునే యున్నది. సత్యము చెప్పెదను. ఇప్పు డిట్టి వర్ణన ములే లోకులకు దుది. ముఖము పద్మమును బోలునని చెప్పిన ముఖములో రేకులున్నవా, కింబల్లములున్న వా, మిద్దెలున్నవా, పరాగమున్నవా, సరియైన పోలిక లేదు. స్వభావముగా విద్రించుటచేతగాదు-చూడుడు యా మిసీలికలో - జగదేశముందరిని కోకపాలుడు వర్ణించి నాడు. ఆమెముఖము చూడఁగనే దుఃఖిహృదయాలకు దుఃఖముపుట్టును. సంతోషముగా నున్నవారికి మఱింత సంతోషము కలుగును. ఏడ్చుచున్నవారు చూచిరేని యేడ్చుచున్నట్లే కనఁబడును. దుఃఖమునకుఁ జెల్లెలు. గుఱుమునకు తోడఁబుట్టు. ఆనందమునకు వేలువిత్తు. ఆహా! యిట్లుండవలదాయని యిప్పటికపులు పూర్వ లను దెగఁడుదురు, పోనిండు మనము వీరిని దెగఁడనేల. ఎవ్వరికిష్టములైన గ్రంథములు వారిని జడువనిండు. పాపములు గంగను జాట్టుకొన్నవి. పైఁబడలేవు. వెంబ డించును. ముట్టుకొనలేవు. తాఁడఁబోవును, గిల్లఁజూ చును, అక్కడలచును. కొఱకఁగడఁగును. ముందునడ చుటకుఁ గాలాదునంతస్థలమియ్యవు. చేయి విద్రుదుకొను టకు జేనెడు,లాడిరెడు, బెత్తెడు సందుండనియక క్రిక్కిఁజీసి, నేఁడుగాదు, నెలగాదు, సంతర్పరము గాదు యుగములకొలది బాధింపఁజొచ్చినది. మనకుఁ గష్టముల నడుమ రెండుదినములు వాడుకయైనదా సహించి వానిలో మెలఁగఁగలము. గంగకు మాత్రము పాప ముల నడుమ నెన్నివాళ్లుండినను ప్రాంతముకాలేదు. కొన్నివాళ్లు సావాసముచేసిన వారు వీరగుదురన్న సామ్యము గంగయొద్దవ్యర్థమైనది. పాపము! పాపము లొక్కసారిగాఁ గఱచుటకు నోరు దెఱచినఁ గంగ కన్నులు మూసికొనును. బరుకుటకు గోల్లుదిప్పి మొగము మీదికిఁ జేతులెత్తినఁ రెండుచేతులు మోముపైఁగప్పు కొనును. సాధనములు పెడకనది. పెరటిచెట్టు మందు నకురాదు. తాను సరస్వతిలోనో యమునలోనో మునిఁ గినఁ బాపములు తొలఁగునా యని తలఁచెను. ఏపుట్ట లో నేపామున్నదోయని తానెఱింగియున్న సమస్త నదులలో కుదకు చాటికడియలలో - మునిగినది. మఱింత. పంకముంటుకొన్నదిగాని తగ్గలేదు. ఎక్కడి కైనఁ బోయి గతి, మోక్షము యామకొనవలయును,

దొల్లపెట్టెల మేఱులూడఁదీయు కాలునకుఁ దనమేఁ మాడఁదీసికొనుట కింకొకకాటు కావలయును. అందుఁ పాపములను బోగొట్టు దానైనను నాపాపములను బోగొట్టుట కింకొరిసహాయము కావలసివచ్చినది. అట్టి మహాత్ముఁడెవ్వఁడు? పరమేశ్వరఁడు గాక మఱి యె వ్వఁడు? గంగ యోజించినది. ఈపనికి మగవారి దాఁకఁ బోవలయునా. ఆడువారి బాధ లాఁడవారే తొల గించుకొనుటకై - స్త్రీలవైద్యకాలలు, స్త్రీలపాఠ కాలలు, స్త్రీలసభలు, స్త్రీలకు స్త్రీలే-ఆహా! భూలోక మా! మూడు లోకములకు నీవు మధ్యవర్తివి. మగ వారికంటెఁ బ్రతికార్యమునకు స్త్రీలే ముందు - ఆడది చేయఁబూనని పని లేదు. ఉద్యోగము మొదలు యుద్ధ మువఱకు - శుభరీకరము, సాయుధము, సహహాసము, సపతికము, సత్పుత్ర పరివారము. ఓ స్త్రీ సమాజమా! వచ్చుచున్నదానను. ఆయ్యా! పరమేశ్వరుని గాదని యలల వేడుట యేల? ఉండనీ, యెప్పటికైనఁ బనికి వత్తును. మనమగువలను వేయెండ్లు వర్ణినిమ్ము. నిస్సందే హమునున స్థలమునకుఁబోయి త్వరలోఁ గుదుర్చుకొనక - అసనాకాదా! ఏమో! అనుసందేహస్థలమున కిపుడువల దు. ఇట్లని తమలోనిలోపములను దలఁచుకొని- భగవం తుని వైపునకే మరలినది; దేవా నాపాపములను బోగొ ట్టుము. నీ నెలపుపై నేను పాపుల పాపములను దొల గించునుద్యోగములో గుదిరితిని. పలుపుకైచేసిన రేణు ముందు తనకుఁ బనికిరాకపోయిన నతని వైద్యమేమిపనికి చేదుకాఁకరకాయను జక్కఁగాపండి యందఱకుఁ బెట్టు వంటనాడు దానిందినఁజాలఁడు. ఓ సకలేశ్వరా! నన్నుఁగాంచి లోకులు నవ్వుకుండఁ గాపాడుము. ఎప్పు డుదిపము సన్నగిల్లనా! యొప్పుకు మట్టుపెట్టుకొందు మా యని దీప స్తంభము జాత్రయించుకొన్న చీకఁటల వలె నన్నాత్రయించుకొన్న పాపములు నానాకమును గోరుచున్నవి. కల్లుద్రాగిన వారి చేతిలోని బిడ్డవలె నున్నదానను. అలజడి యొక్క-పయినది. కలగుండు పథు మంటిని. పంకగుళ్లు నన్ను లేవదీయును. దుఃఖిప్రవా హమునుండి నన్ను దరిఁజేర్చును. అని పరిపరిధముల దేవుని వేడికొనినది. రాజాగారికివ్రాసికొన్న ప్రార్థనా పత్రమునకు ముఖ్యమంత్రి యొక్కనుండి ప్రత్యుత్తరము

వచ్చునట్లు జగదీశ్వరునకుఁ జేసికొన్న వేడికొళ్లకు గగన సరస్వతీనుండి యాక్రిందికితిని బ్రహ్మతరమువచ్చినది.

“ఓ గంగాదేవి! వెనువకును. నీయాపదలు కాలపు రముచేయవు. వ్రేలుపైఁ గొండయొద్ద న కృష్ణుడు మట్టి యాకులోఁ దేలివారు. కాలగతిఁ దప్పించుకొనుటకు విశేషముగాదు. లోకుల పాపములన్నియు నిన్ను గావ వడపు తేడివలెఁ బట్టుకొన్నవి. నీది దీర్ఘ బాధ్యము. కాలమునుబట్టి స్త్రీలకు వైద్యము స్త్రీలే చేయవలయును. సుందికట్టగల వైద్యురండ్రను వచకము. పట్ట నములోని వైద్యము పనిచేయకున్నట్లెల్లలోఁబడి నీరు గాలి మార్చికొనుము. మందులు మాత్రము నీరోగము గుడుగ్గుజాలవు. ఏవేరో జ్వలంకో రక్షప్రాగో సుంత్రపు నీరో నేర్చిన సిద్ధురాలని నేచింపును. తిరుగుము. కర్మ పరిపక్వము కావలయును. ఏనీమనైద్యుడుగాని నవజ్వర పక్వముగాఁదగిన రోగిని సాయంకాలమునకు లేవదీసి కూర్చుండఁ జెట్టలేడు. రోగము రొట్టువేయుము. ఆతి గర్వముగల దుష్టకవలె నీకర్మగాఁడ మాటలాడు చున్న దాననేమో, అచ్చతెనుఁగు గాఁ జెప్పెదను వినుము. కలలోనైనను బరియాచముగాఁ దనపెనిమిటి కేదురాడక తలలో నాల్గవలెఁ బూసలలో వారమువలెఁ దోడునీవలెఁ ద్రాడుతోఁ బుష్పమువలెఁ జరించు పతి వ్రతను నెవకుము. పతివ్రతయును మాటకర్థము, పతివ్ర తకు నీకుఁ దెల్పనక్కఱలేదు. కావలయునేని వేటొక చోటఁ దెల్పెదను. అట్టి యిల్లాలివలన నీకర్మములు నష్ట ముగును. కొప్పుచెట్టవద్దలఁ బప్పునండఁజాలదు. బుగట్టి నంతనే బ్రహ్మసింహము.” అని మాటలు చాలించిన యాకాశవాణికి మొక్కి నాకు మేలుచేయుట కేవలి వ్రతకడకుఁ బోవుచునాయని గంగ చింతించినది. పతి వ్రతను గుర్తించుటయెట్లు? ఏ జైన బ్రాహ్మణ, పారిథి పి కములో నేను పతివ్రతనని, పెద్దపెద్దలిచ్చిన యొగ్గతా పత్రములున్నవని ప్రకటించుకొందురా? ఇంకపైఁ లేరుజ్జల లుంచునా? లేకున్న నామె ప్రసన్నికి లోపము కలుగునా? మహాపతివ్రత యాకులలోని పిండవలె నడఁగి మడఁగియుండును. కన్ను లేనివారే గాఁజాకమ్మఁజెట్టుగాని కమ్మగలవారివలె మెలగుదును. పక్కాపక్షి వికలాపక్షి యని పేరులుపెట్టుకొందురు. కమ్మగోత్రములు వ్రాయు

వారికి కతాకథామల కివ్వకర్తము నిర్భారణచేసికొన వలసరముకలుగును. కడియంగములోనిరె నిట్టజేపైన వృత్తాంతప్రతిబలున్న, ఏ మాన్యకవి తేలికయో యేమి శ్లోగవనింపా, ఒక్కయూరిలో నొకస్త్రీ - కాత్రిపక్షి నెవ్వరికిఁ గవఁబడదు. శెల్లవాఁడుండ నోరుతంటఁ బడకుండ విల్లువేరును. అశేకు నీమెకై యత్నము చేయుచున్నారట యని తెలియఁబరచును. అదియును లేదు. అటునుండి నవలి కొనిరమ్మనివారు. ముందుగాఁ గైలాసమునకుఁ జని పార్వతిని దర్శించెదను. సతీయని యాతల్లి కన్యకావాచము. సర్వవంశక, పెట్టకున్నచో యెఁగ బెట్టెను చోటైనఁజూపును. ఎల్లలోకముల స్త్రీలు ను వచ్చుచుఁ బోవుచుండురు. ఆయన్మృకొలుపుకూటము వార్తాపత్రకవంటిదియగును. కొంతవృత్తాంతము తెలిసి కొనవచ్చునని గంగమ్మ చెందికొండకుఁ బ్రయాణమైనది.

రజనీనిమిది . గంగ... ఎదురెక్క. గో తొట్రువనీది.

రజితగిరి మీదికి మిక్కిలి కష్టముమీద గంగ యెక్కినది. ఎదు రక్కలేకుండా త్రొట్టుపడినది. జాతిబం డలలో దొర్లు గింతలుపెట్టి పలుచనై చక్కనివారికి జిక్కుటయు సాగనే యనిపించినది. నేను గొప్పదా నను, నాతండ్రి ధనవంతుఁడు, మావంశమునకుఁ గావలసి నంత ప్రసిద్ధి కీర్తియునుగలవు. మేము శ్రీమంతులము అని పొంగుటకు సహాయముగాదు. కార్యము సాధించు కొనఁదలచినవాడికిఁ ద్రుళ్లుపాటుతగదు. విషయగుణము మందిది. ఎట్లో యెక్కినది. 'అక్కయ్యా!' అని యొక్క కేక పెట్టినది. గౌరీదేవియుండు మేడ గుమ్మముకడకుఁ జనినది. ఒక్కఁడుసరి ముత్తైదువవచ్చి, 'అమ్మా! ఏవో పండుగులంటు. నిన్ను నే వైకుంఠములోనికి వెళ్లివారు. కొన్ని దినములక్కడఁ గడుపుము.' అని మనవి చేసినది. "కార్యార్థి ను కుతోగర్వః." కార్యము కావలసినవాఁడు గర్వింపరాదు. సరియే పోయివచ్చెనను. మన పనిగాని వానిపనిగాదు. పోనీ తిరిగివచ్చి నపుడు చూడరాదా. ఏయుత్సవమో, సన్నుఁ బిలువలేదు. ఇతర సమయము లందువలె బండుగులలోఁగూడఁ బిలువకుండ బోవుట చిన్నతపము. పిలువని పేరంటము, వేయని విస్తరి. కాని, పార్వతిబసలోనికి మాత్రమువెళ్లి తిరిగివత్తువా. ఎవ్వరైన నారాకఁ దెల్పిరా, 'సద్గుమాడుము. శుభ లేఖపంప లేదు! కానిమ్ము, ఇప్పుడొక లేఖవ్రాసి పంపుము. మీకు లేఖ పంపినాము, మీరిక్కడికివచ్చినారు, అది యక్కడకు వెళ్లినది'యని బొంతుదురు. మెరమెచ్చుల మట్టతీకములు నాకు వచ్చవు. పిలువకున్న నేమి? పుట్టినిల్లు, తండ్రి పాదదర్శనము చేసిరావచ్చును. ఒకవేళ దాక్షాయణి 'యట్టిపక్షలేకూడవు, పిలువని తావున కలవచ్చితి'వని, అను భవమునుబట్టి కూకలు పెట్టునేమో. కూతును ముచ్చిన తండ్రి, యెంత తొందరపనిలో నుండునో. దానికిఁ గాదు. పదిమంది చేరుదురు. నాపరితాపము తీటుటకు దారి దొరకునేమో గుడగకొమ్ముల సందేహము తీర్చుకొ నుటకు. ఇట్లని గంగ పరిపరి విధముల వితర్కించినది. చివరకు వెళ్లుటకే నిశ్చయించినది. 'వైకుంఠమునకుఁబో యినది. తిన్నగా గౌరీదేవి బసలోనికి కిక్కురు మన కుండునేగినది. చల్ల చల్లగ నమస్కరించినది.

గౌరీ—నీకెప్పుడందినది. నీవు నాకంటె ముందే వచ్చియుండువని తలచి పిలువకుండ వచ్చితిని. లేకున్న నిన్నుఁ బిలిచియుండును.

గంగ—నే నేమియు నెఱుంగను. మీయింటి యొద్దఁ దెలిసినది.

గౌరీ—నాకు రావలయునని లేదు. క్రొత్తగా రవ్వల ముక్కజేయించుకొంటిని; ప్రాతవి చిల్లరివల్ల రలు కరఁగించి యేదోపెద్ద వస్తువు చేయించుకొంటిని; ఏవోకొంటిని. వానిని గిరించునాటికి మీరు రావల యును. పూజకుఁ బిల్లవాని నొక్కనిఁబంపి యూరకుండ బలకు. అని నిష్ఠురముగా, నిర్బంధముగా, వేడుకగా వ్రాసినారు. మీ బావలేదు.

గంగ—జట్టు విడిపోయినారు. ఆయన కెక్కడ ప్రవణి! మీరిద్దఱుఁగలసియే వచ్చిరికొంటిని. (తనలో) ఈమె పతివ్రతల పద్ధతి మొదటిది. పతిని విడిచి-

గౌరీ—ఎక్కడనో లక్షపత్ర పూజలు, సహస్ర ఘంటాభిషేకములు.

గంగ—పోనీ, యీకాక అవుదినములలో నింటఁ గూర్చుండినఁ బొట్టగడవదు. తిరిగి రానిమ్ము.

గౌరీ—పిలువలేనట్లున్నది. పిలువనిదే యేలవచ్చి తివి!

గంగ—నీయొద్దకు రావలసి, అని చెవిలోఁ జెప్పను, గంగ పలుకులు గౌరీచేవిని బడినవి. గడుసరి. నేను సుప్రసిద్ధురాలనే, లక్ష్మితోఁజెప్పి యేమైనఁజేయఁ గలదేమో చూచెదను. నేను పతివ్రతవని గర్వముగలది. అని లక్ష్మికడకుఁ దీసికొని పోయినది.

గంగనుజూచిలక్ష్మి 'మీనాయన నీకుఁ దల్లికంటె మిక్కిలి దగ్గఱవాఁడు. ప్రేగుండఁబట్టువా. పిలువఁగానే వచ్చితివి. చాలసంతోషము.' అనినది. గంగకు వింతయై నది. ఇదియేమిటి, నే ననుకొన్నదే. అని లోలోన నవ్వు కొని 'నేనొక్కచోట నుండునా, పిలుపు నాకందలేదు.' అని పలికినది. లక్ష్మి తనలో "వట్టి పిలుపులందవు. ఏ యూర్వికలోఁబంపినపుడందును." నేనిపుడేమియన్నను నాకు గజ్జలపట్టెడ చేయింపలేదని కోపముచే ననుచు న్నల్లు తలంతురు. కొందఱున్నారు. తాము చీర

నేయిందు కొన్నపుడు తమ భార్యలకుఁగూడ నొకటి నేయింతురు. తమరు దండకడియములుగాని మట్టెలు మంగళసూత్రములుగాని చేయించికొన్నపుడు తమ భార్యలకింకొక జత దానితోపాటుగానే చేయింతురు. మాయింటిలో నట్లుగాదు. తమ సొమ్ముగాదు. కాకపోయినను మాకుఁబెట్టునప్పు డెంత మప్పితమైనను పచ్చను. నీతిరుపతివారో కిక్కిము, ఏత్రీగంగమువాలో హారములు, ఏకంచివాలో రత్నములు సమర్పింతురు. అపత్నీకునికైనను విడిచకట్టుముపలె నొక్కరి కీమఁగూడవని కొండలు, బామర గోఁగూడఁబోగుపొట్లకాయలావుది. యొక్క నాలుగుమూరల గడ్డయో రెండు తులముల యెత్తుమట్టెలో, కన్నుల నీరు తుడిచిన నికనంటే. అని కొని. సరితెలిసినది. 'నీవుపచ్చిన కార్యము- ఈచినములలో మాపాతీన్రత్యము, ప్రాతవడింది పనికిరాదు. ఆనాటికి మేమే. ఇపుడందఱు నేని నేనని లేమచున్నాను. కుట్టకాటు విచ్చలవిడిగా లేచినది. ఆసతిపతుల యొద్దక ఆహారమును- ఆసల్లాపము- ఆదనపు- ఆముచితకేమమువేలు- మేమే దో మూలబడి యుండువారము- ముప్పెవ్వరు చూచెడువారేకారు. మాకోడలు సావిత్రికి, బైకిఁ జెలియ నీయక గట్టుగానున్నను, దానేదో కొంచెము కొమ్మవీడి కొంగను ఒడఁగొట్టెదనని గర్వమున్నది. నేనంటినా- కోడలిగూము లత్రికు నచ్చనియందురు. పైకి మేము కాఖాభేదములు పాటించము. స్త్రీలని పురుషులని యెచ్చు తిగ్గులు మాకు లేవని పలుకుచున్నను గౌరవము మాత్రము స్వపక్షమునకే ములుమాపుమందుట తెలియటలేదా. కనుఁగొనవలయును. గంగమ్మకుఁతురా! మే మికాలపువారముగాము. మాకట్టు మాబొట్టు చూచి పడుచుకాటువాండ్రు నవ్వుదురు. మామాటలు చెల్లవు- మాకాలము గడచినది. వేరు పెద్దతనముగాని కార్యములు మావఁనఁగావు. మేము తెగించి, యెంతచనపున్నను, భర్తలతో సభలకెక్కుటకు, ముసలితనములోఁ గూడ జంకే. పతివ్రతయనఁగాఁ బతితోఁగూడ నుండుట యేవ్రతమట. అనువ్రత- యనఁగా సతఁడెక్కడనుఁ బోయిన నక్కడికిఁగూడ బొక్కిసావలె వెంటాడుట యట. మీనది నె నడుగు; ఎన్ని యర్థములు చెప్పినో, అని యుపన్యసించిన లక్ష్మీ మాటలలోఁ గోడలును

నిందించుట-తాను జల్లఁగఁ దప్పకొనఁజూచుట- కనిపెట్టి గంగ వీరివలనఁ బని సాగదనికొనియెను.

నుంకునుబరణి చేతఁబట్టుకొని సావిత్రివచ్చి గంగకు బొట్టుపెట్టి 'మామగారికి ముసలితనములో సాగను లెక్కువ యగుచున్నవి; సాయంకాలము పీటలమీదఁ గూర్చుండురు. నలుగులు రామాకాలము పండుకనే మొదలుపెట్టెదము.' అని చెప్పుమండఁ దన్నుఁ గూర్చి కోడలు 'వేళాకోళముచేయునేమాయని లక్ష్మీ పని కన్నించు'ని అోనికిఁబనిపది. సావిత్రి, గంగతో, 'నీవు చిన్నదానైనను బెద్దదానైనను- ఇంటి యాడు బిడ్డవు- ఎల్లపుడు నిలునుండు కోడలికి నాకొక్కనగ లేదు. మనోము ప్రేమయ్య, అత్తగారికి ముక్కులో ముల్లనరు- మగవారికి ముసలివారికి నగలేమిటి! మీ నాయన నంటినని కోపమువలదు; నీవేలుఁగవా! అటువది యెండవొడదు. రెండవ పండ్లి చేసికొని బారసాల పీటలపైఁ గూర్చుండినట్లు, మామగారు పీటలమీదఁగూర్చుండురట- నలుగురట, నెగలు ధరింతురట- కావ్యవీరధి బిగువమును నాకుఁ బండుకెమ్మనున్నారు. మీ రాస్థాన టికి రమ్మని యందూకు నురైరములు వ్రాయువారివలె, నగలుచేయించి యెచ్చువారొకరు, ధరించు తామ, శుభలేఖలా! దీని కనున్మయమైనను దమదగాదు. అందఱు గౌరవముగా నీముత్తన జ్ఞాపకార్థము కట్టుములు, కానుకలు, చువించులు- లక్షలు మి-లక్షనము ప్రోగుచేసి, ధర్మకార్యములట- దురాచార నిరాసములట, ఇట్టి వేడుకలకు రమ్మనిన పీరు లేకుదునుని పోయి యలంకరించుకొని యున్నతస్థానమునఁ గూర్చుండి అోకులు పొగడు పొగడికలకుఁ జెడియిచ్చి వినుటయెట్లు! పోనీ, ఇంట ములుగుమన్నది. లక్ష్మీచంకురు- ఆహారధనము అోనికిఁ దామెక్క చిల్లిగవ్వ, తమ కిష్టార్జితము- పోనీ ఒక్కనెలకు బీదవిద్యార్థి శిశిము- మాకాయుష్యము, మాకాలోగ్యము- డిరందలును దమ్ము బ్రహ్మరథము పట్టుమన్నపుడు సంతోషమా; నాకెందుకు. మీకోవ్యయమేలే యనిమాటవ్రదునకైన- ఇట్టి వారొక్కరి నా తేపిండుటయా. ధర్మకామియ దెబ్బగొట్టి శిశుపాలుడు తెగవేసి యడిగినాడు, ఏమయిననుగాని యాతఁడే నాకు నచ్చినవాడు. పదిపదో మఱచటివో, నిన్నుఁ

బంగడెవఁడు. రమ్మనిన సభలోని కట్టువచ్చుటకు తనకు పుట్టువచ్చు తల్లి! లోకోపకారకమైన బెద్ద సభ జరగుచున్నపుడు మీ-నాకట్టిని నచ్చునని యేమూలనో కూర్చుందురు. పని యెన్నదని గ్రామాంతర ప్రయాణము పెట్టుకొని యభిలాషపడువారినిగూడఁ దీసికొని పోదురు. అహా, లోకమా! ఈవీరి సంభాషణము గౌరి వినియు వినియున్నది- సంభాషణము ముగియు నప్పటికి 'బోలెడంత తంకు ముందు బెట్టుకొని యింటికైనవారే యిక్కడఁ గూర్చుండిన బని యెట్లుజరగును రండు' అని లక్ష్మి మరలవచ్చినది. ఎక్కడనుండియో నారదుడు వచ్చివాడు. ఈపురుషుడులేనిదే కథకు, గాథకు తుద మొదలు కనఁబడదు. నానిగారు నమస్కరించివాడు. తనలో, మాఁడుకొన్న నమడవందుకు- నాలుగై ట్లిమిడివది! నూటికిగాని నాలుగింటి కాని షేషము లేదాయని విచారించెను.

గంగ—అల్లుడా, మీనల్లుడా. తాతగారింట్లో భూహారముల గది పెట్టెనము నీకువచ్చిన దమకొంటిని.

నార—నాకిదియే పనిగాదు. దోలమిఁక తెచ్చిపడివంతనే వచ్చి వాలుదువా. కలిగిన వారియింట గదియ గదియకుం బండుగులే.

గంగ—మఱి యేలవచ్చితివి?

నార—మఱి నీమలవచ్చితివి?

గంగ—నీకుఁ దెలియకుండువా, నన్ను వేరొకఁడు.

నార—బట్టు పెట్టు. నేనేమియు నెఱుంగను.

గంగ—నాలోడే.

నార—ఘీ! అహా! ఎఱిగి మరలఁ జెప్పమందువా. అది మనుష్యులపద్ధతి. నదిలో స్నానముచేసి వచ్చి స్నేహితునిజూచి స్నానముచేసి వచ్చుచున్నారా? అందురు. అన్నము తినుచున్నవనిని జూచి భోజనమును చున్నదా? అందురు. మీరు నలుగురును గూడి యున్నారు. ఏదోవింత గలపని తలఁచితిని.

గంగ—చెవిలోఁ జెప్పుచున్నది.

నార—చింతకొమ్మలు పట్టుకొన్నావు. నీకేమి పార్శ్వకమ్మగాదు, మాయవ్య మాయమ్మ- ఆడువారికి.

అందులో నీకు - దేవతలకు దేవతలు. పత్నివతలకుఁ బత్నివతలు- చెప్పవలసివది లేకుగదా-మీరు మిక్కిలి స్త్రీలకుస్త్రీలు.

గౌరి—నారదా! నీవు తిఁగలేని తంత్రీవార్త గాడవు. నీచెవిని బడకుండ నుండదు.

నార—అమ్మా! మీరును మామేన త్తగారివలే ననుచున్నారు. నేను క్రొత్తగానే వినుచున్నాఁడను.

గౌరి—మేము ముసలివారము. కాలముచెల్లినది. ఏదో విషమిఁద మాపాత్రవత్సముఁ బరీక్షించుటకై గంగ వచ్చియున్నది.

గంగ—అక్కా! గూబావగారి నేర్పడు గాఁ బోలు- ఏచెడ్డది? మిక్కిమి, నేనేమి, పరిత్రదేమి? గంగ నాటి లేదా.

నార—(తనలో) "వృద్ధవారీ పత్నివ్రతా" నవ్వుకొని, మీకు వచ్చిన కేరీకో యిదివఱకు వచ్చినది. అడుగు ద్రోక్కనేల- కాలుగడుగనేల- మీరీ పనిలో దిగవలగు.

గౌరి—అ! అ! తెల్లమనంజిని ప్రాయ్య- యెఱుఁ

నార—మిమ్ము నేనెఱుఁగదు- కావుననే నేను మిమ్ము తప్పకొప్పుని చెప్పచున్నాఁడను. గోపాలాచార్యులుగారని యొక వైద్యులుగలగు. అతని నే యేసభకును సభాపతిగాఁ బిలుచుచున్నప్పుడు, 'నేనేదో కొంతకైకట్టి యాడితిని. బ్రటికి రావలసినవారు బుద్ధి పంతులు చాలమందియున్నారు. ఈసారి వారిని బిలువఁడని చెప్పెనారు. కాఁబట్టి, యొకమిఁద లోకములోఁ దలఁచుచున్న కుట్టుజుట్టును లేవదీయవలయును

గౌరి—పోనీ నేనుగాను. మీయమ్మగాదా- మీయవ్వగాదా.

నార—నేను దవ్యచెప్పలేదు. మీరు ముగు రమ్మలు- చాల పెద్దమ్మలు.

పాది—కొడుకా! నీయగ్గిప్రాయమేమి?

నార—అమ్మా! నీవు రాకు- నలుగతిలో నారాయణ. నేను మాయవ్యఅలో, భనుమండిను గనుక. మీరం దఱుఁ బత్రివ్రతలే యగుదుక, కాకపోవుదురు, ఈకార్య ముమాత్రము మీవలనఁ గాఁబాలదు.

గంగ—నీకడుపుచల్లగ, వీరిని మనచేతిలోనివారిని- ఇట్లు జగద్విదిత ప్రభావముగలవారిని దాచుకొందము. ఎవ్వరిపలనఁ బ్రస్తుతకాగ్యము జరుగనో తెల్పుము.

ముగ్ధులెల్లలును జేతులెత్తి- 'ఇంకెక్కడనున్నాను. ముందు సూర్యుడైన మెత్తి పుట్టవలయును.'

నార—అక్కఱలేదు- సిగ్గుచుగా నున్నది.

గంగ—ఎవ్వ రామె?

ముగ్ధరమ్యుని—ఁగ; నట్టివారట నేము వివేచింప నున్నామా?

నార—మీవలె మిట్టలమీద పేడలమీద నిడుగునదియైన మీకుఁ దలసియుండును.

ముగ్ధుని—ఎవ్వరగూ? అంత కూరలుచిని నారలు గట్టి యడవులు పట్టియున్న పరివర?

నార—అమ్మలారా! భూలోకములో.

ముగ్ధుని—అ! మనుష్య స్త్రీలలో?

నార—అగవచ్చులార! భూలోకములో- మనుష్యస్త్రీలలో-దుంపలు, తూండ్లు చిని యడవులపంటు దిగుచున్నది. అత్రిమని యిల్లాల! అననూయ! సహా పతివ్రత!

ముగ్ధుని—(తెనులో) అననూయ నెఱుంగ జేమి? రాహుయగములో వచ్చినది.

నార—అగును, అననూయ.

ముగ్ధుని—నీతకు నలుగురిండి, పెఱుగు బిల్లలు చేసి యిచ్చినది.

నార—అమెయే- అమెయే- అత్తిరవుల మృతల మీకుఁ దోచుచున్నది. రాక్షసాంకితరణమను కడియ మిచ్చినది యామెయే.

ముగ్ధుని—ఎఱుంగదుము. చెప్ప నక్కఱలేదు. బానకి పరిణయ నాటకములో.

నార—మీరెఱుంగజేమి. నన్ను క్షమింపుడు.

ముగ్ధుని—మంచిది- నీవు నడువఁ ద్రోవుదుగాఁడవు కలవుగదా! మంచిది, మానవమానతి మాచేతఁ గాని పని చేయఁగలవని నీవు తలచుచున్నవాడవు- కాని చేయింపుము.

నార—అందుకే క్షమింపుఁడని కోరినది. మిమ్ము గాదని యెన్నఁడును గాదు. మీరూగకుండుడు- మీరి సనికి రావలవని మొనఁబడే యంటిని.

ముగ్ధుని—కానిమ్ము; ఏమట్టిపిల్లిగాని, మ్రాని పిల్లిగాని యెలుకను బట్టలు ముఖము. దీని పర్యవ సానము మాకుఁ బెట్టెనుగదా!

నార—మీకుఁ గోపమువచ్చి నట్లున్నదే.

ముగ్ధుని—లేదు, లేదు.

గంగ—అమ్మలార! యీదీను కాలికి పెరిచిండు. నేను గార్వము సాధించుకొనఁ జోయెదను. నారదుని బట్టి మీరు సాధింపుడు. నాకు సందుబొరకనది.

అని గంగ వారి సమ్మతి గైకొని భూలోకము నకుఁ జోయెను.

నారదుడు ఉత్సాహమునకు విష్ణుమూర్తి గాగలంకారముచేసికొనుచున్న తావుననుభోయి 'తాత గాగు! లక్ష్మీగలవారికి నాలుగు చేతులున్నను, ఇరువది గాదు ముప్పది వ్రేళ్లున్నను మురుగులు, మురిడిగొలుసులు బొట్టవ్రేలు మొదలుకొని బలువులు విద్వేషంగరాలు, చాట్టలు, కవుగులు, పెట్టుకొనవచ్చును. భూలోకములోఁ గొన్ని కులములుగలవు. వారు జన్మములోనుండి స్త్రీపురుషులు స్థూలశరీరముగలవార. మగవారికేమిగాని స్త్రీలు మీవలె సలంకారప్రియులు. నిర్భయముగా వారికిఁ బరిమాజాతీతములైన నగలు చేయించి పెట్టుచున్నారు. కొన్ని కోగధిములలో బోదకాలికిఁగూడ నాడు కడియములు చేయించుచున్నాను. మీకు మీనములులేవు. గనుక ముత్యముగల కమ్మిగాని యడ్డబాసగాని బాగుగా నుండును. గడ్డాల శ్రావవులు, వహదేవాదులకు వికారముగా నుండును.' అని హేళనముచేయుచు దగ్గఱఁ గూర్చుండెను.

వైకుంఠమునుండి గంగ పెల్లఁగాదిగుచున్నది. భూమికి సమీపించినది. ఇంతలో నాలుగైదునాళ్లు, పండుగలు, వేడుకలు, కాలక్షేపములు, పంపకములు, విందులు జరిగిపోయినవి. గౌరి, లక్ష్మీ, సావిత్రి వరల పట్టాలోచన సభగావించిరి. మన యొద్దకువచ్చినది మన చేతనగునో కాదోచూడకుండ నారదుని మాటలువిని గంగ

భూలోకములోని శీరంటూట దగ్గఱకుఁ బోయినది. నవకుఁ జిన్నతనము గదా. అననూయ యెంతవతివ్రతయో చూడవలయును. ఇతరులకుఁ దెలియరాకుండ గంగను వెంటాడి చూడఁబోవము రండని యొకరి నొకరు పిలుచు కొని చప్పుడుగాకుండ మనుష్యలోకమునకు దిగిరి. అత్రి ముని యాశ్రమములోనికి గంగాభవాని దిగినది. 'ఆశ్రమము సమీపమున మనుష్యులు కనఁబడుదురా? ఏవయిన పనిమీఁద గొప్పవారిని జూడఁబోయినవారు తమంతట తాము గోత్రనామములు చెప్పుకొనుచుఁబోయి దర్శించుట యీ భూలోకములో మర్యాద గాదు. మృచ్చిర్తి యొక్కరు తీసికొనివెళ్ళిచూపించి వీరు వీరనిచెప్పి పరిచయముకలిగించిన మీఁద, రెండవసారి యొప్పుడు వెళ్ళినను బెత్తెఁడు చీటి ముక్కవ్రాసి లోనికిఁ బంపివఁబాలును. నన్ను దీసికొనిపోయి యెదుటఁబెట్టి చెప్పువారెవ్వర? ఉభయుల నెఱిగిన నారదుఁడుండవలసినది. పోనీ, నేనే దర్శనముచేసెదను. వీరు మహారాజులు, కవనంతులు, నదులపై గొప్పయాధికారులును గారు. వీరికి గుమ్మములో, నేవంటు లేరు. నేను సారిచే నొగడించుకొనవలసినపనిలేదు. నాగొప్పలు, నాయులుకులు పరుగులు వారియొద్దఁ గనఁబఱుపనవలయులేదు. నేను గ్రంథము వ్రాసితివా? నాగ్రంథము పతనార్హమని వ్రాసియున్నది, తప్పులతడిక నొప్పులకప్పుయని, పొగడించుకొనవలయునా! నేను జనోపకారకమైన యేపెద్దపని చేసెదనని-లేదు. నావిరోధులనుండి తప్పించుకొనుటకు నాకోగము కుమర్చుకొనుటకు వారిపాదముల వైబడుటకు-సమయములు, మధ్యపద్యములు, రాయబోయలు, నక్కలులేదు. గర్భవైద్యశాలలవారు ప్రాణాపాయకర లోగములకుఁ జికిత్సచేయుటకై శరపాళలు చూడరు. ప్రతిక్షణము సిద్ధముగా నడుము కట్టుకొని - యే సమయమునో నెవ్వరు పిలుతుకోయని. రాత్రి ప్రక్కవైఁగూడ సన్నాహముతో నిద్రింతురు. అననూయ మహాత్యురాలు. అత్రి మహాతపశ్శాసీ. నన్ను గాంచి కొంచెమైనను గారవింపరా,' అని జోరీకఁగలగొడ్డువలెఁ దనమట్టునున్న పాపములను దోలుకొనుచుఁ జేతులతో మఃసరికొనుచుఁ బర్ణశాలదాపునకుఁ నడచినది.

ఎండలు తీళ్ళముగాఁ గాయమున్నవి. అత్రి కనుండలువులోనిదలము చెల్లినది. మరలఁ గొంచెము

నీరు త్రాగవలయునని. యాచమనము చేయవలయునని కలంపుగలిగినది. భార్యను నీరుతెమ్మని యానతిచ్చెను. ఉటజములో (పర్ణశాలలో) నీరులేదు. వెదురు చింతలో నీరుమక్కుకూడలేదు. చెలువులా, నూతులా. నాపతిగూఱ్ఱ నెట్లు నెలవేర్తును? నీరుకోరెను, కోనేరు చాలదూరము; వీలు కడుదవ్వు, తెల్ల వాటుజామున నదికి వచ్చినప్పువారము. ఈయెండలో నడునఁజాలను. ఎక్కడవయినను నీకేవలక వలసినదే. నేనిమిటి మాటకుఁ బ్రతిచెప్పటగాని, బద్ధకించుటగాని కూడదు. నీరే ప్రాణాధారము. దానికై వెదకెదను. అని పతివ్రత కలశము పట్టకొని యీచలకువచ్చి, మట్టు ప్రక్కల ముకల నయిన యాచించి తెచ్చెదను. ఉదయమున లేచినదులు ప్రవాహములు నేనెఱఁగనివి యీ యడవిలో నెక్కడనుండి యిప్పుడు నాకోసమెవ్వరు తెచ్చును. అని దీన వదనముతో రాత్రిక్రింద బండక్రింద వంగిచూచుచు, 'చెవియిచ్చి వినుచు గన్ను దొంచి చూచుచుఁ దిరుగాడు చుండిన పతివ్రతాతిలకమును గంగ దర్శించినది. ఆమె ముగము, తలంపులు, పెదవులు తడవుకొనుట, మెల్లగ మాటలాడుట, కనిపెట్టినది. 'అమ్మా! నమస్కారము. నీ వేమి చెదకుచున్న దానవు. నాతోఁగొంచెము నెలవిమ్ము' అని గంగ ప్రార్థించెను. 'నాపతి నాచైవము. ఎంతకష్ట పడియెనను వారి యాజ్ఞ గావించుచుందును. ఇది నా వ్రతము. నేటివఱకుసాగినది. ఇక దానికి భంగముగా నున్నది. జలము తెమ్మనిరి. ఇంటలేదు. ఎండమిక్కుట ముగానున్నది. నీరు త్రాకున్న నొకప్పుడు ప్రాహుహాని, సంతల్పాదుల కాచమనమునకు లేకున్న గర్భహాని, యెట్లురా భగవంతుఁడా యని చింతిల్లు చున్నదానను. ఎక్కడనైన దొనయున్నదా? నెలయున్నదా? తాతి గుంట కనఁబడునా? అని తిరుగుచున్నదా.' ఇట్లని పతి వ్రత తనకుఁగావలసిన విషయముతెల్పెను. 'దీనికై మీగు శ్రమపడవలదు నేను దచ్చెదను. ఆ పాత్రమిటులేండు. నేను తాళవచ్చునా? యనిచేయించాచెను. 'సరికరి, మీ కంటె నాకాచారమా? మీకలశ్రమ? మీలోనేను వచ్చెదను,' అని యననూయ యాపచరించినది. ఇటురండు. ఈ తాయిదొరలించిన మీకుఁ గావలసినంత జలము, అని చేతితో నొక్కపడుకుఁ దిరుగజేసినది. అనంతలో నెక్కడనుండి లేచినదో, జలజలఁగలగలఁ ప్రవాహము!

ఒక్కడనుండి లేచినదో, జలజల - గలగల -

ప్రవాహము! ... ఒక్కజెలలోనుండి.

ఒక్క జెలలోనుండి - అద్భుతము! తొలుతవచ్చిన కళ్ళలము తొలగనిచ్చినది. పిమ్మటవచ్చిన కలకనీరు విడిచినది. తర్వాత లేటనీరు రాగాఁ బాత్రము పట్టి యననూయ నిండించి, యంత ముఖముచేసికొని - 'చల్లని తల్లి మీరెవ్వరో తెలిసికొనవచ్చునా? నావలె మీరను మిట్టమధ్యాహ్నమున రాగతంజేమి? రండు నీరుకొని పోయి నాభర్తకిచ్చి యాశ్రమములో మాటలాడుకొందము.' అనివేడినది. 'తల్లి! నేను దీను రాలను; ఆయుధము చేతనున్నను గొట్ట జాలనిదానను, కొట్టుటకు స్వాతంత్ర్యములేనిదానను, గంగను. నన్ను బాపములుమట్టుకొని బాధించుచున్నవి. ధర్మకాస్త్రము గర్వవాక్యములు చూడుండు. ఒక్కరు తన్నుగొట్టినఁ దానుగొట్టించుట. తమకు మొట్టవెట్టుకొనవలెనట. మరలఁదామే చెప్పను. కొట్టినదానికంటె గొట్టెదననుట గొప్పనేరమని. నాస్థితిఁజెల్లగింపుండు. ఆకాశనాటి, మహాపతి ప్రతిపలఁ గాని నీకు వచ్చిన యీ బాధతీరదనియను.

నారదుని వలన మీమహర్త్యము తెలిసికొంటిని. మీదర్శనమే పనిగా యీయెండలో వచ్చుచుంటిని.' అని విన్నవించిన మిన్నేటునకు 'హేగంగ! మంగళతరంగ!' అని యననూయ నమస్కరించి, 'అమ్మా! నన్ను తమింపవలయును. నేనెంతటిదానను. నామహర్త్యమెంత! కొడుకులా! కొమ్మలా! ధనమా! ధాన్యమా! యిల్లా! హరికలియా! ఉండుదు మహాపతివ్రతలు. వారులేనిదే లోకము నిలువదు. వెదికబోవచ్చును. నేనకత్తరాలనైనను నాకు నీవు చేసిన యుపకారమునకై కొంతసేపు మాకుఁగీరములో నిలుపుకొన నిచ్చుఁ టుటయన్నది. నాలోంపలయు! నని కోరినది. 'ఓజననీ! నీకుం బె వేటు మహాపతివ్రతలుండురు. లేకుండురు. నారదుఁడేమియు నాలోచింపకుండ మిమ్ముఁడెల్వలేదు. నాకార్యము దీ ట్టుటకు మీరే సమర్థులు. నామహాజనుమట్లయన్నది. నేను వేటాడిరిని నవ్వులేదు. "అన్యధాకరణం నాస్తి త్వమేవ కరణంమను." నాకు వేటుకరణములేదు.' అని గంగపతికి చేతులు జోడించినపుడు, 'నేనల్లు

రాలనైనను నాయంగు నీకున్న విశ్వాసమైనను నాకుఁ దోడ్పడునుగాక! నాకుఁ గావించిన యుపకారమునకైన నేను బ్రత్యుపకారము చేయఁబట్టించుట నావిధి. చూచెద'నని కాలునేతులు కడిగి కొని యాచమనముచేసి, భర్తను మనస్సునం దలంచుకొని పుడిసెండు నీరు చేతఁబట్టి - 'ఓ పాపములార! నేనే పతివ్రతను - నాదే సత్యవాక్యము - అని నారదాదులు తెలిసికొన్నది వ్యర్థముగా కుంఠ మీరు నశించి భస్మమైనాండు. మీదుష్కార్యములకు ఫలమును భవించి పెద్దల సత్యవాక్యమును నిలువఁజెట్టు' ఁదని కన్నులు మూయఁబోవునప్పటికే కొన్నిదూరముగాఁ బాటిపోయినవి, కొన్ని తొలగఁబోవుచున్నవి, కొన్ని మమ్మోరేమిచేసెదరని నిర్భయముగా నక్కడనే పండ్లిగిరించి చూచుచున్నవి. కన్నులు విచ్చినీరు గంగకుఁ జాట్టును జల్లినది. అల్లంతదూరమునఁ జీలచిటుక్కును ధ్వని వివఁబడినది. కొంతదూరమునఁ బలుపలుమను శబ్దము వివఁబెచ్చెను. గంగచుట్టును ప్రేలాపన నిప్పు

మంటలులేచినవి. అనేక విధములుగా బాపము లన్నియు బ్రవ్వలై నవి. బూడప్రోగయినది. నీళ్లుగారు చున్న గంగకుఁ దలగడుగుకొన్నట్లు శరీరము తేలికపడి యెను. గంగకు సంతోషము పట్టఁజాలకుండఁగల్గెను. “శారదుఁడు నాకు మహోపకారి. నాకు నీవు తల్లివలె నడ్డుపడి నెక్కుఁ గాపాడితివి. నీకు నేను గృతజ్ఞురాలను. నీతొలు ముఖనను. మీపర్ణకాలకు దాపుగ నీజల ప్రవాహ మెల్లప్పుడుఁ బాటుచుండునుగాక; ఇది మీస్నాన పానముల కుపయోగించును గాక; దీని నిట్లుండ నిమ్ము. నీవర్షనమైనది, కృతార్థురాల నైతిని. నెలవిండు. నేను బజరావులకుఁ బోవలసినదానను, ఒక్కచో నిలు చుటకష్టము, నాకుఁ ద్రుప్తు యొక్కదు. నాకాలు నిలువదు. నాయనగారికి నానమస్కారములు నివేదించుము.” అని పడిపడి దండములు పెట్టి గంగ వేంచేసెను. అనన్తాయ తన భర్తకడకుఁ జని సవిప్రముగ జరగిం దానింజెప్పెను. ముగ్గురు క్షత్తులును మూతులు కింగింపి కొనుచు నిలనివాసములకుండునిరి.

సోదరీమణులారా! ముల్లోకములు ముట్టుకొన్నవి. సత్యలోకములో సావిత్రిమూలమునఁ బైకుంఠములో లక్ష్మీకారమునఁ గైలాసములో గౌరికలమునఁ అనన్తాయపైఁ గిసరుపుట్టి - అనన్తాయలేచి - అహంకారము మొదలై సోగ రాజాకొనఁ జొచ్చెను. సావిత్రి - తిండితినక, నిద్రపోక, అనన్తాయపైఁ జూపోవమిచే నెగకోఁజుమఁ జిక్కులు పెట్టుటకు మార్గములు వెదకుచుండెను. తనయింటిలోనున్న దుర్వాసుఁడు మొదలైన తలక్రిందునులపద్దులు తిరుగజైచినది. అట్టెముసలి - అట్టెపడుచు కాకుండ వడితరము వానిని బిలిచి - ‘నీవు నిర్భయముగ భూలోకములో అనన్తాయయొద్దకు వెళ్లి యెన్నివిధములైన బాధించి చిక్కులు పెట్టి నీకాకు పడదెరమ్ము. ఎట్లుయన వంచిందిరావలయును.’ అని పంపిన మునివచ్చి - అత్రిమునిఁగ బ్రక్కవైచి పండుకొన్న తరువాతఁ దొడమోడఁ గాలు పెట్టి నిద్రపట్టుటకై మెల్లఁగ నెత్తుమంపిన సమయము గనిపెట్టి, ‘అనన్తాయా! భీష్మండేహి. ఆతలి, ప్రేగులు ఘోడుమన్నవి. గొంతుక యెండిపోవుమన్నది. నాలుక పిడుచగట్టికొనిపోవుమన్న’దని యెందువారుకతో నఱచెను. ఈవలకు నవ్వుటకుఁగాని నవ్వుచున్న దాననని యుచుంటుకుఁ గాని సమ

యముగాదు. కొంతబాగుచేసివచ్చినది. మునికోపగించి తలలోని యొకజడను బెడకేసేలఁ బెట్టికొట్టెను. దానిలో నొకరాక్షసుఁడు పుట్టి నోరు బెడచికొని పల్లెరములో నన్నము పెట్టుకొనివచ్చు పతివ్రతపై నట్టహాసము చేయబోయి నెనుకకుఁ దగ్గి-పండము నేలఁగొట్టి మునిమోడనే పడి గోళ్లతోను గోఱలతోను జీరిచంపి కవచముబట్టుకొని యొక్కడికోపొయెను. సావిత్రికి గర్వభంగమైనది.

పార్వతిపూడఁ గొంత చిన్నతనపుఁబనిచేసినదని చెప్పుకొనుచున్నారు. అదిచెప్పుట నాకు సిగ్గుగానున్నది లోకమాత యట్లుచేయునా! ఏమిచేయుదును? నీరి గుంజదీత్రములో శివుని గౌరిని సోగటాలయాటగాఁ బెట్టితిని. శివంత్రి మ హాత్మ్యములో శివునిచే గంభాయిపత్రి ఏర్పించితిని. దేశమెల్లనారు నెట్లుచేయించిన నట్లుచేయుటకు సిద్ధపడు వీరు సర్వేశ్వరులని యెంచి లోకులగూటలనే నేను నాడింపకున్న మార్గము నన్ను నిందింతురు గావున - ఊ! మీగట్లు తలంపవలదు. పార్వతి మట్టయినది. గంగచేవలది - కృష్ణుఁడు గొల్లవాఁడు - అరుంధతి మాలది. ఇట్లని చెప్పువారిని, గాఢనిన నీకేమి తెలియునని కొట్టవత్తురు. నేను వ్రాసినదాని నెవ్వరయినఁ జనువవలయునను తలంపే నాకున్న - వారని నట్లే యవవలయును. నిజవాడిన నిష్ఠురము. ముగ్గులే కాదు. ఒక పండితుఁడు. ‘కాలిదాసుగారు రాజాలేని సమయములో బోగముదానియింటిలో’ అనియేమో కథ చెప్పుమన్న నేను నవ్వితిని. ఒక్క కాలిదాసుగారు; ఇష్టతో ముగ్గుకో యున్నారని చెప్పుదురు. వారికాల నిర్ణయము తేలక చరిత్రము తెలియక తలక్రిందుపడుచున్నారు. కాలిదానీమి బోగముదానియింటిలోనికేమి యంటిని. అట్లయిన భోజనచరిత్రము - అక్షరలక్షణ - అబద్ధమేవా - నీది వెట్టితనము. అనిపదిమందిలోఁ దిట్టివాఁడు. ఆయన తిట్టినకొలది నాకునవ్వు. పిట్టకథలు నమ్మి నట్టులు సత్యకథనమును లోకము నమ్మును. తెనుఁగువారు - అబవవారు నీట్టికల్పితకథలు చాలఁ దెలిసిన వారుకలరు. అత్రి తనయిల్లాటితోడలపైఁ బాదములుంచి పండుకొని యెను. అసమయమునఁ పార్వతి తనమగనియొడలి భూషణములలోని యొక పామును దీసి నేవకుండగు ప్రమథుని చేతి కిచ్చి వారి మీఁదఁబడలేయుమని పంపినదట. ప్రమథుఁడు మెల్లగాఁ దాఁచును అనన్తాయమోడి

కప్పునట్లు విడిచిపెట్టెనట - సర్వము మెడమీదికెక్కి మొగముమీదికి బడగైతి తొంగి చూచుచుండగా నాయమృకనిపెట్టి నిర్భయముగఁ గడలక మెడలక యున్ననది పూవులమాలయై మెడలో నల్లేపడియుండెను. నిద్రనుండిలేచి అత్రిముని యామలయొక్కడిని యడిగెను. గౌరిపంపినదని దానిని బామునుగా మార్చితోలి కేసెనట.

లక్ష్మీ ధీవగర్వముచే నేమియించిన దనిన నమృతమృగము. ఆమె రెనకుమారులును మన్మథుని, పంతుని దోడిచ్చి పంపి, అననూయకు పనోవికారము కలిగింపుమని ప్రోత్సహింపఁజెను. ఈనడుమ నొక్కచేరు రాలు రెన ముగ్గురు బిడ్డలతో నక్కడనుండియో వెచ్చి యత్రిముని గూత్రమును పెగ్గలి నిర్భయముగా నుండు నని నెట్టి లనీడఁగూర్చుండెను. ఆబాలురను గాంచి అన నూయనాకు బిడ్డలైనారు. పుత్రులుగల తల్లిచే యానంద మని మానస్సుఁ గొంచెము విచారము నొంద, దానిని భర్తయెఱిగి నీవు విచారింపకుము. నేను బహుకావలయు నకుఁ జని నారాయణమూర్తిం గూర్చి ధీరోరంపంబొన రించి పుత్రుంబడయుటకు వరము గొనితెక్కునని తన యిద్దఱు శిష్యులను, “అననూయకు సహాయము గానుండుడు, ప్రాంతపాపములు కల్గించుకొనుచుండు”డని ఆశ్రమము విడిచి యెందును బోనలడని-“ఇతర మనికుమారులతోఁ జదువులలో గర్వమునఁ బంతుగింపరాదని” బోధించి- ఇంక నెన్నియో నీతులచెప్పెను. వానిని మేము కలుగ నొకనీతిగ్రంథము వ్రాయఁదలచియిచట విడిచితిమి. అత్రి బహుకాశ్రమమునకు వేంచేసెను. అతడ బిడ్డలకు లొట్టెలు, పండ్లుపెట్టి వారి యాటలు వినోదములు చూచుచున్న యననూయకడకు మన్మథుఁడు, అత్రిముని వేషము దాల్చినచ్చి తనచమత్కారములు గారడివానివలె సందివిప్పి చూపఁబోయెను. ఈదుప్తు చేష్టితములకు గ్రహించి- నీకుంటలు నాయొద్దనా! నీ చర్యలకుఁ దోడు మాయవేషములు కూడ నేర్పిన లోకమున మర్యాదలు నిలుచునా. తొలిగిపోమ్ము. నాయొద్దట నుండరాదు. నీవైదునిమిషములలో నీసామగ్రితో నీపరివారముతో నాయాశ్రమము విడిచిపోవలయును, అని పలికిన మన్మథుఁడు సిగ్గుపడి వెడలిపోయెను. లక్ష్మీ

యేమిజరగినదని కొడుకు నడుగలేదు. తల్లితోడనయన మానమును గొడుకు చెప్పలేదు.

ఒక్కరోక్కరిగర్వము నీరీతిగా నన్నగిల్లినది. కానివనస్సులోననూయపాఠేంత వృద్ధి పొందునున్నది. అననూయ పాతివ్రథ్యము వారికి ఘనమానిసిందినది. దానికిఁగొక్క చిన్నవిషయముతోడైనది. వినుండు.

ఒక్క బ్రాహ్మణకన్యగలదు. ఆమెచేరు వర్తక. నడ్డు పెత్తి, విద్య నేర్పినది, బుద్ధిగలది, యని నేనుపొందినది. కన్యాత్వముననే దైవసత్వమును మరణించి స్వర్గము ననుభవించెను. ఏమూలనో యొక్కమూలం బడియుండ మాని యెన్నక పెద్దకుండల కెసగుపెట్టు పనవారిం జూచుటలేదా. ధీమన్న హాయిగా నొకరిఁ బెట్టితాము తినియుండి, ధీమన్న వర్ధముగా నెలవుతేయుమఁ పెద్ద పెద్దపదవులకు, కార్యదర్శిలను మంత్రులను, గావలయు నని యెన్నికలు, సరాభవములు, న్యాయస్థానము కెక్కుట మనకు విడితమే. వర్తక, చేతిని, వరకముగాదు స్వర్గము. కడుపులోని చల్లకలలండ నొక్కచోట నెక్కడనో వారు చూపించినచోటఁ గూర్చుండమనక, పతివ్రతలలోఁ జేరడమని యత్నము. నేను బతివ్రతలలో నొక్కతెనుగా నిలిచెదనని యభిప్రాయము నడిగినది. తగనని కొందఱు, కొన్నిగూఱుములు తక్కువయని కొందఱు, నింద్రసభలోఁ జెక్కించెరి. ఇంద్రునకు మానవి వ్రాసి కొన్నది. కాకితము సభలోఁపెట్టినాడు. సభలో సర్వ సందేహము- ఈ ప సభయొకటి నిర్మించి యీవిషయమై చర్చించి నిర్ధారించేయుండిని యింద్రుఁడాకాశితము మీద నడుగావ్రాసి బృహస్పతి యొద్దికిఁబంపెను. కొన్నిదినములనాకు దానిని బుట్టలోఁ బడవైచిపెట్టిరి. చిత్రగుప్తులయొద్ద నాకాశితమునకు బదులువచ్చినదాయని నక్కడ యడుగుచుండును. ఒక్కనాఁ డుపసభమాడినది. ఎన్నుట, బలపటుమట, చప్పటలు చూచుట, నేనెంతటి వాడను, మీరు నాకీ గౌరవమునిచ్చిరి. అట్లుండ గానని మీరెఱిగియేయున్నారు. నన్నుఁ బీటమీద నాడుఁబడుమనవలె గూర్చుండఁపెట్టిమీరే యాకార్య క్రమమునందు భంగములేకుండ సభను నిర్వహించు కొందురని ప్రార్థించుచున్నాడనని యధ్యక్షుఁడు తన వినయ భావమును, వాడుక ముక్కలను వెలిపుచ్చుటఁగొంతు

సవరించుకొనుట కూర్చున్నదిమొదలు సభాభ్యుత్థునికి బల్ల క్రిందినుండి ప్రక్కభాగవల జేటుండించుట మీరే మైన నాల్గముక్కలు చెప్పడందని ప్రక్కవారిని గిల్లుట యిట్టితంతు ముగిసిన సిమ్మట- యథావిధిగా కార్యక్రమము జల్లమీడఁ దట్టలేదేమి యని చిత్రగుప్తునిపైఁ గార్యపరి కన్ను లెఱచిచేసెను ఇందేమున్నది. ఒక్కటే యంతము. దీనికిఁ గార్యక్రమ నక్కటలేదని తేలేదని చిత్రగుప్తుఁడు సమాధానము చెప్పెను. తేలేడుగదాయని చెప్పెను. అంతియకాని సభాక్రమమునకు విరుద్ధముగదా! అగ్నేత్తుని యొద్దకి నేడేమి క్రొవ్వియనినా యీ చప్పట్టులు మొనలైనవి. ఇది యొకపద్ధతి. కానిండు. నర్మన ప్రార్థన ముక్కటియే నేడు చర్చింపవలసినది. అని సభనాం సభాభ్యుత్థునితో తేచిచెప్పిరి కట్టిపెట్టెదను. మిక్కిలిహాస్యము చెప్పెను. సభ జరిగినది. తీర్మాన మిట్టలులేనిది.

“ఇంద్రుఁడుగారు నియమించినట్లు నర్మన ప్రార్థనమునకీ సభనాం రిట్టిప్రాయ పడుచున్నాఁడు. కొన్ని కొన్ని చట్టములపుడపుడు రద్దుచేయుట, మార్పుట, సవరించుట మొనలైనవి కొన్ని రాజ్యములలోఁగలదు. ఇక్కడ బహుకాలమునుండి యిట్టి తలంపేలేదు. పూర్వ చారము ననుసరించి కవచధారిని గుడిలోనికి రానీయమని ననిపుడు, కవచములు, మోముముముందుజాట్లులేనివారెవరు? ఈవర్షముందు ముఖ్యముగా జరుగును. ఇక నర్మనను గూర్చి పూర్వకాస్త్రముల సవరించియే యిప్పటి తీర్మానము. విశ్వల కట్టడములలోనికి నాచెన్నివిధములుగాఁ జెసినను విధవలే చేర్చిదగుదురు. కన్యల కట్టడములలోనికిఁ బంపనరసి చచ్చినను గన్యలనువారే రావలయును, వివాహమైన వారికట్టడములలోనికి నాకబలి నాఁడుదనిపోయిననుదుడుకుంగళ్లన్నానములుచేయుమఁ జచ్చినను వివాహసంస్కారమైనవనిసింపఁచున వారే రావలయును. విశ్వలని వివాహితలని భేదము లేకుండఁ బరివ్రజింపఁజు నొక్కభవనములో నుండవచ్చును. కాని వివాహముకానిదాని పాతివ్రత్యము పరిశీలనకట్లువచ్చును? పరివ్రతయనఁగాఁ దాత్పర్యమేమి? పరినిదైవముగా వ్రతముచేయునది. పతిని బూజించునది ఇట్లెన్నియో రీతులు. ఎన్ని రీతులనాలోచించినను బెండ్లికాని వారికిఁ

బతులున్నాలో లేలో బహిరంగముగాఁ దేయదుగానఁ గన్యకలు కన్యకలనఁగాఁ జన్న పెద్ద భేదములేకుండఁ బెండ్లికానివారు, పరివ్రతలలోఁ జేరుటకు వీలుకలుగదు.”

ఈతీర్మానము నేకగ్రీవుముగా నామోదించునివారున్న యెడలఁ జేతులే వ్రమంటిమి. ఒక్కరును జేయెత్తలేదు. కాబట్టి తీర్మానమయినది అని యగ్నేత్తుఁడు చేసాఁడుచేయు నప్పటికిఁ గొందఱు భక్తులు దీనికంటె ముంగి, దీనికంటె ముఖ్యమైన సభలోనికి వెళ్లవలయునని లేచిపోయిరి. నేను గంటక్రిందనేచచ్చినట్లు ప్రాసె కొందఱు కూర్చుండిన వెంటనేవచ్చిరి. కరతాభ్యున్నలతో (చిత్రగుప్తునిమాత్రమే) సభ ముగిసినది దేవేంద్రుఁడుగారి యొద్దకుఁబయిరి. దానిప్రతి యొటి నగ్మకు కిచ్చినిరి. చిత్రగుప్తులొచ్చిచేరి. నగ్మన సవరించికిఁ జూపించినది. ఎన్నఁదికిఁ జూపినను నమ్మియోజనము. భూలోకమునకుఁ బోయి పెండ్లియైన దనిపించుకొని రాకున్న వీరి పట్టు మీవిడుము. అయ్యో, తీర్మానముల

మూర్ఖుఁడుదయింప కుండునది యని నర్మనపరికాశ.

సంగతియె యిట్టిది పొమ్మని యందఱును జెప్పిరి. తప్ప దని నర్మవకుడోడనది. పెద్ద పేరవమ్మననియే కాని పడవలిన కష్టములెన్నోయని యాలోచింపరు. భూలో కమునకువెళ్ళి, కుష్టవ్యాధి, మనలితము, చిట్టకొనము, పెండ్లి చేసికొనవలయునను నాశయఁగల యొక బ్రాహ్మణుని, వీఁడు శీఘ్రకాలములో మృతినొందును. విశిష్ట నైనను శత్రువ్రతలలో జేరవలయునను పట్టుబలలోఁబండ్లి యాడినది. అతఁడామెను బహుభాషలు పెట్టెను. తిట్టె ను, గొట్టెను, చెప్పనేలే బక్కనాఁడు నడువలేను. నన్నె త్తుకొమ్మని కష్టతోఁగొట్టి, పుంటికాలు కడిగి యీగలు వాలకుండఁ గట్టుకట్టి నదికి స్నానమునకుఁ దీసికొని పొమ్మని ముసలి బ్రాహ్మణుఁడు పట్టువట్టెను. భుజమమీదఁ బట్టుకొని మోచి నది యొడ్డునఁజేర్చినది. కన్నులు కానరాకతపస్సు అచట చేసికొను నొక యోగిని ద్రొక్కనాఁడు. అతఁడు దానికఁ గోపగించి నీవు నూర్వోదయము కాఁగానే చతువని శపియించెను. నాశనఁడు చనిన నేను విశిష్ట గానలసివచ్చెను. ఈరెండు కష్టములు రాకుండుటకై సూర్యుఁడుద యింప కుండునదియని నర్మవ పలికెను. లోకములు చీడెట్లు కన్పినవి. ఒక్కరికిని దోపకుండెను పట్టపగలు నీపములపెట్టు కొని తిరుగుటకును గష్టమేగదా! చేవతలు, దానవులు, మానవులు నేకమైరి. ఏమి చేయఁదమాయని సర్వవర్ణ సమామ్నాయ సభ జరిగినది. నర్మవ మనమాటలకు లక్ష్య పెట్టదని కొందఱు, ఆఁడుదానిని మగ వారు ప్రాప్తించుటకు సిగ్గులేదాయని కొం దఱు, సిగ్గు పోరుషములన్నచో నూర్యునిఁ బొడిపించుకొనుండని కొందఱు కొట్టు మిట్టాడిరి. ఇంతలో నొక కొఱవి పాలకట్ట వెలిగించుకొని నారఁడుడువచ్చెను. మీరు మీరు గింజుకొన్నను, నూర్యుఁడుదయిం పఁడు. నామాటవిని మీరందఱునుగలసి అత్రిమునిభార్య మహాపతివ్రతయగు నన ముగ్గురు మూఁడుచంటిబిడ్డలైరి. కేరుకేరువని యేడవఁజొచ్చిరి.

నూయను వేడుకొనుఁడు. ఆమె విచనములకు నర్మవ వెనుకదీయఁడు అని చెప్పిపోయెను. పెద్దకాఁగఁడాలు వేయించుకొని యందఱును విహాపతివ్రత కడుకువచ్చి గోలపెట్టిరి. పాపమామె వారిశిల్లర వెంటఁ బెట్టు కొని నర్మవ యొద్దకువచ్చి సూర్యుఁ డుదయించుటకు నెలవిమ్ము. నీపెనిమిటి చనిపోయిన నేను వ్రదికిం చెదనని నర్మవను బలిమాఁడెను. ఆమెయిట్లు నీనది. ఈమె యిట్లు నీనది. వ్రేఁగి నా బ్రాహ్మణుడు లోగములన్నియుఁబో యి ద్భృశశరీరము, యావనమునువచ్చినట్లు ననమాయ యనుగ్రహించెను. ఈపతివ్రతనామ మ గౌరిలక్ష్మీ సాని

అత్రిమునిభార్య మహాపతివ్రతయగు నన ముగ్గురు మూఁడుచంటిబిడ్డలైరి. కేరుకేరువని యేడవఁజొచ్చిరి.

త్రులకు మఱితయనూయను గల్గించినదట నింతలేదు గదా.

తమతమ పతులను జేరి 'వలదు; ప్రయోజనములే' దని వారెంత చెప్పినను వినక మూర్ఖపుబట్టుపట్టి మీరు స్వయముగాఁ జని యనసూయను మోసపుచ్చిరమ్మని కోరిరి. అయ్యో, మేమును స్త్రీలమాటలు పట్టుకొని తిరుగ వలసినదేనా. ఆత్రియింటలేదు. ఎట్టిపనిచేయఁగల మని చింతించుచునే త్రిమూర్తులును (బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు) అనసూయ కడకు యోగిరూపములతోవచ్చి మా కాకలిగానున్నది. మీయింటనున్నదే చాలును. మేము స్నానము జపముచేసికొని సిద్ధముగ నున్నారము. నీవు వస్త్రము విప్పివైచిగొని వడ్డింపుచునికోరిరి. కోరిక యామెకుఁ జిరాకుపుట్టించినది. కాని సమయోచితమైన యూహయామెను గాపాడినది. హుత్తుండుడని నీవ మునుపట్టినది. తూర్పుండెరి. కమండలువులోని నీరు కొంచెము తీసికొని నారి ముగ్గురమీఁదఁ జల్లిన ముగ్గురు మూఁడు చంటిబిడ్డలైరి. 'కేరుకేనుమని యేడువఁజొచ్చి'. ఇంతలో దిగింబగయై పాతలలోవడ్డించి మరల బుబ్బకట్టు కొన్నది. కాని బిడ్డల యేడువు తనకు బానిసలిపినది. తానొకబిడ్డను తన శిష్యునిద్దఱు ఇద్దఱు బిడ్డలనై త్రికొని యాడించునుండెరి. నాగమడు పగుగత్తుకొని ముగ్గుర మ్మిల దగ్గఱయఁబయి, యెట్టిబుబ్బజరిగినది. మాయమృత్యుర! మీరీ గొడవకు రావలదని చెప్పితిని. నామాట వినలేదు సరి గదా పైగా నిట్టిరవ్వపనిచేయించిరి.రంకు. మీయవచ్చి యనసూయను బలిమారుకొనుఁడు. ఆత్రి యింటలేదు. కాబట్టి మగవారిమాట లామె వినదు. స్త్రీలను స్త్రీలే పలుకరింపవలయును. మించినది. నాతోఁజెప్పరాదా. నన్నుబంపరాదా. పద్ధతిలకాయలకు గౌరవ హానికలిగిన లోకములో నెంతిచ్చిన్నతనము రంకురంకు. జూగునీయ

వలదని గుండెలు కొట్టుకొనుచు తనవెంటవచ్చు వారికి నారదుఁడు, అనసూయదర్శనమునకుగొనివచ్చెను. 'అమ్మా! మమ్ము రక్షించి మాకుఁ బతిభిక్ష పెట్టు'మని గౌరియు లక్ష్మీయు సావిత్రియువేడుకొనిరి. 'మీకేమి! పతిభిక్షయేమి! నేనేమిచేసితినిని యనసూయ వింతపడియెను. 'వీరు ముగ్గురు మాభర్తలని నాను'వచ్చుకొనిరి- 'నాకు బిడ్డలు లేదు. నేనేయఁజాల'నని యనసూయపట్టుపట్టివారిని దిరస్కరించినది. అపుడు వీరు ముగ్గురును గోలుమనిరి. ఆకాళవాణి, 'అనసూయా! నీపతి భగవంతుని నరము గోరి తెచ్చునున్నాఁడు. ఈ త్రిమూర్తుల యంశమున నీకొక్కమూఁడు కలుగును. వీరి పతులను మరల నిజస్వరూపులనుజేసి యిచ్చివేయుము. దీనివలన నీపతి వ్రతాత్వియు మఱిత వన్నె కమ్మ'ననిపలికెను. ఇంతలో నత్రిమనివిచ్చేసను. నీరు వంత్రించి చల్లి బాటరను ద్రిమూర్తులనుజేసి యెప్పటియట్లనిలిపెను. త్రిమూర్తులును వారివారి భార్యలవంకఁ దలలు వంచి మానుచు మీకు శృంగభంగము చక్కఁగావైసవని సంజ్ఞలుచేసిరి. 'నేను, మీరు పరమాపురుషులని యెఱుగను. ఎవ్వతోయతులని తలంచుకొని. నన్ను తమింపుఁడని యనసూయవేడి కొనియెను. నీ తప్పించువైనను లేమి నారు సపత్నీకులై దయచేసిరి. నారదుఁడు వారతోఁ గొంత మారముచెల్పి నాకు దత్తత్రేయదర్శనముచేయ నెలయుననియున్నది. నెలవిడచి తిరిగినిచ్చునా. అనసూయగర్భమునఁ గొన్ని దినములకు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల యంశంబుల నొక్క పుత్తుఁడు దత్తత్రేయుఁడు జన్మించి యాముని దంపతులకు పార్శ్వము గలిగించెను. దత్తత్రేయుని పెద్దిం మట నాతరముకాదు. రవిసర్వ పతులులోఁ గొంత విజరముజూచి యెల్లనారు నానందింతురు గాక!

(క్షేమేంద్రుని కృతికిఁ బలుఁగు)

శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి దుర్గా సదాశివేశ్వర ప్రసాద బహద్దరుగారు

ఉ. వాకిట సడ్డఁబడ్డఁ గని వద్దనఁ డెట్టులొ చేర రా సమా
లోకముచేయఁ జేమనవులు గజమూలితముల్ పొసర్చుచున్
గైకొనఁ జేగినన్ వెదకు గంపెడుతప్పలు, తప్పిండుఁ గా
లాకృతియూఁ బిశాచమున కాతని కేమిట భేదమొనదా !

చ. గురులను రాజపూరుషులఁ గొల్వఁడు కొల్చును రాజదాసులన్
వరదుఁ దలంపఁ డీశ్వరుని వారక విత్తమునే తలంచెడున్
నరపతి కీడుమేల్ల ను గనండు స్వకార్యములే కనుగొనున్
జేటుచుఁ బెడున్ గడున్ జడుచు సేవకుఁ డెప్పుడు శ్రీనిమిత్తమ్.

ఉ. చేరరు గోతఁగూల్చువిషచిత్తులు మత్తులు, బొటదుమ్మునన్
గూరిదు నీమొగమ్ము, పెనుగోలయు నుండిదు, ద్వారపాలిన్
స్సారపుభీతి కల్గదికఁ జప్పనఁ జేరుము పుణ్యకానన
ద్వారము; మూఁఘండా యచట దంభస్థపాలు రిబాధ లేదురా.

శా. అన్నా ! కష్టవినష్ట ! సేవకుడ ! పోషాశ్శ మహానూనమున్
గన్నా, వా, నయయో నపుంసకుని రాగద్వేషదోషార్తిదున్
మన్నీనిన్ భజియింతువే పరతరున్ మాహేశ్వరున్ గొల్చు మా
పన్నత్రాణపరాయణుం డతఁడు నిన్ బొలించు నెల్లప్పుడున్.

గీ. త్మాతలేశుల యవివేకకారణమున, వెలయు వైన్యంబు లెన్నగా విడుడు సుమతు
లెద భవగ్రంథి నిక జనియింపనీక, దివ్యవిజ్ఞానమణిఁ గొల్చి భవ్య లగుడు.

సీ. వ్యాజంబులకు నిత్య మావాసమగువారు, విజనసుఖేచ్ఛులై వెలయువారు
వసుధేశ్వరులు వారి బడిపంచలం బడి, యూధిగం బొనరించు టుచుగూ డింక

- తైంపుడీ యాశాఖ్యదృఢపాశబంధంబు, చిత్తంబు నెంతయుఁ జిక్కఁ బట్టి
విమలంబు పూతంబు శమజలంబును జల్లి, యార్పడీ తీవ్రతృష్ణానలంబు
- గీ. హృదయకుహరాంతరాంధ్యంబు చెదరఁగొట్టఁ, జాలువరమామృతజ్యోతిఁ గీలుకొలిపి
నిర్వికల్పసమాధిలో నెగడి మీరు, శుద్ధసౌఖ్యప్రపంచంబుఁ జూడుడయ్య !.
- గీ. వృత్తిచేతనె జగము జీవించు; నిజము, వేరికో కొందఱకె సేవ వృత్తియగును
దాస్య మస్థానమునఁ దీవ్రతర మగుటను, దెగడఁడి దానిఁ బ్రాజ్ఞులు తెగువమీఱ.
- గీ. పండితులఁ గొల్వ మక్కువపడెడువాఁడు, తోషసేవారసాంబుధిఁ దోఁగువాఁడు
చెలఁగి తే మేంద్రుఁడనువాఁడు చెప్పెదీని, బుద్ధిమంతులు సౌఖ్యంబు పొందుకొఱకు.
- గీ. దేశమెల్లను దాస్యంపుఁదెవులుచేతఁ, గూలు నీకాలమున నిది మేలుగూర్చు
నని యథా శక్తిగాఁ దెలుంగునను దీనిఁ, జెప్పినాడ మన్నింపుడీ తప్పిదములు.

తొలి పలుకు

వ్యాసదాసుఁడని నామాంతరముగల చర్చయం దీతఁ డితరులనేకాక తన్నుఁగూడ
తే మేంద్రమహాకవి యీ సేవ్యసేవ విమర్శించుకొని దోషములఁ గణించు
కోషదేశమును సంస్కృతమున రచించినాడు. కొన్నాడు. తే మేంద్రుని స్వాతంత్ర్యప్రియ
ఆతఁడు గం-వశతాబ్దివాఁడు. కాశ్మీరదేశీయఁ యత్వము సీచిన్నిగ్రంథము ప్రకటించుచు
డు.మంత్రి కులమువాఁడు.సంస్కృతమున నాతఁ న్నది. ఇందు సేవకు కుండుసంకటములను
డు ముప్పదిగ్రంథముల రచించెను. వానిలోఁ ధౌర్యములను చక్కఁగా లెక్కించినాడు.
గొన్నివిమర్శగ్రంథములు. అవి ఔచిత్యవిచార సేవ్యులకును జక్కనిమందలింపు లున్నవి.
చర్చ, దేశోదేశము, సువృత్తిలికము, పుస్తకము చిన్నదైనను, లోకవృత్తిమును
మొదలగునవి. భారతమంజరి, రామాయణ జక్కఁఱుచునదిగా నున్నదిగాన ప్రియపడి
మంజరి, బృహత్కథామంజరి, మొదలగునవి తెలిగించితిని. 9-37 శ్లోకములు తెలిగింప
యితీహాసకథాగ్రంథములు. ఔచిత్యవిచార లేదు. అవి సరిగాఁ దోడలేదు.

జయంతిపురము
29.1.1925

}

వాసిరెడ్డి దుర్గా సదాశివేశ్వరప్రసాద్.

నెరపూళ్ళము

భావరాజు వెంకటకృష్ణారావుగారు, బి. ఏ., పి. యల్.,

సంపుటము ౧, పంచ ౧౨ తరువాయి.

రాయల సందర్శన భాగ్యము

“ఇట్లుండ నొక నాడు రాయలవారి సన్నిధినుండి నాకొకతై చారులువచ్చి, సార్వభౌముని యజ్ఞయైన దని, తెలియచేసిరి. ఆసాయంకాలము నేనును సర్వసన్న దుడనై, కొలువుపూటమున కేగి, రాయలసందర్శన ప్రాప్తికి పరమానందము నొందును, మాయేలిక్ యభిమ తానుసారముగ, నైదు పారసీకయు బ్రహ్మశ్రీయలను, తొమ్మిదిరకములు ఎర్రపట్టు, ముగిములు పట్టువస్త్రములు, అంగీసడ్డలు, రెండుపల్లెములలోబెట్టి, రాయలకు కానుకగా సమర్పించిరి. వెనుక నేను విగ్నించిన నలువది స్తంభములుగల సభామంటపమున నత్యంతవైభవముతో నొకవేదికపై గల సింహాసనముపై రాయలు గుఱి ప విష్టుడై, నాకు చర్చన మిచ్చెను. కర్ణాటక్యాపాలుడగు నా రాయలు ఒకవంక, పండితులు బ్రాహ్మణులు, కవులు, వేదాంతులు, వేశ్యలు ఒకవంక, వీరభటులు, సామంతమండలేశ్వరులు బలసి కొలుచునుండ, మహావైభవముతో కొలువుదీర్చియుండెను.

ఆతడు పసుపుపచ్చని పట్టుతో చేయబడిన యుదుపులను ధరించియుండెను. మెడలో, నవరత్ననిలితమై వెలసేని మందిమత్తములచే మట్టబడిన కంఠపట్టికను నానావిధరత్న భూషణములను ధరించియుండెను. ఆతని భరణముల విలువ ప్రపంచమున నేరత్ననర్తకుడు మాడ కట్టజాలడు; ఆతడు పచ్చని నువనపు మేనిచాయ గలవాడు. కొంచెము పూచగానుండి సాడైననవాడు ఆతనిరూపరేఖాదులుమాడ చాల చిన్ని నయసువాడుగా గానుపించినాడు. 1. ఆతని చెక్కిల్లొండుక పలుచగా నున్నవి. సొగసైన మీసమున్నది. గడ్డము మాత్రము లేదు. ఆతని చూపులును, చుట్టియు, చల్లనినై హృదయానందకరములై విశ్వాస, భయ, గౌరవములను గలిగింపజాతినవిగ నున్నవి. కొలువు కూటమును ప్రవేశించినపుడు నేనును గౌరవనూచకముగ శిరసువంచియుంటిని. ప్రతీహతులు, రాయలకు నన్నెఱిగించిరి. రాయలును అంతట నన్ను చిత్రీరిని సంభావించి, తన చెంత గూర్చుండ నాజ్ఞాపించెను. నేనపుడు మాప్రభువుపంపిన గుహ్యలేఖను రాయల కందీయ, 2 నాతడు దానిని

¹ అబ్దుల్ రజాక్ వ్రాసిన దీసందర్శనమున సంతోయమునకు తావొసంగుచున్నది. అప్పటికివివధిసంవత్సరముల నుండి యేలుచున్న యిమ్ముకి దేవరాయలు యావనవయస్కుడెట్లుగనో తెలియదు. ఒకవేళ నీ పారశీక రాయబారి సందర్శించినది, యిమ్ముకిదేవరాయ లగునోకాదో? కాకున్న మరయొవరై యుండును? ఒక్కటి నిజమయి యుండవచ్చును. యిమ్ముకి దేవరాయలు క్రీ. ౧౪౪౩ ఏప్రిలుమాసమున క్రూరముగ చంపబడబోయిరి. ఆనిఘాతమున, నాతడు మరణించినట్లు అబ్దుల్ రజాక్ తెలుపడు. కావున, యిమ్ముకి దేవరాయలు, కాయవంటి వాడు గావచ్చుననియు, ధృఢకాయుడగుటచేతగాని, పిన్ననాటనే సింహాసనమెక్కి యుండుటవలనగాని కయసు మీఱిన వాడుగాడనియు నూహింపవలయును.

² అబ్దుల్ రజాక్ రాయలకొనగలసిన యుత్తరములను పారబడి సామూరి కర్పించెను. సామూరి ఆయుత్తరములు తనకు గావని తెలిసికొనినపుడు అబ్దుల్ రజాక్ న కిచ్చివేసియుండును. అందువలననే కల్లికోటయందెతనికి ఏమియు గౌరవము జరిగియుండలేదు. తనకు సామూరి సన్నిధిని జరిగిన పరాభవమును, నిరారణియు, గడుగుదనముగా నబ్దుల్ రజాక్ చెప్పుక దాచినాడు.

తనదుబాసిని గైకొమ్మని యాదేశించి యిట్లని వృదు మధురగంభీర భావణముల బల్కెను. “మీరాజు అత్యంతాదర గౌరవముతో పుత్తించిన రాయబారమును ఈ లేఖను గాంతుటచే నావృద్ధయము పరమానందభరితమైనది.” నేనాసమయమున, నూపరి సలుపకుండునంతటి దట్టముగా నుడుపులను ధరించినవాడ నగుటచే, తమకమును దాచుకొనజాలమి యుష్ణము కైకుబికి, నాకు ముచ్చెమ్మటలు గ్రమ్మకేసి వ్రేచెను. అంతట నేను చెమటచే బాగనొందుమండ క గజాగ్రహృదయుడైన రాయలు, తమచేరున్న వట్టివేల్లవీచనను వినుచు నుట్టుకై నాకు ప్రసాదించిరి. ఆహహగౌరవమునకు నేను మిక్కిలి అలరితిని. ఇంతలో నేనటులు కొండలు ఒక బంగారు పల్లెములో రెండుమోదల తమలసాకులును, ఇన్ని బాకలును, సుగంధద్రవ్యములును, అయిదునూర్ల పణములుగల నొక పట్టుసంచియు, నిగుడది నీవారములెన్ను పన్నుకర్పూరమును, దెచ్చియొసంగిరి. ఆ కర్పూరతాంబూలమందిన తరువాత రాయలు సెలవుతీసికొనుట కనుజ్ఞనిచ్చిన విడిదికి వచ్చిచేరితిని. నాకు విజయనగరమున నున్నంతకాలము దినవెచ్చుమునకై రెండుకొట్టెలు, ఎనిమిదికోళ్లు, ఒకమణుగు నేయి, ఒకమణుగు పంచదార, రెండువరహాలును, పంపబడుచుండెను. ఈగీతిగనేతనగరముననున్నంతవఱకు జరుగుచునేయుండెను. వారమునకు రెండుపర్వాయములు, రాయలుకొలుపునకు నన్ను ఓలువనంపుచుండెను. సాయంత్రపువేళ, నేను సముఖమున కరిగినపుడు, రాయలవృషదృశుడూయేలికయగు భాకానిసయ్యడు నుత్తాను వారిని గూర్చి కుశలప్రశ్నలు చేయుచు వచ్చెను. కొలువుహటుమునుండి సెలవుగైకొని యరుగునయమును, తొలి నాటియట్లే కర్పూరతాంబూలము ఒంగారుపణములయిచువందలగల పట్టసంచి యొకటియు, నాకొసంగబడుచుండెను. ఇట్లు నన్ను బహుళాకరించు సందర్భమున నొకనాడు రాయలు, నన్నుచూచి, “ఓయీ! మీరాజులు, తమకొలుపు కేతెంచు గాయబారులతో సుఖవివోదగోష్టితో తనివినొందక ఆపంక్తిభోజన మిచ్చి గౌరవింతురు. కాని నీవు విమతస్థుడవు, విజాతీయుడవు నగుటచే నీతో మాకు సపంక్తి భోజనభాగ్యము లభించదు గావున, అందులకై నీయట్టి చక్రవర్తిచే నంపబడిన రాయబారి కుచితమైన రీతి భోజనమునకు మారుగా, మాగౌరవమును జూపుట కీ సువర్ణటంకము లొసంగితిమి.” యని పలికెను.

తమలవారులు - తాంబూలము

* * * * *

ఈ తాంబూలము నవలుటచే గాబోలునేమి తమలసాకుయొక్క గుణములవలననేమి, కగ్ధాటభూపాలుడు అంతఃపురమున, నించుమించుగా నేడునందలమందిరాణులను, ఉంపుడుకత్తెలను భరించుకొనుచున్నాడు! అంతఃపురములోనికి పదియేండ్లు గడచిన వగచిన్నవాడు సయితము బోరాడు. ఒక్కొక్కయువతికి, రాణిగాని, ఉంపుడుకత్తెగాని, ప్రత్యేకముగ నేర్వేలు వస్త్రులు, పరిచారములు, దాసదాసీజనమును గలరు. చివరకిద్దరు రాణులయిన, యిద్దరు ఉంపుటాండ్రయిన నొక యింట నివసింపరు. ఈవిశాలరాజ్యమందెచ్చటనయిన సుందరియగు బాలికయుండుట తటస్థించెనేని వెంటనే రాయలామె జననీజనకుల యనుజ్ఞ బడయియో రొక్కమిచ్చియో, ఆబాలికను, తీసుకొని వచ్చి మహావైభవముతో, తన విలాసార్థము అంతఃపురమును జేర్చుకొనుచుండును. రాణివాసమున జేరిన తరువాత నామె యొక పరునికంటె బడదు.

రాయలను జంపుటకు జరిగిన ప్రయత్నము

ఈ చరిత్రకారు డింకను కల్లికోటనగరమున, కారణ విశేషమున వేచియుండిన కాలమున విజయనగరమున దారుణ మయిన వింత వృత్తాంత మొకటి జరిగియుండెను. అందలి విశేషము లిట్టివి. రాయలసోదరుడు, తన నివాసముకొరకు నూతన భవనమును నిర్మించుకొనెను. నూకనగ్రహప్రవేశమహోత్సవమునాడు రాజధానియందుగల శుకల సామంత మండలేశ్వరలను, నేనాపతులను, ఉద్యోగులను, విందారగింప నాహ్వానించెను. ఇచ్చటి దేశీయుల యాచారసంప్రదాయములను బట్టి ఒకరు చూచుచుండగ నింకొకరు భుజింపరు. విందునకై యరుచించిన అతిథులందఱు, ఆ నూత్నమందిరమున గల యొక విశాలమంటపమునందు సుఖాసీనులయి యుండిరి. యజమానియో, లేక యాతని పరివారములో పెద్దవారో,

యొకరు అతిథులు కూర్చుండియున్న మంటపముకడకు వచ్చి, లోపల సిద్ధమయిన భోజనాదికము నారగింపటకు ఒకని తరువాత నింకొకరిని లోనికి దీసికొని పోవుచుండిరి. ఆ సహోత్సవ సందర్భమునకు పట్టణము నందుగల యన్ని వాఙ్మయులవారిని రప్పించి, రాయల సోదరుడు భేరి, మృదంగ, ధక్కా, కాహళాదివాద్యముల చేతను, సంగీతవాద్య విశేషముల చేతను, సార్వభౌమతయ్య, గింసరుమని మాత్రమోగునట్లు కోలాహల శబ్దమును చేయించుచుండెను. ఆ గొప్పసంపదీసమయమున, నొకరి మాట యొకరికి కష్టముమీదనుగూడ వినబడుటలేదు. ఒక్కొక్క అతిథిని లోనికితీసుకొనిపోవుచు, ప్రత్యేక మందిరములందు కూర్చుండబెట్టుచుండిరి. అట్లు ఒక్కొక్కడే లోనికి బ్రవేశించునపుడు ద్వారముచేరిన తలుపుచాటున దానుకొనియుండిన హంకకు కిరుపురు, హతాత్తుగా మీదబడి, యాతని కత్తితో బాడిచి ముక్కలు ముక్కలుగ జీర్చివైచుచుండిరి. ఆ నిర్భాగ్యుని తన మచ్చటినుండి యతిత్వరిముగ గొంపోవబడిన పంటనే, మరియొక యవృష్టహీనుడు లోనికి ప్రవేశపెట్టబడుచుండెను. ఆనాడు అతిథులయినవచ్చిన, అవృష్టహీనుడెవ్వడును తిరిగి తమ యింటి ముఖమును జూడజోయి యుండలేదు.

ఆనాడు జరుగచుండిన మేళ, తాళముల ఘోషమన, సూతన గృహప్రవేశ సందర్భమున నిరపరాధులగు వారెంపరి ప్రాణములు, పరులెగుగకుండ ప్రూరముగ గైకొనబడుచుండెనో, యాహంతికుని పరివారము తప్ప నొరు లెవ్వరు నెఱుంగరు. ఇట్లు నగరమున నూరును, పేరును పలుకుబడియు గల్గి రాజభక్తిగల ప్రతిమనుజుడును దారుణముగ వధింపబడియెను. ఒక మూల నీ దారుణ కృత్యములు జరుగుచుండి, రాయల సోదరుడు, రాయల యంతఃపురమునకు జనెను. అచట కావలివాండ్రను మచ్చికలాడి, తనయింట జరుగుచున్న విండునకై యాహ్వానించి, మెల్లగా వారిసందర్శి నొకరి తరువాత నొకరిని తనయింటికి బంపివైచెను. ఇట్లు యించుమించుగా, నగరికావలివాండ్రందఱిని బంపివైచి, మెల్లగా రాయలను సమీపించెను. రాయల సమ్ముఖమునకు ఇనువపు చాతకు చేత నొక బంగారు పళ్లె

రము బట్టుకొని, యందొక బాకును దాచియుంచి దానిపై తమలపాకులు కప్పివైచి యుంచెను. రాయలను సమీపించినతోడనే “జగత్ప్రభూ! ఏలినవారు విందారగింతులకై సర్వము సన్నద్ధము చేయబడినది. ఇక తమ రాక మా కనుగ్రహింప వేడెదను.” అనిపల్కెను. అవృష్టనంతులను, కారణ జన్ములు నగు మహారాజులకు రాజోవు విషత్తులు సూచితమగుచుండునని పెద్దలెలన విందును. అందుచేతనే కాబోలు రాయల అవృష్టవశమున తన కస్వస్థతగా నున్నదియు తమ్ముని యాహ్వాన మంగీకరింపజాలకునికి మన్నింపజలయుననియు వేడుకొని విందునకు జోయియుండలేదు.

రాను లిట్లు తన మా యోపాయమును భగ్గుపఱచుట గ్రహించి, మాగ్రహము సప్తజాలక, నాడుర్యాగ్గిడు సశ్లేరమునుండి బాకును దీసి రాయల సేవారుంతయు తూట్ల పడునట్లుగ హతాత్తుగ మీదపడి గాయములు గలుగజేసెను. ఈ దారుణ కృత్యమును లేశమయినను అనుమానింపకయున్న వాడుగావున రాయల సహాయుడై, గాయపడి, సింహాసనముమీదనుండి వనుకకు పడిపోయెను. ఇద్దరాత్ముడింతట రాయలు మరణించెనని భావించి, తన చెంతనున్న సేనకున కాతని కిరముఖిండించవలసినవని యాజ్ఞాపించెను. తానును తమకము నాపుకొనజాలక, రాజద్వారము కడకు జోయి, యచ్చట నున్న పరివారముతో “నేను రాయలను, మంత్రిని, ధన్వాయకులను, వుండలేకన్వరలను ఎల్లరును జంపితిని. ఇప్పుడు సింహాసన మధిష్ఠింపబోవుచున్నాను” అని విగ్గరగ నడిచెను. ఇంట్లో రాయల తలను గొట్టుట కాజ్ఞాపింపబడిన ద్రోహి మెల్లగా రాయలచెంతకు జేరి కత్తి యెత్తునప్పటికి, రాయలు సింహాసనపుకాలు సూతని లేచి బ్రష్టును దీసికొని యాహంతికుని హృదయముపై నొక్క ప్రేటువేసి క్రంపకు బడద్రోసెను. ఆ సమయమున రాజభక్తి విశ్వాసములగల యొకభటుడు అంతి నొక ఖితచిత్తుడై మూలను దాగియుండి రాయలు లేచుటయు, తీవించియుండుటయు గాంచి దైత్యము దెచ్చుకొని, రాయలకు సాయముజోయి, హంతకుని యనుపురి కంపియుండెను. రాయలును, జరిగిన వీధిత్వమునకు నొంగుండి యాభటుని సాహాయ్యమున, అంతఃపురము

లోనికి బారిపోయెను. ఇంతలో నారాయణసోదరుడుసింహాసనమెక్కి యచ్చటనున్నవారి నందరిని తన్ను రాయలుగా బరిగబింపవలసినదని యాజ్ఞాపించుచుండెను. ఆ సమయమున రాయలై పరియొక ద్వారమునుండి ప్రవేశించి “ఓకోరి రాజద్రోహులారా! నే నీంకను జీవించి యుండగ నే మరియొక దురాత్ము డెట్లు సింహాసన మధిష్ఠింపగలడు? నా కండయెదుట ద్రోహియై నాసింహాసనము నధివసించియున్న యాతని పట్టుకొనుడు ” అని బిగ్గరగినచెను. ఈ సందడినంతయు నిశ్చేష్టులయి యవలోకించుచున్న జనసమూహము ఆచుగ్గాతిమానవుని పై బడి కత్తులతో కండకండలుగ జీర్చివైచి చంపివేసిరి. రాయలంతట కొలువుదీరి, తన యితర సోదరులను, సామంతులను, సశేవాయి, ధన్నాయకులను రాజబంధువులను రావింప నాజ్ఞాపించెను. ప్రధాని* తప్ప నందరును స్మృతులయిన నృతైంతమును దెలిపికొని రాయలు విష్ణుని దేవ్యును. ధన్నాయకుడనబరగు ప్రధానమంత్రి, ఈ దారుణ విప్లవమునకు కారణము క్రిందటనే సింహాధివ్యవహారమునకు దండయాత్ర వెడలియుండెను. లేకున్న అతడును చచ్చియేయుండును. రాయలును, నిజరాజధానియందొట్టిఘోరకృత్యము జరుగుటకై చాలకడవు చింతించి ధన్నాయకుని (మంత్రి) వెంటనే బయలుదేరి త్వరితముగ రాజలసినదని సింహాళమునకు చాచులను పంపెను. ఈ కుట్రయందేమాత్రమయిన జోక్యముగలవారి నందఱిని బ్రకటియండగనే కాల్చించియో, బండ్లు చీలిపించియో, పరియొక విధముగనో చంపించి శిక్షింపెను. నారికుటుంబముల నన్నింటిని నాశముచేసి వారి సొత్తు స్వాధీనము చేసికొనెను. ముందట విందునకును గృహ ప్రవేశసందర్భమునకును ఆహ్వానము గొనివచ్చినవాడుమాడ మిగిలిన రాజద్రోహులవలెనే శిక్షింపబడెను. ధన్నాయకుడు రాజధానికి తిరిగివచ్చినపు డీనృతైంతమంతయు విని యాశ్చర్యమగ్నమనబడెయ్యెను. రాయలు సముఖమున ధన్నాయకుని కటాక్షవీక్షణములతో దయ చూచినపుడు,

అతడు సాష్టాంగముగ నమస్కరించి “యేలినవా రీమహాపద్రవమును కుఖముగ దాటచేసిన యీ శ్వరునకు నాకృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాను” అని పల్కెను. ఆ సంతకృత్యము రాయలకు గొప్పగండము తప్పటచే, పునర్జీవియయ్యె గావున ధన్నాయకుడు మహర్షవమి మహాత్మ్యములు ద్విగుణీకృతస్తభవముతో జరుపవలసినదని యాజ్ఞాపించి సన్నాహము చేయించెను.

మహర్షనిమిః మహాత్మ్యములు

ఈదేశీయులు భౌగ్ధ, వైభవ, లల సంతములు. అందువలన, తమవిభవమును, విశ్వేశ్వర్యమును, గౌరవమును సగర్వముగ ప్రకటింపవలయునను శాతుకము గలవారు. ఈ మహర్షవమి పండుగ నీరాయలు, ఆతని మండలేశ్వరులు మున్నగువారల, తమతమ ధైర్యవ్యభిభవముల ననుసరించి ఆతి వైభవముగ జరుపుదురు. ఆమహాత్మ్యములు కన్నులుపండువుగ జూడవలసినదేకాని ఇల్లింపనలవి గాదు. అయినను ఆమహర్షవమి వృతైంతమును ఇల్లింది తరముచూచెదను. ముందుగా సామ్రాజ్యములోని యన్ని ప్రాంతములనుండియు, మండలేశ్వరులను, మహామండలేశ్వరులను, దుగ్గాధపతులను, దళివాయిలను, మహర్షవమి పండుగలకు రాజధానికి రావలసినదని యాజ్ఞాపించును. కొందరు మండలేశ్వరుల రాజ్యములు రాజధానికి మూడుసూసముల ప్రయాగ సూరమునందుగూడ నున్నవి. అచ్చిన సామంత రాజులందఱును తమ పరివారములో వేయేసియేనుగలకు తక్కువగా కుండ నుండును. తుపానుచే నల్లకల్లోలమైన, యలలచే నొప్పారు మహాసముద్రపు కెరటములవలె నీమత్త గజములు తొండములు విసరుకొనుచు, ఊగుచు లేనుచు దొపుకొనుచు నడచుచుండును. ఆమత్తైభముల సుంకారములు మేఘగర్జనములని శ్రమింపజేయుచుండును. తొండములకు ముఖమునకు తిళితళి మెరయు యినుపకత్తులు, బాకులు, బల్లెములు, తాపింపిన కవచములను సర్వాలంకారభూషణములతో,

* ప్రాథమిక యిష్యుడి దేశరాయల ప్రధాని యెవ్వడో యెచ్చటను తెలియవచ్చుటలేదు. ప్రధానియే ధన్నాయకుడని, అబ్దుల్ రజాను ముందొకచోట చెప్పియున్నాడు. మరియు నాతడు బ్రాహ్మణుడని, రాజ్యమునకు గలసేన కతడే అధిపతి.

† అబ్దుల్ రజాన్ మహర్షవమిని మహాసవి యనిపిలచినాడు.

వింతవింతరంగులతో, శృంగారింపబడిన హవుదాల ననుర్పబడి, యామదకరు లొండొంటి నొరసికొనుచు, తొండములు సాచుచు, మావనంద్రను దెదరింపుచు, చూపగులు విపరు ఫలముల నందుకొనుచు నడచుచుండును. ఈయేనుగులపైసోక్కొక్కప్పుడాయామండ లేళ్ళరెలుల పరివారమునకుజెందిన గారడివాండ్రు, దొమ్మరి వాండ్రు, విప్రవిసోదులు; మున్నగువారు ఆసీనులయి తమ నేర్పరితనమును, చూపు విద్యలను ప్రదర్శించుచుండురు. ఈయేనుగుల ముఖములపై, తొండములపై, వింతవింతరంగులతో చిత్రింపబడిన రూపములు చిత్రములు చిత్రింపబడి మనోహరముగ గట్టబడియుండును.

రజాబ్ మాసమున పూర్ణిమనాడు (సెప్టెంబరు ౧౮౮౬ క్రీ. శ.) విశాలమయిన యొక మైదానముమీద రాయలు డేరాలు వేయించి కొలువుండెను. అతడేర్పఱచిన మహూర్తమునకు రాజ్యమునందలి మహాప్రధానులు, దళవాయిలు, దన్నాయకులు, మండలేళ్ళరెలులు, బ్రాహ్మణులు, రాక్షసులనుభోలు ఏనుగులు రాయల సమక్షమున కొలువు బలిసియుండిరి. * ఆవిశాలమయిన మైదానము, నవ్వుగింజలు చల్లిన రాలని యా జనసమూహము, నడుమనడుమ మహోన్నతములయిన యేనుగులు వింతరంగులు కనులు మిరుమిట్లు కొల్పుచిత్రములు, పతాకములు, హవుదాలు, అన్నియు నొకమహాసముద్రమును దలపుచుండెను.

గుండరమయిన యాబయలునందు, రమణీయమైన మందిరములు, అయిదేసి అంతస్తులు ఎత్తుగలవి అనేకములు నిర్మింపబడి యున్నవి. ఆయంతస్తులయందు అత్యద్భుతములయినవి యనేక విగ్రహములయినవి నానావిధ రూపములతో చిత్రములు, చిత్రపటములు ప్రోడగట్టబడియున్నవి. ఆదిత్యరువులలో పక్షులు, జంతువులు, మృగములు, మనుష్యులు, స్త్రీలు, మున్నగునవి యనేకములు చిత్రింపబడియున్నవి. ఇవియున్నియు, నత్యాశ్చర్యకరమైన కళాచాతుర్యముతో చిత్రింపబడిన చిత్తరువులు కాని యెండుకావు. ఇచ్చటి మందిరములలో కొన్ని పాంచాలికాయంత్ర నిర్మితములయినవి గలవు. అవి యూరక యప్పడప్పడు ప్రదక్షిణము నేయుచుండును.

అవి, యొక్కొక్క ప్రదక్షిణమునందు ఒక్కొక్కవింత రూపమును చాల్చుచుండును. మరియు ప్రతిక్షణమునందును ఆమందిరములు క్రొత్తక్రొత్త శృంగారములతో మనోహరముగ గన్పట్టుచుండును. ఒకమారు చూచితనివినొందుటకు వీలులేనియందము, వింతలు, వర్ణింపఁబడినవిగాని శృంగారములు, నాబయలునంద డెచ్చట చూచినను గానవచ్చుచుండెను.

ఆబయలున కెదుగుగా సోపానమంటప ముకట్టి నిర్మింపబడెను. ఆసోపానమంటపము సందర్భములపైకట్టబడిన. ఆ సోపానమంటపమునకు తొమ్మిది విశాలమయిన అంతస్తులు గలవు. తొమ్మిదవదానిపై రాయలు సింహాసన్ముడై కొలువుదీరియుండెను. నాకీసోపానమంటపముమీదనేడవయంతస్తుమీద, నాసనమిప్పింపబడియెను. అచ్చట నాపరివారమును, ప్రాణమిత్రులును తప్ప నితరులెవ్వరికిని స్థల మిప్పింపబడలేదు. ఈసోపానమంటపమునకును మైదానములో నిర్మింపబడిన మందిరములకును నడుమగల విశాలమయిన బయలునందు వింతవింత విషయములు చూపరులకు గన్పట్టుచుండెను. అందు గాయకులు, వీరక్కలు పాడువాచును విశేషముగా నుండిరి. గాయకులలో జాలమంది జవ్వనులే గలరు. అవిలాసినుల తభితు చెక్కులు చంద్రునిసోయగమును బోలియుండెను. యావనప్రాదుర్భావముతో వికసించు వారి నెమ్మోములు నసంతాగమనమున చివురించు తొల్మరివలే మనోజ్ఞములయి యుండెను. సర్వలంకారధూషితలయి, శృంగార కణికలయి, నృత్యముచేయుచున్న, యాబాలికల రూపము, సౌందర్యము, విలాసము, హాసము, సింగారము, వేయేల వాలుచావులు మావంటినారి హృదయములను, గులాబిపుష్పములను జూచినపుడునోలే తహతహలాడించుచుండెను. ఈ సౌందర్యనతులు రాయల కెదుగుగా నొక అందమైన తెలుననుగ ముచ్చుండిరి. ఇంతలో తటాలున నాతెగ రెండువైపులనుండి లాగివేయబడెను. తెలు దింపినంతలో నాబాలికలు నృత్యముచేయ నారంభించిరి. ఆహా ఏమి అనృత్యము! సర్వసంగపరిత్యాగయిన మనులకు మతిమిడింపజేసెడి వారి నృత్యములు, హస్తవిన్యాసములు, కడంగటిచావులు, ఆహా మా

* అబ్దుల్ రజాబ్ మహార్షి ము యత్నవమానాడు విజయనగరమున నుండిన ట్టాతనివ్రాతవలన దెలియుచున్నది.

యోగ్యు లాస్పత్యభర్తనముచే సంకుష్టిచెంది పరవశము లయ్యెను. (పద్యములుగలవు వాటినిట వదలితిని.)

బొమ్మలాటవాండ్రు, దొమ్మరి, గారడివాండ్రు

గారడివాం డ్రత్యద్భుతమయిన వింతలను జూపిరి, గజముసాడవును ఒక మూరెడువెడల్పును, చూడునాలుగు గజము లెత్తును గల దూలములను చూడింటిని కలిపి కట్టి యొకచో నుంచిరి. వానిలో మొదటి రెండుదూల ములమీదను, అంతయెత్తును లావును వెడల్పును గల మరి రెండుదూలముల నమర్చియుంచిరి. వీటిపైననొక చిన్నదూలము నుంచిరి. ఇయ్యది యంతయు మెట్లువలె నమర్చబడియుండెను. ఈయ్యకే శిక్షణగావింపబడిన యేనుగు నొకదానిని దెచ్చిరి. అది మెట్లగా సోపానము లుగా గట్టబడిన యాదూలములపై కెక్కెను. మొదటి సోపానముమీదనుండి, రెండవదాని మీదకు, అందుండి తేనెదైన వెడల్పులేని మూడవ మెట్టుమీదకుకూడ నా వీనుగు సేర్పరితనముతో నెక్కి నాలుగు పాదములను మోపెను. అంతట దానిపాదములు మోపినదూలము ప్రక్క దూలముల నన్నిటిని దీసివైచిరి. అచ్చట నిలువ బడిన యాగజముక్రింద దొమ్మరివాండ్రు పాదు వింత పాటలకు లొండముతో తాళమువేయుచు, ఎత్తును, దిండు చుండెను.

మరియొకచోట పదిగజము లెత్తుగల స్తంభము నొకదానిని నిలువబెట్టిరి. ఆస్తంభముకొనయం దొక రంధ్రమును జేసి యందుండి మరియొకదూలమును దూర్చి త్రాసువలె నమర్చిరి. ఆవాసమున కొకవైపు ఏనుగు బగువుగలయంతటి పెద్దరాతిని ప్రోడగట్టిరి. రెండవ వైపున ఒకగజముసాడవును, చాలవిశాలమును గల యొకపలకను త్రాళ్లతో కట్టి ప్రలాఢతీసిరి. ఆపలక కొక ఒలమైనత్రాడును గట్టిరి. ఒక ఏనుగును దెచ్చి యాపలకమీద నెక్కించి, త్రాసునందువలె, యొకప్ర క్క బండరాతిని, మరియొక ప్రక్క యేనుగును ఎక్కించి, త్రాడులాగుచు రాజు ముంగిట ఏతాముతోడుటభి నయించిరి. రాయి క్రిందకువచ్చి ఏనుగు, గాలిలో పైన నున్నప్పుడు సయితము లొండమును తనహంగు పాటదా రులపాటలకు లయచెడకుండ తాళమువేయునట్లు ఎత్తుచు దించుచు నుండెను.

పౌరాణికులు, కథకులు, పాటలవాండ్రు, సుద్దుల వాండ్రు, గాయకులు, నటులు, గారడివాండ్రు, విప్ర విశోదులు మున్నగువారలెక్లను రాయలు, వారివారి విద్యాగౌరవమునుబట్టి, సువర్ణాభరణములను, నూతన వస్త్రముల నొసంగి సత్కరించెను. ఇట్టి మహోత్సవము రెడ లేఱిపిలేక మూడవచోరాత్రములు, అత్యంత వైభవ ముతో జరిగెను. అచ్చటి వింతలను, విశేషములను ఒక్కొక్కటిగా చెప్పినగానితనివితీరదు. అటు చెప్పుటకుతగినంత సావకాశముగాని కాలముగాని లేదు. వాటి నన్నిటిని జూచియుండవలసినదే.

దేవరాయ మహారాయుని సంవత్సరభాగ్యము

పండుగ మూడవవాడు ధాయుని సోపానముంటప మునుండి పయనమయి యింకొకచోటకుబోవును. ఆదిత మున నన్ను అచ్చటివరినారము రాయలసన్నిధికిదో డ్కొనిపోయిరి కల్లాటాండ్రాధిపు డధిష్ఠించియున్న సింహాసనము మహోన్నతమయి యుండెను. అంతయు స్వర్ణమయమును, రత్నభరితము నయియుండెను. ఆసింహా సనమునుచేసిన యగసాలి యెట్టిశిష్ణియోకాని యెడలి కభావైపుభాగము వర్ణనాతీతమయియుండెను. ప్రపంచ మందు ఏదేశమునందును ఏరాజున కిట్టిసింహాసన ముండుట నే నెఱుగను. ఇట్టి పనితనమునుగూడ ఎచ్చటను జూచియుండలేను. సింహాసనము మీద మూడువరుసల ముతైపుసగు లంచులు కుట్టబడిన పసుపువచ్చుని చీనా పట్టుతో చేయబడిన తల్పముగలను. ఆమత్యముల సౌరును కాంతియు నద్భుతముగనుండెను. అట్టివానిని నే నెచ్చటను జూచియుండలేదు. ఆమహార్పణమి పండు గలలో రాయ లీసింహాసనముపై యాపట్టుమెత్తపై నాసీనుడై యుండెను. మహార్పణమిపండుగ గడదిన మగునాడు రాయలవారు నన్ను నగరునకు రావలసినదని యాజ్ఞాపించిరి. అప్పుడు సాయంసమయము, సమాజా చేసికొనువేళ. నేను నగరు సమీపించునప్పటికి అచ్చట ఎదివతురపు గజములఘోర నొకహుటప్పు సోపానముంట పమును బోలినది నిర్మింపబడి తానవచ్చెను. ఆమంటప మునకు పైకప్పు, గోడలును, కట్టిననుక భాగమున్నంత నళివరి బంగారురేకుతో కప్పబడి యుండెను మేలయిన నవరత్నములు మహాపారముగ స్థాపితమయి యుండెను.

జమంబుపములో పైనుండి మొసటి అంతస్తుమీద
 నాయల సింహాసనము అమర్చబడియుండెను. ఆసింహాసన
 మంతయు స్వర్ణనిర్మితమే! అది చాలయెత్తుగాకూడ
 నుండెను. దాడులందు రాజసభుపై నిండుగా కొలువు
 డీరియుండెను. నేనాప్రభుని సమీపించి బహుకరింప
 బడి యాసీనుడనయిన పిదప మృదుమధుర గంభీరభాష
 లుముల, మాయేలికయగు కాఖాని సయద్ సుల్తానువారిని
 గూర్చియు నాతనిసామంతులను గూర్చియు ప్రసంగిం
 చెను. నాప్రభువున కెంతసైన్య మున్నదనియు అశ్వబల
 మెంతయుండుననియు నడిగెను. మాదేశపు నగరము
 లందలి వింతవిశేషములను, అందు ముఖ్యముగ సమరశుం
 డము, హీరాటు, పిరాజా, మొదలగు నగరములగూర్చి
 ప్రశ్నించెను. నేను మున్నెన్నడు నెఱుగని యపార
 కరుణావిశేషములతో నాదరించి మన్నించెను. పిమ్మట
 నన్ను బాచి “మీరాజా, మాకు నీయట్టిరాయబారిని
 బంధి మైత్రి నెఱుఁపుమన్నందులకు మే మెంతయుసంతసించి
 నారము. ఇప్పుడు మేముకొన్నియేనుగులను, ఇరువురు
 తుకీబుకొజ్జాలను, అహగల్జములును అమ్మలేములును నగు
 తిధివస్తువులను కానుకలుగానిచ్చి మీకాఖానిసయదు
 సుల్తానువారికి, యోగ్యుడను, నీతికరాగవహస్యుడు నగు
 నొకరాయబారి నిచ్చి, పంపుమన్నాము” అని నాకు
 సమ్మాదము కలుగబెట్టెను.

ఆకొలుపు మాఁగమునందు పరివేష్టించులున్న
 ధోజుమారులలో నొకఁడు నన్ను బాచి, ద్విభాషిద్యోగి
 రాక్షులసింహాసనము మీదనున్న జరీనగిషీ, అంచలు
 లకలు, పుష్పములు అల్లిన నాల్గుమొగులు పట్టు
 సోపాలు ఎటులున్నవని ప్రశ్నించెను. ఆతని యభిప్రాయము
 అట్టిది మాదేశములో నేయజాలరనుట నేనెఱింగి
 “అది చాలబాగున్నది. అట్టిది మాదేశములో తగూరు
 చేయు అలవాటు లేదు. ఒకచేరే చేయదలచిన యంత
 అందముగను చేయగలరని నానమ్మిక” అని ప్రత్యుత్తిర
 మిచ్చితిని. నాయలును నాప్రత్యుత్తిరమునకు సంతసించి
 ఎప్పటియట్లు “అనేకదీనారపణములతో నింపబడిన
 సందులను తాంబూలమును, తనకై ప్రత్యేకముగా నుంచు
 కొనిన కొన్ని ముఖ్యులను, ఫలముల నిచ్చి యింటికి
 బంపివై చెను.

హార్మజు (హురుమంజి) నగరవాసుఁ
 మాత్సర్యము

విజయ నగరమున కొంతకాలమునుండి నివసించు
 మండిన హార్మజునగరవాస్తవ్యులు కొందఱు నాకు
 రాగా జూపిన గౌరవమును, ఆదరమును, ప్రేమను బాచి
 సహింపజాలక, మీదుమిక్కిలి, మాయేలికకు నాయ
 బార మంపబూనుట విని యొర్పుకొనజాలక మాత్సర్య
 గ్రస్తులయి యెటులయిన మా నేపా సౌధమును ద్వంస
 ముజేయ బ్రయత్నించిరి. ఈ అల్పజ్ఞుడు, నిజముగా
 ఖాకానిసయదు సుల్తానువారి నిజమైన నాయబారి
 కాడనియు, కపటచేమము బూని వచ్చినాడనియు నొక
 యపవాదమును వ్యాపింపజేసిరి. నా దురదృష్టవశమున
 నీవార్త క్రమక్రమముగా, ఆనోటనుండి గూ నోటబడి
 రాజోద్వోగలనుండి మంత్రి దళవాయులకు, తుదకు
 రాయలనారికి జేరెను. ఆల జరిగిన వృత్తాంతమును
 పిమ్మట దెల్పదను.

కల్బరిగపై దండయాత్ర

విజయ నగరమునందు వృత్తాంతము లిట్లుబుండ
 నన్నింతనఱు కత్యంతాడరగౌరవములతో మన్నింపు
 మండిన హార్మాయకుడు (హహాప్రధాని) కలబరిగ రా
 జ్యముపై దండెత్తి పోవుట సంభవించెను. కలబరిగ
 రాజ్యము నా కాలమున సుల్తాను అల్లా ఉద్దీన్ అహ
 మదుసా పరిపాలించుచుండెను. సుల్తాను అహమ్మగుసా,
 విజయనగరమున దేవరాయలను, ఆతని సామంతులను
 వధించుటకు జరిగిన ప్రయత్నములనెల్ల విని సంతুষ্টుల
 రంగుడై, నాయలకు తన ధూర్తస్వభావము లేటబడ
 “ఏడు లక్షల వరహల నిపుడు నాకు గప్పముగా జెల్లిం
 పుము, లేనియెడల నీ రాజ్యమును భస్మీకరము చేయ
 జాలు సైన్యమును బంపి, నిన్నును నీమతస్థులను రూపు
 మాపెను” అని వార్తనంపెక. విజయనగరాధీశు
 డగు దేవరాయ లామాట లాలకించి క్రోధావేశ పరవ
 కుడై “బౌరా! ఏమి యీ కంఠకావరము, తురుష్కుల
 ముష్కరత! నే నొకఁడు జీవించియుండగనే, ఎవరో,
 కొద్దిపాటి మండి, మావారు చనిపోయినంతమాత్రాన
 అహమ్మదుసా యిట్టి విపరీతలపు తలంపుతో నన్ను
 జయింప దలచెనా! మంచిది, మీ సుల్తానులో కయ్యము

నేయుటయే మాకుసమ్యుతి. మిమ్ములను ఎదుర్కొనుటకు సమరము చేయుటకు నాకు దగిన బలమున్నది. ఒక్కోకోణలో నొక లక్ష సైన్యమును గూర్చగలను. మూర్ఖుడు శేషోమూర్తి వెలుగువంతకాలము ప్రతియులువును కనబడును. నాశక్తువులు, నాకు మహోపద్రవము తటస్థించినదనిగాని, నా బంధు మిత్ర పరిభారము నశించినదిగాని నన్నుండఱు ద్రోహలయి వీడిరిగాని యెంచినయెడల వారు మిక్కిలి సారబడిన వారగుదురు. నా కివి శుభ దినములు, నాకిది మంచితర, నాకేయాపదయు వాటిల్లదు. నా సైన్యము లెక్కడ జోయిన జయభేరియే మ్రోగింపగలవు గాని పలాయనముకావు. అదృష్టదేవత నానైపున్నది. ఇప్పుడు మీ సుల్తాను నా దేశములోని క్రజలను కొల్లగొట్టి ధనమును గొనిపోయి, సమ్యుదలకు మార్వీలకు నొసంగును. నేను అతని దేశమును స్వంధముచేసి నా వేట కాండ్రకును, ద్విజోత్తములకు నొసంగుదును" అని గంభీర భాషణముల దిరస్కరించి పక్కి, రాయబారి నవమానించి పంపివైచెను. పిమ్మట ఉభయులు సమరసన్నాహము చేయించి రణరంగమున సైన్యముల నడిపిరి. ఒకరి దేశముల నొకరు కొంతకాలము కొల్లగొట్టి పాడు చేసిరి. *

ప్రధానమంత్రి హంబనురీర్ + పారశీక
దేశమునకు రాయల రాయ భారము

కలబరిగ రాజ్యము పై దండెత్తి పోయిన, బ్రాహ్మణ ధన్నాయకుని స్థానమున, దేవరాయలు కార్య నిర్వహణమునకై, "హంబనురీర్" అనునాతని ప్రధానిగా

నియమించెను. రాయల యభిప్రాయమున నీతడు ఆ బ్రాహ్మణ ప్రధానియంతటి ప్రజ్ఞావంతుడగుటచే, నాయుద్యోగ మొనగియుండెను. కాని యీతనియొక దుర్మగ్గుడును, కుటిలడును, క్రూరుడును, మరయుకడు లేడు. ఇతడు చూచుటకు సోటిగను, ఆసహ్యకరమగు నుండును. మీదు మిక్కిలి హీనకలసంభాకుడు, అనూయన పరతంత్రుడు, ముక్కోపి, కటిల ప్రవర్తనమగువాడు, దుర్మగ్గుడు, నీచుడు, గౌరవమెఱుగనివాడు. వేయేల యీ తనియందు దుగ్ధామలన్నియు మూర్తి భవించిట్లు దోచును. చెప్పుకొనుటకు వంచి విషయ మొకటియైన లేదు. రాజకార్య విాతనిపాలబడినతోడనే ధర్మాననమగూడ మానీష పూరితవద్యును. ఆత డధికారము పూనిన తరువాత మొదట గావించిన ఘనకార్యము నాకు ప్రతి దినమును సంపదవచుండిన దినవెచ్చును ఆపివేయుట. హరసుంజి నగరపువారికిపుడు నామీద తమక్షగల అనూయన దీర్ఘకొనుట కవకాశము గలిగెను. ఎన్నెన్నివిధముల నామీద చాడీలు చెప్పి మనస్సు పాడు చేయాలను నో అన్నియు చెప్పి నామీద ప్రధానికి మనువున్న దానికంటె నసహ్యము నెక్కివజేసిరి. హంబనురీర్ యభిప్రాయము నెఱిగినవారగుట, నాతని యిష్టనుసారముగ, నేను నిజముగా పారశీక చక్రవర్తిచే సంపదవిన రాయబారిని గాననియు వర్తకము చేయదలచివచ్చి, కపటరాయ బారిపై వెలరచున్నాననియు నెన్నియో మంతనములను జేర్చుచుండిరి. రాజకీయాద్యోగలు నమ్మున ట్లనేక అవృతములను కల్పించి, వెల్లమెల్లగా వాటిని రాయల చేవి సోకునట్లు గూడజేసిరి.

* ఫెరిష్టామాడ నీ కాలమున (౧౮౪౩—౪ (క్రీ. శ.) దేవరాయలకును, అహమ్మదుషాకును, యుద్ధము సంభవించె నని తెల్పుచు నందులకు వేరుకారణములను దెలిపియున్నాడు. మాధుమాసములకాలము యుద్ధము సాగెను. అందు మూడు ఘోరయుద్ధములు జరిగెను. మాడింటియందును కల్లాటాగ్ర సైన్యముచే గలుపొందుచువచ్చినవి. మాధుడు: Briggs Ferishta Volume II, P. P. 430-435.

† ఈ పదము నిపు దేవిధముగ పూర్వస్థితికి సమన్వయింపవలెనో వోచుకున్నది. ఆర్డర్ రజాక్ యీ పేరును తప్పగా నుచ్చరించి వ్రాసికొనినట్లు కన్పట్టచున్నది. ఆర్డర్ రజాక్ గ్రంథముయొక్క మరయుక ప్రతి యందు "నిమపజీర్" అని యున్నది. కాని పెక్కుప్రతులందు హంబనురీర్ అని యున్నందున నిదియే సరియైన పాఠమని యెంచి దగను. హంబనురీర్ అనుపేరు "హంబిగ" అనుదాని సమీపమున నున్నది. లేక "హను మంతరీర్" కావచ్చును. లూయిరైసు దొర దేవరాయని ధన్నాయకులలో నాగన్నయను వాడొకడుండినట్లు మాత్రము తెలుపుచున్నాడు. ఇంక నీహంబనురీర్ యెవరయ్యుండునో ?

ఇట్లు దినవెచ్చును లేక, శత్రువులయినూయకు గురియై, ధనములేక గౌరవము చెడి నిరాశచెంది కొంత కాల మెట్లో యాపాపిష్టి రాజ్యమున, దుర్భాగ్యులయిన విగ్రహ రాధకులగు ప్రజలమధ్య కాలము గడపిరిని. నే నిట్లు ఇడుములబడుచుండినను, అప్పుడప్పుడు పురవిధులందు రాయ లూరేఁడు నా కెదురయినపుడు మదపుఁజేసు ను నాపి, చిరునగవుతో, దయారసమొలుక నాయోగఁజేసు మారయచునే యుండెను. నిజముగా మహారాజు చాల ఔదార్యముగలవాడు. సుగుణముల పుంజ మనవగిన మహానుభావుడు.

ఇంతలో బ్రాహ్మ ధన్వాయకుడు కలబరిగె రాజ్యము పై బండయాత్రలు ముగించి, చురపృష్ఠవంతులగు కొందరిని బానిసలగను, ఖైదీలుగను బట్టుకొని, రాజధానికి విజయ లక్ష్మితో వరలివచ్చెను. ఆతడు రాజధానిని ప్రవేశించినదినముననే, నా దుస్థితిని గూర్చి విని, హంబనురీఁడు, చాల మందలించి, ఆ దినముననే నా ఖర్చులకై వీడువేల పాముల నివ్వవలసినదని టంకసాలకు బరత మిచ్చెను. విజయ నగరవాస్తవ్యులయిన ఖ్యాజా మనూన్, ఖ్యాజామహమ్మదు (ఖురాసాను దేశీయుడు) అనువారలను, రాజపరమేశ్వరు డనవగినరాయలు అనేక ఆమాల్యాధరణములు, దుస్తులు, రత్నములు, కానుకలు, మొదలయినవి యొసంగి మాపారశీకచక్రవర్తి కడకు ప్రతిరాయబార మంపించెను. ఆ సమయముననే, డిల్లీ సుల్తానుగానుండిన షిరోజుషాహంజీయుడగు ఖైదీఖానుగూడ, ఖ్యాజా జమాలద్దీను అనువారని తన వశీలుగా, నేర్పించి, మా చక్రవర్తి కడకు అనేక కానుక లర్పించుచు నొక విన్నపమును బంపించియుండెను.

నేను విజయనగరమునుండి, రాయలయొద్ద సెలవుగైకొని ప్రయాణమగు రోజున, చక్రవర్తి నన్ను జూచి కృపాలుండై “ఓయీ! నీవు నిజముగా, పారశీక సుల్తానుషాహజ్జీవారి భృత్యుడవు గావనియు, మమ్ము మోసముచేయ నేతెంచినవాడవనియు ననేకులు మాతో చెప్పియుండిరి. లేకుండిన ఇంతకంటె గొప్ప యాదరణకును, గౌరవమునకును మావలన, నీవు పాత్రు నైయుండువు. గడచినదానికై వగనవలదు. ఎన్నటి

కైన నీవు తిరిగి మాకు విశ్వాసము గలిగినప్పిట్లు, మారాజ్యమునకు మీ సుల్తానువారిచే బంపబడుచునేని మా సామ్రాజ్యగౌరవప్రతిష్ఠలకు దగినరీతిని నిన్ను గౌరవించి బహూకరించెదము” అని పల్కిెను.

... ..

మా సుల్తానువారికి వ్రాసిన సుహృద్రేఖలో దేవరాయ మహారాయలు నా విషయమయి, తన దేశములో బుట్టినయపప్రసల నన్నింటిని నుడువుచు హర్షజా నగర వాస్తవ్యులు జూపిన యనూయతను వర్ణించి, మరియు నీ విధముగా వ్రాయించెను. “మితోడ మాకు నెయ్యమును, స్నేహమును ఎంతయు మోదావహములును, వాంఛ నీయములును, గాని, కొండలు మాకు అద్భుతరజాకు మీ భృత్యుడు గాడని చెప్పవల వచ్చిరి; లేకుండిన యింతకంటె నెక్కువగా, మా గౌరవము జూపుచు, మాస్థితికి దగినట్లుగా కానుకల నంపియుండుము. మీ రాయబారిని గౌరవించియుండుము.”

పిమ్మట నా ప్రయాణ సన్నాహము బూర్తి చేసి కొని శుభదినమున స్వదేశమునకై బయనమైతిని.

స్వదేశాభిగమనము నడుమ తుపాను

అవృష్టమున ఆకాశమున దైవకృప అనుభాను నువయమయ్యెను. ఆశాభువనగోళమున, భాగ్యతార ప్రకాశింపజూచెను. (1) కటికచీకటి రాత్రియందు, సంతోషకాంతులు వెలుగవగెను. అంతట నాకు ద్రవమును నమ్మినవారి కే బాధయు నెప్పుడును గల్గవని తోచెను.

... ..

హిందూస్థానమునం దొకచోట మారుమూల నున్నది విజయనగరము. దేశమంతయు, విగ్రహారాధన పరులు. నేను సంపాదించుకొనినదంతయు, నా కష్టకాలము! వ్యయమయిపోవుటచేత, ప్రయాణమునకు గావలసినంత ధనము నాయొద్ద లేకుండెను. ఇక, నా దురదృష్టపు సంగతులను చెప్పను. ఎట్లో అల్లా నాయందు కరుణాశుడై యుండేనందున ప్రయాణము సాగించితిని. సాబాను మాసమున * పండ్లండివ దినమున నేను విజయ

* సాబానుమాసము మనకు పుష్యమాసమగును.

నగరమునుండి యిత్తర రాయబారులతో సాటు బయలు దేరిరిని. పదునెనిమిదిదినము లహోరాత్రములు పయనము గావించి 'రమణాను' మొదటితో జూన మంగళూరు నగరమును జేరిరిని. మంగళూరులో రమణాను ఉపవాస దినములను జరిపి, పిమ్మట హానూరురేవునకు బయలు దేరిరిమి. మంగళూరులో సయ్యదు అల్లాఉద్దీన్ మసాది అను మహమ్మదీయఫకీరు గలడు. అతనికి నూట యిరువది సంవత్సరములు వయస్సుండునని నెప్పదురు పొందువులను, ముస్మానులునుగూడ వాతని మహనీయునిగా భావించి పూజించురు. అట్టి మహనీయుని సందర్శించి, యాశీర్వాదము బడయుభాగ్యము నాకు లభించినందుల కేసెంతయు నదృష్టవంతుడనని యెంచెదను. ఇచ్చట నుండిగ నే విజయనగరరాయబారులతో ప్రధానాధ్యక్ష భావమునూ అకస్మాత్తుగ మరణించెను.

హనూరు రేవునందు పారశీక దేశమునకు బోవుటకై యోడ నౌకదానిని గురుర్పుకుని నలుబదిదినముల ప్రయాణమునకు వలసిన సామగ్రి నంతయు సమహర్చి తిని, ఇచ్చట శుభశకునమును పరీక్షించి, జిరాకాదా మాసమున ౨౧ వ తేదీన ఓడలంగరు నెత్తించిరిని. ఓడప్రయాణము మాకు చాల యుపద్రవకరమయ్యెను. వరుసగా రెండు మాసము లించుమించుగా తుపాను రేగుచుండుటవలన మేము చాల యిబ్బందుల పాలబడితిమి. ఎట్టకేలకు హిజరాళకము ౮౪౦ సంవత్సరమున

ముహరము పండుగ సమీపించునప్పటికి (ఏప్రిల్-చైత్రము: క్రీ. శ. ౧౪౪౪) సముద్రపుగండమును గడచి మా దేశములోని కలహాట్ + శిఖరమును సందర్శింపగల్గితిమి.

సముద్రయాన సమాప్తి హాస్యజనగర వేళము

నా ప్రమాణ చారిత్రముగూడ ముగియుచున్నది. ముహరముపండుగ గడచునకు మేము మస్కాటు రేవునుగూర్చి సుఖముగా పయనము నేయుచునే యుంటిమి. మస్కాటు రేవునజేరి కొంతకాల మచ్చట లంగరు దింపి, సముద్రమువూడ తుపానులన గగ్గోన నట్టమును కూడి తేర్పుకొని హాస్యజనగరమునకై ఓడలంగ రెత్తించి పయనము సాగించితిమి. మస్కాటురేవు దాటిన పిదప "ఖూర్ ఫకా" రేవున రెండుదినము లాగి, మరల బయలుదేరితిమి. అప్పటికి వేసవికాలపు వేడి దుర్భరమగుటచేత నారేవున రెండుదినముల విశ్రుండువలసి వచ్చెను. ఖూర్ ఫకా రేవునుండి బయలుదేరి సురక్షితముగా హాస్యజనరేవున సఫాగ్ కాల ౧౨ వ తేదీన మధ్యాహ్న కుగ్రవప్పటికి లంగరు దింపితిమి. అనాడు శుక్రవారము.

హానూరు రేవునుండి హారుమంజి (హాస్యజన) రేవు నకు మాకు పయనము నేయుటకు డెబ్బదయ్యెడు దినములు పట్టెను

* రమణాను మొదటితో జూ మార్చి ౪ ను ౨, యో ప్రభుమతిధియో యగును.

+ కలహాట్ శిఖరము మస్కాట్ రేవునకు నలుబది మైళ్ల దూరమున నున్నది. దానియెత్తు ౬౦౦౦ అడుగులుండును.

నవనాగరికత - విద్య న్ని రాదరణము

చైద్యరాజ దింటు సుబ్బావధాని గారు

శా. ఉన్నారిప్పటికైన నేగుడిసెనో యున్నార లేమూలనో

యన్నావా యనువారి గాన కకటా! యొక్కొక్కప్రాణంబుతో

నన్నంటి కరవై మహామహులు విద్యాపారగుల్ జ్ఞానులున్

అన్నా! వేంకటేశైలభర్త! యథయం బవ్వారి కీవే సుమా-

ప్రాచీనాంధ్రులెవరు? ఆర్యులుకారా?

. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు

(రెండవసంపుటము - మొదటిసంచిక తరువాయి)

దక్షిణహిందూస్థానము నలంకరించి యుండిన నేటికరిశోధకులలో నగ్ర పీఠము నధిస్థించియున్న శ్రీమాన్ డాక్టరు యస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు మున్నొక ప్పడు హిందూదేశమున సార్వభౌమపదవి నలంకరించిన యాంధ్రులు కొందఱు తా మార్యులమని చెప్పుకొనుటచేతను, ఆర్యుల కన్న ను విశేషనాగరికతాసంపన్నులమని ద్రావిడులు చెప్పుకొనుటచేతను, ఆంధ్రుల తోడను ద్రావిడులతోడను జేర్చుట కిష్టపడక తెలుగులను బడుగులని వక్కాణించిరి. దీనికి గారణము నూహించి వారిట్లు చెప్పిరి.

"Generally speaking, however, the Andhra power came into touch with the Tamil on the northern frontier marked by Tirupati and Pulikat. The wild people called Vadukar by the Tamils must have interposed between the Tamils and the Andhras * * * * This position is still more difficult by the reference to the Vadukar, which term occurs very often in the literature of this period. Vadukar is the present day vernacular name for the Telugu speaking people in the Tamil country; but they are described still as in the same savage stage of frontier tribes being as marauders. They are located in the region immediately to the north of the Tamil frontier of Pulikat and Tirupati. This would seem to preclude the equation that the Tamils regarded the Vadukar and the Andhras as one"

"అయినను సర్వ సామాన్యదృష్టితోఁ జూచినపుడు తమిళులరాజ్యమయిన తమిళక మున కుత్తరపుసరిహద్దులుగ నున్న పులి కాట్ (పులికాడు) తిరుఁతులకడను ఆంధ్ర రాజ్యమునకు తమిళులకు సంబంధము కలుగు చున్నది. తమిళులచే 'వడుగర్' అని పిలువఁ బడు నాటవికజనులు తమిళులకును, ఆంధ్రు లకును నడుమ నడ్డపడియుండవలయును..... ఈస్థితి యీ యుగమునాటి వాఙ్మయమునఁ దఱచుచుగా 'వడుగర్' శబ్ద ముదహరింపఁబడి యుండుటచేత నికను మఱితకతినమగు చున్నది. 'వడుగర్' అనుపదము తమిళ దేశ మున నివసించు తెలుగుమాట్లాడుచున్న తెగలవారిపట్ల తమిళులచే వ్యవహరింపఁబడు నిప్పటి దేశభాషానామమై యున్నది. కాని వారిప్పటికిని సరిహద్దులలోని బందిపోటు దొంగలనలెనే యింకను కిరాతకత్వస్థితియందే యున్నట్లు విద్వింపఁబడియున్నారు. తమిళ కమున కుత్తరపుసరిహద్దులగు పులికాడు, తిరుఁతులకు నుత్తరము నత్యంత సమీపము ననే వారికి నివాస మేర్పఱుపఁబడి యున్నది. ఇదియే 'వడుగర్' అనువారిని ఆంధ్రులను వారిని నొక్కరేయని తమిళులు భావించుటకు ప్రతిబంధక మగుచున్నది."

అయ్యంగారికి తెలుగువారినిగూర్చి యెట్టి యభిప్రాయముగలదో పైవాక్యముల వలన స్పష్టపడగలదు. ఇంక నాంధ్రులను గూర్చి వీరు వ్రాసినదానిని జిత్తగింపుడు.

The Andhras are described as Aryan people who had given up the Aryan customs and practice in religion, in other words mlecchas or even Vratyas

ఆంధ్రులార్యాచారములను మతాచరణములను విడిచిపెట్టినవారు. అనగా మాఱు మాటలలో మ్లేచ్ఛులుగను, వ్రాత్యులుగను గూడ నభివర్ణింపఁబడియున్నారు. * తమకును తమిళులకును సమమనున్న బహుగులను కిచాతులనుండి (తెలుగువారు) యేయపాయమును గలుగకుంపఁ దమ్మును దమరాజ్యమును సంరక్షించుకొనుటకై యాంధ్రులిష్టహితులగు మండలములోని యమరావతికడ ఛాన్యకటకమనుపేర నొకరాజభాని నేర్పఱచుకొనిరట. ఆంధ్రులకు తమిళులకు నడుమ బందిపోటు దొంగలయిన బహుగులుచుటచేత క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వమున రెండువందలసంవత్సరములును, బరమున రెండువందలసంవత్సరములును బరిపాలనము చేసి చక్రవర్తులైన యాంధ్రులతోడ నిష్పడు తెలుగుమాట్లాడు వారేవిధమైన సంబంధమును గల్పించుకొనుటకు హక్కుగలిగియున్నారా యనుప్రశ్నము పుట్టుచున్నదట! ఇంతవఱకు దొరకినసాధనములనుబట్టి యిదమిశ్శమని నిర్ణయించుటకు సాధ్యపడదట!

ఈ పైవాక్యములనుబట్టియు, పీరివ్యాసములో వెలువడిన తక్కినవిషయములను

బట్టియు, దేలిన సిద్ధాంత మెట్టిదనిన:— “వడుగర్” అనుతెగవారు బందిపోటుదొంగలనియు, తమిళదేశములో నిపుడు తెలుగు భాషమాట్లాడుచున్నవారిని ‘వడుగర్’ అను నీతమిళ భాషానామముతోనే న్యవహరించుచున్నందున ‘వడుగర్’ అనువారు తెలుగు వారేయనియు, ఈ శబ్దము ఆంధ్రశబ్దమునకుఁ బర్యాయపదముకాదు గనుక యాంధ్రులు తెలుగువారుకారనియు సిద్ధాంతమగుచున్నది.”

అయ్యంగారి క్షిప్తిభాషములు 1922-వ సంవత్సరములో జనించినవి. కాని 1909 దవ సంవత్సరమునాటి క్షిప్తిభాషములున్నట్లు వీరి వ్రాతలనుబట్టి కన్పట్టదు; కాని 1909-దవ సంవత్సరము. ‘ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ’ అను పత్రికయొక్క- ‘మే’ నెల సంచికయందు ‘ఆంధ్రపూర్ణి’ విరిచితమైన ‘యతిరాజవైభవ’ మనుపేరుగలశ్రీరామానుజచరిత్రమును వీరు భాషాంతరికరించి దానిని బ్రకటించియున్నారు. ఆదలిపీఠికలో, నాకవినిగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

“Nothing is really known about Andhrapurna, the author of this work. Except what he chooses to tell us himself, Viz, that as he was engaged in the milk-service of Ramanuja.” Even tradition has few things to tell about him. We find his name however among those of the 74 successors of “Ramanuja” in the propagation of Vishnuva Gospel, and the author of Prapanamritam, who lived a Contemporary of Venkatapatiraya (died 1614 A. D.) claims to be a descendant of Andhrapurna (Vaduganambi as he called in Tamil.)

రామానుజునకు మీరము సమకూర్పునుద్యోగములో నుంటిని తనంతట తాను

మనకు వెల్లడించినది తక్క యీశ్వరిక ర్తయైన యాంధ్రపూర్ణునిగురించి నిజముగా తెలియబడిన దేమియును లేదు. అతనిగురించి తెలిపెడుగాథలోగూడ వానిగూర్చి యేమియు గానబడదు. అయినను అతని నామము రామానుజుని తరువాత వైష్ణవమత ధర్మమును బోధించిన డెబ్బది నలుగురు మతప్రవర్తకులలో గన్పట్టుచున్నది. 1614-వ సంవత్సరములో మృతినొందిన వేంకటాచార్యులలో సమకాలికుడైన నామృతమను గ్రంథమును విరచించినకవి తాను ఆంధ్రపూర్ణుని (తమిళభాషలో వడుగ నంటియని చెప్పబడినవాడు) సంతతివాడనని చెప్పకొనియున్నాడు. ఈ వడుగంటి యనునాంధ్రపూర్ణుడు వడుగొండవ శతాబ్దిలో నున్నవాడు. ఆంధ్రశబ్దమునకు, బర్యా యపదముగా వడుగశబ్దము వ్యవహరింపబడుచున్నందు కింతకంటె దృష్టాంతము మఱి యేమికావలయును? అయ్యంగారు ఆంధ్రులు తిరుపతి, పులికాడులు దాటితమిళదేశములో నెన్నడు ప్రవేశింపలేదని మిక్కిలి ధీరత్వముతో వ్రాసిరికాని తమయభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగా తమిళవాక్యమునందు నొక యాంధ్రప్రభువు మిక్కిలి యతిశయోక్తులతో వర్ణింపబడియుండుట దలపోసి కాదని నిరూపించుటకై వెట్టిమొట్టి ప్రఖ్యుతరములు చెప్పదొడంగినారు. వారివ్యాసములో నిట్లు వ్రాసిరి.

"There is a chieftain known by the name of Aay Andiran. The second word of this name is rendered Andhra by some. It is just possible that it is the Tamilised form of the word Andiran."

"ఆయ్ అందిర" అనునామంత ప్రభువు (మండలికుడు) గలఁడు. ఈ నామములోని రెండవశబ్దము కొందఱిచే ఆంధ్రశబ్దముగా బరిగణింపబడుచున్నది. అయ్యది ఆంధ్ర శబ్దమునకు తమిళభాషా స్వరూపమని చెప్పటకు సాధ్యపడును."

ఇట్లు వైరీశిని వ్రాసియుండియు నడుగు భాగమున(Foot-note)లో నిట్లాకవాక్యమును వ్రాసి యున్నారు.

"If the term Andar used to designate shepherds comes from the Sanskrit Andhaka, a Tamil derivation seems impossible, the e is justification for this interpretation. The term Andiran is used in this compound in contradistinction to the term Einar in Aay-Eyinar undoubtedly denoting the caste or tribe from which he came. The two names would stand 'Aay' the shepherd and 'Aay' the hunter." గొల్లవాండ్రకు పేరుగావాడబడిన (Andar), (అండా) శబ్దము 'అంధక' అనుసంస్కృత శబ్దమునుండి పుట్టినపుడును, ఈశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి తమిళభాషలో సాధ్యము కాక యున్నపుడును, ఇట్టి వ్యాఖ్య చేయుట న్యాయమే. ఈమిశ్రనామములోని 'అందిర' అనుపదము 'ఆయ్-ఎయిన్' అను మిశ్రనామములోని 'ఎయిన్' శబ్దమునకు వ్యత్యాసముగా వాడబడియుండుటచేత నిస్సందేహముగా సతనికులమునుగాని వర్ణమును గాని తెలుపుచున్నది. 'ఆయ్' అనగాగొల్లవాడని, బోయవాడని (వేటకాడు) రెండు నామము లేర్పడుచున్నవి.

ఇంత వ్రాసియుండుదకు వీరు తమయభిప్రాయము సీక్రిందిరీతి తెలుపరించిరి.

"It would be unsafe, however, to assert that the Andhras, as such, came and settled in the South."

"అయినను, ఆంధ్రులు దక్షిణమునకు వచ్చి నివాసములయిరని వక్కాణించుట సురక్షితము కాదు." ఎందుకు సురక్షితము కాదో?

ఇమ్మహానీయులకడనే 'యాని వర్చి టీ రీసర్చిప్టుడెంటు' గా నుండి తరిబీటుగాంచి నేడు 'మద్రాసు ఆర్కుయాలజికల్ సూయింగ్ టుండెంటు'గాని కార్యాలయమున 'అసిస్టెంటు ఎఫిగ్రాఫిస్టుగానున్న శ్రీమాన్ ప. రంగ స్వామినరస్వతి. బి. ప. గారుకూడ 'The Origins of South Indian Dynasties' అను గ్రంథమును వ్రాసి యా గ్రంథములో నీపైవిషయమునుగూర్చి యొకింత వ్రాసియున్నారు. ఆ గ్రంథమింకను ముద్రితము గాకయున్నను వారు నాకోరికను మన్నించి యాదలివిషయముల నుపయోగించుకొన ననుజ్ఞ నయచేసి యున్నందున వారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను. 'ఆన్ అందిరక్' అనువానిని గుఱించి వారు వ్రాసినదానిమాత్రమే నే నిచటఁ దెలుపుచున్నాను.

"దక్షిణహిందూస్థానమును బరిపాలించిన యనేకరాజవంశముల యుత్పత్తులను దెలుపు శక్తి ద్రవిడవాఙ్మయమునకుఁ గలదు. ఆంధ్ర శబ్దముయొక్క వ్యుత్పత్తిని దెలుపు జాడ నేమైన నయ్యది తెలుపఁగలదా? ఆంధ్ర శబ్దము తమిళభాషలోనికి మాఱినపుడు 'ఆందార్' ఆందిరన్' అనుపదములుగాఁ గన్పట్ట గలదు. పాచీన ద్రవిడవాఙ్మయమునందీ

పదము లొకతెగవారికి నామములుగాఁ గన్పట్టుట చిత్రము. సంఘముకాలమునాటి గ్రంథములలో 'ఆందిరక్' అనునొక ప్రభు గన్పట్టుచున్నాడు. అతఁడు పరిపాలించిన దేశముతినై వెల్లిమండలములోని 'సోదియిల్' కొండకు చుట్టునుండు దేశమయి యున్నది. అతనిరాజధాని 'ఆయక్కుడి' అనునది. అందమైన నీటి బుగ్గలుగల 'కవిరమ్' అను కొండలవరుస యొకటి యాతని దేశ ముంకరించుండెనని 'అగ' అను కావ్యమున వర్ణించబడినది. ఆతని దేశమున 'పనుగ'లు సాధికసంఖ్యగాఁ బుట్టుచుండెననియు, వానిని బహుమానములుగా నొసంగుచుండుననియు 'నట్టిన్' అను గ్రంథమున వర్ణించబడి యుండెను. అతని కనే ఘోర భార్యలు గలగనియు, అతఁడు సురపొన్న పూలదండలను ధరించుటయం దెక్కువ యభిలాష గలవాఁడనియు, అతఁడు కొంగులతోఁ జోరాడి క్షిప్రమనముద్రతీరమునకుఁ దఱిమివేసెననియు, 'పుగి' అను కావ్యమునందు వర్ణించబడియుండెను. మఱియు నా గ్రంథముననే యతని యాస్థానమండపము యొక్క సొగసు 'ఉడైయర్ ఎనిచ్చెరిముద మోసియర్' తురైయూర్ ఒడైకిల్లర్, కుద్దువాన్ కిరనార్' అనుకవులచేతను, 'అగ'మను కావ్యమున 'పరక్ కొర్తనార్' 'పరనార్' అనుకవులచేతను, 'నట్టిన్' అను గ్రంథమున 'కఱికన్ననార్' మొదలగు కవులచేతను విశేషముగా నభివర్ణింపబడియుండెను. వీరిలో 'మోసియర్' అను నాతఁడు ముఖ్యుడు. 'అదిగమాన్' అనువాని కథ

యిత్రియగు 'సువైయర్'ను, 'వేల్'వటి'యను వానికి 'కపిలర్' కవియు నెట్లో - 'ఆయ్- అందిరన్' అనువానికి 'మోసియర్' అట్టి వాడని చెప్పదగును. మొదట నీతినిగాని యీతని దాతృత్వమునుగాని యెఱుంగక దేశ దేశములు తిరిగితిరిగి తుద కీతని ప్రఖ్యాతిని విని యీతని యాశ్రయమును పొందెను. ఈ ప్రభువు నాటక ప్రదర్శనమును బ్రదర్శించుటయందు సభిరుచిగలవాడై యనేకమును బ్రదర్శించి జేసి ననియును, ఇయ్యది తన గొప్పకౌఠకును, స్తోత్ర పాఠములను బడయుటకౌఠకునుగాకతన ధర్మమని సమ్మతించెనను తన పూర్వ లాచరించినవారగుటచేతను బ్రదర్శించుటయందు వచ్చెనని కవి వర్ణించియున్నవాడు. ఇతడు మృతినొందినపుడు వీనిభార్యలు పెక్కుప్రసహగమనము గావించెట. ఇతని మృతిని గుఱించి 'మోసియర్' 'కిరనార్' కవులిరువురు మిక్కిలి జాలినిపుట్టించెడు విధముగా వర్ణించిరి. వీరిలో 'ముదమోసియర్' అనుకవి వర్ణించినవద్యములలో నొకవద్యములోని సారి మిట్లున్నది.

“భూలోకమునుండి “ఆయ్- అందిరన్”

ప్రభువు వచ్చుచున్నవాడని విష్ణులోకములో ఇంద్ర దేవాలయములో గానములును, పంచ గలును మెండుగా జరుపబడుచుండెను.

ఇక్కడ నొకచిత్ర భాగవతకథ వినిపించ వలసియున్నది. డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు ఆయశబద్ధమునకు గొల్ల వాడనియు, వేట కాడనియు నర్థమున్నట్లాప్సకొనియున్నారు.

శాతవాహనరాజు లాంధ్రరాజు లను విషయము పురాణ సిద్ధమునట యంగీకరించియె యున్నాడు. మున్నొకప్పుడుసాత లేక శాత వాహనుడు ను నాతడు సార్యభౌముడై విఖ్యాతి గాంచియుండెనుట జగద్విదితము. ఇతనిగూర్చినకథలు భరతఖండమునందంతట చెప్పకొనబడుచున్నవి. శాతవాహనుని దక్షిణ హిందూస్థానమునందంతట నొకదేవ ముగాఁ బూజించుచున్నారీ. తమిళదేశమున 'అయ్యనార్' అనుపేరుతోడను, కన్నడదేశ మున "అయ్యన్" అను పేరుతోడను మనదేశ మున 'పోతరాజు' అను పేరుతోడను పూజించబడుచుండెడి దేవుడు శాత వాహనుడే. ప్రాచీన తమిళభాషా నిఘంటువులగు 'దివా కిరమ్' 'పరిశినిఘంటువు' లలో శాతవాహ నుడే 'అయ్యనార్' అని నక్కొనింపబడి యుండెనని రంగస్వామిసరస్వతిగారు వక్కాణించియున్నారు. తమిళదేశమున 'అయ్య నార్' మిక్కిలి జనరింజకుండైన దేవుడుగ నున్నవాడు. ఇతనికి 'శాస్త' అను మఱి యొకనామముగలదు. కాని శాస్త బుద్ధదేవుని నామములలో నొకటిగా నున్నదని అమర నిఘంటువులో నిట్లునక్కొనింపబడియున్నది.

సర్వజ్ఞ స్వగతో బుధో భర్మరాజ స్తథాగతః,
సమంతభద్రో భగవాన్ మారజి ల్లోకజి జ్జిహః.
పడశ్శిఞ్ఞో పశఃలో ద్వయవాదీ వినాయకః,
మనీంద్రశ్రీః ఘన శాస్తా మనిః...

“దుష్టా శాస్తీ శిషిత్వీ శాస్తా” అనగా దుష్టులను శిషించువాడనియర్థము. మఱియు జనులు వీని నిట్లు ప్రస్తుతింతురు.

“భూతవాః సదావంత సర్వభూతదయాపరః;
రక్షరక్ష మహాభావో శాస్త్రీ శుభ్రం సమోనమా”

శాని యీ ‘శాస్త్ర’ నామముతోఁ బ్రవర్తింపఁ
బడుచున్న ‘అయ్యనా’ అనుదేవుని (శాత
వాహనుని) హరిహరపుత్రునిగాఁ జూరఁగి
లభివర్ణించియుండిరి. వీనిగుఱించి యీక్రింది
మంత్రములు గన్పట్టుచున్నవి.

“ఓంసమోభగవతే హరిహరపుత్రాయ
పుత్రలాభాయ శత్రునాశాయ (గౌళిదోష
విनाశాయ) మదగజవాహనాయ మహా
శాస్త్రాయ నమః”

“అస్యశ్రీ మహాశాస్త్ర మంత్రస్య
రుద్రః అనుష్టుప్పదః మహాశాస్త్ర దేవతా”

“మమ సర్వాభీష్టసిద్ధయే వినియోగః
షడంగం హరిహరపుత్రాయ హృదయాయ
నమః అర్థలాభాయ పుత్రలాభాయ శిరసే
స్వాహా, శత్రునాశాయ శిఖాయైవషట్, సర్వ
స్త్రీమోహనాయ కవచాయ హుం, మదగజ
తురంగావహనాయ నేత్రత్రయాయ వౌషట్,
మహాశాస్త్రాయ హుంఫట్, స్వాహా అస్త్రా
యఫట్”

“ఓం ఐం హ్రీం సౌం క్లీం శ్రీం హ్రీం
హ్రీం క్లీం హరిహరపుత్రాయ అర్థలాభాయ
పుత్రలాభాయ శత్రునాశాయ సర్వస్త్రీ
మోహనాయ మదగజ తురంగావహనాయ
మహా శాస్త్రాయ నమః”

అయ్యనా, మహారాష్ట్రదేశమున భూ
హోదా, అనుపేరిటను కొడగుదేశమున ‘బేట

అప్పయ్య’ లేక మలెదేవుఁ డనుపేరిట నారా
ధింఁబడుచున్నాఁడు. వీని యారాధనము
శైవులలో ఖైరవారాధనముగను, వీరభ
ద్రారాధనముగను, వైష్ణవులలో వేంకటేశ్వరా
రాధనముగను మార్పుగాంచినది. ఈహరిహర
పుత్రునిగుఱించి పౌరాణికులైన శైవు లొక
వింతగాథను బట్టించిరి. ఒకప్పుడు భస్మాసుకుఁ
డనువాఁడు తనస్సుచే నీశ్వరుని మెచ్చించి
తాను చేతితో ముట్టిన నేవస్తువైనను భస్మ
మగునట్లు వరమిమ్మని వేఁడెనట. ఆయన తన
కావరమును బ్రసాదించిన వెనువెంటనే యా
వరముయొక్క యాధార్థ్యము నరయఁగొరి
వాఁడు తనకు వరమనుగ్రహించిన యాశివుని
నెత్తిపైనే తనచేయి నిడఁ బ్రయత్నించెను.
అతఁడు సర్వజ్ఞఁడయ్యును వానిభవిష్యద్వర్తన
మును దెలిసికొనఁజాలక యట్టివర మనుగ్ర
హించిన మహానుభావుఁడు ప్రాణభీతిచే
బలువిధి యొకకొనిలో నొకపుష్పములో
దాగుకొని భయార్తుడై ప్రాణరక్షార్థము
విష్ణువునుగూర్చి ప్రార్థించె నట. విష్ణువు వాని
యుత్తలపాటును దెలిసికొని మోహినివంటి స్త్రీ
రూపధారియై వానిముంగట నిలువంబడి మరులు
గొలిపెను. ఆమెనుగాంచి వాఁడు కన్నుచెద
రినవాడై హృదయముదలినప మదోన్మత్తుఁ
డై వెంటఁబడ నామె తుద కొడంబడినట్లు
నటించుచు, “శుచివైయుండుటకు ముందుగా
నీవు కొలనిలో స్నానముచేసి కురులార్చుకొని
తలకు చమురురాచికొని రమ్ము” అని పలి
కెను. కామపీడితుఁడుగావున వాఁ డామాట
లను విశ్వసించి యట్లుగావింపఁ దనతలనుతానే

ముట్టకొన్న వాడయినందున వెంటనే భస్మ మయ్యెను. శివుఁ డాచర్యవసానమును దెలిసి కొని కొలనిలోనిపుష్పమునుండి బైటకువచ్చి విష్ణువు జరిగినవృత్తాంతము నివేదింప మరల నొకమాటు 'మోహినివిగమ్య'ని యడిగెనట. మరల నొకమాటు మోహినిరూపమునుదాల్చి యెదుట నిలువంబడ మున్నొకమాటు తన్ను మరులుగొలిపిన మగ్మధునే రూపదంఛనంతటి తపశ్శాలియగు భగవంతుడే కాలకర్మవశ మున మోహమత్తుఁడై యామాయామోహిని వెంటఁబడి సఫలీకృతమనోరథుఁ డయ్యెను. అప్పుడాపురాణదంఛతులకుఁ బుత్రోదయప్రాప్తి లభించెను. అతఁడే హరిహరపుత్రుఁడు. ఇందలి సత్యమును జదువరులు గ్రహింపవలయును. దక్షిణదేశమున ముఖ్యముగాఁ దమిళకమున 'అయ్యనార్' అనుశాసితవాహనునిగూడి లేని గ్రామ మెచ్చటనోకాని కానరాదు. ఈగుట్ల సామాన్యముగాఁ జిన్నవిగానుండి యేకాంత ప్రదేశమున నూరునకుఁ బడమరగా నొకచోట నున్నతములైననృతీచ్ఛాయలనడుమ నిర్మింపఁ బడియున్నవి. వీనిముందు మట్టిచేఁ జేయఁ బడిన గజతురగాదిజంతువులయొక్క విగ్రహ ములలోఁగొన్ని చిన్నవియుఁ బెద్దవియుఁ గూడ నుంచఁబడియుండును. అనేకులు ప్రజలు నిరంతరము మ్రొక్కుబడులు చెల్లింపుచుండురు. ఈగుట్ల ద్వారముల నిరుపార్వ్యముల నిరువురు ద్వార పాలకులు భయంకరాకారములతో నొప్పుచుండురు. వీనితలలపైన కిరీటములును సింగపుకోరలతో నొప్పెడుమోములును, చేతులలోఁ బెద్దకట్టలును గలిగియున్నట్లుగా వీని

జిత్రింపుదురు. గుడికి ముందటిభాగమున సప్త మాతృకల విగ్రహము లుండును. ఇవియును బూజింపఁ బడుచుండును. (త్రికరాశూరి, మా యాకరిశూరి, రక్తచాముండ, వనచారిణీ (కాశీ), భగవతీ, బాలశక్తి, భువనశక్తి, అనునవి సప్తమాతృకలు). గుడికి లోఁపలిభాగమున తలుపున కిరుక్తకలను రెండువినియకవిగ్రహము లుండును. గర్భాలయమున పూర్ణా(పూరణై) పుష్కలా (పుట్కలై) అనునిరువురు భార్యలు చెరియొక ప్రక్కనుండ 'అయ్యనార్'దేవుఁడు తనచుట్టును సప్తకన్య లొప్పుచుండ నడుమ సభిష్ఠించియుండును. ఉత్సవకాలమున నూరే గుట్లకై కొయ్యతోఁజేయఁబడిన గజతురగాది వాహనములు ప్రక్క-గృహములోనుండును. 'అయ్యనార్' విగ్రహము స్వారి పెడలు సుందరములఁగాక తదితరకాలముల సామాన్యముగా నెఱుపువన్నెగల చర్మముతోఁ గూర్చుండియున్నట్లు విగ్రహము చిత్రింపఁ బడియుండును. తలపై కిరీట ముండును. ఫల తలమున మూఁడు విభూతిరేఖ లుండును. అనేకములయిన యలంకారములతో నలంకరింపఁబడియుండును. అహింసతోఁగూడిన బలులను బ్రాహ్మణులును, హింసతోఁగూడిన బలులను బ్రాహ్మణేతరులు నాదేవున కొసంగుచుండురు. కష్టకాలములందుఁ బ్రజలు మ్రొక్కుబడులు చెల్లించుచుండురు. పూర్వము మన దేశమున హరిహరారాధన ముండెనని సూచనలు గన్పట్టెనున్నవి. తిక్కనసోమయాజి మహాభారతమును నాచనసోముడు యత్తర హరివంశపురాణమును హరిహరనాథునకే

యంత్రము. గావించిరి. హరిహరపుత్రుల మూలముననే హరిహరారాధనము నజ్వైతమును వెలసినవని తోచుచున్నది. 'అయ్యనాథ' దేవేరులలో పూర్ణాదేవి నల్లనికస్తూరి బొట్టు నలంకరించుకొనియుండి బుష్క-లాదేవి తెల్లని మూడువిభూతిరేఖలు (తిరుసీరు) నలంకరించుకొనియుండును. ఇవినికి విత్తకీరీటముగల యోధుడను నర్థముగల 'తిరుముడిసేవ కర్' అనియు, మంచియోధుడను నర్థముగల 'నల్లసేనకర్' అనియు, గ్రామభావోన్మత్తమున నివసించు దేవుడను నర్థముగల 'పురత్తవాన్' అనియు, అందమైన కపలివన్నెగల వాడనునర్థముగల 'పూన్ కడిల్ సన్నన్' అనియు, 'యోగి' అనియు, మచ్చలేనివాడనునర్థముగల 'బరుమాశెత్తాన్' అనియు, భయంకరాయుధము గలవాడను నర్థముగల 'చండాయుధన్' అనియు, పూజ్యుడను నర్థముగల 'అరిమాన్' అనియు, ధర్మరక్షకుడనునర్థముగల 'అరట్టైకాప్పో' అనియు, 'తెల్లయేనుగుకాతు' అనునర్థముగల 'నెల్లైయానైయార్తి' అనియు, యువకుడను నర్థముగల 'కుమారన్' అనియు, తండ్రియను నర్థముగల 'అయ్యన్' అనియు, హరిహరుని కుమారుడనునర్థముగల 'హరిహరపుత్తర్' అనియు మొదలుగాఁగల నామాంశములెన్నో గలవు.

తమిళదేశమునకును ఆంధ్ర చక్రవర్తియైన మొదటి శాతవాహనునకును నింతటి పురాణప్రసిద్ధిగల సంబంధము గన్పట్టుచుండినపుడు సంబంధములేదని డాక్టరుకృష్ణస్వామి

అయ్యంగారు చెప్పబూనుట వింతలలో వింతగదా.

అయ్యదేవర యాంధ్రుడైనపుడు మన అయ్యరులు మన అయ్యంగారు అయ్యలగుదురా? అయ్య శబ్దమునకు బహువచన ప్రత్యయమైన 'అర్' అనుదానిని జేర్చినపుడు అయర్ - అయ్యర్ అగుచున్నది. సెట్టియూర్, మొదలియూర్, అన్నట్లుబహువచన రూపములతో బ్రతీకరించుట తమిళుల సంప్రదాయమగుట 'అయ్యరు' అని వ్యవహారములోనికి వచ్చినది. 'గారు' అనుపదము తెలుగులో శారనను-చకమైనపదము. అయ్య + గారు = అయ్యంగారు అని యేర్పడుచున్నది. తెలుగులో 'అయ్యగారు' అనుదానికి 'అయ్యంగారు' అనునది పూర్వరూపము. 'గారు' అనుదానిని తెలుగువారు మాత్రమే వాడుదురు. కన్నడులు 'గారు' అనుదానికి బదులుగా 'అవర్ గళు' అనివ్యవహరించురు. కావున మన 'అయ్యంగార్లు' కూడ పూర్వము తెలుగు వారయి యుండి తెలుగు దేశమునుండి తమిళదేశమునకుఁ బోవునవారని చెప్పదగును. ఇయ్యది పెక్కుదృష్టాంతములను జూపి సమర్థింప నవకాశము గలదా.

'వడింగం' అనుశబ్దము మొదట తెలుగువారికి వర్తింపబడియుండిలేదని తెలిపెడువాక్యములు డాక్టరుకృష్ణస్వామి అయ్యంగారికి, బ్రత్యుత్తరముగా వారివలన తరిబీతుగాండీన వారి శిష్యవర్గములోనివారయిన శ్రీమూరంగస్వామిసరస్వతిగారి "ద్రవిడవాఙ్మయము

యమ్. హెచ్.

స్టాఫ్ దొరగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ న్యాయాధికారిణి

శ్రీయత

పాండురంగరావుగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ న్యాయాధికారిణి

న్యాయమూర్తి

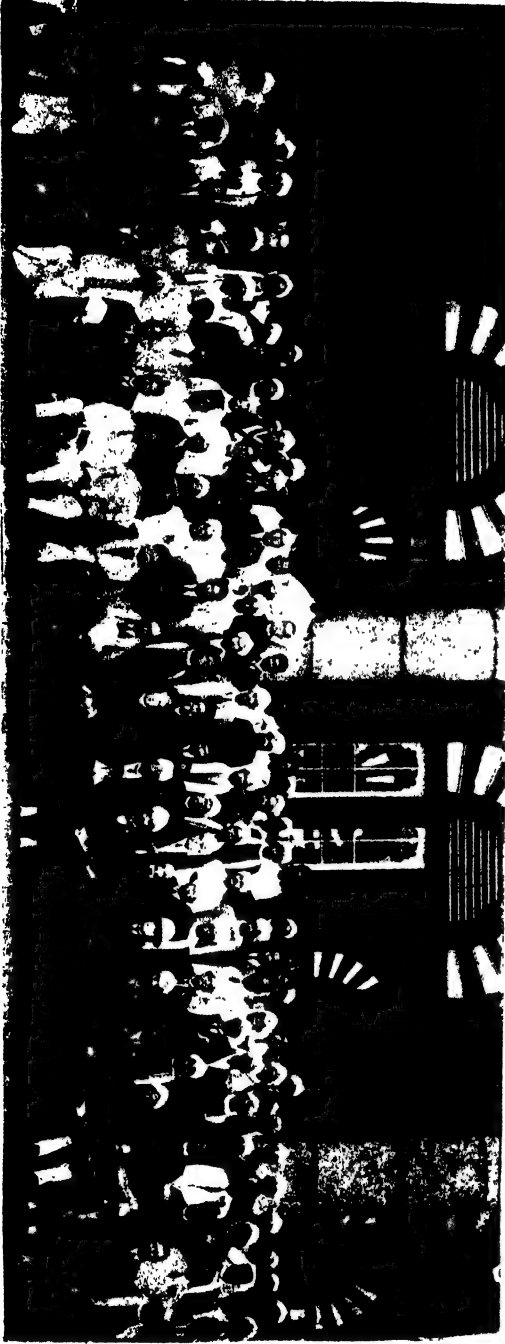
శ్రీయత సదాశివయ్యగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ న్యాయాధికారిణి

శ్రీమతి కోకా కృష్ణవేణమ్మగారు

కాకినాడ పురపాలకసంఘ సభ్యురాలు
గోదావరి జిల్లా విద్యాసంఘోపాధ్యక్షురాలు

అఖిల భారత ప్రాచ్య విద్యార్థిసభ
మూడవ సమావేశము

1924 వ సంవత్సరము డిసెంబరునెల 22 వ తేదీ, చెన్నపురి

1924 వ సంవత్సర డిసెంబరునెలలో స్వప్రయందు
సమావేశమయిన మూడవ అఖిల భారత ప్రాచ్య
విద్యార్థిసభకువారిచే సన్మానింపబడిన
పండిత బృందము

అంధ్రులు," అను శీర్షికగలిగి క్రిందటి నాంధ్ర భారతిపత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినవారి వ్యాసమునుండి యెత్తిచూపినఁ జాలును'

"భాషల నెన్నుచో నీక్రిందియగ్రస్త్య వ్యాకరణశ్రీ- ముఖ్యమైనది" "కొజ్జబ్బన్నడ శ్లో-ల్లంఠెలుజ్గు" దీనినే యనుకరించి పదునొకొండవశతాబ్దిలో నెలువడిన 'నన్నూల్' అను వ్యాకరణమునకు వాఖ్యాన మొకదానియందు 'కన్నడచివవగు కలిజ్జమ్ నైలుజ్జమ్' అనియున్నది, 'నడుగ' అను పద మిప్పు డొకవములో 'దెనుగుభాషకను, దేశమునకును వ్యవహారముననుండినను మొట్టమొదట నట్లుకాదనియు నాంధ్ర దేశమునకుం బచ్చిమమున నిప్పటి బట్టారి క్లం ప్రాంతభూమికే పేరనియు, నాదేశపుష్పజుకే 'పడుగ' శబ్దముండెననియు, నిప్పటి కన్నటనే బడినాటి వారనుజాతివా రున్నారనియు స్థాపించిరిమును వ్రాయుచున్నాను. కాలాంతరమున నాపదము యొక్క యర్థము మాత్ర మిప్పుడు నెనుంగు, కన్నడము రెండుభాషలకు సర్థమగుచున్నది"

ఇప్పుడు డాక్టరు కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారు దక్షిణహిందూదేశమునందలి ద్రావిడ పరిజ్ఞాన మేది(Dravidian Culture in South India) కలదని లోకమునకుఁ బ్రదర్శింపుచున్నారో యాద్రావిడ పరిజ్ఞానమునది యాంధ్రజ్ఞానముకంటె భిన్నమైనది కాదనియు, ఆంధ్రపరిజ్ఞానముచే వన్నె పెట్టఁబడినది 'ఆంధ్రస్యక్తి త్వచరిత్రమును దెలిసికొన్నవారికి స్పష్టముగాకమానదు. ఇప్పుడు గాకపోయినను భవిష్యత్కాలముననైన విస్పష్టముగాకమానదు.

మతీయు నిగొకవిషయము నిచట వివరింప వలసియున్నది.

పంజాబు ఆర్యులొకల్ డిపార్టుమెంటు నొకరించి యుగదీస బి. హెచ్. బేడెన్, పవెల్. ఎస్. పి. సి. ఐ. ఇ. అను వారు (Mr. B.H. Baden Powell M. A., C.I., E.) హిందూదేశ గ్రామసంఘము(Indian Village Communities) లను గ్రంథములో అంధ్రులనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"It is possible that the known invasions about the time of Darius Hystaspes (6.th Century B. C.) brought new Turanian tribes to North India. A Turanian Royal family appears about that time to have succeeded to the Earlier Aryan Dynasty of the Magadha Kingdom (E. Bengal.) From them are derived the Andhra, who at one time dominated the upper part of the Peninsula, and also the Naga or snake, kings of Eastern Central India. These latter invasions were of clans probably identical in race with the earliest Dravidians of epic times."

"క్రీస్తునకుఁ బూర్వమున నాతనశతాబ్దిలో దారయస్ హిస్టాస్పసు కాలమునఁ దెలిసికొనఁ బడిన దువయూత్రి లుత్తిరహిందూ సానమునకు కొత్తతూరానియాగుంపులు చేకవైగలు గొనిరాఁబడినవి. ఆకాలమునకుఁబూర్వమున మగధరాష్ట్రమును బరిపాలించుచుండిన యార్యవంశమువారిని దొలఁగించి యొక తూరానియారాజవంశమువా రారాజ్యమును జేకొని పరిపాలించినట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఒకప్పుడు హిందూద్వీపకల్పముయొక్క యుత్తర భాగమును, నాగహూజలచేఁ బరిపాలింపఁబడు మధ్యహిందూదేశముయొక్క తూర్పుభాగమును ఆక్రమించి దొరలైయుండిన యాంధ్రులు

వారినుండి యుద్భవించిరి. ఈకడపటిదండయాత్రలలోఁ బాలుగొన్న తెగలవారలు పురాణోత్తరములముగములనాటి ప్రాచీనద్రావిడుల తెగలతో సంబంధించిన తెగలవారయియుండవచ్చును.” ‘ఆర్యులు, ద్రావిడులు’ అనువారి జాతివిభేదమునుగూర్చి వీరి రెట్టియభిప్రాయముగలిగియున్నను గౌతమబుద్ధునకుఁ గొంచెము స్పృహయును ‘జెగయను’ నంపమూత్రము నడచి యన్నవి గనుక నన్నటికి బహుకాలమునకు ముందే యాంధ్రులు భిరతఖండములో దొరతనము నడుపుచున్నారనుట యీనానూ తనవరిశోధనములకు బలమునొసంగుచున్నది. నేను వంగదేశీయులకును నాంధ్రులకును సంబంధముగలదని పౌరాణికవాఙ్మయమును బ్రమాణముగాఁ గొని తెలిపియుండఁగా నామిత్రులు కొందఱు పరిహసింపుచున్నారు. వారికొఱకు నే నీక్రిందివిషయమును బ్రత్యుత్తరముగాఁ దెలుపుచున్నాను. ఇదివఱకు తమిళులు గంగానదీముఖద్వారమునందున్న తమలిట్టిను(తామ్రలిప్తి) నగరమునుండి దక్షిణహిందూదేశమునకు వచ్చినవారివలనఁ దమకు తమిళులన్న నామము కలిగినట్లుగా వి. కనకనభాషిల్లగారి గ్రంథమునుండి వారియభిప్రాయములను దెలిపెడి వాక్యముల నుదాహరించుచున్నవాడనుగదా. ఇప్పుడు కలకత్తా యూనివర్సిటీలో (Lecturer of Comparative Phylology and Indian vernaculars)గానుండిన విజయచంద్రమజుందారుగారు వ్రాసిన “Ancient Bengal” (పురాతనబంగాళము) అనుగ్రంథములో వ్రాసినవారియభిప్రాయములనుగొన్నిటినిచట నుదాహరింపుచున్నాను.

తమిళభాషయు, తమిళదేశమును వీరి మనస్సు నెక్కువగా నాకర్షించియున్నకతమునఁ దమ వంగదేశమునకు తమిళదేశమునకు నడుమనున్న యాంధ్రులను పోలుగుభాషను మఱచిపోయి, యీ క్రింది విషయములను వ్రాసియున్నారు.

(1) తమ బెంగాళీభాషలోనున్న పదములు పెక్కులు తమిళభాషలోఁగూడ నున్నవట. ఆవియేవియన నీక్రిందిపదములునుదాహరించిరి.

- (1) ఆకలి (2) కల్ (కల్లు = రాయి) (3) కాళి (కాయ) (4) కపల (కడలి) (5) చిక్కిన (6) చిన్న (7) తల్లి (8) పాలు (9) పిల్ల (10) పిల్లి.

ఇవి తెలుఁగుపదములో, తమిళ్ పదములో, మేధానంతులైన చదువరులు నిర్ణయించుకొందురుగాక.

(2) బంగాళాదేశములోనుండు తెగలవారే తమిళదేశములోనుండు తెగలవారుగా నుండుట. ఆంధ్రులలోని తెగలు వీరితెగలకంటె భిన్నములయినవా? వీరుభయులకు సరిపడిన ‘Ethnology’ (వేత్తెలు తెగలనరులను గుఱించిన శాస్త్రము) ఆంధ్రులకు సరిపడుదా?

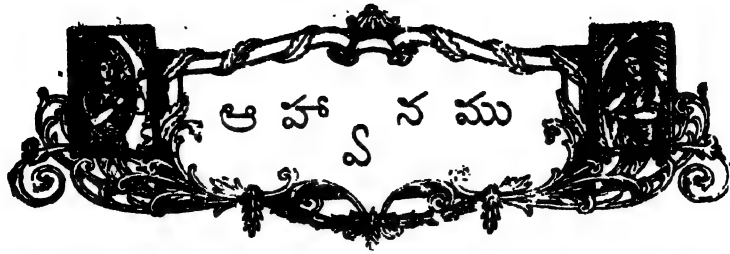
చరిత్రనిర్దిష్టమైన సుఖీయక గొప్పవిషయమేమనఁగా బంగాళమునుండి పోయిన ప్రజలవలన విధానము ద్రావిడవాఙ్మయమునందుండుటయే. మిక్కిలిప్రాచీనములైన తమిళ్ భాషాగ్రంథములు సర్పారాధకులయిన ప్రజలు బంగాళమునుండియు ఉత్తరహిందూస్థానము

యొక్క యితరభాగములనుండియు తమిళ కములోఁ దమయాధిపత్యమును నెలకొల్పుటకు బోయియుండుట వక్కాణింపఁబడియెను.

ఈతెగలలో ముఖ్యముగా 'మరిన్', 'చేరిన్', 'పాంగలతిరియార్' అనునవి యెక్కువగా మాకు ముచ్చట కలుగఁజేయుచున్నవి. 'చేరి' తెగలవారు బంగాళముయొక్క వాయవ్యమూలనుండితమిళ దేశమునకుఁబోయిచిరిత్ర ప్రసిద్ధమైన చేరరాజ్యమును స్థాపించిరిని చెప్పఁబడియెను. ఈతెగవారు మగధరాజ్యముయొక్కశూర్పుభాగమును నుండిరిని ప్రాచీన బ్రాహ్మణ వాఙ్మయము తెలుపుచున్నది. 'మరిన్' అను తెగవారికి తిరి హిందూస్థానము నందు 'చేరి' తెగవారికి సమీపనివాసస్థలై యున్నారు. ప్రఖ్యాతులయిన పాండ్య రాజులు 'మరిన్' తెగవారమని చెప్పకని యున్నారు. కాళికాదేవిని పూజించుమరనలు భయంకరులయిన రణశూరులని చెప్పఁబడి యున్నారు. ఇంకను పాంగలతిరియారులను వారు (తీరవంగులు) బంగాళమునుండి మద్రాసు తీరమునకుఁ బోవుటకుముందు 'ఆర్యసంస్కరణము'లను బంగాళాదేశములోఁ బొంది యుండిరినియెంతమాత్రముజంకులేకవక్కాణింపఁగలము. ద్రావిడకవు లీతెగలను గూర్చి వారిగ్రంథములలోఁ బ్రాసినగాథలు విశ్వసించుటకు వివరణాదులలో భేదము గన్పట్టినను ముఖ్యమైనకథ సంగీకరింపఁదగును. ఆగాథలను గ్రంథస్థలములను జేసినకవులకు బంగాళమును గూర్చిగాని దాని సమీపప్రదేశముల గూర్చికాని సరియైన జ్ఞానము లేకపోవచ్చును. ఆదేశములోనాగులు స్థిరనివాసములు కుదుర్చు

కొనుకాలమున మక్కలనువారు (Makkalar) మిక్కిలి పలుకుబడి గలవారుగ నున్నారు. 'మక్కల లేక మక్కడ' అను తమిళపదము రామాయణములోని మర్కటపదముగా సంస్కృతిగాంచినది. వీరు మధ్యహిందూదేశములో నాగజాతులవారితో సంబంధములుగలుపుకొని దక్షిణహిందూదేశమును నున్నతస్థానముల సాధిగిమించిరి. బర్మాలో పలుగువారు విశేషముగాఁ బలుకుబడిగలిగి యున్నకాలమున 'దోంబు' తెగలవారు ఆనాములో దొరతనముచేయనట్టి రాజవంశమును స్థాపించిరి. తిరియూనులు బంగాళాసముద్రతీరమున గొప్పనావికులుగా నుండుటచేత సముద్రము మీదుగా దక్షిణహిందూదేశమునకుఁ బోయిరిని తెలిసికొనుచున్నాము.

ఈవిషయచంద్ర మజందారుగారు వైని ఎక్కా పించిన 'చేరి' అను తెగవారు 'అంధవన' తెగలవారినియు, పాంగలతిరియారులను సంస్కృతమున సాగరికులు లందురు. 'పాక్కడయర్' అను మారుపేరుగల వీరు అంధవనయనఁబడు ఆంధ్రప్రదేశ్ లనియును, 'మరిన్' అంధవన తెగవారినియును వీరెల్లరాంధ్రలేయని తెలిసికొనవలయును. మన పురాణాతిహాసములను, బౌద్ధవాఙ్మయమును జక్కగాఁ బరిశోధించినవారికిఁ జక్కగా బోధపడకమానదు. నేననేకవిధములయిన దృష్టాంతములతో నిప్పటి యాంధ్రులకన్న భిన్నులుకారని సహేతుకముగా రుజువు చేసెదను. ఇదియొకవ్యాసమృగును గావునను ఈవ్యాసమే యిప్పటికే పెద్దదయినందునఁ బ్రస్తుతము దీని ముగించుచున్నాను.

మక్కిసాటి వేడిటరత్నకివి గారు

శ్రీ

రాజనక్షత్రోల్లస, దారామాంతునదావిహరిణి! కరుణా
పాకిణిశాలిని! భారతి! భవచరుణచరణపాళి గొలిచెదన్.

సీ. కెందామరలు బట్టువోదన ట్లలరు నీ, మృదుసనహరు దొట్టు వోదవె నే! ?
వివిధోన్నతాస్థువినితాలంక్రియల్, తాఱుమా త్రోచెన్న దక్కె- నే! ?
లోకనంజనాత్మకభావత్య-ళల్, సిరి బాసి కనువిడు నేయెవె! ?
సుమనోభరామ ముఖులు యుగ్గుణస్వనుల్, పదపదంబున విసంబంధ వదేల? !
గీ. తల్లి! తావకనిమనమోదాత్తమూర్తి, చేవచేజి సౌభదక్కి కృశించె నే! ?
చూడఁజూడంగ నిను మది గాఁడివారి, దండీదేడి గుండె నీ రగుచుండె నమ్మ!

సీ. ప్రభవించితివి జగద్వంద్యప్రభావమా, ప్రాచేతసుని ముఖంకజమున,
పారావనేర్చి శుజ్జ్వలధీప్రసన్నమా, వ్యాసహాసీంద్రుని వదనసేమ,
మాటపొందెఁగితిమ్మా! శాబ్దికాగ్రణి, భాససూక్తిసుధాప్రవాహకలన,
రస భావ కళల సారస్య మెఱిగితి, కాళిదాసుని పరిష్కారమహిమ,
గీ. సార సౌజన్య సౌఖ్య సరససాహితీ మహోదాత్త భావప్రదీప్తి వగుచు,
భువనసృస్థితి కాధారభూత వైస, సీవు నిజైతె నుత్తురు దుర్నితకతన.

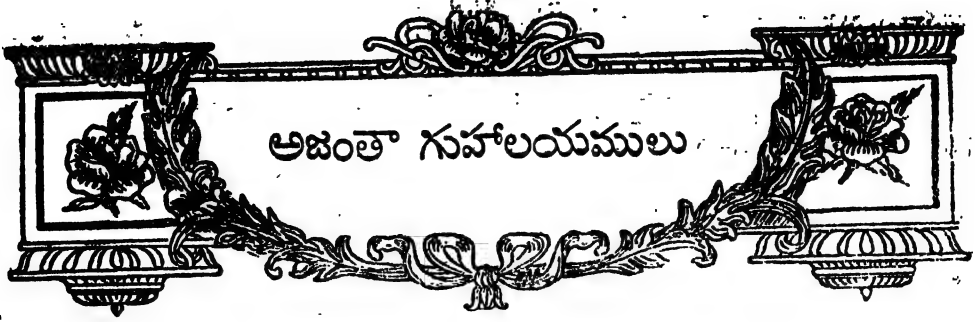
గీ. స్వజనమునకైన గగ్గుట్టు పిడిది దసరు, వైభవోన్నతి విలసిల్లు పట్టభద్ర,
వక్కటా! నీవు నే డిట్టు లరులకైన, “నయ్యయో”! యనుదగ్గతి కగ్గ మైతె.

సీ. ఎల్లవిధాల వర్ణించేయఁ గల్గి, నృపులకు నీ పన్న నేవపుట్టె.
కొంచెమో! గొప్పో! నిగ్గులుచువారలకుఁ బెద్దమ్మదాస్యమునఁ జిత్తమ్ము లవిసె,
ధనికులు సేచు దుర్ధింక గాఁచుటకు వైచ, గలిమిచేడియ వారి కండ్లుకప్పె,
తక్కువా రైన నీ చక్కెర నరికట్టె, బల్చిముఖాద్ధి సర్వరతమస్సు,

గీ. తల్లి! జగమునఁ బెద్దముత్తైదు వైన, సేచు కడగండ్ల నెవరు గణించువార,
లనుచు గవిభాస్ర లేమిటికిని సహించి, కడఁక నినుఁ దేర్చ నదుములు గట్టినారు.

- గీ. మాతృ నేహాపరాజ్ఞుఖమానమైన, సంతతిని బాసి పరుల పంచలనుజేరి,
సుడివడుచు దిక్కుమాలి నీ పడినయట్టి, కఱకుంగట్టాలు గ ట్టెక్కంగలవు తల్లి!
- గీ. ఇన్ని నాల్గొల్లమిని భవద్ధృతయతాశ, మనయింపమి కడుదోస మగునుగాక,
కృపనహించి తమించి రక్షింపు మమ్మ! తనయు లెఱుంగమి జేసినతప్పు లెల్ల.
- సీ. భోజనియోజ సపూర్వన జ్రతనుత్ర, మలనరింపంగ దార్ధ్యబులేదు,
వీరుద్రునిలీల విశ్వసన్నత పరిష్కారంబు నీ కష్ట సలువలేదు,
రాజున రేంద్రులరాన సామ్రాజ్యాభి, పేకోత్సవంబును నేయలేదు,
రాయలునోల రారాజుదలంకార, కోటులు నీకు జేకూర్చలేదు,
- గీ. గాని నీ ప్రజ విమల నిష్కామభక్తి, రంగదాత్యార్పణంబు నేయంగలము,
తల్లిరో! తిన్నె జేందు మద్దానితోడ, గాలము దలంచి సుఖం సంకటము లెంచి.
- సీ. కాచియున్నారు స్వాగత మొసంగితి మార్గములయందు మధువారి జులకమోడి,
అలనరించి దోయిఖలు పంగిపొరలు నర్హ్యమునకై పరిశుద్ధరాగరసము,
చేకొన్న వారు కై నేతికై నవనవో, ద్యద్భూరిమందారదామకములు,
పాడుచున్నారు సీపై గీతమాలికల్, శ్రీవిణపేయముగ నచ్చంపుభక్తి,
- గీ. జలంగి దిక్కులు కదిసివచ్చిన విధాన, గూడ ముట్టిరి సుతుల నీపాడినండి,
భారతీ! రమ్మ! సుతులతో స్వాంతమలర, మఱల హాయిగ నాత్మసామ్రాజ్యమేల?
- సీ. ప్రావృట్టయోదిగర్జారానమునకంటె, ధీర మపారగంభీరతరము,
చిత్తమోహనవిహించీస్వసంబునకంటె, సుకుమారి మతులమంజులతరంబు,
కోమలపికనధూకూజితంబునకంటె, సుహృద్ప్రియబంధురము నెరము,
సలలిత భ్రమర ఝంకారమునకంటె, మధుర మనస్సి సమ్మదకరంబు,
- గీ. ప్రణయనిర్విరఘమఘము ధ్వనులకంటె, రమ్య నవరసభావనీరంధ్రమైన
మృదుమయస్వనమున వీణ మేళవించి, విశ్వగాన మొసర్చు మో విశ్వజనని.
- గీ. కళ లఖలు మింక నభివృద్ధి గాంచుగాత, కవికుమారులు సంతృప్తి గంద్రుగాత,
భారతి కటాక్షమహితసంపదలబ్ధి, సనయమును విశ్వకళ్యాణ మగునుగాత.

నెరపూళ్ళము

కొ. నరసింహచారిగారు

(సంపుటము ౧ సంచిక ౧౨ తరువాయి)

గుహాలయములలోని చిత్రములన్నియు వాటి నిర్మాణకాలము వాటి జనుల జీవయాత్రను చలపు నవిగా నున్నవి. ఇందును ముఖ్యముగా గౌతమబుద్ధుని జననమాదిగా నిర్మాణపర్యంతమును గల చరిత్ర విశేషముగా చిత్రింపబడియున్నది. గౌతముని జననము, బాల్యమున నాయన సహపాఠకుల గూడి విద్యాభ్యాసము చేయుట, శరీరస్వ్యాగముల నభ్యసించుట, యువరాజైపురవీధుల సేసనపుడు చూపు భూతదయాదీగుణముల వెల్లడిచేయు పనులు, వైరాగ్యోదయము, సతీసుతలవీడి యర్ధరాత్రమున పురము నడచిపోవుట, తపము, సన్న్యాసాశ్రమము, మతబోధకై నానాదేశ సంచారము మొదలగు విషయములు బయస్కొప్పు ఫల్యున, త్రిప్పము కొంతకొంతగా తరచై జూపునట్లుగాక, యేకకాలముననే దానియందుగల చిత్రములన్నియు నాతరపై బడనట్లు జేయురీతి, గుహాలయ కుడ్యములపైనను, స్తంభములపైనను, లోకస్థునకు చిత్రింపబడి ప్రదర్శింపబడియున్నవి. మఱయు బోధిపత్తువు (బుద్ధుడు) హృదయోద్ధి జన్మముల నెఱివట్టును, ఆ జన్మములయందును దయాగుత్వము, త్యాగశీలత మొదలగు గొప్పగుణముల గలిగియున్నట్లును కొనియాడు “జాతకము”లన బరకు జన్మకథలు నూరలకొలది చిత్రములై యున్నవి.

ఈ చిత్రములయం దాకాలమువాటి జనుల జీవయాత్రను చక్కగా జూడగలము. వారి వేషములు, ఆచారములు, వైభవములు, ఆధారములు, వాహనములు, ఆయుధములు కరతలామలకములుగా చిత్రింపబడి

యున్నవి. ఎచులుజూచినను, రాజులు, భిక్షువులు, ధనవంతులు, సర్దిగ్రులు, వ్యాధులు, పరివారకులు, దాసదాసీజనంబులు, గాయకులు, వైదికులు, వేత్తధరులు వారివారి యవ్వోగముల శ్రద్ధతో జేయుచున్నట్లును, పవ్యమనందోసాల్లు పవములు పాపపూరిత పడములనలెగాక ద్రుతి ప్రాణి చిత్రమును భారగర్భితమున నట్లును చూడగలము.

ఒక్కొక్కచోట చండకాసకులయ్యును, దయానియులయి ప్రజాపాలనమొనగ్గుచు తమ స్నేహము నభిలషించి యితర రాజులచేబంప బడిన రాయ బాగుల గౌరవించుచు వహస్తభివమున గొలువుండు రాజులు, చతుర్విధ ధైర్యసమేతులయి మృగగుగవిసోదాహము పోపు ప్రభువులను, నొకచోట పట్టాభిషేక మహోత్సవములను కన్నులపండువయొప్పుట చూడగలము.

పాంస, కీర, కమ్మట, సారానతాది పక్షులును; సింహ, వ్యాఘ్రు, భిల్లుక, వరాహ, నృక, గజ, ఆశ్వ, వృషభ, హిమ, మరంగ, మర్కటాది జంతువులును; కదళి, క్రమక, పలాశ, నారికేళాది వృక్షములును; ఇంకననేక పుష్పజాతులును, వాటివాటి స్వాభావిక స్థితులలో నందముగ జిత్రించబడియున్నవి. ఈమృగ పక్ష్యాదిప్రాణుల వాటివై జన్మియందు జిత్రించుటయే కాక చిత్రకారులు తమ బుద్ధివిశాసమును, కల్పనాశక్తిని వెల్లడించుచు నా రూపములనే యలంకార చిత్రముల (Decorative and Conventional design) యందుబ్రవేశపెట్టి చిత్రించుచున్నాగు. వారికి తేత్రగణిత జ్ఞానము గలందులకు వారిచే జిత్రితములగునగాను (Fist work) పనియు ఇతర (Geometrical Pattern drawings) చిత్రములను సాక్షులు. శేషలమానుష

గుహాలయగర్భగృహమునకువామపార్శ్వమునగల యొకచిత్రముయొక్కవస్త్రాలంకారభాగము.

ప్రతిమలేకాక దేవజాతులగు కిన్నర, గంధర్వాదులును సందర్భానుసారముగా నజంతా చిత్రకళారంగమున వచ్చుటఁ జూడఁగలము.

బోధిసత్త్వుని యవతార కీర్తలు (జాతకములు)

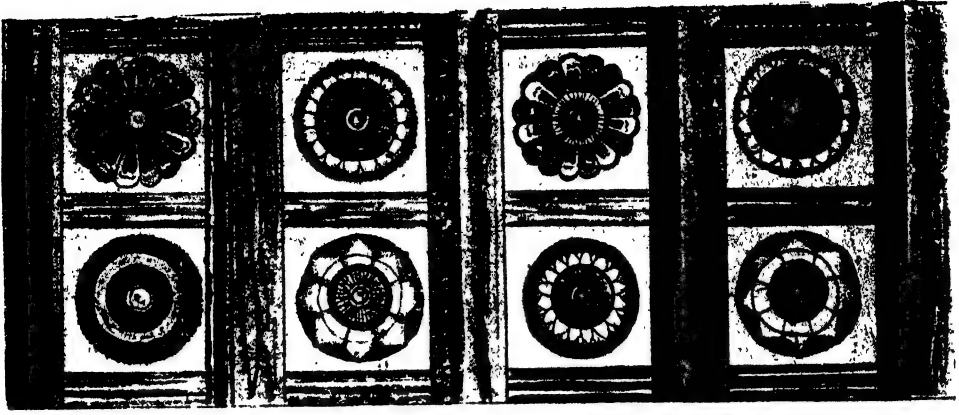
షడ్వంతజాతకము

ఒకానొక సమయమున బోధిసత్త్వుడు (బుద్ధుడు) హిమాలయ వాసియు, 8,000 యేనుగుల కధిపతియు నగు నొక గజరాజపుత్రుడై జనించెను. ఈ గజ సమూహమంతయు హిమాలయమునగలసి షడ్వంతసర్వవరసమీ పమున నొక బంగారులోయయందు వసించుచుండినది. తత్పరిసరమున నెచ్చట జూచినను తెల్లగలునలు, ఎఱ్ఱగలు నలు, తామరలు మొదలగు పుష్పయుతములగు కొలంకులును, నేత్రానందకరమగునట్లు వల్లులు, తమ పైకెగఁ బ్రాకుచుండ, నాలులాడించుకొఱు విడ్డలకుడేయూతయొసగి తమపైకెగఁబ్రాకించుకొని యానందించు తల్లుల వలెనొప్పు వృక్షంబులును గలవనములు నేత్రపర్యముగ

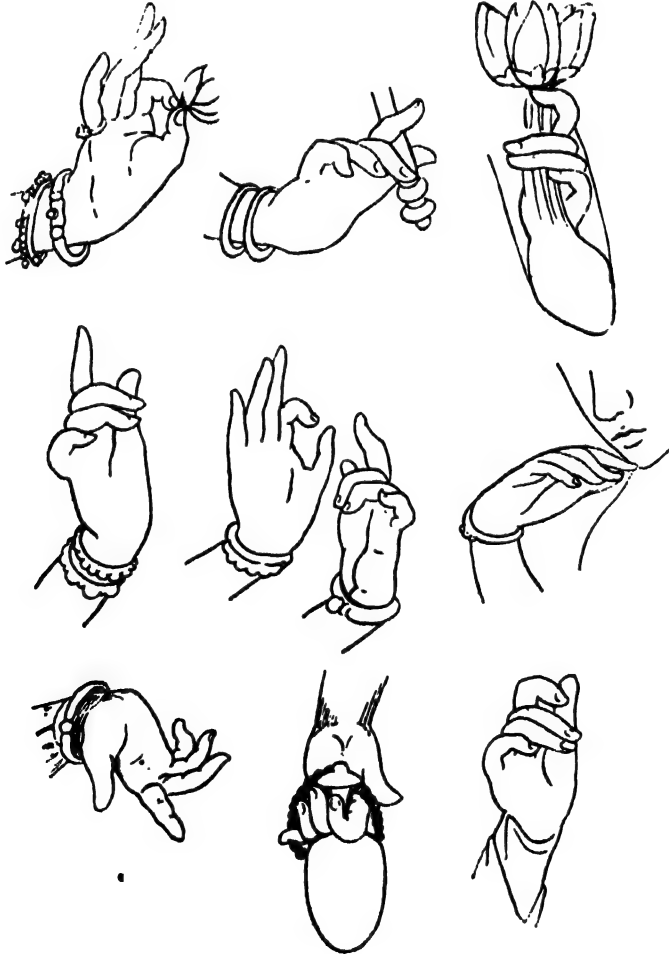
నుండినవి. ఇట్టి సమయ మున్నవాగజపుత్రుడు తనకళత్ర ద్వయముతో సుఖించుండి యొకనాడు తనయొక కళత్రమునకుగోపము గల్గించిన వాడయ్యెను. తదాది యాకరిణి భర్తయొడ నసూయాగ్రస్తయై తానొకయప్రతిమాన సౌందర్యనతియై జన్మించి కాశీరాజునకు భార్యయై తన సౌందర్యాతిశయమున రాజును వశంబునికావించుకొని తనకూలమున తన వైరమును సాధింప నెంచెను. రాజుచే నేటకాండ్రను పంపునట్లుచేసి విషబాణమున తన భర్తను జంపించి షడ్వర్ణకీరణముల వెదజల్లు ప్రభావముగల గూతని చింతముల దెప్పించుకొని తన పగ దీర్చుకొన సంకల్పించుకొని జన్మాంతరమునగోరి చింతించుచుండెను. తదాది నిరాహారయై కృశించి కృశించి తుద కాకరిణి మరణించెను.

తన కోరిక ప్రకారముగనే యా యేనుగు సుందర రత్నీజన్మము నొంది కాశీరాజును చేపట్టెను. ఆమె తత్తత్కామే యొక నేటకాని నడవులకు పంపి తన తొలి జన్మమున భర్తయైయుండిన గజమును బడలించెను. తట

గుహాలయమున లోకస్వలోనిసారుగుల్లిల్ల లయలనుగూలలకారిచిత్రములు; చిత్రములకుమధ్య సద్దముగాగలభాగములనుకలససామూసనిగ్రీమిమనట్లుగాదారుశేఖరితో చిత్రీకరియున్నారు.

గుహాలయమున 12 గుర్తుగల స్తంభముపైగల అలంకార చిత్రములు.

గుహాలయపురుషునకు భారతి కార్తీకమాస సంవత్సర 1888 పుటకుదులు చూడుడు.

కాదు ఏడు సంవత్సరములు తిరిగి తిరిగి తన కాగజమును గనితన విషభాణమున దానినేసెను. ఆప్రేక్షనకు గజము క్రిందబడెనుగాని ప్రాణము లింకను వీడలేదు. వ్యాధుడు దానిపంతముల నుడచెట్లకు నెన్నియొకప్పుడు లబడెను. వాటి నుడదీయబాలకపోయెను. అయిన నా దంతి కడు దుర్మార్గుస్వభావముగాన తానేలొండమున దంతములచెట్టి వానికిచ్చి పంపెను. పరోపకార మునకై తానాదంతముల నిచ్చుట యావశ్యకమనియు

మోక్షకామికి పాపరక్షయనగల ప్రతిపాకమును తెంచి వైదులయే మోక్షమార్గపర్షియనియు నా గజరాజు జిల్లు చేసెను. న్యాయమును గజరాజు సుదారబుద్ధికి మెప్పుకొనుచుబోయి రాణి కాదంతములవర్షించి జరిగిన వృత్తాంతమును నివేదించెను. రాణియు నాదంతముల దన వీవనపై నుంచుకొనగనే తన పూర్వవైరభావ మెటుపోయెనోకాని తా నొనర్చిన భర్తప్రదోహము దావాగ్నివలె నామెను దహింపజొచ్చెను. ఈవింతయే

మిక్కిటమై యామె వెంటనే మరణించెను. వడ్డవల్లికిరణముల సీనుడంతములుగాన నావర్ణము లాటించితిని ఆటుదంతములుగా నన్వయించి యీ బుద్ధజన్మాంతర చరిత్రను వడ్డంత జాతకమనివాడెదరు.

రురుజాతము

ఒకా నొకవర్తకుడు ధనికుడుండెను. వానికొక కుమారుడుకలడు. తల్లిపండులనే కలిగియున్న యొక బడి ధన సమృద్ధి నావణిక్కుతుడు కన్నుగానక తనచే జిక్కిన ట్లాయా స్తినంతయు వ్యయపఱచి యష్టలపాలయ్యెను. తుడకు ఋణదారల బా ల దాళజాలకయడకు ప్రాణ త్యాగమనదన కష్టముల బాత్రుకొననెంచి గంగా నదిలో దుమికెను. నీలబడిన వెంటనే యుతడు ప్రాణములపై యానమరల బాధింప చచ్చుటకు ధైర్యము చాలక యతిగుణముగా నోడించెను. బోధిసత్వుని హరిణముగా జన్మించియుండెను. తన ఎంచుకు వీడి యొంటికిగ గంగానదీ ప్రాంతములకుగుమండి యావ

ణిక్కుతుని యాక్రందనమును విని యతనిగా పాడియ తనియొద్ద తన్నెవరికిని పట్టియకుండునట్లు వాగ్దానము గావించుకొని పంపెను.

ఒకనాటి రాత్రి యానణిజు డుండు పట్టామన నీ యొకస్వప్నముకనెను. తన కొకబంగారులేడి తత్వమును బోధించిన ట్లామెకు స్ఫురించెను. వెంటనే యామె కుంగమునైన వెలికించెను. దానిని పట్టివ్వనని వాగ్దానము గావించియు కృతఃస్మృడకు వర్తకుతుడు పొలిణాన్వేషణతత్వగు డకు రాజునకు దానియునికి పట్టను జూపెను. దేదీప్యమానముగ వెలుగుచుండు నట్టియు స్ఫుగవగుగస్వరమునుగల యామృగమును మాడగనే రాజు పరవశుడై దాని నేయ నెత్తిన బాణమును జారవిడిచెను. పిమ్మట నామృగమును మహానభవముతో సూర్యునిమొకని తన రాజధానికి కొంపాయు దేని కిచ్చి తిదాది పకల ప్రాణులకను రక్షితుడనై యుండునని దీక్ష చేసించెను.

ప్రణయప్రభాషము

ఉట్టావి సత్యనారాయణగారు, పి. ఎ.

పాకలో నీగాలి సోకితే సాలు

వొయికుంటమే నాకు వొచ్చినట్లేను॥ పాక॥

యిడుపు పొలములంటె యిడిశెల్లుతాను

పట్టమంటె సర్లె కొట్టమంటాను॥ పాక॥

కారడివి నడిమికి పారి పొమ్మంటెను

శెట్లతో నీమాట శెప్పకుంటాను॥ పాక॥

వొక్క మావిడికినీ సక్కనీ పేరెట్టి

దానికిందా నేను తల దాసుకొంటాను॥ పాక॥

తెప్పలో నన్నెట్టి తేలిపొమ్మంటెను

నిన్ను తలుసుకొంటా నేనెల్లిపోతాను॥ పాక॥

నిప్పు గుండెల్లోను నిలుసుండ మంటెను

మనుసుసీమిడెట్టి మూడిపోతాను॥ పాక॥

స్వ రాజ్య మ న నేమి?

టి. శి వ శం క రం పి ల్లే గారు

ఈనడుము కొన్ని సంవత్సరములుగా ఆనాడు హిందూలయిన ప్రజలు 'స్వరాజ్యము' అను పదమును ఎక్కువగా వాడుచున్నారు. ఈమాట కొన్నిదాకాకపోయినను ఏభావమున కిది సంకేతమో తెలిపదు. జనల కిప్పటిపరిస్థితులగు రీతిగా క్రొత్తయినదే చెప్పవచ్చును. భారతదేశాభ్యుదయమునకు స్వరాజ్య సాధన గమ్యస్థానమై యుండిబట్టియు మిగులయు అమితము లవక నాయకులందఱు దీనిని సుటింపించును. నీక్షాబద్ధులయి యుండుచులనను ఈ వచనాభ్యుదయము నందు వీరవక వారవక ప్రజలందఱు ఏక గ్రీవముగ తోడు పడవలయుట సన్నిహితకర్తవ్యమై యుండుటచేతను, రాజసభలందు ఈ ప్రబంధాలాపమునుగూర్చి తీవ్ర మయిన చర్చలు జరగుచుండుట బట్టియు 'స్వరాజ్యము' అనుపదముయొక్క పరమార్థ 'మిమిక్కి' మాని వివరింప నిర్ణయించుట ప్రస్తుతకార్యక్రమము నందు ప్రధమ సోపాన పాఠశ్రేణి.

'యద్యాపిం విప్లవో' యను పురాణవాక్యోక్తి యందు దానియుండు తీర్థము ననుసరించి కొన్నిదాకాదు. ఒక మానవుడు తాను కోరుకొని తా నవనముటయే దీని యర్థము. ఇది యధారమును నగు. అట్లుండి దేశమే సముదాయమున స్వరాజ్యమును కోరవచ్చును తాము కోరు స్వరాజ్యమునకు లక్షణ మిదియని జనసామాన్య మొకటివిధముగ తెలియు కొలది ఆభావమునకు తీవ్ర సాసనము. అట్టితీవ్రత ఈ వచనాభ్యుదయమునకు సంగతియందు మానము చేయు యత్నములు విధిస్తున్నయై గుటిబేరలుకు చాళివంత కత్తిమంతములుకావు.

ఇప్పటి స్థితియందు స్వరాజ్యవన వాస్తవము జను లకు వాస్తవముగ తోచుచుండుట, కొంత దీక్షముగ విహరింపజేసి వ్యవస్థాపించు. భారతవ్యవస్థ తొలగిపోయే స్వరాజ్యమని వట్లెట్లుగొను ననుకొనను. దేశమునకు స్వరాజ్యము సుటింపిన తోచిన దిగుననుట మ హను కట్ట బడుచున్నది. కొంచుచేత దొంగదనముట దీనిసాగుల గాక. స్వరాజ్య మన్నననే నన్నులు పెట్టింపవలసిన భారము నుటచే జరుగని ఏమియు పెరుగని కృషిచల ల వనోదయము. వసుంధరి కిప్పటి పన్నులందు తోచుకులు స్వరాజ్యావనముతో మార్గదర్శిత్వ మిందువలె పటా పంచలవనముట గ్రామ వర్గముల భ్రాంతి. స్వరాజ్య సంగతులతో రెండవ విషయముననుట కార గృహవాసుల యాశయమై యుండునోపు. నిప్పుజాతుల రాయితీ సగ్గి నా నాటా తొలగించుచుండు నర్హత్రమగర్భ ముల నిల్చుకొనగిల్లుటకు స్వరాజ్యమే తరవాదని పూర్వార్థావరాధానా లనుకొనవచ్చును. దేశమునకు స్వరాజ్య వాస్తవముయినపుడు, ఇప్పటి నిర్బు వచ్చు ములులేకనే రెండవ పంచనని పద్ధతియుండు. వాణిజ్యమునో యధికారపదవిలో నీచికిగా గైకొని విజ్ఞానముండు శ్రేయమునిచ్చుననుకు, దేశమున స్వరాజ్యము పొందుకొనునేని తమ పదుపుక్కిరింకి నీకెచ్చు కొన్నట్లుగుననుట వారిభయము. కార్మిక పక్షనాయకుడై (Labor Party Leader) బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమున ప్రధానమంత్రిస్థానము నలంకరించుచుండు 'రాంసే మెకడోనాలోడ్' వంటి మహోదారులగు రాజ్యతంత్రవేత్తలు స్వరాజ్యము దేశమునకు భాగ భేయమందురు. ఇద్దరుగరించుటయే స్వరాజ్యావన

పెనుకొండలో స్తవ్యులు శ్రీయుర వి. యకా, పెనుకొండ వుగాని శ్రీమహానంది, పుష్కరిణి

మనుట సహాయనిరాకరణపాపమందులమతము. విదేశీయులను తేల్చువారిని నెనరులేక భారతభూమినుండి నెడల గొట్టగల్గుటయే స్వరాజ్యమభివమున కావలనుట తామసభిప్రాయము. స్వరాజ్యము కట్టులేని స్వేచ్ఛకు పేరనుట బాధ్యమనస్కుల యభిప్రాయము. క్షత్రియులేని యధికారమే స్వరాజ్యమనుట గ్రామపంత్రితనకుల (Village Tyrants) యభిప్రాయము. పాఠశాలపు సనాతన ధర్మపరమలకు కంకంటి పాపరాజు

- సీ. సుతులులేక కలంగు సుభకు లెక్కివలేరు,
సుతవియోగముచెందు సమలులేరు
పతులంబాసిన కళావతు లెద్యోడను లేరు,
పడతులం బాసినసమలు లేరు,
దారిద్ర్యదుఃఖసంతపు లెందును లేరు,
కలిమి గర్వముం జెందుదులు లేరు,
వ్యాధుల నాధుల వగనువారలు లేరు,
నిందబొందినవార లెందు లేరు,
గీ. లేరు బారులు చోరులు లేరు దుర్వి
చారు లన్ని బలాహింసప్రహారాని
వాతదుర్భిక్షభయములైనవారులేరు
రఘువులో తలస ! నీనేలు రాజ్యమునను.

అనుపద్యమున తనయు తరరామాయామున వర్ణించినట్లు రామరాజ్యము స్వరాజ్యమని తోచునేమా ?

ప్రజలకష్టములు రెగ్గుటయుసాఖ్యములు హెచ్చుటయు ఇట్టి వివిధాశయములకు సామాన్యంశములయి యుండబట్టి స్వరాజ్యమభివమున కారెండేలక్షణములను యనునాదము ఈవ్యాసపు శీర్షికలోని సమస్యకు సిద్ధాంతమని యనేకులు భ్రమించవచ్చును. ఈనికమయినను (test) స్వరాజ్యపరమార్థమును తూచుటకు చాలదు. ఆఫ్ ఘోష్టానము స్వతంత్రరాజ్యమే. అట్లున్నను అక్కడి ప్రజకు ఈదేశీయులకుండునన్ని సౌకర్యములున్నవని చెప్పరాదు. పారసీకమందును ఇప్పటిపుడు స్వాతంత్ర్యము గడించిన తుర్కమందును గల స్థితులను పరికించినపుడు, ఆరాజ్యక్రమములందు ప్రజాహితమునకై మనదేశముం దుండునన్ని యుపకారము లుండవనుట కనుకొనవచ్చును. అంతయేల, సంప్రదానముయిన స్వరాజ్యపద్ధతికి పుట్టినిల్లను ఈ తర్ర అమెరికాయందు మూగజంతువుల బొచ్చు ధరిం

చుట జనులు ఆలంకారముగ భావించి అందుకై సంపత్తి రమున ఇరువదిలక్షల జంతువులు ఉక్కుపంజరముల యందు చిత్రవృక్ష పాలుసరచబడుచుండుట ఇప్పటి యాచారమైయున్నది. ఇంగ్లాండున నేడు లక్షలకొలది జనులకు హడులేక 'అన్న మోరామనంద్ర'యని యల్లాడుచున్నాడు. వారయినను, కుంటి, గ్రుడ్డి కురూపులగు చేతకానివారుకారు. కడచిన ఘోరసంగ్రాహమందు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమునకే జయ మాపాదించినపాతశేషులను కిగవరులలోనివారు. దేశాభిమాన తత్పరులు. యుద్ధము కోట్లకొలది ఋణముపై వడ్డీ యయినను చెల్లించుటకు వెరవుగానక నేడు అట్టి ఇంగ్లాండ్ తలడిల్లుచున్నది. ఇప్పటి కార్మిక ప్రభుత్వమువారు (Labour Govt) ఈభారమును ప్రజలనుండి తగ్గించుటకై యుపసన్నులగువారి మూలధనముపై కన్నుజేయ నారంభించుచున్నాడు. ఇట్టి విపరీతపు పోకడలకు రుష్యా మరియొక నిదర్శనము. ఈ సామ్రాజ్యము చిరకాలము నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు లోనైయుండి యోర్వజాలక, నిరంకుశాధికారమును ధిక్కరించి అంతకుముందున్న కట్లగు త్రెంపుకొనుటయే వినుమగయని తలచి బంధముం బరిత్యజించుకొనిరికాని, పరిణామమందు తామెదురుమాడని యున్నప్పులన్నిటి ప్రజల నావరించి, యామూలమున దేశమే పడరాని కడగండ్లపాలయి, చేయునది లేక త్రెంపుకొన్న ననుకటి కట్టలను ఒక్కొక్కటిగ వెలకి కొన నారంభించుచున్నది.

చిరకాలముగ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించు సామ్రాజ్యము లగతియే యిట్లుండ వనకురాబోవు స్వరాజ్యమన మాత్రము నిశ్చయించవనుట యపభ్రాంతి. రాజ్యభాగ పంఠయు నెత్తినపడి ప్రజలే నిర్వహించ బూనినపుడు, క్రొత్తసంసారమును సమకూర్చుకొనుట యందువలె మనము సమర్థింపకొనవలసిన సమస్యలు సర్వోత్తముఖములయి మనల నావరించున్నవి. నిమ్మ బాతుల యెడల చోమి, హిందూమహమ్మదియసగ్గము, కులభేదముల సవరణ, సంస్థానాధీశుల సమాచరణము, వాణిజ్య నావికా వాణిజ్యసరణి, భూమ్యాకాశసముద్రములందు రాణువుల నెలకొల్ప నిర్వహించుట, ఆర్థిక సంపదధారమునకై యంత్రసాధన సంపత్తి మున్నగు వేనవేలు సమస్యలు ప్రజల నెదుర్కొనవచ్చువి. ఇట్టి సందిగ్ధసమయమున

స్వార్థపరతను నిగ్రహించు నవనగము తీవ్రముగ నన్ని దిశల వ్యాపించును. ఆతిరూఢుడైన స్వరాజ్యము స్వరాజ్యమోయని ఇప్పుడు పలచరించు మనలో ననేకుల 'ఇది యేటి పీడ'యని విసుగుకొనుకాలముచచ్చినను రావచ్చును. స్థానిక పరిపాలన శాసనము (Local Self Govt.) ఇప్పుడు ప్రజలకు సంఘటించియుండు స్వాతంత్ర్యానుభవము ఇట్టి వేరుకనును.

ఇట్టి ప్రమాదముల చేయి తీహాసి యాపత్తితా కడగనముచే స్వరాజ్యభాగ్యము నాశించువారిని భయ పెట్టవలెననుట ఈవ్యాసకర్త యాశయముకాదు. ప్రజలు ఇట్టి విచక్షణము మునుమున్నగా తెలిసి కార్యము నెదుర్కొన వలెననుటయే. హిందూ పాపామృదీయ స్వర్గము నిమ్మజాతుల సంత్రాసము ఆధిగోపాక్షింపగు మహాత్మునే కలరర పెట్టు ముడునపుడు క్రింద వారన నంరే!

‘నేతి నేతి’ యను నిర్ధారంపరణిని ఉపయోగముగా గైకొని యియ్యదిస్వరాజ్యము కాదన యీచించుట సులభమయి యుండునోమో కాని దాని పరమార్థము అనుభవము చేరినే గ్రహించవలెనది. స్వరాజ్యామృతము దానిని చవిగొన్నవారికే వేద్యమనిన తప్పకాదు.

విహిత స్వరాజ్యము ఆనుష్ఠితమౌతుపదమునకే చరమ సోపాన మన జెల్లు. స్త్రీజన్మమునకు మౌనమై మెట్లు భాగదేయమో వృక్షచర్మమునకు కలపపుట్టు భరణ మెట్లునియతియో జాతీయతకు స్వరాజ్యానుభవ మట్లు. కనులకు వెల్లువెల్లో ప్రజ బ్రతుకునకు స్వరాజ్య మట్టి పన్నుగనె. ప్రయోగమునకు కైతెల్లో ప్రజాభ్యుదయమునకు స్వరాజ్య మంతటి మహోపకరణము. బగువు నీర్వు పొగబండికి ఆడుగుననేని యుండు ఇసుపకమ్ము రెట్లు సాలభ్యకారమో జనుల శీవయాత్రకు స్వరాజ్య మట్టి సాధనోపాయము. ఈ పరమార్థము ప్రజలమనసు నాశేించునేని దాని సాధనకై సంతోషముగ సమర్పింపబడలేనంతటి త్యాగము మరెయికటి లోకమందండదు. ఏదేశచరిత్రయందుగాని స్వాతంత్ర్యమునకై తమయశువుల సమర్పించిన కీదవరేల స్మృతి ఆకాశమున చుక్కలవలె వెలుగుచుండును. అట్లుకాదేని కడచిన ఐరోపా మహాసంగ్రామ మందు పాల్గొనిన యోధా

గ్రేసగులు తమదేశస్వాతంత్ర్య రక్షణకై రక్తప్రాణములనే యొక్కమ్ముచేగ సమర్పించుట తేటకీచి యుండదు. స్వరాజ్యమునకు మాలమగు త్యాగమున కిదియే పరిమాణము.

స్వరాజ్యమన నిర్దిష్టమును స్థలముకాదు. సముదాయమున ప్రజల నునోపేక్షియం దుపయించు స్వాతంత్ర్యదృశ్యము (Scene of Freedom). తెలుపుకొను కిటికీలను మానియుండు ఇంటి వెలుపల యెండి యెల్లొక గుండునొకనా! ఎల్లొక బోసల ప్రవేశించునా! యని కాదుకొన్న కైతెల్లోల వ్యాపించి యుండునో అట్లే స్వాతంత్ర్యము జనులనునోనిపుట్టల నాగరించుటకు సాన్నిధ్యమింజే వేరుచున్నది. స్వరాజ్యభారము నుల కనగాను. సునరేయే దాని లక్షణము. దాని రత్నమెరిగినవారు ఆభరణమును భరించుట కువ్వినారజుత్తుగు. అట్టి భరణమిచ్చునునకు విశ్రాంతి బహువుగ్గించుటయందు కాదు. దానిని మోయుచో కీమోన్నుటయే. పల్లికి బిడ్డల బగువెల్లో, వివేకంబునకు ప్రజకు స్వరాజ్యభారమట్లు. పల్లియెప్పుడైనను రెనబిడ్డల బగువుతగ్గవలెనని తెలంచునా? నెనగనము రెనబిడ్డలు పుష్టిగలనానలపకొలన తనయందు వాడల జంపినిపొకొనుటకు శక్తి మోన్నునుమండవలెనని కోరను.

ఇట్టి పాపాతరభాగ్య మిత్రమున దేశమునే యాదుకొన రాజోవునట్లున్నది. వివిధపక్షముల ప్రజా ప్రశస్తినిధులు రాజభిలంబు నిచ్చి కాంతాబంధములన్నియుంజేర్చి యనురాగారామపత్రాళి నంతో శోభిల్లునుటించి తోరములకొ గుప్తీకామధా లేపన, ప్రాశస్త్యం జూపిగొచ్చి భక్తిమయదీపం బుంచుమానీంద్రహృతోక్రీతంబుతో గన వాసయోగ్యములు నీకుకా భక్తచింతావణి!

వడ్డాని సుబ్బారాయుడు.

అని కైవారములపాడి రానున్న స్వరాజ్యలక్ష్మికి స్వాగత మొసగుచున్నారు.

ఆమహాదేవి వచ్చినిల్పుటకు ప్రజాహృదయ సంతోషమును నిర్మలముగ సిద్ధపరతురా? జాతివైషమ్యముల విడనాడుదురా? కులభేదముల బోకార్తురా? అస్పృశ్యతాపీకాచమునకు పుణ్యాపావాచనము చెప్పదురా? స్వాగత

మను యజ్ఞపశువునువధించి యాగమొనర్తురా? అల్లదిగో!
గాంధీపురోహితుడు, మీలోసంకల్పము చెప్పిందుటకు
సంసిద్ధుడై యున్నవాడు.

‘ఉత్తిష్ఠతే, జాగ్రత్త, ప్రాపన
రాన్నిబోధతే’ (?)

యనుమహామంత్రము నుపదేశించ లేనియన్నాడు.

ప్రజలేమిచెప్పెదగు.

క. కొంపరు నెలుప మందురు

కొంపరు నెలుబుటయు సిగ్గుగోను గోవిందుం

హందురు కొంపరు మదిలో

కొంపలనుందుదురు కడకు కొని మానుజేంద్రా!

(గోపికా వస్త్రానవారము, భగవత్ము)

ఇట్టిసంకయమున కిది తరుణముకాదు? భవసమర్ప
ణముయొక్క మహోళము మున్న మానమాహించ

లేము. స్వాంత నిశేపన మొనర్చిన పదపగాని దానిరసాను

భవమున కర్హత పోనగదు. అది పోసగినపుడు గోపకలవలె

గీ. నీరలసహరించి, సిగ్గులు విడిపించి,

పరిహసించి యయినఁ బరగ వనకు

ఘనాడు నోము కొంత కాకుండు మెక్కించె

ననును హరినుశించి రబలల్లె.

అని నెకభక్తులనునా గుప్తశిని పాపన ప.

మ ర ణ భీ తి

దామరాజు పుండరీకాక్షుడు గారు, పి. ఏ.

మౌఖమా! నన్నేమిచేతువు - మాటిమాటికి బెడరగొట్టెదు
పరమపతితు డనంతమూర్తికి - దరినికేరి నదాభజించెద;—మరణమా!

ఆలుబిడ్డల వీడజాలక - గోలగోలగ నేడ్చువారిని,
చాలవిభవము విడువలేక వి-చారవార్ధి మునుగువారిని,
కఫ పంపరి లెగసి తట్టగ - కాళ్లు చేతులు చల్లబడగా
“గావుగావు” మటంచు వైద్యుల - కాళ్లుపట్టి తపించువారిని,
లోకసుఖములె నాకసుఖమని - లోలులై భ్రమనేటివారిని,
జేరుపో నీయాట లచ్చట - జెల్లిపోవును, చెల్లవిచ్చట;—మరణమా!

రామతారక మంత్రరసము ప-రాకునేయక కోలువాడవా,
నేమమున నీ జీర్ణకాయము - నీలిపి నూతనవస్త్రధారణ
చేసిచేసియు తుట్టతుడకా - శ్రీ రమేశు పదాబములనె ని
వాసముగ నేర్పరుచుకొనియెద - భయము నాకేమిటికి ఛీ! ఛీ!
మరణమా! నన్నేమిచేతువు - హరికృపారసమున సశింతువు.

సూత్రకాలవ్యవసాయచరిత్ర

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

క్రి. పూ. 1000 మొదలు క్రీ. పూ. 500 వరకు సూత్రకాలచరిత్రమును వ్రాయుటకు కిట్టి సూత్రములు, జైమిని పాణిని ఆనందబ్రహ్మణ్య గౌతమగిరి మహర్షులచే రచింపబడిన పూర్వమీమాంసా వ్యాకరణ గర్భాస్త్రాగ్రంథములు; మహాప్రఖ్యాతినొందిన వసు స్యుతి, తోష్యశినివి. ఈకాలపుజనులు, ఋగ్వేదబ్రాహ్మ కాలములజను లవలంబించిన వ్యవసాయవిధుల, పంట పోష్యగువిధులచే వ్యవసాయము జేసి లాభమునొందిరి. భూమికి దగిన నోహుడుము జేసి, తగిన బీజమును పండిన పూర్వభూమిని కలుగునని నాటివారు తెలియించుచుండిరి. చూడుడు :

(1) (వరిమొదలకు) నోపగులకు, (నామిడిమొదలకు) వృక్షములకు, భూమికి దగిన నోహుడువేషము నందు, బీజమునకు దగిన పూర్వవృద్ధి కలుగును.

పైసూత్రముచే నాటివారు రేధూమి కేదోహు డము జేసి యెట్టిబీజములను నాటిన పూర్వవృద్ధి కలుగునో దానిని బాగుగ గుఱుతెలిగిన సమ్యవలని యున్నది.

శ్రావకర్మలలో “వైస” భేషమున యజ్ఞస్థానమును దున్నెరు. ఈ దున్నుటకు, యజ్ఞరగ్వేదముల యందు విధులు కలవు. ఆవిధులే లోకకర్మమునకును బనికెవచ్చునని, సాయనాచార్యులవారు లేమ కృష్ణయజుర్వేదసంహితా భాష్యమునం దిట్లు వ్రాసిరి.

(2) మాడుచాళ్లతో చివరనుండి మొదటికి దున్నగా మాడుచాళ్లెర్పడును. కాని మాడుచాళ్లయొక్క మధ్యభాగము పూర్తిగా వెల్లగింపబడదు. కాన యాయాచిలను బ్రబక్షి ముగాఁ గ్రెప్పి తూర్పుపశ్చిమములకు దున్ని పిమ్మటను దక్షిణమునుండి యుత్తరమునకు దున్నిన యెడల భూమి బాగుగ దున్నబడును.

ఇట్లులే యగ్వేదసంహితయొక్క (8-17) మంత్రమునకు భాష్యమును వ్రాయుచు విద్యారణ్యులు, కాళిక, నైతానిక, సూత్రము లను క్రోడీకరించి, పై యజుర్వేదభాష్యమున వ్రాయబడినదానినే పృథవళించి యున్నారు. అందు స్పష్టభేషములే కాన్పించినందున గ్రంథము వెలుగునని వ్రాయలేదు. దానిసర్వవసానము నాలోచింపగా యజమాని కొంతదున్ని, భృశ్యవకుఁ డిమ్మటనిచ్చి దున్నిండుటయే విశేషమని తోచినది. ఇందు యజమాని శ్రద్ధావిశేషము కాన్పించును. “కాళిక సూత్రములు” తిమోహిలము బాగుగ పంపవలెనని “కృషి లాభకర్మ” యను నొకకర్మ జేయునుండిరి. దాని నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

(3) కృషిలాభకర్మయందు బాగుగ వంశిన యన్నమునందు వన్న, గుగ్గిలము, పసుపు, ఉప్పు వేసి “నీలే ఇంద్రామహేత్వా” యనుమంత్రమును బఠించి, భుజింపవలెను. పైసూత్రముచే హరికనిచే మాడుచాళ్లు దున్నించి పప్పుట యజమాని “నీరా

(1) యథావధివసస్వతీనాం బీజస్య క్షేత్రకర్మ విశేషే ఫలపరివృద్ధిరేవం॥ ఆపస్తంబగర్భసూత్రం. 2-1-4.
 (2) కల్పవిల్వచ్ఛా చ్చిగోభికృషతి... ప్రదక్షిణమావర్తాయాం స్త్రీస్ర స్త్రీస్ర స్త్రీతా స్సంహితాః కృషతిమధ్యే సంఘిన్నా భసంతి దక్షిణా త్వత్ దుత్తరస్యాద్దక్షిణాయై త్రోణే దుత్తర మంప ముత్తరాయై దక్షిణమ్॥ కృష్ణయజుర్వేద భాష్యం. 5-2-5. (3) కృషిలాభకర్మణి, సారూపవత్సే ఓదనే సకృత్పిండగుల్గులలవజాని ప్రక్షిప్య అనేన సూక్తేన సంపాత్య అభిమంత్ర్య అన్నాతి “నీలే ఇంద్రామహేత్వా” ఇత్రుచ్చా హరికేన కృష్యమాణా స్త్రీస్ర స్త్రీతాః కర్తా ప్రత్యేక మనుమంత్రయతే. అత్ర “నీరాయంజంతీతి” యుగలాంగలం ప్రతినోతి సక్షిణం ఉష్టారం. ప్రథమం యన క్రి—కాళికశ్రావసూత్రం. 8-3-11.

యంజంతి" అనుపంత్రిము బలింపుదు, విశేషముగ దున్నుచున్నాడు. ముందు పక్షి యనునంకి యుత్తరము నకు దున్నుచున్నాడు.

“వైతానిక” సూత్రములు ముందు తాము దున్ని, పిమ్మట భృశ్యునిచే దున్నించుచున్నాడు. అది భృశ్యునకు పక్షిసూత్రము మై యున్నది. కాకి: సూత్రములు ముందు భృశ్యునిచే దున్నించుచు గృహిణిని పిమ్మట దాము దున్ని శ్రద్ధానువనము జూపుచున్నాడు. అందున, న్యవసాయమునందలి శ్రద్ధానే ముడిచుచు “పృథిలార్థ కర్మ” యనుటకు పనియున్నది. వైతానిక సూత్రములలో (5-1) “కృతేయోనా” అనుబుద్ధిగను బలింపుదు విధముల జల్లవలెనని కలదు. బుద్ధిగ సాన్నిధ్యమున కంటె సభ్యులనేదీయులు “దున్నుట, విత్తుట” యనుకర్మల సతిశ్రద్ధతో జేసి విశేషలాభము నొందుమంకినని నోడిచుచున్నది. కృషికిగ్రహమున వేసేయింపునాంధ్రగ్రామములు ప్రాచీనకాలమునంకి వేటివరకును గలవు. వాలోరం దున్నుట, విత్తుట, వేపకాలమునంకి వేటివరకును సభ్య కర్మగా వాలోరించు ద్వారాలు తనయిండ్లలో ఒగురు వివాహోపనయనాదులలో “అంతురాగోపనము” అను కర్మ చేయుచున్నారు. ఆకర్మయం దయిచుమాంధ్రుల దీసికొని, పుట్టవట్టితో వానిని నింపి, తొమ్మిదికంటె హెచ్చగురులవిత్తనముల బాలతో చుట్టి వైచూరిన దులలో జల్లెదరు. విత్తనముల జల్లిసమానుమి లయి నింటికి, ‘పాలికలని’ చేర్చు. ఈపాలికలను, శుభకర్మ జగుగుదినులలో బూజి సలుపుదుగు. పాలికలలో పున్నును బోయునుపుడు, “ధూమృద్దేవతా” సూక్తమును విత్తనముల జల్లునపుడు “ఓషధీసూక్తమును” బలింతుగు. అందు మంత్రపఠనములో నొక్కొక్క వేపశాపవల్ల కొక్కొక్కసాంధ్రవాయ విశేషము కలదు. “అంతురాగోపనకర్మ” మీ సూత్రకాలముననే బయలు చేరెను. ఆపస్తంబాదులు, పుట్టవట్టి తెచ్చి పాలికా

ప్రతిష్ఠాసంతోక దృష్టినింకిరి కాని “పారస్కరగృహ సూత్రకారు” యంతటితోక దృష్టినింపక శుభకర్మ చేయుటకు బూర్వమే, మంచిముహూర్తము జూచికొని, పాలములో దున్ని విత్తనముల జల్లవలెనని విధించుచున్నాడు. ఆగృహ్యసూత్రమునంకి కావల్సిన యంశముల ను ప్రాయశ్చయమున్నాడును.

(1) పుష్కరమున నాగిని గూర్చునెను.

(2) ఎద్దలను, కెలుగు, కిల్లుము, పరిమళప్రస్థముల నన్నింటి నానిచే చేసెను నేతని నాకింపవలెను.

(3) “సీంయంజంతి” యనుపంత్రిముచే నాగిని గట్టవలెను.

(4) “సునర్మసుఖా” యనదుపంత్రిము బలింపుదు దున్నునలెను. లేక కెలుకోలపై ను బట్టుకొనవలెను.

(5) అతికలనాంధ్రులో మొదటివాని నభిషేచించు పిమ్మట నెక్కినవాని నాని సమసరించి దున్నుట కారంభింపవలెను.

(6) స్థానీహంసమునంకి పూర్వదిగమునందే యానీతానీని బుద్ధింపవలెను. వ్రీహులగాని యలగాని జల్లవలెను. న్యవసాయగర్భమును, వైప్రకాగమే చేయవలెను.

(7) పిమ్మట బ్రాహ్మణులకు భోజనమును తెట్టవలెను.

న్యవసాయదారులు వేటికిని, శుభకర్మత్రారుల జూచికొని “యేలునాక” యనునొకకర్మ సమంత్రకముగా చేయుచున్నారు. ఆకర్మను నృపభూమిల బూనించి తా పలకరించుకొని, మానవ్రతమాని చేయుచున్నారు. పరికించురు (గోదావరీమండలవాసులు) “నాంగయేలునాక” యను చేరుతో, ప్రతిఫాల్గున ౪80 నాటికాత్రి, శుభాశ్మయలను విచారింపకయే చేయుచున్నారు. దీనికిననుక్రమే ప్రధానముగా నున్నది.

1. పుణ్యహే లాంగలయోజనం; 2. ధర్మా లండులై గ్రంథ రిప్రెస్టానుమా వధుస్మృతై ప్రాశయేత్; 3. సీరా యంజంతి యోజయేత్; 4. సునర్మసుఖా ఇతికృతే ఫాలం వాలభేత్; 5. అగ్ర్య మభిషి చ్యాకృప్తం తథా కృషీయం; 6. స్థానీహంస పూర్వవద్దేవతా యశే దుభయో గ్రీహియనయో ప్రసవ స్సీతాయజ్ఞేః; 7. తతో బ్రాహ్మణభోజనం—“పారస్కరగృహ్యసూత్రం” (18 కండికా).

హరిగర్భాంధమునకు, “మాహూర్తిక” గ్రంథములలోఁ గొన్ని నిబంధములు కలవు. వాని ననుసరించియే సిద్ధాంతములు, తమపంచాంగములలోఁ గొన్ని మహూర్తములను, “పసంరేగువునందు” వ్రాయుచున్నాడు. “హరిగర్భాంధు” భగవద్గృహ్యసూత్రములలో హరిగర్భాంధమునకు విశేషవిధులను మూచింప, జ్యోతిషా స్వాతీనక్షత్రములు మంచినని మాత్రము చెప్పియున్నాడు. “విషభంబా”ది సూత్రకారులయొక్క ననుసరించి, “స్వార్థానుక్రమణికా”ది గ్రంథములలోఁ జెప్పబడిన యందురాగోప విధులను గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు.

ధాన్యవిశేషములు

సూత్రకాలమునందుండిన ధాన్యవిశేషములందు సూత్రకాలమునందు నానావిధములగు వీజముల నాదుర్బలు కనుపెట్టి న్యవసాయమునఁ జేయుచుండిరి. సూత్రకాలమునఁ జెప్పినవానిని విడిచి యీ కాలమునందు నానెఁ బడినవానిలోఁ గొన్నిటినిసూత్రమే వ్రాయుచున్నాడను.

పాణిన్యాసార్థ్యలవారు, తమయస్తాధ్యాయులందు శబ్దనిష్పత్తిఁ జేయుపట్టలలోఁ గొన్ని వీజములను స్మృతములను నుచ్చరించియున్నారు. అందీక్రింది ముఖ్యమైనవి. 1 కందులు, ఆపాలు, శనగలు, పత్తికములు (2) ఉలలు, (3) చెఱకు దోటలు, (4) చెఱకుబెల్లము, (5) పసుపు, (6) దీర, ద్రాక్ష, పిప్పలి, చింత, (7) పత్తి, పప్పుచోటలులను సారకాయ, గుమ్మడికాయ, నోసకాయ మొదలగునవి నుచ్చరించియున్నారు. మఱయుఁ గాణిన్యాచార్యులవారు పెమ్మచోటలను, టిల్వ, గుమ్మార, తింతిణి, చూర, కాల్యూరీ, పిప్పలి, దాడిమ, కసిక శబ్దములను, అట్టివనములను వచించియున్నారు. దేశమునందు, నానావిధధాన్యములు పండు పోలము లున్నవని యీ క్రిందపేరలచే రూఢిపరమమన్నాడు (8) పెసలు పండుసలము “మాద్దీనము,” ఎఱ్ఱజిలమధాన్యము పండుసలము “వైశ్రీహేయము,” తెల్లధాన్యము పండుసలము “శాలేయము,” తెల్లగోధు

ములు పండుసలము “యవ్యము” లేక, “యచ్యము,” పత్తికలు (60 దినాలకు బండుధాన్యము) పండుసలము “పత్తిక్యము,” తిలలు పండుసలము “తిల్యం” లేక, “తైలీకం,” మినుములు పండుసలము “నావ్యం” లేక, “మాషీకం,” ఏగిసరట్ల పండుసలము “ఉవ్యము” లేక, “ఔమీనము,” (సరంజిలి ఉపాలుధాన్యముకావనినాడు. ఉపాయన యగి నెహుడ యగ్గము) బినుము పండుసలము “భంగ్యము,” పల్లవట్ల పండుసలము “అనవ్యము” లేక, “అనవీయము” అనుశబ్దము లగుచున్నవనిరి. సమ్యుచేపి యూర్జ్యపినేలలు నాడు కలవు. అట్టిసలములనుమాహావ్య, “క్షివాన్యం” మే “క్షివాన్యం” అనెను. (మాహావ్య అస్తాధ్యాయ; 4-2-40) కాని 4, 5 సంవత్సరములందు యవ్యమునకు, మనదేశమునందలి సాశ్చాత్విక స్వనిసాయతాస్త్రాజ్ఞాలు సమ్యుచేపి నెయిడల భూమి పాడుననియు, పండుసలియుండలని యిటుల బోధించుచుండిరి. 1907-వ సంవత్సరము ప్రారంభవ్యసాయతాస్త్రాపరీక్షించి బోయినవిద్యార్థులకు “సమ్యుచేపి నెయిడల కలుగు నెటువేమి” యను నగ్గమిచ్చుప్రశ్న నుగూడ పరీక్షాధికారు లడిగిరని జ్ఞాపకము. నేఁ డిటు లుకాక, సమ్యుచేలలుగా గొన్ని యందు టచనగవని, ప్రభుత్వస్వపసాయతాసహకు తెలచుచున్నాడు. నేటికి మాఁడువేలేండ్ల క్రితమే మనదేశీయులు, సమ్యుచేలలుగాఁ గొన్ని, మెట్టదుక్కిగాఁ గొన్నిసలములుండు నావశ్యకతను గ్రహించియున్నారు. బాగుగనున్నట్లను పాణిని చెప్పియున్నాడు (9) పత్తికలను ధాన్యము అగుపెరిదనములగు బండునవి. ఇవి మాఁడువేలేండ్లనుండి మనగొందుదేశమునందు లాభవాయకధాన్యమై యున్నది. స్మృతిగ్రంథము పత్తికలను బవిర్రధాన్యమని శ్రాభాదురు గునుమోగింపు మనిరి. ఇవి నేటి, “దాళువా, గరికపన్న” మనుధాన్యమునకు పితామహస్థానీయ మనవచ్చును. సత్తికలనుధాన్యము విశాఖపట్టణపుజిల్లాలోఁ గలవు; అవి పత్తికలేమా. “కలుపు”

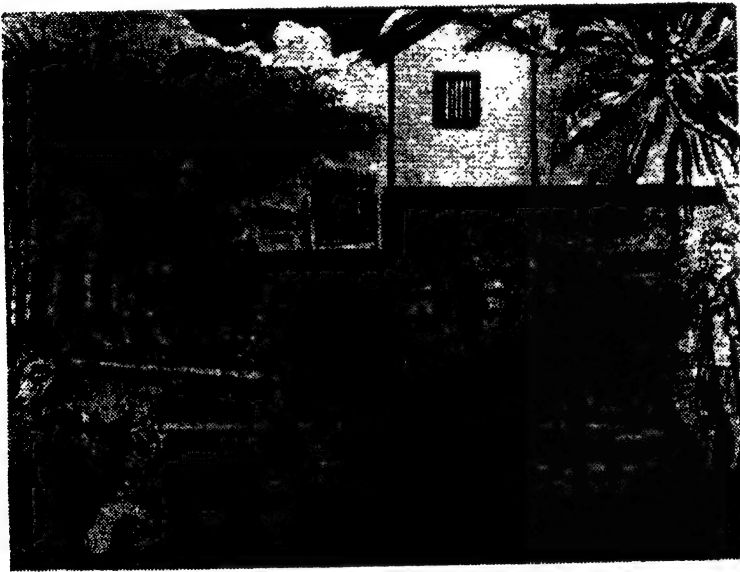
1. 2-4-3; 2. 4-4-4; 3. 8-45; 4. 4-4-103; 5. 4-4-53; 6. 4-3-167; 7. 4-3-136; 8. ధాన్యానాం భవనే తేత్రే ఖజ్జ, (5-2-1) గ్రహిశాల్యార్థక (5-2-2) యవయవ పత్తికాద్యత్ (5-2-3) విభాసాతిలమాసోమా భక్ష్యాబుభ్యః (5-2-4); 9. కృషేకృందసి. 7-4-84.—అస్తాధ్యాయ సూత్రములు.

సస్యమునకు నడుమ బయలుదేరిన యనవసరపు మొక్కలు తీయుపద్ధతిని నాటివా రెఱుగుదురు.

(1) పైగు బెట్టువాడు, పైగునంటికి లుపు నూ డచటికి రెంటులు పైగును గానాడునో.

పైని చెప్పిన సస్యములేకాక “పల్లె” కలపని గొతినుసూత్రమునందును, బలపానమును గాని “ఫాణి” మనుమడిచి ద్రవ్యమును, పండుమండిన,

నుండి పంచదార దిగుమతియగుచుండుటకు గారణ మేమై యుండును? (2) పట్టుబట్టు, ఎఱ్ఱనిబట్టు (3) లక్క, లత్తుక, రంగులువేయబడినబట్టు కలవు. వస్త్రములకు, గంనుబట్టులకు బ్రదిగి కక్కవర్ధరతగుండుమున కల పరచేశ ములనుండి బట్టు రంగులు దిగుమతి యగుచున్నవి? పండు లెప్పుచుగా బండుటకుగాను “ధాన్యసమృద్ధి” కర్మను “కొకసూత్రము” చేయుదుండిరి. గ్రంథి పురభిగి

చెఱుగురసముతో బంచదారను పండుట

దానిని వ్రాయలేదు. పాణి న్యాచార్యులు, ద్రాక్ష మాతాదివనములను, పెక్కు సాగు బుచ్చరించుచే లగు కృషి విస్తారము కల పని తోచుచున్నది. వృక్షముల నుండి (4) నుగ్గిలమును, కయ్యారమును దీయుదుండిరి. గ్రాక్షేత్తుగ్గిలారాని బుచ్చనప్రస్థానమృద్ధి కలుగు దివ్యగ్రంథమునందుండి పండు పండు (కేస) వృద్ధి సూత్రకాలమునందు లేదని

ఫిల్మ

ముల ముగ్గి- సూక్ష్మగ్రా మాములు కలదు, సూక్ష్మ పండులపర్యంతముగొలిచెడి

ఆపస్తంబసూత్రమును చెప్పుచున్నది. “ఫాణితలు” తేనె పానకమో, లేక, చెఱుగురసమునుండి పండిన “మద్యమో” యైయున్నది. “గాపాటా”ది గ్రంథముల లోని వర్ణనలచే, తేనెపానకమని తలచుచున్నాను. నూత్రకాలమునందే చాకుదోట బీభర్తగుండుమున వ్యాపించి, ఫాణితము, తెల్లము, పంచదార వంటివగుచున్న దని, పాణినికృతాప్తాధ్యాయులోని పదిములచే దెలిసి కొనుచున్నాము. అనూచానముగ గుడ్డ, కర్కరారులక స్థానమైన భరతగుండుమునకు, “కావా, జమైకా”దిదీవుల

సూత్రకాలగణితవాస్తవ్యైలను భూమిగొలర, నర్మపురాలర తెలియుండుట లెక్కలోనిది కాదు. పాణిని అప్తాధ్యాయ మందు, భూమిగొలరను, నర్మపురాలరను జెప్పినాడు. (5) వృల్లసంఖ్యాను లన గ్రాన్థ్యాదులు, విద్యాకృషిలో నిహన్నలయగియు, వైదికకృషిపరంతులగుచేతను, బుట్టగ్రాన్థ్యాదులను ప్రభువులు పాపించుచుండుచేతను కృత్తియును రాజకీయపరంతులగుచేతను, పైలెండు జాతులవారికిని, వ్యవసాయముచేయుచు పానకాళము లేక, వాణిజ్యవృత్తితోపాటు, కృషి పాశుపాల్యవృత్తులు

1. “యశోద్ధరతి నిర్ధాతా కత్తుం ధాన్యంచరత్తుతి.” వసుస్మృతి (7-110);
2. గొతినుసూత్రం 7 ఖండ;
3. అప్తాధ్యాయ (4-2-1,2);
4. అప్తాధ్యాయ (4-4-58) (4-2-80);
5. కాండంతాత్మేత్రే (4-1-2) వర్ణ ప్రమాణ ఊలోపశ్చాస్యాన్యతరస్యాం (8-4-32).

వైశ్యులవృత్తులైనవి. అందువలననే నాణ్యగ్రంథములలో
వ్యవసాయవృత్తి, వైశ్యవృత్తియనీ వ్రాయబడినవి. శూ
ద్రుడు, త్రైవిదిగ నేమిందుగా నాడందెను. పంచముడు
నేడును నాడును, ఇందుమించు సమాస్థితిలోనే యుండి

మహాబలివారి వృత్తిగ నుండుట నూత్రకాలపు భాగతీయులకు లాభకరమై కాన్పించెను కాని ప్రస్తుత కాలమునం దోహతివారివృత్తిగ నుండుట నష్టదాయకముగాఁ గాన్పించుచున్నది. నూత్రకాలపు వాఙ్మయముఁ

బరిశీలించగా, నాటి కౌముదిని
స్వస్థాయము చుహాన్ని టిప్పితిలో ను
న్న పనితో పగలదు. నాటికాలపుగర్భ
తాత్ప్రవేక్షలు ప్రభువులు, ప్రజలు
ముఖ్యం దీవించుట కనుచు పుట్టుట
గలవట్టిదని నాటిగ్రంథములచే నూ
హించుట బహుదుఃస్వర్గ.

శుద్ధిని

ఈ కాలమున భగవద్గురుమునందు
సమస్త లక్ష్మ్యభివృద్ధి నొందినది. గ్రామ
నిర్మాణము జేయఁజున్నది ముందుగ
పశుసౌఖ్యమునకే గుఱవలెనుమిందువారూ.
మాడుండు.

(1) పశువులు గ్రామసమీపమున
 స్వేచ్ఛగి సంచరించుటకు గ్రామమునకు
 దూకును, నాల్గునందలమూరల దూరము

గ్రామమును నిలగి చేయుట

నాడే. కొన్ని వ్యాసముల
నాడే పంచముడే, కోరి
వంశీతిలో నుండెను
అందుచున్నాను. స్వీయ
వాణిజ్యమున, స్వతంత్ర
ముగ్ధులైనందు ప్రాప్తి
త్వ శ్రీయః లాభానామై
పుడెకాని వ్యవసాయము
జేయరావలయు. (పృథ్వి
నను) బ్రహ్మకర్త శ్రీయః
స్వయముగదన్నక గర్భ
చి వ్యవసాయము జేయ
చుకొనవలెనెయు బోధా
యనెనట స్తంబు, గోరసా,
పానపృథ్వులు చెప్పవ
న్నవి. గ్రంథము వెలుగు
నని యాచెచ్చ యందు
వదలబడెను. వ్యవసాయ

గ్రామపరిషత్ రమ్య - పశువులు

1. శుభ్రతపరీహారో గ్రామస్య స్యాత్సమాంతరః; శిష్యపాతా స్త్రయోవాపి త్రిసుదో నగరస్యతు. త్రితా పరి
వృషోంగాన్యం బిరోంఘ్నః పశనో యదః; నత్రత్రప్రాదే ద్దంజం నృపతిః పశుర్యితామ్. నమస్కృతి 8—287, 288.

వరకు మందబయలు సేర్పరుపవలెను. లేక బలముగల వానిచేత విడువబడినమాడు కోలలుపోవు దూరమువర కైనను మందబయలు సేర్పరుపవలెను. పట్టణమునకు మూడురెట్లధికముగ మందబయలు సేర్పరుపవలెను.

ఆమంద బయలులలో కాపుల చేయని ధాన్యగులను పశువులు తినినయెడల పశుపాలకుడు దోషికాడు.

ప్రాణీనకాలమున సేర్పరుపబడిన మందబయళ్ల గుఱుతు లింకను నామమాత్రముగ నున్నవి. ఈమంద బయళ్లు గోదావరి, కృష్ణా డెల్టా గ్రామములలో తీగింటి తీగింటివారునువందలమార్లకువరుగు, నాలుగుమార్లైన లేనట్టి కలవల నున్నవి. మందబయళ్లు లేని గ్రామములలో వారికి లెటులుండును? ఇందునునుకోంటి, యాంగ్లకాల గుర్రులలో వ్రాయగలను. మనువు చెప్పిన చోప్పన పొంగి బయళ్లు, మైదాన బాదుర బృహునను పశ్చిమాంధ్ర గొప్ప మనను కొన్నింటుల గాన్పించుచున్నవి. మను స్యుత్రిలో జెప్పినదానిని, గౌతమగర్భశాస్త్ర మిటులు బలపడుచున్నది.

(1) గోగము జేశమున బీశింపబడిన నది ప్రభు వోషము, పశుపాలకుడు రక్షింపకపోయినచో నది పాల పునిదోషము. దారిసమీపమునందుండిన ఈ లముకాపుల చేయకపోయినచో నందు బశువులు పడినయెడల, కొంత పాలమువానిని కొంత బశువులకాపరిచిపడ వోషమగును.

గ్రామసమీపస్థితైత్రాధికారి తనపాలమున పి, ఒంటెను గనబడనలెదురుతుగఁ గంచెను వేసికొనవలెనను విధిని మన్వాసస్మృతులు చెప్పుచున్నవి. ఎద్దుల నాబోతు లుగా, సగర్వనేపకాలముననే విడుదలయి బ్రారంభిం చిరి. అది యీసూత్రకాలమున వృద్ధి నొందిన. పశుసం బంధమున సభియోగాదులకు మనుస్మృతియం దట్టి నిబంధ నలు కలవో దిక్పాత్రముగ నుదాహరించుచున్నాడును.

1. పశుపిడిలే స్వామివోష, పాలసంయుక్తములన్నిక, పశు తేత్రే అనావృతే పాలతేత్రేయోః॥ గౌతమ గర్భశాస్త్రం. 12 ఖండ; 2. శ్లో. ఛిన్నానాన్యే ఛిన్నయగ్ న పిండంనునరబ్రహ్మ. 8-291, 292, శ్లో. గవానక్త వ్యతాపాలే రాత్రా స్వామిని తస్యైహ, యోగ తేమేనన్యథాచేత్తు పాలో నక్తవ్యతా మియాత్. 8-290, శ్లో. నప్తం చినప్తం క్రిమిభిః శ్వహతం విమమే మృతమ్, హీనం పురుషకారే ప్రపద్యా త్కలపవతు. 8-292, కస్తా చగ్నవ వాలాంశ్చ వస్తం స్నాయుంచ రోచనామ్, పశుషు స్వామినాం దద్యాత్ పృతేష్యంగాని దగ్ధయేత్. 8-294. మనుస్మృతి; 3. “ఇంద్రస్య యామహీతి” ఖల్వాంగా అల్లంహహానవా అమృతమిత్రా అహాతి. వాలా అసిత కాండే సవ్యం పరివేప్య్య సంధిసత్ప్రతపత్యాదధాతి సవ్యేన దక్షిణాముఖ పాంకుం ఉపమస్య 300. సమృద్ధాత్యా దధాతి. (రాణసూత్రం-4-8).

( ) ముక్కుత్రాడు తెగికాని కాడి విజగికాని ఎద్దువలనగాని బండివలనగాని, మజ్జయికిని కాపడ సంభవించినయెడల బండియజమానిని సంధింపరాదు. పశు వులను మేపువాడు పగలు పశువుల దోలుకొనిపోయినది మొదలు రాత్రి యజమానికడ నవ్వగించునంతకు నాపశు వులనును పశువులవలన తైగుగునున గలుగునట్లుమును, పశుపాలకుడేభరింపవలెను. ఇంటికడ నొప్పజెప్పినమృత్యు యజమానుని దగ్గను. వాండులో జికిపోయినను, క్రిములు ముదిలినవానిచే జంపబడినను, పిగ్గులు మొదలగువాని చేగఱువబడినను, మిట్టపల్లములబడినను, ఆశ్రద్ధగా మేపులవలన సంభవించినను, కిటిగడపశునట్లుమును మేపువాడు భరింపవలెను. పశువులు తమంతట నవియే యడవిలో జన్మించువల గూపశువులవలెను తోక కండకులు గోరొనము కొమ్ములు మొలకనవి పశుపాలకుడు యదాదానిక నమ్మమునకై మానవలెను.

పశువులమీదులు విసాగముగ నాడులపు. “స్రుజ, గోచర” శబ్దములను “హాని” అప్రాధ్యాయయందు తె క్కుసాదు లుచ్చరించుటచే, దేశమునం దనేక ప్రదేశముల లో, గోశాల లండెనని తలంపవలసియున్నది. ఋగ్వేద కాలమునం దారంభింపబడి, తైత్రకాలమున వృద్ధి నొందిన పశువైద్యము ఖైతికాలమున విశేషాభివృద్ధి నొంగనని క్రిందినిదర్శనములచే నూహింపబడుచున్నది.

“అల్లండువు” అను క్రిమి గోశిరీరమున వ్యాపించి గక్తహంసముల చీల్చును, తోకచివర నంటుకొనును. ఈ క్రిమికొక దగినవిక్లిప్తః ( ) గోశిరీరగలపగు “నల్లండువు” లను నశింపజేయుటకు “ఇంద్రస్య యామహీ” యనెడి యగర్వ మూక్తముచే నేతితోనల్ల సెనగలకు హోహముచేయవలెను.

1. పశుపిడిలే స్వామివోష, పాలసంయుక్తములన్నిక, పశు తేత్రే అనావృతే పాలతేత్రేయోః॥ గౌతమ గర్భశాస్త్రం. 12 ఖండ; 2. శ్లో. ఛిన్నానాన్యే ఛిన్నయగ్ న పిండంనునరబ్రహ్మ. 8-291, 292, శ్లో. గవానక్త వ్యతాపాలే రాత్రా స్వామిని తస్యైహ, యోగ తేమేనన్యథాచేత్తు పాలో నక్తవ్యతా మియాత్. 8-290, శ్లో. నప్తం చినప్తం క్రిమిభిః శ్వహతం విమమే మృతమ్, హీనం పురుషకారే ప్రపద్యా త్కలపవతు. 8-292, కస్తా చగ్నవ వాలాంశ్చ వస్తం స్నాయుంచ రోచనామ్, పశుషు స్వామినాం దద్యాత్ పృతేష్యంగాని దగ్ధయేత్. 8-294. మనుస్మృతి; 3. “ఇంద్రస్య యామహీతి” ఖల్వాంగా అల్లంహహానవా అమృతమిత్రా అహాతి. వాలా అసిత కాండే సవ్యం పరివేప్య్య సంధిసత్ప్రతపత్యాదధాతి సవ్యేన దక్షిణాముఖ పాంకుం ఉపమస్య 300. సమృద్ధాత్యా దధాతి. (రాణసూత్రం-4-8).

గోవుయొక్క తోకకుచ్చును విడిచిసి కాంచులెను. మార్గ మధ్యమునందుండిన బూడిద నెడమచేతితో దీసికొని, కుడిచేతితో స్పృశించును, దక్షిణాభిముఖుడై పైమూక్తము జపించును తోగము వచ్చిన గోవుయొక్క శరీరమున జల్లవలెను. పైమూక్తము జపించును మార్గమధ్యమునందలి బూడిదను తోగవంతమున గోశరీరమునందంతటను రుద్దవలెను. నేడు పల్లెలలో “గోమాడు” అను పురుష గోశరీరమునం దంతటను న్యాపించినయెడల బాగుగ కడిగి శరీరవారినచిమ్మట “కరుమపమును” (తాటూరల యిండ్లలో పొగబారుచోటున న్యాపించు పువ్వు) బట్టించును. తోకకుచ్చునకు నూకగింజలంతటి పేలుపట్టి యంటుకొనినపుడు తోకను విడచి పిడుకనిప్పుతో కాంచెను. పైవైద్యములకు వ్యయ హేమయును లేదు. కౌశిగమూలమున జీర్ణబడిన వైద్యమునకును నాచుకొలనున నల్ల నవలలు, నేయి హోమముజేయుటలో స్వీకృత హేమయును లంగదు. కొని నేటి యాంత్రికు పుస్తకప్రకారము గోమాడు, పేలు, ఎవలలకు అగ్ర రూపాచరముల నవలలను యుంగునా. కిరసనాయిలు గాని పుస్తకలో 2, 3, సారలు కనుగొనుటలో వ్యయ మెక్కువకాదు.

శువులు శరీరమున జూపబడి

పురుగులు క్రింద పుడు చేయఁదగినది

(1) “ఉద్య న్నాదిత్య” అన మూక్తముచే సంధ్యా త్రయమునందును, గోవులకు బుట్టినపుడై పై భగ్గులతో రాయవలయును. నేతిలో నల్ల నెనగలను పైమూక్తముతో

హోమములజేసి, ఆపురుగులు, చంపఁబడినవి చంపబడినవి యని చెప్పవలయును.

(2) “బ్రహ్మజిజ్ఞాసం, ఆగావః, ఏకాచమే” అను మంత్రముల బఠింపును, కాచి నల్లార్చిననీటిలో నుప్పును వేసి, గోవులచేద్రావింపవలెను. సంతానము గోరుచారు గోవులు నీరు ద్రావుటకు చొట్టెల గట్టింపవలెను.

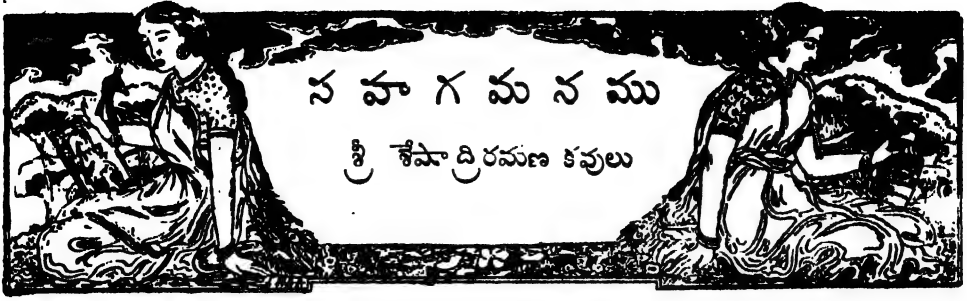
పశువులు నీరు ద్రావుటకు చొట్టెలను ఋశ్వస కాలముననే గూర్చులు కట్టుమింజిరి. గిర్యముకొలుకు సూత్రకాలమున చొట్టెల గట్టుటకు నారంభించిరి. పైని చెప్పఁబడిన చిన్నచిన్న వైద్యములను బల్లెలలో నేడును వ్యవసాయకులు చేసికొని, తమ పశుగణమును రక్షించు కొనుచున్నారు. పశువు లగ్ర్యమునకు బోవునపుడును, తిరిగినప్పుడప్పుడు పాలు పృథ్వి నొందుటయను, పెక్కలు పశువృద్ధికిరంధ్రము లానాచుకలని కాకి సూత్రములు వ్రేస్తవిన్నవి. గ్రంథము పెలుగునని వ్రాయలేదు.

రాజునకు వ్యవసాయదారున కుఁగినినంబుధము

ప్రభువునకు భూమిపై నంత యాధికము కలదో పుచ్చుమీవాంసాతాస్త్రున ర్దులు నిర్దేశించియున్నారు. పూర్వమీవాంసలో గూగ దక్షిణావిధానమునందు భూమిని బ్రభువు దానమియింపునా హాసదా యను మీ మాంస తాతాస్త్రుల్లము గలిగి, “నిశ్వజిజ్ఞాన” దక్షిణావిధానములో నిర్దేశించియున్నారు. పూర్వ మీవాంసాతాస్త్రున ర్దులు “జైమిని” యొక్కయు, ఆజైమిని సూత్రములను భూవ్యయజ్ఞేనసహరి యొక్కయు చచ్చినిగు వ్రాయుచున్నాడను.

1. ఉద్య న్నాదిత్య ఇత్యుద్యతి గోనా మేత్యాహ. అసావితీ నూక్తాం తేలే హతాహతఇతి దర్శన రథ్య స్థితి మధ్యందినేద ప్రతిచీం అపరాష్ట్రో చాలస్తుకాం అభిద్య నిర్వాదీని ఇతి. (కా. మా. 4-8): 2. “బ్రహ్మ జిజ్ఞాసం, ఆగావః, ఏకాచమే” ఇతి గా లనఁగి పోయెడు క్యుపతాపిని ప్రజననకామాః ప్రపాం ఆచరంతి. (కాశికనూత్రం. 8-2).

రూఢివిక్రంతి కాకతి రుద్ర దేవ, చక్రవర్తి సమగ్రాధ్య శాసనుడు

హనుమకొండాభిధాన పురాంతరస్థ, రత్నసింహాసనస్థుడై రాజ్యమేలు.

సీ. ప్లావ్యయోరాశితరంగఙ్గోలికలపై, నామోడమెనంగ నుక్కులలూఁగి

శ్రీశైలివశ్యేశనేవాసమారబ్ధ, మహితసౌభాగ్యసంపదా నొంది

మూర్ఖునత్సహకారమంజరీమకరగద, కలితగంధానిలంబులను దనిసి

కళ్యాణపుర రాజ్య కళ్యాణసమధికై, శ్వర్యసంపదాను సంగ్రహించి

తే. గీ. ఆంధ్రానీరకుమార కరాంతరస్థ, రమ్యహేతులపై నాంధ్రరాజ్యలక్ష్మి

యాటలాడుచు నుండెడి యవసరమునఁ, గలిగె దుష్టగమైన సంగ్రామ మొందు.

ఉ. మేళిగి దేవభూవిభుఁ డమేయపరాక్రమశాలి; భానునీ

పాలుకు రుద్ర దేవు గెలువఁ దలపోసి సమగ్రపైనిక

శ్రీలితాత్ముడై రణము నేత్రకు వచ్చెను హస్తకొంఁక కి

కొలకముం గ్రహించి యుజ్జికించెరి వాజు నాంధ్రపుత్రకుల్.

ఉ. * బాలసముద్రతీరమున వైరులదండు వసిగచె, రుద్రభూ

పాలుఁడు శైలదుర్గ పరిపాలకులం దిలకించి మార్తూర

తోలుఁడటంచు వాకొని కుతూహలమై జవనాశ్వమెక్కి ని

ర్వేలపరాక్రమాఁజ్ఞ నెదిరించె విరోధినరూఢినీ తిత్.

క. పాలవాస రాజ్యలక్ష్మి, తిలకుఁడు మేళిగి విభుండు తీవ్రాత్ముడై

బలములను రుద్ర విభుబలములపైకిఁ ద్రిప్పె భటసమూహము పాలిసెన్.

చ. మిగుల భయంకరంబుగ సమిద్భువి రుద్ర నృపాలుపైనికుల్

పగతుర ముట్టడించి యెటుఁ బాఱుగనీక వధిపుచుండగా

దెగువ దలిర్ప మేళిగిపతిఁ ధనుమాడంగ రుద్ర దేవుఁ డా

వగ గ్రహించి వైచె బయిపై నిశితప్రదర్శితానమున్.

ఉ. అమ్ములతాకిడి నొగిలి యంగకసంధులు వీడిపోవ న

శ్వమ్ము మఱిచ్చి మేళిగి నృపాలుఁడు యుద్ధభరంబువీడి ప్రా

ణమ్ముల కాసచేసిచనిన విడనాడక రుద్రభూవిభుం

డమ్మెయి వెంటనంటఁ బ్రళయంతకు కైవడి సాహసక్రియన్.

* బాలసముద్రము. ఇది హనుమకొండ చెంతగల యొకానొక తటాకమా.

† మేళిగి దేవుఁడు బాలవాసరాజ్యము పాలించుచున్నపు. పాలవాస నిజాంరాష్ట్రమున గోదావరీ తీరమునఁ గలదు.

తే. గీ. స్రభుఁడు వెన్నిచ్చుటం గాంచి పౌజులెల్ల, మొగ్గరంబును విడి పాటిపోవుచుండ
రుద్రధరణీశు భటులు వైరులనుబట్టి, బలియొసర్చిరి పద్మాక్షి* పార్వమందు.

ఉ. మేళగి భూమినాయకుఁడు మృత్యు భయంకర శాతదంష్ట్రికా
జాలనిబడఁగోడఁడయి సంగరరంగ మతిక్రమించి వా
తూలరయాను సారియయి తుంగతురంగక మెక్కిపోవువోఁ
గాలవశంబునకా ధరణి కాంతు తురంగము పొందగింపఁగన్.

తే. గీ. మేళగి నృపాలుఁ డత్తటి మేదినీగ్ర, కాననాదికములు న్నెఱ గడచిగడచి
కాకతి నృపాలు ధాటిని గన్నుల్రొమ్మి, జెలుపు విడనాడి యెందో యదృశ్యమయ్యె.

చ. “అరిన్మృత డెందుఁబోయె నిశితానికి నుత్సవ కారణంబు రూ
పతె” నని రుద్ర భూవిభుఁ డుదగ్రసరాక్రమ బాహుదర్ప వి
స్ఫురణము తాంఠవింప వనభూములు గ్రుమ్మటసాగెఁ గాననాం
తరమున నెందునేనియుగనంబు వశ్వఖురాగ్రచహ్నుముల్.

ఉ. ఎక్కడ వైరి చిక్కు, నటనే విజయాంకము లుల్లిస్లిగా
నక్కజమైన శాసనజయధ్వజముల్ నెఱిగొల్పవచ్చునన్
మక్కువతోడఁ ద్రిమూరిగ మేళగిభూవిభుఁ డేగుత్రోన, యే
దిక్కునఁ దోచదయ్యె నెదఁ నీవ్రత హెచ్చును జక్రనర్తికన్.

సీ. తలిరు తీవియలచే మెలిగొన్న యెలమావి, తరుమూలములన్నెల్ల నరసి యరసి
పరువంపుఁ జివురు జోంపములచే రాజిల్లు, పొదరిండ్లలోనికి బోయిపోయి
జనదుర్గమములైన శైలభాగములెల్ల, విసువక నొంటిమై వెదకివెదకి
తరణీకరంబులు చొరగాని ఘోరకాం, తారభాగములందుఁ జేరిచేరి

తే. గీ. ఆధ్రసామ్రాజ్యశాసనుఁ డనుమకొంప, రుచిరిసింహాసనారోహి రుద్రవిభుఁడు
వెదకె పొలవాస మేళగివిభునిొత్తుకు, బారుష సుమంబు రేకెత్తఁ బ్రతిఁగంబు.

ఉ. కొంగలమధ్యభాగమునఁ గ్రుమ్మరుచుండఁగ, నొక్కచో లతా
మండప పార్వభాగమున మైళిగిదేవునివాజి కన్పడన్
నిండు ముదంబుతోడ ధరణీపతి రుద్రవిభుండు; వైరి యిం
దుండఁగ వచ్చునంచు జనుచుండఁ దదంతరమధ్యసీమకున్.

చ. జ్వలనుఁడు మండుచుండె నొకచాయ మహోన్నతకాష్ఠపంక్తివై,
చెలియ యొకర్తు పార్వమనుఁ జేరి సుమాంజలి దాల్చి ధ్యానని
శ్చలమగు దృక్పరంపరలు శాంతరసంబు సృజింపుచుండఁగాఁ
బలుమరు ప్రేమగీతికలు పాడఁగసాగె శ్రవఃప్రియంబుగన్.

తే. గీ. పావనతరుండు ప్రత్యక్ష దైవతంబు, వహ్నిభట్టారకునిచుట్టు వనిత తిరిగి
యంజలిస్థసుమంబుల నందువిడచి, సమధి కోన్నతమైన ప్రస్తరమునెక్కి.

ఉ. “ప్రాణవిభండు మైళిగి నృపాలుడు పోయినట్లేవనాకు, ని
ర్యాణసుఖ ప్రదాయకము భౌతిక దేహము పొందుచాలు, ని
ర్యాణముకొంద భర్తృచితి యందు విలీనమ నొందునంచు” పూ
బోణి వచించి కన్నుగివ మోడ్చి బతిస్మరణానుర క్తయై.

చ. “ఇక నిముసంబు పైపు జననీ! జననీ! జననీ!” యటంచు, రా
జకులుడు రుద్ర భూవిభండు సత్వరరీతి నచించుచు, దురం
గకము నదల్పుచుండ, సల కంజనిభానన దూకె నగ్నిలో
వికచఁడయోజకర్ణికను వేగమ వ్రాలెడు తేటి పోలిక.

తే. గీ. గాటహా కౌగిలింతలఁ గలసి మెలసి, దహనుపేరిటియవనికాంతరమునందు
దంపతులు నుత సేపు శాంతముగ నుండి, దృశ్యలోకంబు విడిచి యదృశ్యమైరి.

క. పావనతరసహగమన మ, హావ్రతమును నిర్వహించి యైహికసౌఖ్య
శ్రీవదలె నేకవీరా, దేవికి దులనిడఁగఁ దగిన శ్రేణువలు గలరే.

తే. గీ. స్నిగ్ధభావాదికోన్మాద చిత్తయగుచు, భర్తృచితిలోన శయనించి భస్మమైన
కాంతబూదినిగూర్చి, విగ్రహ మొనర్చి, సలిపెనట దేవళము రుద్రచక్రవర్తి.

క. మగువ సహగమన నియమము, మొగిలిచరలలోన సలిపె, భూవిభం డచట
భగవతికి * ఏకవీరకు, నగణితవృత్తుల నొసంగె సర్వావిధికి.

తే. గీ. కాకతీయుల రాజ్యంబు గంగఁగలసె, మైళిగినృపాలు రాజ్యంబు మాయమయ్యె
ఇప్పటికి శాశ్వతంబుగానేకవీర, యాదరించుచున్నది యాంధ్ర సతుల.

* మైళిగిజేవునితో సహగమనప్రతిమనగి మృతజీవినియైన ఏకవీరా దేవి యాలయము హనుమకొండకు వాలుగు
మైళ్లదూరములో మొగిలిచర్ల యందుగలదు. ఏకవీరాదేవి యప్పటికిఁ బ్రత్యేక దేవతగా భానింపఁబడుచున్నది.

మూడవ వజ్రహస్తుని చిక్కాలవలస శాసనము

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారు

ఈ తామ్రశాసనము ఉల్లాము, కంబకాయ గ్రామములకు మధ్యగా నొకపైలు దూరముననున్న చిక్కాలవంశ అను నొక గ్రామమునందలి రైతు తనపొలమును దున్ను కొనుచుండగా బయలుపడినది. ఈ సంగతి తెలిసికొని, చిక్కాలవంశ నివాసులు, శ్రీభరి అప్పాస్వామి నాయుడుగారు ఆరైతునుగలిసి కొని, ప్రకటింపబడినవిదన నాశాసనముమఱు నతని కిచ్చివేయబడునని యతనికి నచ్చజెప్పి దానిని దీసికొని ప్రకటనార్థము దేశోద్ధారక శ్రీయుతకాశీనాథునినాగేశ్వరరావు పంతులు గారికిఁ బాపిరి. పంతులుగారు 'భారతి' లో బ్రకటించునిమిత్తము దయతో దానిని నా కొనంగిరి.

ఆకారాదకములు

శాసనమునంగల రాగి రేకులుఅయిదు.

ఒక్కొక్కరేకు పొడవు ౮. 7/8 అంగుళములు; వెడల్పు 3. 7/8 అంగుళములు. రేకులు కుడి యెడమ వైపులఁ గొంచెము వెడల్పుగను, నడిమిభాగమునఁ గొంచెము సన్నముగను ఉన్నవి. రేకుల యెడమభాగమున అంచులకు 3/౪ అంగుళము దూరమున రంధ్రములుకలవు. ఆరంధ్రములగుండ పోనిచ్చిన యొకరాగి కడియముమూలమున నీయైదు రేకులును బంధిం పబడియున్నవి. కడియముయొక్క వ్యాసము.

౪. 7/8 అంగుళములు. ఈ కడియ మొకరాజ ముద్రికలో నలికింపబడి యున్నది. రాజ ముద్రికమీఁద పరిస్ఫుటముగ నొకనంది చెక్కబడియున్నది. ఆనంది కిరుప్రక్కల చంద్రుడు, సూర్యుడు, శంఖము, నాగలి, మత్స్యము మొదలైనవి కలవు. మొగటిరేకు మొదటిపెడ నేమియు వ్రాయఁబడి యుండక, పుస్తకమును అట్టవలె, శాసన మును గాపాడుచున్నది. నాలుగవరేకు రెండ వపెడఁగూడ వ్రాయఁబడియుండుటవలన క్రిందిభాగమున శాసనమును గాపాడుటకు ఒకరేకు చేర్పబడినది. శాసనపరిక్షణమే ఆరేకును జేర్చుటలోఁగల యుద్దేశము. ఆ యైదవ రేకునకు రెండువైపులఁగూడ వ్రాత లేదు.

లిపి - భాష

శాసనమునందలిలిపి నాగరి; కాని యిప్ప టినాగరి అక్షరములకు, శాసనములోని అక్షరములకుఁ జాల వ్యత్యాసము కలదు. అయినను ఇప్పటి నాగరి లిపి శాసనము నందలి లిపి యొక్క పరిణామమే యనుట స్పష్టము. పూర్వమునకు ఇప్పటికి మిక్కిలి వ్యత్యాసముగల అక్షరములలో ఇ, ఏ, ఖ, ఘ, ఙ, చ, ఞ, ణ, థలు పేర్కొనఁ దగినవి. నకారపుఁబొల్లు 'న' అనుఅక్షరము

త్వన్నభూమి' అనఁగా నూఱుమురలధాన్యము
 పండుభూమి. మఱల మల్లపశ్రేష్ఠి అగ్రహా
 రముచేసి యిచ్చిన కుద్దాము గ్రామమువలన
 ప్రతిగ్రహీతలైన బ్రాహ్మణులకువచ్చు ఆదా
 యము శతమురధాన్యము, అప్పమాడఁబడును :
 అనఁగా నూఱుమురలధాన్యమును, ఎనిమిది
 మాడఁబడును. మొత్తముమీఁద కుద్దాము
 గ్రామమునకువచ్చు ఆదాయము రెండువందల
 మురల ధాన్యమును, ఎనిమిదిమాడఁబడును.
 మురయననేమి ? ఈ మురయను పదము
 మొదట భూమికిని, పిదప ధాన్యమునకును
 గూడ నుపయోగింపఁబడుటచేత, నిది కేసరి
 పాటిపుట్టి, కేసరిపాటి తూమువలెనే భూమి
 లతకును ధాన్యపు కొలతకునుగూడ నుపయో
 గించు నొకవిధమైన 'కొలమాన' మని మనము
 నిశ్చయింపవచ్చును. ఈ 'ముర' అనుపదము
 'మురయ', 'మురక' అనురూపములను గాన
 వచ్చుచున్నది. వైశ్యుల కగ్రహారముచేసి యొ
 సంగిన మధుకామార్గార్థపుండు తన దానశాసన
 మును ¹ వ్రాసిన లేఖకునికి రం మురల
 భూమి నిచ్చినట్లుకలదు ('లేఖకస్యభూమి
 మురయ రం; సత్రస్యభూమి మురయ శత
 డ్వయమ్ ౨౦౦). ఇట్లే దేవేంద్ర వర్మసూనుఁ
 డైన సత్యవర్మయొక్క శ్రీకాకుళము శాస
 నమునను² 'మురయ' పదము కానవచ్చు
 చున్నది. అచ్చటఁగూడ నిది 'కొలమాన
 ము'ను తెలియఁ జేయు పదముగచే కాన్పించు

చున్నది. 'మురక' రూపముతో నిది మనవ
 జ్రహస్తుని మఱియొక శాసనమున³ గన్పట్టు
 చున్నది (ధాన్యము రకశతద్వయో త్వత్త్వా
 భూమిద్వత్త్వా). కాని యిన్ని శాసనములలో
 'మురయ', 'ముర', 'మురక' పదములువచ్చినను
 అవియొక నిర్ణీతమైన 'కొలమానము'ను దెలి
 యఁజేయునవని తెలిసినను అది యిప్పటి పుట్ల
 కొలతలో నెంతకు సమానమో తెలియరాదు.
 ఈజల్మారు, కుద్దాము గ్రామములున్న ప్రదేశ
 శమే కోలువర్రని విషయము. కోలమనఁగా
 వరాహమునకుఁ బేరుండుటవలన, శ్రీయుతు
 లు రావుసాహేబు హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారు
 చెప్పినట్లు⁴, కోలువర్రనీ లేక కోలవర్రనీ
 విషయమనఁగా వరాహవర్రని విషయము
 కావచ్చును. వరాహవర్రని విషయము గాంగ
 వంశజుల చాలాశాసనములలోఁ బేర్కొనంబడి
 నది⁵. ఈ మూడవవజ్రహస్తుని నడగాంశాస
 నమునఁ గూడ కోలువర్రనీ విషయము
 పేర్కొనంబడినది. కాని యావిషయమున
 నున్నట్లు చెప్పఁబడిన 'నుగిల గ్రామము'
 గుఱ్ఱింప ససాధ్యమైనది. అదియటుండ మన
 శాసనమునం జెప్పఁబడిన 'జలమ్మూరు' వజ్ర
 హస్తునికిఁ బూర్వము కళింగమును బరిపాలిం
 చిన గాంగవంశజుల కాలమున నొక విష
 యము (అనఁగా నిప్పటి యొకమండలము—
 జిల్లావంటిది)గ నుండినట్లు తెలియుచున్నది.
 స్వేతకము రాజధానిగా కళింగమును బాలిం

1. Ep. Coll. Cp. No 5 of 1918-19. 2. Ind. Ant. Vol XIV. p 10. 3. Ep. Ind. Vol. IX, p 94,

4. Ep. Ind. Vol IV, p 185, Note 5. 5. Ep. Ind. Vol III, p 127, Ind. Ant. Vol. XIII. p 275. Ind. Ant. Vol. XIII. p 120. Ep. Ind. Vol. XIII; p 212. Ep. Ind. Vol. IX. p 94. 6. Ep. Ind. Vol. IV, p 183,

చిన ఇంద్రవర్మ జలమ్వారవిషయము¹ లోని అమెరసింగయను గ్రామమును దానము చేసెను. ఈ జలమ్వార గ్రామమును, మన శాసనమునందలి జలమ్మారు గ్రామమును ఒక్కటియే యనియు, ఈ జలమ్మారు (ఇస్పటి జల్మారు)ను బట్టియే జలమ్వారవిషయ మను పేరు వచ్చినదనియు నానమ్మకము. కాని యిప్పుడు అమెరసింగగ్రామమును గుఱించుట కష్టసాధ్యము. ఆ పేరుగల గ్రామ మిప్పుడు కానరాదు.

ఇక గాంగవంశజులకు రాజధానియైన కళింగనగర మేది? గాంగవంశజులకు ఈ వజ్ర హస్తాని కాలమున రాజధానీనగర మొకప్పుడొకటియు, మఱియొకప్పుడొకటియు నుండినట్లు శాసనముల ననుసరించి తెలియుచున్నది. మూడవ వజ్రహస్తాని మొదటిరాజధాని దంతి పురము; రెండవరాజధాని కళింగనగరము. గాంగ వంశజులకు జాల పూర్వ కాలము నుండియు వచ్చురాజధానులలో కళింగనర మొకటి : ఇదికడు ప్రసిద్ధమైనది. రఘువంశమున కాళిదాసమహాకవిచేతఁగూడ

శ్లో. య మాత్మన స్సన్యసి సన్నికృష్టో
మన్వ్యనిత్యాశితయాపతూర్యః;
ప్రాసాదవాతాయనదృశ్యపీడిః
ప్రబోధయ త్కిన్దవన సుప్తమ్.

అనికీర్తింపఁబడినది. కళింగ నగరమును గాంగవంశజుల శాసనములుకూడ నీ విధముననే వర్ణించుచున్నవి. మహారాజయిన

ఇంద్రవర్మయొక్క శ్రీకాకుళము శాసనమున² కళింగ నగరము ఈవిధమున వర్ణింపఁబడినది.

“స్వస్తిజలభిజురంగకరపల్లనాలింగిత సకలకలింగావనీతల
తిలకాయమా నాద్విజయకలింగనగరాత్...”

అందువలన నీనగరము సముద్రతీరస్థమనుట స్పష్టము. శ్రీకాకుళముతాలూకాలో రేవుస్థలముగు కళింగనగర మొకటి కలదు. గాంగ వంశ జుల రాజధానియైన కళింగనగరము ఇది యగునా కాదా యను విషయమున చర్చ చాలకాలమునుండి జరుగుచున్నది. పల్లాకిమిడి తాలూకాలోని ముఖలింగమే కళింగనగరమని శ్రీయుత రావు సాహేబు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారు వ్రాసియున్నారు.³ శ్రీకాకుళము తాలూకాలోని కళింగనగరమే అసలు కళింగనగరమని శ్రీయుత గాదినరిసింగరావు పంతులు (బి. యే) గారు విజయనగరము మహారాజావారి కళాశాలపత్రిక కొకవ్యాసము వ్రాసియున్నారు.⁴ శ్రీనరసింగరావు పంతులుగారు రఘువంశము, దశకుమారచరిత్రము లందలి కళింగవర్ణనములనుబట్టి యిప్పటికళింగ నగరమే అసలు కళింగనగరమని వ్రాయుచుఁ దమవాదమునకు బలము నిచ్చుచున్నదని వేములవాడ భీమకవి విరచిత మనఁబడు నొక నీనకద్యము (చాటువు) నుదాహరించి యున్నారు. కాని ఆకద్యము భీమకవిదాయని సంశయింపఁదగి

1. Epl. Coll. Cp. No. 9 of 1917-18.

2. Ind. Ant. Vol. XIII. p 122. దీనిని శ్రీయుత బి. రామదాసు పంతులుగా రిదిమహాశా చూచియున్నారు.

3. Ep. Ind. Vol IV. p 183.

4. Vol I. p 59.

యున్నది. ఏలయన ఆపద్యముతోఁబాటు
కళింగనగర వైభవము నభివర్ణించుచు మఱి
కొన్ని పద్యములుకూడఁ గలవు: చక్కని
తైలిఁ గలిగి చదువుట కింపుగ నుంటచేత
వాని నిట పొందుపఱుచుచున్నాను.

సీ. యోజనస్వయవికాలోన్నతిఁ జెలువొంది
పట్టణంబునఁ జోభావిభూతి
పట్టకరత్నకవాటానుమోహమై
మూటిమించెను కింనుకోటచుహేమ
నూటొక్కగుల్లఁ జెమ్ముగళివాసందమై
నిత్యోత్సవక్రీడ నమ్మిడనఁజె
వంశభారానదీవారాళిసంయుతి
సాగరసంగవిప్రసభ మమఁజె
గడిఁదిరాయకళింగ (గంసు) భూకాంతునను
గంగమై నలెత్తుకళింగ యనఁగ
శృంగళదీప్తిపవనఁగఁ బ్రసిద్ధిమించి
నాజెమయ్యె కళింగపట్నంబు ధాత్రి.

సీ. తారాపథోత్తుంగ తీరవిహారాభి
వారాళి గంధీర వారితంబు,
తీలారసానేక బాణాచమత్కార
భేలానిరంతరాలాలనంబు,
నానా విచిత్రతోద్యానఘనామోహ
గానావ్యతోత్సవమానితంబు
స్వాంతటినోదనితాంతాభిరాజప్య
దంతానుమోహ సభాంతరంబు,
ధీర (?) కీరమయూరకిశోరసార
శారికారావకలకలాజ్జ్వలఁదంబు
నింబజంబీరననకురుంబయలు
డంబమయ్యె కళింగపట్నంబుధాత్రి.

సీ. విలసితమత్తేభములబారు లొక్కచోట
సురుతరతురగంబు లొక్కచోట

బంగారుజలతారుపల్లకు లొక్కచోటఁ
జక్కనియందలా లొక్కచోట
భేరిలనవృత్తసంగారావ మొక్కచోట
నొప్పైనవర్తకు లొక్కచోట
కన్నుగన మూరికాగంఠ మొక్కచోట
చొక్కంపుశ్రీగంఠ మొక్కచోట
ఉత్కు (నినులు?)గల రాజకామిను లొక్కచోట
(పనగు?) విద్యులవారలు నొక్కచోటఁ
గలిగి తండ్రిపతండ్లమై ఘనతమించి
నయముతోడ కళింగపట్నంబు నెలకా.

సీ. గంగమృగసారంగవాణిజ్యుత
గంగమైజలయు ఘరంగిగములు
సంపదలబలనొప్పి కొట్టకుపడగలు
పొందుగానిదీన వళిందుజనులు
నాగకానేకపద్యర్తకన్యార్తిచే
వాసిమించిన యింగిరీసునయము
అనలఁకుత్తాప్రవాహిని నానారత్న
రుచిరుకాదీమమరుంసు ఘనలు (?)
బహువిచిత్రాంబరానేకపంచలహ
హారఃస్తూరిగంఠసారాధ్రమహిత
జాతిఫలములచేత హజార హవర
నాజెమయ్యె కళింగపట్నంబుధాత్రి. *

వీటిలోని కడపటిపద్యమున ఘరంగిగ
ములు, వలందువారు, ఇంగిరీసులు మొదలగు
వారు పేర్కొనంబడుటచేత నీ పద్యములు
నేములవాడ భీమకవి విరచితములా యని
శంకింపవలసియున్నది. విదేశీయులైనబుడతకిచు
లును, వళిందులును, ఇంగిరీసులును శ్రీ. శ.
పదునేడు, పదునెనిమిదవ శతాబ్దులలో విరి
విగా వర్తకముచేసిననాటి కళింగనగర మీ
పద్యములలో నభివర్ణితమైనది. కవి యిందు

* ఈపద్యములను కడపిన శ్రేష్ఠమాధనందికకు కళింగము: కళింగపట్నము అను విషయమునుగుఱించి వ్రా
సినవ్యాసమున శ్రీయుత బుజ్జా శేషగిరిరావుపంతులుగా రుదాహరించియున్నారు. ఇది అచ్చయిన పదప సేను
వారివ్యాసముచూడుట తటస్థించినది.

కలింగనగరముయొక్క ప్రాచీన చారిత్రమును గూడ వర్ణించియున్నాడు. పద్యములు వేములవాడ భీమకవివి కాకపోయినను అప్పటికి ప్రజలకు ఆ కలింగనగరమునుగూఁటిచి తెలిసిన చారిత్రమును మనకు దెలుపుచున్నది.

అది యటుండ క్రీ. శ. ౧౮౧౦ - ౧౨ ప్రాంతముల కలింగనగరమునుగూర్చి వ్రాయఁబడిన కైఫీయతులలో నిట్లు కలదు.

‘ఈ రాయకలింగగంఠు అధికారం జగిన గురు వాత కొన్ని దినములకు సముద్రమునోరి కలింగపట్నం సముద్రగామి అయినందున కొటహంఠా సముద్రగామి అయినది. యిప్పుడు సముద్రములో ౨-3 నిలువుల లోతున కొటముందరవున్న చదుగురాళ్లు పుడలకు తగు లుతనని వాడలునడిచే పల్లెసాండ్లు చెప్పినారు. సడగు రాయకలింగగంఠుతరుణమందు కలింగపట్నం సముద్ర గామి అయిపోయిన తరువాతను పట్నం జేచిరాకు అయి వాడకవుమాత్రం సాగుతూవుండెను’.

ఇక ముఖలింగమునకు కైఫీయతులలో నిట్టిగాధ లేవియు వ్రాయఁబడలేదు. అది యటుండ ముఖలింగమునకు కలింగావనీనగరము¹, కలింగ దేశనగరము², (కలింగావని యుద్ధలి నగరము) అనుపేర్లకాక త్రికలింగావనీ నగరము³, (త్రికలింగావనియందలి నగరము) అనియు, గోకర్ణమనియుగూడఁ బేర్లు ఉన్నట్లు అచ్చటి శాసనములవలన స్పష్టమగుచున్నది. అందువలన ముఖలింగమునకు ఎప్పుడును కలింగనగరమును పేరు యాధముగ నుండలేదేమోయని నా పంశయము. ఈ కారణములవలన నిప్పటి కలింగనగరమే గాంగవంశజుల

రాజధానియైన కలింగనగరమని నా యూహ. అయినను ముఖలింగము శాసనములు అచ్చు పడువఱకు నీవిషయమిదమిత్థమని నిర్ణయించవలనుపడదు.

కాలనిర్ణయము

అనంతవర్మాభిధానుండగు వజ్రహస్త దేవుడు మల్లశైష్టికి కుద్దమాఖ్య గ్రామమును శాలివాహనశకము కర (౨) వసు(౮) నిధి (౯) అనువానిచే నిర్మితమగు ౯౮౨ వ సంవత్సరమునీ కార్తికమాస ప్రథమపక్ష తృతీయా సోమవారమున దాన మొసంగెను. కార్తికశుక్లపక్ష తృతీయనాడు ఆలోచన గౌరీనత్రమను నొక శైవనత్రము చెప్పబడియున్నది. వజ్రహస్తదేవుడు పరమమాహేశ్వరుడని నర్లింపఁబడిన పరమశైవుడు. అది గాక కార్తికమాసము శైవుల కత్యంతప్రీతి. అందువలన కార్తికమాస శుక్లపక్ష తృతీయనాడు ఆలోచనగౌరీనత్రసందర్భమున మహారాజైన వజ్రహస్తః దీదానమును జేసియుండును. ఈపైనిచెప్పిన శకవర్షము వర్తమానాబ్దమా, గతాబ్దమా? వర్తమానాబ్దమనుకొనిన తిథి, వారములు సరిపోవుటలేదు; గతాబ్దమనుకొనిననవి సరిగాసరిపోవుచున్నవి. గతాబ్దమనుకొనినచో సోమవారమునాడు ద్వితీయ తిథి సూర్యోదయానంతరము కికి గడియలతో నంతమై తృతీయతిథి వచ్చుచున్నది అనగా సోమవారము పగలు గం-౧ ని ౧౫ లకు తృతీయవచ్చుచున్నది. అందువలన పై

1. Loc. Rec. Vol. IX p.366,

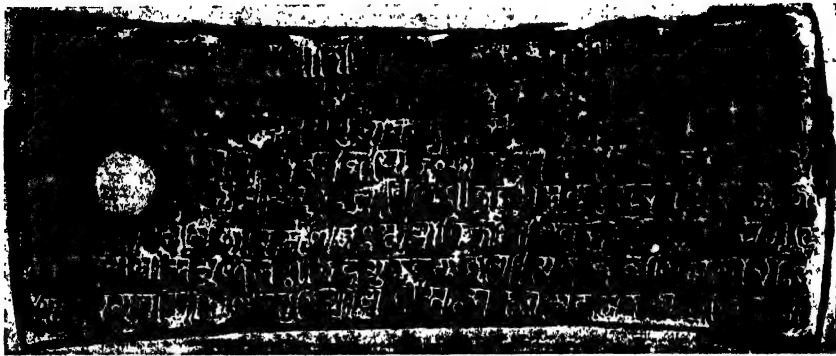
3. Ep. Coll. No. 228 of 1896 (శకము 1053)

5. „ „ No. 237 of 1896 (శకము 1013)

2. Ep. Coll. No. 169 of 1896 (శకము 1055)

4. „ „ No. 230 of 1896 (శకము 1052)

రెండవరేకు : రెండవ పెడ

17. స్తిస్త్రిః*||²⁰తతఃకామార్జునవాజ్ఞతోజ²¹గతికల్పభూరుహః|యోరాజద్రాజి^(?)చ్ఛా

18. యోనజ్రహస్తోవనీపతిః||²²ప్రశో²³దస్మదగన్ధలున్²⁴మధుః న్యా²⁵భిగన్ధాన్

19. జా[1*]న⁽²⁾ధి²⁴భ్యః సమదాత్సహస్రమ²⁵తులో యస్త్యాగినామగ్రణీ[1*] స

(?) శ్రీమాననియజ్ఞ-

20. భీమస్య²⁶తిగ్గజ్ఞాన్వ²⁶యోతగి²⁷కః [1*]శ్చ²⁸త్రిగతమ²⁹ద్వకాన్వ

21. మధునకృష్ణీయో స్తుతఃపాథివైః||³¹తదగ్రసూనుః సుగరాజసూ³⁰నునా

22. [1*] మస్సమస్తాం స³¹మితారి మం³²డలః [1*] స్మపాతికామార్జున భూ³³

తిభ్యువం సమృద్ధి

23. మానద్ధకసమాం సము³⁴జ్వలః||³⁵తదనుతదనుజన్మో³⁶చిత్తజన్మోమానో

[1*] గుణ

24. నిధిరనవద్యోగ్గుణా మార్జునోమహీన³⁷ [1*] సకలమిద మరక్ష³⁸త్రీణివర్షా

20. శ్లోకము 21. రేఖకుడుమొదట 'జగతీ' వ్రాసి పిదప 'జగతీ' గ దిద్దినాడు 22. శార్దూల
సృతము 23. 'లుబ్ధ' అని 24. రేఖకుడుమొదట 'స్మగ్ధాస్య' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'స్మగ్ధాభ్యః' గ
దిద్దినాడు 25. రేఖకుడు ముందు 'మతులో' అని 'మ' అనునక్షరమును గొండ మించుమించు 'స' గా వ్రాసి
పిదప దానిని 'మ' గ దిద్దినాడు 26. రేఖకుడు ముందు 'గంగావ్యాచా' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'గంగా
వ్యాచా' గ దిద్దినాడు 27. 'యోతంసకః' అని 28. 'మద్భికా' అని 29. 'వంశస్థము 30. రేఖకుడు
ముందు 'సుమనా' వ్రాసి పిదప దానిని 'సూనునా' గ దిద్దినాడు 31. 'శమితారి' అని 32. రేఖకుడు
ముందు 'మూల' వ్రాసి అవస్థపడి తరుకు దానిని 'మూల' చేసినాడు 33. రేఖకుడు ముందు 'భుపతి
వ్రాసి దానిని 'భూపతి' గా దిద్దెను 34. 'సముజ్వల' అని. 35. మాలిని. 36. 'తదనుజన్మా' అని
37. 'మహీక' అని 38. రేఖకుడు ముందు 'రక్షత్రీణి' అని వ్రాసి పిదప 'రక్షత్రీణి' గా దిద్దినాడు.
'రక్షత్రీణి' అని చదువలెను

మూడవ లేకు: మొదటి పెడ

25. నిధాత్రి [*] నలయమలఘుశేజో నిష్ఠాతారాతిచక్రః || [౫౫]*³⁹ తతో వైమా
తురస్తస్యమ

26. ధుకామాణ్ణానోస్యః | (1) అనతిస్మాననీమేతామద్వానేకా⁴⁰ నిష్ఠావిశతిం || [౫౬]*

27. ⁴¹ అభివజ్రహస్తస్యతిగ్రసుతాదఖిలగుణజనాగ్ర [౫౭]* నిష్ఠా [*] కామాణ్ణా
వాత్కవీప్తి

28. స్త్రీయమానానదాతశుభకీజే⁴² || [౫౮]*⁴³ శ్రియ ఇవవైదుమ్యా⁴⁴ స్వయంయః

29. యోనిధిసముద్యవాయాశ్చయః సమజనివినయమహాదేవ్యాః శ్రీనజ్రహస్త

30. ఇతితనయః || [౫౯]* ⁴⁵ వియద్యతునిధి సంఖ్యాం యాతిశాకావ⁴⁶ సజ్జే [*] ది

31. సకృతిన్యపభస్థే రోహిణీభసులగ్నే [*] ధనుషిచసిత సత్తేనూయ్యకావారేత్య

32. తీయా(మ్) [*] యజనకలధరిత్రమ్ రక్షితుమ్ యోభిషిక్తః || [౬౦]*⁴⁷ న్యాయేస
యత్ర సమమా

33. చరితుం త్రివర్గమాగ్గేణ రక్షితి మహిమ్ మహితస్తతాపే [*] నివ్యాధ

39. శ్లోకము

40. 'నేకాన్త వింశతి' అని 41. 'ఆర్యాగీతి

42. 'లేఖకుడు ముందు 'కీర్తికా' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'కీర్తిరే' అని దిద్దివ్రాడు. 43. 'ఆర్యాగీతి

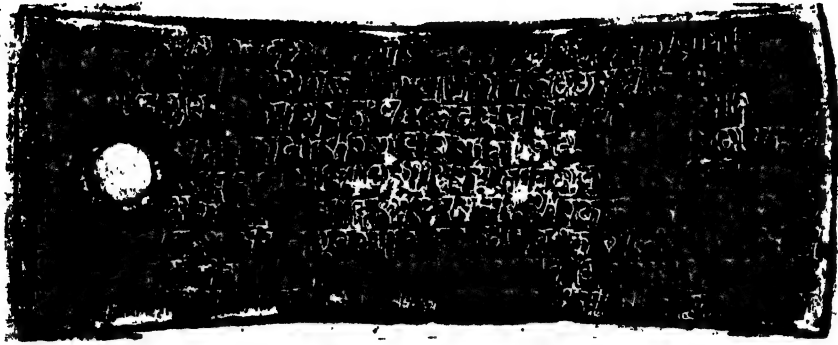
44. 'వైదుమ్యస్వయం' అని

45. మారిని

46. 'కాకాబ్దం' అని

47. 'వసంక రిలకము.' 'న్యాయ్యేవ' అని

మూడవరేకు: రెండవపేజ

34. యశ్చ నిరఘాశ్చ నిరాపదశ్చ శశ్వత్ప్రజా భువి భవంతి విభూతి వశ్చైత్యైః¹
[౧౦*] ⁴⁹వ్యాప్తేగజ్జ

35. కులోత్తమస్య యశస్వ⁵⁰ దిక్పక్ష్వాతేశశి [*] ప్రద్యోతామలినేన యస్య
సవన ప్రహాద⁵¹

36. సమ్పాదినా [*] సై⁵²స్తూరై రతిస్తాస్తూరజ్జుపటలై [*] కుమ్భస్థలీ సట్టకే
[*] శ్యా⁵³లిమ్పంతి పున[*]

37. పునశ్చహరితా మాధోరణావారణాః⁵⁴ [౧౧*] అనురాగేణ గుణి⁵⁵నో యస్య వ

38. ఖోముఖా⁵⁶స్తయోః ఆశీనే శ్రీసరస్వత్యా వనుకూలే విరాజత [*] ||౦||
[౧౨*]క

39. లిజ్జన [౧౩*]రా త్వరమహాహే⁵⁷శ్వర శరమభక్త్యారక మహారాజాధిరాజ త్రి

40. కలిశ్లాఢితీ శ్రీమదన స్తవమూర్త వజ్రహస్తదేవః కుశలీ సమస్తామాత్యు⁵⁸

41. ప్రముఖజనపదా నృమాహూయ సమాజ్ఞానయతి విదితమస్తు భవతామ్⁵⁹||

42. కోలువ త్తనవిషయే⁶⁰ కుద్దమాఖ్యగ్రామః సీమావచ్ఛిన్నః సజ

48. 'మత్య' అని

49. 'కాష్టాలము'

50. 'యశస్' అని

51. 'శేఖరుడు మొదట ప్రహాద' అని (వాసి దానిని 'ప్రహాద' అని దిద్దినాడు)

52. 'సీస్తూరై' అని

53. 'శ్యాలిమ్పంతి' అని

54. 'కోకము'

55. 'ముఖాబ్జయోః' అని

56. 'అశీనే' అని

57. 'శేఖరుడు మొదట 'మహేశ్వర' (వాసి దిద్దిన దానిని 'మహేశ్వర' గా దిద్దినాడు)

నాలుగవరేఖ: మొదటిపెడ

తాత్పర్య

43. లక్ష్మీలు: సవ్యపీఠా వివర్జితమాన⁵⁸న్ద్యక్షక్ష్మి సమకాలం యావన్మా

44. రాత్మనః పుణ్యయశోభిన్నద్ధయే! కరవసునిధి శాకా⁵⁹న్దే! కాత్తికమాసప్రథ

45. మహాశక్తి తృతీయాం⁶⁰ సో⁶¹వనే! దత్తగోత్రస్య వైస్య⁶² కులోద్భవః! మాధ

వాఖ్య:

56. తస్యపుత్రః సోమనస్తే⁶³ష్ఠః! తస్యభార్యాయో⁶⁴రయవా! తయోజ్జ్వలతాయ

47. మల్లవస్తే⁶⁴ష్ఠాయ ఉదకపూర్వకం తామ్రా⁶⁵ శాసనం కృత్వా ప్రదత్త⁶⁶

మస్మాభి

48. భృగోవిభి భృగోమిపాలై మ్మకనునో⁶⁷ [క్త*] ధర్మా⁶⁷ శారవాత్పరిపాల⁶⁸

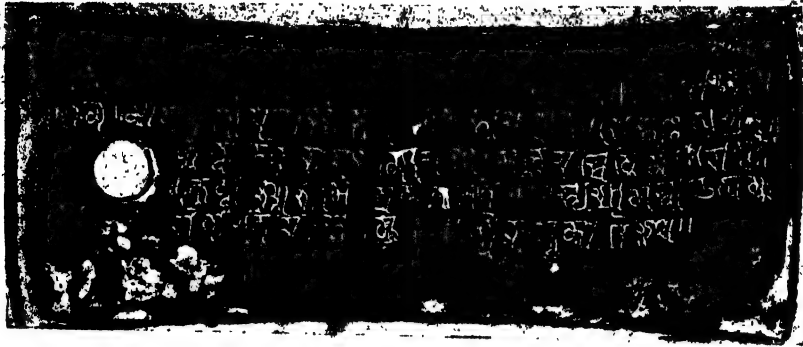
నీయమి⁶⁹

49. త్వి! రాజతః⁷⁰ శాసనం లద్వా⁷¹ పు⁷²నరయంగ్రామః! గృహస్థానముద్యాన

50. స్థానంచ! స⁷³తమురాధానో⁷⁴ త్వన్నభూమిశ్చ⁷⁵ వ్యస్యశేషయిత్వా! జల

58. శేఖరుడు ముందు 'మ' వంటి యక్షరమేవో వ్రాసి పిదప దానిని 'న' గా దిద్దివేశాడు. 59. 'శాకాద్ధే' అని. 60. 'తృతీయాం' అనిగాని లేక 'తృతీయాయాం' అనిగాని చదువవలెను. 61. 'సోమహారే' అని. 62. 'వైశ్య' అని. 63. 'ప్రేక్ష్య' అని. 64. 'ప్రేక్ష్య' అని. 65. 'తామ్రకాసనం' అని. 66. 'ప్రదత్తో' స్వాభి' అని. 67. 'ధర్మగౌరవాం' అని. 68. శేఖరుడు ముందు 'పాలాం' అనివ్రాసి పిదప 'పాలాం' గా దిద్దివేశాడు. 69. 'పాలనీయ ఇతి' అని. 70. 'రాజ్ఞః' అని. 71. 'లద్వా' అని. 72. శేఖరుడు ముందు 'పూ' వ్రాసి పిదప దానిని 'పు' గా దిద్దివేశాడు. 73. 'శత' అని. 74. శేఖరుడు ముందు 'ధానో' త్వన్న' అనివ్రాసి దానిని మఱుల 'ధానోత్వన్న' అని దిద్దివేశాడు. 75. శేఖరుడు ముందు 'వ్యస్య' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'వ్యస్య' గా దిద్దివేశాడు.

నాలుగవ శతాబ్దం, రెండవ పద

51. మూర్ఖాఖ్య గ్రామనివాసీ వధ్య⁷¹ సాశ్వ ఉపమస్యగోత్రస్య ద్వజీ త్తమః పి
52. ల్లి స⁷⁷మృతః తస్యపుత్రః కరంటమనాయకః తస్యభార్యాయా కేశవః తయో
53. జ్జాతేన మాపయనాయకేన హ త్రి స⁷⁸తిభ్యః వ్రా⁷⁹హ్మజిభ్యః అగ్రహః
54. రంశ్యత్వా ఉత్తిరాయణ నిమిత్తే మల్లయ స్త్రీ⁸⁰స్థేన ధారా పూర్వ
55. కం కుద్దాఖ్యగ్రామం ద్ర⁸¹తమితి అస్యగ్రామస్య ఉత్పన్న
56. కర్తః రాజ్ఞ(౦)దే⁸²యమ సతముర⁸³ ధాన్య రప్తమాడైశ్చ

రాజముద్ర

రాగికడియము

76. ఈపదమునకు అర్థము బోధకము లేదు. 77. 'కమ్మ' అని. 78. 'త్రింశతి' అని. 79. 'బ్రాహ్మ జిభ్యః' అని. 80. 'రాజకేయ' అని. 81. 'కేశవ' అని. 82. 'దేయం' అని. 83. 'సతముర' అని. 84. 'రాజముద్ర' అని. 85. 'రాగికడియము' అని. 86. 'రాజముద్ర' అని. 87. 'రాజముద్ర' అని. 88. 'రాజముద్ర' అని. 89. 'రాజముద్ర' అని. 90. 'రాజముద్ర' అని. 91. 'రాజముద్ర' అని. 92. 'రాజముద్ర' అని. 93. 'రాజముద్ర' అని. 94. 'రాజముద్ర' అని. 95. 'రాజముద్ర' అని. 96. 'రాజముద్ర' అని. 97. 'రాజముద్ర' అని. 98. 'రాజముద్ర' అని. 99. 'రాజముద్ర' అని. 100. 'రాజముద్ర' అని.

ఆంధ్ర చిత్రకారులు

లీలతిలకలలో సర్వమానవహృదయములను రంజింపజేసే రసానుభవమును, తాదాత్మ్యభావమును గలిగించునది చిత్రకళయే. ప్రాచీనకాలమునుండియు దేశకాలభాత్యాచారభేదములచే గొన్నిమార్పులు జేయుచు వచ్చినను చిత్రకళ స్వాతిశయమును గోల్పోవక నూతనమార్గముల వెలయుచుండుట నిర్వివాదాంశము. ప్రాచీనపాఠ్యకాల (అజంతా) చిత్రములకును, మధ్యకాలపు రాజపుత్ర మొగలు చిత్రములకును, ఈనాటి ప్రాచ్య పాశ్చాత్య చిత్రములకునుగల తారతమ్యమివిషయమును దేలుచుచున్నది. కాని క్రమముగ భారతీయ చిత్రములయందు భావప్రధానములై రసానందానుభవమును గలిగించునవి మృగ్యములయ్యెను. పాశ్చాత్య చిత్రలేఖన విధానసాంకర్యమే దీనికి గారణము. ఇటీవల పంగదేశచిత్రకారులచే లిఖింపబడిన చిత్రరవులు కొన్ని యీకోటతన దీర్చడగినవిగ నున్నవి. చిత్రకళాపరిజ్ఞానమంతగా సభివృద్ధిగాంచకుండిన యాంధ్రదేశమునఁగూడ భావప్రధానచిత్రములను జిత్రింపగల చిత్రకారులు కొందఱు జన్మించి ప్రసిద్ధి కెక్కుచున్నారు. ఇది యాంధ్రమాత కభ్యుదయసూచకము. మఱియు సీచిత్రకళయొక్క యభివృద్ధికి చిత్రకళాశాలలు, చిత్రకళాప్రద

ర్శనములు సేవికములుగఁ దోడ్పడుచున్నవి. లక్ష్మి వాంధ్రదేశమునఁ గొన్ని నే కలవు. వానిలోరాజమహేంద్రవరమునందలిచిత్రకళాశాలయు, బువర బాతీయకళాశాలలోని చిత్రకళాశాఖయుఁ జేర్చునఁదగినవి. ఈరెండును యథాశక్తిని చిత్రకారుల నాంధ్రమాత కర్పించుచున్నవి. ఇంకను ఇట్టిపెన్నియోయండినఁగాని భారతీయ చిత్రకళ సత్వరాభివృద్ధిని గాంచనేరదు. ఆంధ్రచిత్రకళకుఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును గలుగఁజాలదు. కావున సంస్కర్తలును ఉదారాశయులును నగు నాంధ్రమహాజను లీవిషయమున సధికముగ శ్రద్ధను వహించి చిత్రకళాభివృద్ధికి దోడ్పడవలసి యున్నారు.

ప్రస్తుత ముంధ్రదేశమున నెన్నికగాంచిన చిత్రకారులలో (1) శ్రీయుత దామెర్ల రామారావుగారు సుప్రసిద్ధులు. వీరినయస్సు 27 సంవత్సరములు. వీరిచిత్రము లించుక పాశ్చాత్య లేఖన విధానసాంకర్యము గలిగియున్నను భావగర్భితములై భారతచిత్రకళను జక్కఁగాఁ బోషింపఁజాలినవై యున్నవి. వీరి చిత్రములలో నాకారచిత్రము లుత్తమస్థానము నలంకరించుచున్నవి. భావగర్భితములై జీవకళను వెలిపుచ్చుచున్నవి. హైందవసాంప్రదాయానుసారముగ నలంకార లక్షణ

3౯ వ అంశం భారత జాతీయమహాసభా స్వచ్ఛందసేవా యువతీబృందము - బెల్గాము

వి
ని
శా
న) ౧
౧) ౨
౧) ౩
౧) ౪

శ్రీయత దామెల్ల రామారావుగారు రాజమహేంద్రవరము

చామకూర భాష్యకాల్ల రావుగారు రాజమహేంద్రవరము

వరదా వెంకటరత్నం గారు రాజమహేంద్రవరము

ములను గ్రహించి తమచిత్రములయందుఁ బొందుపఱచుటయందు వీరికి సామర్థ్యము మెండు. వీరిచిత్రములలో నధికముగ న్వకపోల కల్పితము లగు పోకడలే కాన్పించుచుండును. వీరిచిత్రములు భారత దేశమున జరిగిన వివిధ కళా ప్రదర్శనములయందు నేకబహుమానములఁబడెను. వెంట్లీ ప్రదర్శనమునను బహుమానంబడినవి. వెంట్లీ ప్రదర్శనమునకుఁ బాఠశాల వానిలో నొకదానిని కనేడియన్ బతియ ప్రదర్శనమువారు గైకొనిరి. ఎల్లవిషయములను స్వాతిశయమును బ్రకటించుకొను పాశ్చాత్యులు వీరిచిత్రములయెడఁ జూపిన గౌరవ భావమే వీరి నేర్పును బాటచున్నది.

(1) కృష్ణలీల, (2) రాజు యలంకరించుకొనుట, (3) కాలియవార్ గొల్లపడుచు, (4) సిద్ధార్థరాగోదయము, (5) కార్తికపూర్ణిమ (4,5 చిత్రములు వెంట్లీయందుఁ బ్రదర్శింపఁబడినవి), (6) నందిపూజ, (7) పుష్పాలంకారము, (8) అజంతావిహారము, (9) అజంతాగుహలు, (10) ఎల్లోరా గుహలు, (11) భారతి (భారతీసంపుటము ౨ సంచిక ౧ అట్టపైచిత్రము) మొదలయినవి వీరియత్తమచిత్రములలోఁ గొన్ని.

(2) శ్రీయుత చేమకూర భాష్యకార్లు రావుగారు. వీరి వయస్సు 29 సంవత్సరములు వీరు రూపచిత్రరచనమునఁ గడునిపుణులు.

వీరి చిత్రములు స్వదేశవిదేశములయందుఁ బేరెన్నిక గాంచినవి. వెంట్లీ ప్రదర్శనమునకుఁ బాఠశాల రెండు చిత్రములలో నొకదానిని కనేడియను బతియవస్తు ప్రదర్శన సంఘము వారు గైకొనిరి. వీరిచిత్రములలో (1) లోకమాన్య తిలకుగారిరూపచిత్రము, (2) మహాత్మా గాంధీగారి రూపచిత్రము, (3) భగవదన్వేషణము (గోపికలు - వెంట్లీలో ప్రదర్శింపఁబడినది), (4) సనారీశ్వరుడు, (5) శకుంతలాదుష్యంతుల పునస్సమావేశము, (6) అనంతనియందు లీనము మొదలయినవి ప్రశస్తములయినవి.

3. శ్రీయుత వరదా వెంకటరత్నముగారు. వీరిచిత్రవిద్యానైపుణ్యము పరంపరాగతమైనది. ఏకరూపచిత్రరచనమునందు వీరు మిగుల సమర్థులు. చెన్నపురి చిత్రకళా ప్రదర్శనములలో వీరిచిత్రములు పెక్కులు బహుమతులఁగాంచినవి. ఒకచిత్రము వెంట్లీ ప్రదర్శనమునకును బంపబడెను. (1) విష్ణువు, (2) నటరాజు (వెంట్లీలో ప్రదర్శింపఁబడినది), (3) వారణాసిరాజు, (4) కైలాసనాథశివ మొదలయినవి వీరిచిత్రములలోఁ బేరుగాంచినవి.

ఈమువ్వరియొక్క రూపచిత్రము లీ సంచికయందుఁగలవు. ఈఛాయాచిత్రములను కాంగ్రెసు పత్రికానిర్వాహకులు శ్రీయుత మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారు భారతీయందుఁ బ్రకటనార్థము దయతోఁబంపిరి.

బారిష్టరు పార్వతీశం

ప్రథమభాగము

గ్రంథకర్త: శ్రీ మొక్కువాటి సరిసింహ శాస్త్రిగారు, సాహితీసమితి, తెనాలి. క్రైస్తవ పే. 166, ఇదరైవ్వికాశితం. పుస్తకం ప్రీతి తోనతోక్కి అందంగా కనిపిస్తుంది.

వెల రు. 1-4-0.

ఆంధ్రవాఙ్మయంలో సామాన్యంగా వాడుకమాటల్లో కొత్తిభావాలను, కొత్తిపోకలను నింపుతూ, పాటలూ, పదాలూ, పద్యాలూ, కథలూ, గుంపులుగుంపులుగా పుట్టతూ ఉండడమూ, వాటిని వ్రాసేవారు సాహితీసమితి సభ్యులే అయిఉండడమూ దాదాపు ఆంధ్రలోకమంతా యెరిగినవిషయమే. వాటిలో సరసాలు, విరసాలు, ఎన్నోరకాలు. అవి గ్రహించేవారి రుచినిబట్టి ఏర్పడుతూ ఉంటవి.

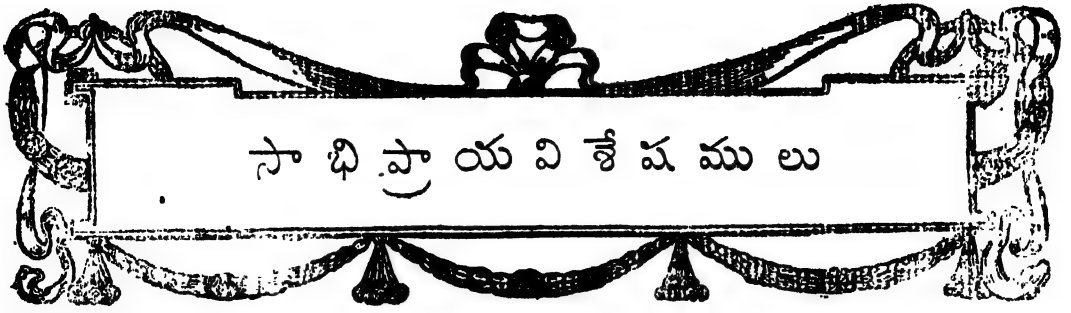
ఈ గ్రంథకర్తగారు సాహితీసమితి సభ్యులూ, సరసులూ. వారి గ్రంథాన్ని చదివే వాళ్లకు సవ్య పుట్టాలని హాస్యరసంతోగుచ్చెత్తి వ్రాసారు. కథానాయకుడు పార్వతీశం కుర్తవాడు అయిదోఫారందాకా చదివాడు. బారిష్టరు ఆయి దేశానికి యేదో యేదో చేయాలని యింగ్లాండు ప్రయాణం కట్టాడు. మొగ్గుతున్న పార్వతీశం మదరాసు, కొలంబో, మార్సెయ్యులమీదుగా ఫ్రాన్స్

చేరాడు-అనగా ఇంగ్లాండులో అడుగు పెట్టాడన్న మాట. ఇక్కడ యూభాగం అంతరిస్తుంది.

శ్రీపీఠేలింగం పంతులుగారి ప్రహసనాల్లోకంకీ, శ్రీపానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారి హాస్యగ్రంథాల్లోకంటే యీ గ్రంథంలో హాస్యరసం పొంగి పొరలి చదివేవాల్లను ముంచేస్తుండా అన్న సందేహం బాధిస్తుంది. ఎంచేతనో, అయిదోఫారందాకా చదువుకొన్న పార్వతీశం నిజదబ్బాల్లో రైతె క్కేటప్పడూ, డ్రైన్లలో, మదరాసు హోటల్లో, ట్రాను ఎక్స్ట్రాప్పడూ, స్టేమరు ఎక్స్ట్రాప్పడూ, స్టేమరుబోట్లా, ఇంకా ఎన్ని చోట్లనో, చేసిన వెళ్ళిచేస్తూ, చెప్పిన వెళ్ళిమాటలూ స్వభావసహజంగా ఉంటవా అని. అయితే పైవారి గ్రంథాల్లోకంటే దీన్లో ఒక విశేషం. ఏంటంటారా - వాడుకమాటల్లో వ్రాయడం. అంచేతనే విమర్శనకూడా వాడుకమాటల్లోనే చేయడం. మొదటనే చెప్పేను కాదూ రుచినిబట్టి తేలాలని యిదంతా. అంచేత యీ గ్రంథాన్ని అందఱూ చదివి రసం చవి యిలాటిదని నిశ్చయించాలి.

ఇంకా పార్వతీశంగారు బారిష్టరు అయి చేసే దేశసేవల్లో తెలివి తేటలు తెలిసి నవ్వించాలని గ్రంథకర్తగారిని కోర్తాం.

గ. సు.

శ్లో. భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య ఆహ మేవం విశోద్ధన !

జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరంతప !

భారతచేశనవన్య లపూర్వములై మహా
మహులునుగయితము సంభ్రమకరవ
శులను జేయుచున్నవి. ఎరదేశీయుల దురభి
మాన దౌర్జన్యములు స్వదేశీయుల వైన్య
దౌర్జన్యములు ఎరమానర్థములకు మూలము
లైసవి. నర్వమును విలయావస్థనాశ్రయించు
చున్నవి. పునర్నిర్మాణమునకు విలయ మా
ధారమైనను వర్తమాన కరిస్థితులు విపాద
మును గలుగజేయుచున్నవి. భావము లతినేగ
మునకు కరువిచుచున్నను కార్యములు మంద
గమనమును జేయుచున్నవి. తెల్లవారికిని
భారతీయులకును, మహాచ్యుతీయులకును హిందు
వులకును, బ్రాహ్మణేశ్వరులకును బ్రాహ్మణుల
కును, నిమ్నజాతులకును నున్న తేజాతులకును
ప్రతిఘటనము ప్రబలుచున్నది. రాజకీయ
సాంఘిక కార్మిక రంగములందు సంరంభము
ప్రబలుచున్నది. కార్యభార మహత్వము
విపాదమును గలుగ జేయుచున్నది. విపా
దదశయందు చేయవలసినది తోచక నిస్పృ
హయును నిరాశయును గలుగుచున్నవి.
ధర్మనిర్వహణ మార్గము గనుపడకున్నది.
వివిధ రంగములందును సర్వార్థ ప్రయోజన

మంతర్ధానమై స్వార్థప్రయోజనము ప్రత్య
క్షమగుచున్నది. పాలకజాతి నిరంకుశాధి
కారమునకు సహజమైనదురుహంకారమును
బూని దుశ్శాసనప్రయోగమునకు గఠంగినది.
సంగరాష్ట్రమునందు లిట్లు సంగ్రహము ప్ర
యోగించినదశ్శాసనమును సంగరాష్ట్ర శాస
నసభ నిరాకరించినను నిరంకుశవర్గము నుశ్శా
సనమును ధర్మశాసనమును జేసినది. నిర్బంధి
తులు విమోచనసాధనము లేకను నిర్బంధ
దుఃఖముననుభవించుచున్నారు. వివిధ క్షేత్రముల
వారును దుశ్శాసనము నేక గ్రీవముగనుఖండించి
నను నిరంకుశవర్గము నిర్లక్ష్యము చేయు
చున్నది. సామ్రాజ్య శాసనసభయందు దుశ్శాస
నమునకు సంబంధించిన ప్రస్తావములను ప్రశ్ని
లను నిరంకుశాధికారవర్గమునకు శిఖరమైన
రీడింగుప్రభువు నిరాకరించి నిరంకుశాభిమాన
మును విశదముచేసెను. గ్రేటు బ్రిటనునందు
ప్రధాన న్యాయాధికారిమైన రీడింగుప్రభువు
భారతభూమియందు గవర్నరు జనరలు సింహా
సనము నెక్కినతోడనే నూతనమైన రూపభా
వములను చాల్చుట విచిత్రముగ గనుపడుచున్నది.

ఈవిధమునకు స్థానప్రభావము మూలముగ నున్నది. నిరంకుశావరణప్రవేశము ప్రసరికీటన్యాయమువీతిని నిరంకుశస్వరూపమును గలుగజేయుచున్నది. భారతీయులకు ప్రతిసుటనసామర్థ్యము లేనపుడు నిరంకుశాధికారిదూఱియు ననుభవనీయమగుచున్నది. గనర్పించువారలు సింహాసనమునందు మింట్రప్రభావు కూర్చున్నను, రీడింగుప్రభావు కూర్చున్నను, భారతసంప్రదివయందు పీలుప్రభావున్నను, టీటివియోప్రభావున్నను, బర్కెను హేమ ప్రభావున్నను, ప్రటిఫు ప్రభువర్గము లేకుంటున్నను, లిబరలుంటున్నను, కన్సర్వేటింగుంటున్నను, స్థానము మలంఘనీయమై భారతరాజ్యాంగస్వరూప మేకరూపభావములను చాల్చుచున్న విధమును నిత్యానుభవము విశదముచేయుచున్నది. మూన్యెస్టరుగార్డియను సామోపాధానును బోధించినను, గర్మమైకేలు ఓడ్వోరు నంబోపాయమును బోధించినను, ద్యక్కోణమునందు మాత్రము భేదము గనుపడదు. ప్రటిఫురాజనీతిజ్ఞుల ప్రగల్భములైన ప్రకటనములు నేతీరకారాలనియు, నిరంకుశవర్గ నిరీక్షణము స్వగతినిందును స్వదేశము నందును స్వనాప్రాజ్ఞమనందును లగ్నమగుచుండుననియు, చిరకాలానుభవము విశదము చేసినది. భారతభూమికి తరణోపాయము పరహస్తములనుండి గలుగదనియును స్వహస్తములనుండిగలుగవలయుననియును బాగుగ దెలిసినది. భారతీయుల విభేదములు దైన్య దౌర్బల్యములకు మూలములై తరణోపాయమునకు ప్రతిబంధకములుగనున్నవి. గాంధీమహాత్ముడు

భారతీయుల అంతర్విభేదముల నంతరింపజేయుటకును సంయోగయోగాభ్యాసమును సాధ్యము చేయుటకును చేయుచున్న మహాస్త్రియు తనములు సహాముగాకుండుట పురాకృతకర్మ ఫలముగ నున్నది. భారతీయుల సకల స్త్రీయుత్సములందును పురాకృత కర్మ ఫలము ప్రత్యక్షమగును విజయసాధనము దురా రాధ్య మగుచున్నది. గాంధీమహాత్ము డహర్నిశము సంయోగకార్యాచరణమునకు జేయుచున్న ప్రయత్నములు ప్రజావిశ్వాసమునకు పాత్రములయ్యును నిరాదరణమును బడయుట సంతాపముగలుగజేయుచున్నది. డిల్లీయందు గూడిన వివిధసంస్థానకును సిగతియే కలిగినటులు తోచుచున్నది.

* * * *

వివిధాక్షి సభ

డిల్లీయందు గూడిన వివిధాక్షి సభకు ప్రయోజనము గలుగదనువిషయ మారింభమునందే తెలిసియున్నను సభానిర్వహకులు చూపిన హాసభావము విపాదమును గలుగజేయుచున్నది. గతమాసాంతమునకు వివిధాక్షినాయకుల సభ డిల్లీయందు గూడినది. వివిధాక్షిములవారను స్వంత ప్రయోజనములను సువ్యక్తముచేసిరి. మహామ్మదీయులు వారింతవాదమును బూనిరి. జిన్నా గారత్యద్భుతముగను మహామ్మదీయ వాదమును సమర్థించిరి. హిందువులు మహామ్మదీయుల కాంతీలను సఫలము చేయనియెడలను ప్రభుత్వము సఫలముచేయుటకు సిద్ధముగనున్నదని జిన్నా గారు బెదరించిరి. ఇంగ్లాండునందు

విన్నెంటుగారును మహమ్మదీయులు ప్రభుత్వాదరణమును గోరుచున్నారని తెలియజేసిరి. మహమ్మదీయులు వివిధరాష్ట్రములందును చేయుచున్న ప్రయత్నము లీవాసన విశదముచేయుచున్నవి. నంగ పాపాలరాష్ట్రములందు సమానేశమైన మహమ్మదీయసభ లీకోరినే విశదము చేయుచున్నవి. మహమ్మదీయులదృష్టి యుద్యోగముమీదను పదవులమీదను ప్రకరించుచున్న విషయము మహమ్మదీయాభిప్రాయము విశదముచేయుచున్నది. మహమ్మదీయాశా విజృంభణము హిందువుల హక్కులందు సందియములను గలుగజేసింది. ముకంమోహన మూలస్య, లజపతిరావు, శ్రీనివాసయ్యగారు ముదలిగు నాయకులు హిందూత్వవాదమును బలపరిచిరి. మహమ్మదీయు లిళికస్థానములను ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యముఖముననుబడయగోరుచున్నారు. హిందువు లిళికస్థానముల నంగీకరించినను, ప్రత్యేకనియోజకత్వమును నిరాకరించుచుమిశ్రమనియోజకత్వమునుగోరుచున్నారు. లిళికులు తమవారు కాంగ్రెసువిధానమును నూలునవకుట లక్ష్యమును మార్చగోరుచున్నారు. బెజుటమ్మగారు స్వరాజ్యవిధానమును నిర్ధారణచేయగోరుచున్నారు. రామస్వామి మొదలగువారు గారు బ్రాహ్మణేశ్వర ప్రయోజనములను నిర్ణయించగోరుచున్నారు. ఈ సంకీర్ణ ప్రయోజనముల నుండి సరిమార్థప్రయోజనము బయల్పడుట దుస్థిరమైనను గాంధీమహాత్ముడు యథావిధిగను ధర్మనిర్వహణమును జేయబూనుట మహాత్మునివిశాల హృదయమును వ్యక్తముచేయుచున్నది.

చున్నది. గతవారిపు యంగుళిండియాత్రిక యందు హిందూమహమ్మదీయు సమన్యవిషయమై మహాత్ము డాంగ్లేయునకు డెలివిన భావమే దేశమోక్షమునకు సరమసాధనముగ నుండగలదని వివిధక్షేత్రములవారును గ్రహించుచున్నారు. “లాకిక ప్రయోజనములం దళిక సంగ్రహకులైన హిందువులు మహమ్మదీయులకు త్యాగమును జూపెను. ముఖ్యముగను దేశసేవా సరాధానియు రాజకీయ సవలకు నికపేతో భావమును జూపవలసి యందుచు దార్జిన్యమును ప్రేమితులచుటకుగల శక్తివలన స్వరాజ్యము సిద్ధించునుగాని కొండరిధికార సవలకుల నవయుటవలనను స్వరాజ్యము సిద్ధించదు. ప్రజాసామాన్యమున కధికార నియంత్రణము నందును సరిపాలనమునందును గల శక్తిస్వభావమును స్పష్టచేయుటయే స్వరాజ్యసిద్ధికి సాధనము.” మహాత్మునిభావములను గ్రహించినవారలకు స్వరాజ్యసాధనము ప్రత్యక్షము గాకపోయినను మనోగతంబగుచున్నది. ఆత్మ విశ్వాసమును సరస్వరి విశ్వాసమును స్వరాజ్యప్రాప్తికి సాధనంబులైనను వివిధక్షేత్రములవారు నుద్యోగములకును పదవులకును పెనుగులాడుచున్న విషయము వివిధక్షేత్రముల సమానేశవ్యవహారములు విశదము చేసినవి. సరసరిపాలనమునకు దళికారాశ్రయమున కవకాశములుగలవు గాని స్వతంత్ర రాజకీయవ్యవహారముల కవకాశములు లేవని నిత్యానుభవము విశదముచేయుచున్నను సధికారసమ్మోహము సరమానరములకు మూలమగుచున్నది. దేశసేవకులదృష్టి యధికార సమ్మోహమును

వదిలి యనన్యమైన దేశ సేవయందు లగ్నమగుటకు భారతజాతి విశ్వప్రయత్నముచేయవలసియున్నది. ఈసాధన మొత్తస్వల్పమైనను ప్రజాలక్ష్యమును బడయుటకు దేశాభిమానులు పాటుపడునపుడు స్వరాజ్యాగమనము సాధ్యముగా గలదు. ఇండిత మోటిలాలు నెహ్రూగారు చెలిపినటులు బెజుటమ్మగారి యుపసంఘము ప్రబలమైన మాసంతిమునకు స్వరాజ్యవిధానమును సిద్ధముచేసినను ఢిల్లీ సమావేశమునకు ప్రధానాతిథ్యమైన వివిధ పక్షముల సంయోగము కాంగ్రెసుచేదకయందు సమకూడునని నమ్ముటకు సూచనలు గనుపించవు. ఈ విషయవశయందు ఖద్దరు లక్ష్యము సయితము వెనుకకుబడుటయను కాంగ్రెసు పూర్వసిద్ధిని దాల్చుటయను సంభవముగ గనుపడుచున్నది. రెండుమూడు మాసములందు రాజకీయఃరిస్కీతులందేమి మార్పులు జరుగినన్నదియును దురూహ్యముగ నున్నది. దేశఃరిస్కీతులెటులున్నను ఖద్దరు ప్రచారమువైనను జేసి స్వరాజ్యాయతామును స్వరాజ్యార్హతను స్వక్రమముచేయుట భారతీయులకు సరమధర్మముగనున్నది. లోకోత్తరపురుషుడైన గాంధీమహాత్మునినాయకత్వము ఖద్దరు

విధానముమీద నాధారపడియున్న విషయమువైనను ప్రజలును నాయకులును గ్రహించి స్వధర్మనిర్వహణమును జేయుట భాగ్యముగ నున్నది. శ్రీకృష్ణభగవానుడు విమానయోగ సరసశుభ్రైవ విజయనకు దేశించినకర్మయోగ మార్గమున గాంధీమహాత్ముడు విమానసరసశుభ్రైవ భారతీయులకు దేశించుచున్నాడు. “అకర్మణ్యులకు శరీరయాత్రినయితము బాగుగ జరుగదు” అని శ్రీకృష్ణభగవానుడు గీతా శాస్త్రమునందు బోధించిన ధర్మము ప్రయత్నముగ గనుపడుచున్నది. శ్రీమతి బెజుటమ్మగారు భారతదేశము నిశ్చేష్టతను సహించిన విధమును వారి వ్యాసావళియందు విశేషము చేసినది. నిశ్చేష్టతనుబోగొట్టి స్వరాజ్యనానమును దిగంతరాళమునందును గృహంతరాళమునందును వింపుటకు ఖద్దరుముఖ్యసాధనముగ నున్నది. ముప్పదకోట్ల ప్రజలు త్రికరణశుద్ధిగను ఖద్దరు నారాధించునపుడు స్వరాజ్యము స్వయముగ రాగలగను మహాత్ముని విశ్వాసును భారతీయులును నారాధించి మహాత్ముని సంకల్పమును సఫలముచేసి స్వరాజ్య సంగర్భనమును జేయుచురుగాత !

నిర్వేదము—శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు	...	...	...	౧-౩
కవిజనాశ్రయము—చిలుకూరి నారాయణరావుగారు	...	...	...	౪-౧౩
మేఘము—సీరిసి ఆంజనేయులుగారు	...	...	...	౧౩
భీష్మసత్తిజ—పారసంది జగన్నాథస్వామిగారు	...	...	...	౧౪-౨౪
నాదీంత—పెనుమర్రి వేంకటరత్నముగారు	...	...	...	౨౪
కాళిదాసు-భవభూతి—ప. వి. రత్నముగారు	...	...	...	౨౫-౩౧
శతపత్రము—సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	౩౨
ఛందశ్శాస్త్రవిమర్శనము—వాసా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	౩౩-౩౭
విశ్రాంతి—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	...	...	...	౩౭-౩౮
హరిశ్చంద్ర—కాశీసోమయాజుల సుందరరామమూర్తిగారు	...	...	...	౩౯-౪౫
వేంకటేశ్వరవియోగము—నాదెళ్ల వేంకట్రావుగారు	...	...	...	౪౬
కృతి—వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు	...	...	...	౫౦-౫౬
పెద్దనకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?—కో. వెం. కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	...	...	౫౭-౫౮
ఆలోచన—శ్రీవాసుదేవరావుగారు	...	...	...	౫౯-౬౬
భావకళై—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	...	...	...	౬౬
పూర్ణిమ—పోడూరు రామచంద్రరావుగారు	...	...	...	౬౭-౭౬
శ్రీకాళహస్తి-శివరాత్రి—వేలూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	...	...	...	౭౭
వేంగీచాళుక్యులు—మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు	...	...	...	౭౭-౮౭
జి. శే. సత్యవోలు గున్నే శ్వరరావుగారు—జి. జాషువాగారు	...	...	...	౮౮
ద్వాదశలింగములు—ప. వేంకటరంగయ్యగారు	...	...	...	౮౯-౯౬
దొంగాట—త్రిపురాన వేంకటసూర్య ప్రసాదరాయ కవిగారు...	...	...	...	౯౭
అంధు లార్యులా?—మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్యగారు	...	...	...	౯౮-౧౦౭
రాగము—గాధావర్షుల రామావధానిగారు	...	...	...	౧౦౮
సూత్రకాల వ్యవసాయచరిత్ర—పెండ్తాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౦౯-౧౧౪
కలహంస—భండారు వీరరాజేశ్వరరావుగారు	...	...	...	౧౧౫

మనక ర్తవ్యము—పాణకా పిచ్చి రెడ్డిగారు	...	...	...	౧౧౬-౧౨౫
అదియ యిహాపరానందదాయకపథంబు—భమిడిపాటి సుబ్బారావుగారు	...	...	...	౧౨౫
శిల్పము—న్యాయపతి శ్రీనివాసరావుగారు	...	...	...	౧౨౬-౧౩౧
ద్వాదశజ్యోతిర్లింగములు—నిడుదనోలు సుందరముపంతులుగారు	...	...	...	౧౩౧
మృచ్ఛకటిక ప్రదర్శనము—గూడవల్లి రామబ్రహ్మంగారు	...	...	...	౧౩౨-౧౩౪
సుభాషిత సుధాలహరి—	...	...	...	౧౩౫-౧౩౬
బాల్యస్మృతి—కృష్ణుడు	...	...	...	౧౩౬
గానము—కాశీనాథుని భైరవమూర్తిగారు	...	...	...	౧౩౭-౧౪౪
ధర్మమేవ జయతి—డి. య్. శర్మగారు	...	...	...	౧౪౪
కీ. శే. దామెర్ల రామారావుగారు—పెమ్మరాజు లక్ష్మీతిగారు	...	...	...	౧౪౪త
,, కవికొండల నేంకటరావుగారు	...	...	...	౧౪౫
,, యల్. సాంబశివ రావుగారు	...	...	...	౧౪౫ ౧౪౬
,, అనుముల నేంకటశేషకవిగారు	...	...	...	౧౪౬
ఆంధ్ర గ్రంథముల పట్టిక—	...	...	...	౧౪౭-౧౫౦
ప్రాచీనాద్భుత విషయములు—	...	...	...	౧౫౧-౧౫౨
శ్రీజగద్గురు సూత్రములు—	...	...	...	౧౫౩-౧౫౪
అభినవాంధ్ర నటశేఖరులు	...	...	...	౧౫౪
గ్రంథవిమర్శనము—	...	...	...	౧౫౫-౧౫౬
చిలుక—వెలగపూడి దానయ్యచౌదరిగారు	...	...	...	౧౬
సాభిప్రాయవిశేషములు—	...	...	...	౧౫౬-౧౬౪
సత్యనారాయణస్వామి—బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతం గారు	...	...	...	౧౬౪

చిత్రములు

త్రివర్ణ చిత్రములు:—బోధిసత్వ పుష్పసమర్పణము (అజంతాచిత్రము); పద్మాసన బుద్ధుడు, చిత్రకారుడు-శ్రీయుత డబ్ల్యు. పి. ఆర్యదాసుగారు.

సాధారణ చిత్రములు:—కీ. శే. దామెర్ల రామారావుగారు; కీ. శే. సత్యవోలు గున్నే శ్వరరావుగారు; మృచ్ఛకటిక నాటకమందలి పాత్రధారులు, శ్రీనీతారామాంజనేయ నాటక సమాజము, ఏలూరు; శ్రీయుత స్థానం నరసింహారావుగారు-రోషనార; శ్రీయుత నెల్లూరు నాగరాజు రావుగారు-పాపారాయుడు; శిల్పచిత్రములు; మేనక-విశ్వామిత్రుడు, వేణుగాన కృష్ణుడు, సత్యభామ-కృష్ణుడు, సరస్వతి, గ్రీకు లోహశిలావిగ్రహముల చిత్రములు; ఇతర చిత్రములును.

బోధి సత్వ పుష్ప సమర్పణము

(అజంతాచిత్రము)

